

УНИВЕРЗИТЕТ ЕДУКОНС
Факултет
Сремска Каменица

Третман кривичног дела силовања
у правној теорији и пракси
Докторска дисертација

Ментор:

Проф. др Зоран Павловић

Кандидат:

мр Звездан Радојковић

Сремска Каменица, 2016.

Универзитет Едуконс
Факултет за европске правно-политичке студије

КЉУЧНА ДОКУМЕНТАЦИЈСКА ИНФОРМАЦИЈА

Redni broj: RBR	
Identifikacioni broj: IBR	
Tip dokumentacije: TD	Monografska dokumentacija
Tip zapisa: TZ	Tekstualni štampani materijal
Vrsta rada (dipl, mag, dr): VR	Doktorska disertacija
Ime i prezime autora: AU	Zvezdan Radojković
Mentor (titula, ime, prezime, zvanje): MN	Prof.dr Zoran Pavlović, vanredni profesor.
Naslov rada: NR	Tretman krivičnog dela silovanja u pravnoj teoriji i praksi
Jezik publikacije: JP	Srpski
Jezik izvoda/apstrakta: JI	srpski /engleski
Zemlja publikovanja: ZP	Srbija
Uže geografsko područje: UGP	Vojvodina
Godina: GO	2016
Izdavač: IZ	autorski reprint
Mesto i adresa: MA	Sremska Kamenica
Fizički opis rada: FO	(368 stranica, dva dela, 17 poglavlja, 35 tabela, 6 slika, slika, 213 referenci, 1 prilog)
Naučna oblast: NO	Krivičnopravna
Naučna disciplina: ND	Krivično pravo
Predmetna odrednica, ključne reči:	сексуалне слободе, силовање, насиље, превенција

PO	
UDK	
Čuva se u: ČU	
Važna napomena: VN	
Izvod/Apstrakt IZ	
Datum prihvatanja od strane NN veća: DP	
Datum odbrane: DO	
Članovi komisije (ime i prezime, titula, zvanje, naziv institucije, status): KO	Predsednik: Prof. dr Mitar Kokolj, redovni profesor Član: Prof. dr Zoran Pavlović, vanredni profesor Član: Prof. dr Jelena Matijašević Obradović, vanredni profesor

KEY DOCUMENT INFORMATION

Number *consecutive: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code (BA/BSc, MA/MSc, PhD): CC	PhD disertation
Author: AU	Mr Zvezdan Radojković
Mentor (title, name, post): MN	Zoran Pavlović, associate professor
Document title: TI	The treatment of rape in the legal theory and practice
Language of main text: LT	Serbian
Language of abstract: LA	English/Serbian
Country of publication: CP	Serbia
Locality of publication: LP	Vojvodina
Year of publication: PY	2016
Publisher: PU	Author
Place of publication: PP	Sremska Kamenica
Physical description: PD	(368 pages, in 2 parts , 17 chapters, 35 tables, 6 pictures , images, 213 references , annexes 1)
Scientific field: SF	Criminal law
Scientific discipline: SD	Criminal law
Subject, Key words SKW	<i>sexual freedom, rape, violence, prevention</i>

UC (universal class. code)	
Holding data: HD	
Note: N	
Abstract: AB	
Accepted by Sc. Board on: AS	
Defended/Viva voce Ph D exam. on: DE	
PhD Examination Panel: DB	Chairperson: PhD Mitar Kokolj, Professor Member: PhD Zoran Pavlović, Associate professor Member: PhD Jelena Matijašević Obradović, Associate professor

АПСТРАКТ

Сексуално насиље представља врло сложен социолошки, криминолошки и пре свега кривичноправни проблем. Различитост појавних облика, особености жртава и тежина последица које дати вид виоленције оставља на жртве поставља отуда захтеве неодложне друштвене реакције.

Силовање свакако представља најтежи вид сексуалне виктимизације. Принуда на обљубу тако не само да представља угрожавање сексуалних слобода, већ повлачи питања угрожавања живота и тела, морала, породичних вредности, те трајног осећања спокојства. Водећи се виктимиолошким изворима, ова појава добија на значају и с обзиром на учесталост јављања, те наглашену тамну бројку непријављених случајева. Додатно, пратећи феноменолошке изворе, важност предметног проблема истиче се у односу на потребу заштите нарочито вулнерабилних категорија. Ово у првом реду поставља жене, децу, али и старе особе. Коначно, да сексуално насиље и силовање нису искључиво родно условљени феномени може се запазити и у контексту виктимизације мушкараца, а нарочито у пеналним условима.

Водећи се претходним у овом докторском раду биће елаборирани друштвено историјски аспекти силовања као кривичног дела, као и еволуција кривичноправне заштите полних слобода. Са циљем сагледавања савремених правних модела заштите у раду ће бити обухваћени како упоредноправни концепти континенталног и англосаксонског права, тако и релевантни међународноправни извори.

Посебан сегмент рада односиће се на критичку анализу позитивноправних решења на нивоу Републике Србије. Ово се тиче како кривичног дела силовања, тако и других кривичних дела против полних слобода. Напошетку поред кривичноматеријалног аспекта, нарочита пажња биће посвећена кривичнопроцесним проблемима у контексту предметног кривичног дела.

Други део рада обухватиће два емпиријска сегмента. Тако ће се у првом делу, прегледом доступних статистичких података анализирати феноменолошки аспекти, као и казнена политика кривичних судова. Детаљније ово се односи на број пријављених случајева, подигнуте оптужнице, као и број пресуда. Такође ће се представати детаљнији подаци који се тичу покушаних и свршених кривичних дела, те особености учинилаца и жртава силовања.

Коначно, други део истраживања односиће се на анализу ставова професионалаца правне провицијенције и полицијских службеника. Дати сегмент обухватио је ставове који се тичу опитих карактеристика овог феномена, потреба измена кривичноматеријалног законодавства, казнене политике, као и превентивних поступања.

Кључне речи: *сексуалне слободе, силовање, насиље, превенција*

APSTRACT

Sexual violence is a very complex sociological, criminological and foremost criminal law problem. The variety of forms, characteristics of victims and severity of the consequences that give a vision violencije leaves the victim asks therefore demands urgent social reaction.

Rape is certainly the most difficult aspect of sexual victimization. Forced sexual intercourse thus not only represents endangerment of sexual freedom, but also raises questions of endangering life and limb, morality, family values, and a permanent sense of serenity. Leading the victimological sources, this phenomenon is gaining in importance and given the frequency of, and emphasized the dark figure of unreported cases. In addition, following the phenomenological sources, emphasizes the importance of the problem in relation to the need to protect particularly vulnerable categories. This primarily puts women, children or the elderly. Finally, that sexual violence and rape are not exclusively gendered phenomenon can be observed in the context of male victimization, especially in penal conditions.

Guided by the previous, in this doctoral thesis will be elaborated sociohistorical aspects of rape as a crime, as well as the evolution of criminal law protection of sexual freedom. With the aim of reviewing the contemporary legal protection model, the paper will be addressing the needs that comparative concepts of continental and common law and relevant international legal sources.

A special segment of the work will relate to the critical analysis of positive solutions in the Republic of Serbia. This is about how the crime of rape, and other crimes against sexual freedom. Finally next to the criminal aspects, particular attention will be paid to problems in the context of criminal procedure in the criminal offense.

The second part will include two empirical segment. Thus, in the first part of the review of available statistical data to analyze the phenomenological aspects and criminal policies of criminal courts. This refers to the number of reported cases, indictments, and the number of convictions. It will also submit detailed information concerning the attempted and graduates of offenses and the characteristics of the perpetrators and victims of rape.

Finally, the second part of the research will relate to the analysis of attitudes od legal professionals and law enforcement officials. Give segment included the views concerning the general characteristics of the phenomenon, the need to shift criminal legislation, criminal policy and preventive treatment.

Key word: *sexual freedom, rape, violence, prevention*

САДРЖАЈ

Увод	12
1. Друштвена реакција на силовање у различитим периодима развоја	14
1.1 Почети кривичног регулисања силовања.....	16
1.2 Кривично регулисање силовања у Средњем веку	22
1.3 Кривично регулисање силовања у Новом веку.....	26
2. Сексуални деликти у средњовековној Србији	29
2.1 Кривично дело силовања у законодавству Србије у XIX и првој половини XX века	31
2.3 Кривично дело силовања у савременом законодавству Србије	35
3. Кривичноправни третман полних слобода у међународноправним изворима...40	
3.1 Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици	42
3.2 Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања.....	49
4. Кривичноправни третман полних слобода у упоредном праву.....55	
4.1 Кривичноправни третман полних слобода у континенталном праву.....	56
4.2 Кривичноправни третман полних слобода у англосаксонском праву.....	59
4.3 Кривичноправни третман полних слобода у државама бивше СФРЈ.....	66
5. Кривичноправни третман полних слобода у важећем законодавству Републике Србије.....71	
5.1 Општа разматрања о полној слободи и полном моралу	72
5.2 Кривичноправна заштита полних слобода	75
5.3 Кривична дела против полних слобода	78
5.4 Основне карактеристике кривичних дела против полних слобода.....	79
5.5 Обљуба над немоћним лицем	83
5.6 Обљуба са дететом.....	88
5.7 Обљуба злоупотребом положаја.....	91
5.8 Недозвољене полне радње	95
5.9 Подвођење и омогућавање вршења полног односа.....	98
5.10 Посредовање у вршењу проституције	100
5.11 Приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију.....	103
5.12 Навођење малолетног лица на присуствовање полним радњама	105

5.13 Искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима извршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу	107
5.14 Гоњење за кривична дела против полне слободе	108
6. Кривично дело силовања у материјалном кривичном праву	112
6.1 Обележја и елементи кривичног дела силовања.....	112
6.1.1 Биће и правна природа	112
6.2 Заштитни објект и објект радње	115
6.3 Облици кривичног дела.....	119
6.4 Обљуба или са њом изједначен чин.....	124
6.5 Принуда (сила и претња).....	126
6.6 Отпор пасивног субјекта	133
6.7 Радња кривичног дела	138
6.8 Последице кривичног дела	142
6.9 Субјект кривичног дела.....	145
6.10 Кривица учиниоца кривичног дела силовања.....	148
6.11 Својство пасивног субјекта.....	152
7. Однос кривичног дела силовања и неких општих института кривичног права ...	153
7.1 Опште напомене.....	153
7.2 Покушај силовања	155
7.3 Добровољни одустанак	159
7.4. Кривично дело силовања извршено од стране више учиниоца	163
7.5 Стицај силовања и других кривичних дела.....	172
7.6 Стварна заблуда и силовање	178
7.7 Нужна одбрана и силовање.....	180
8. Кривичне санкције и казнена политика за кривично дело силовање	186
8.1 Законско одређење казне.....	190
8.2 Примена олакшавајућих и отежавајућих околности.....	191
8.3 Ублажавање и ослобађање од казне.....	197
9. Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полних слобода према малолетним лицима	199
10.Кривичнопроцесни аспекти и заштита полних слобода	206
10.1 Однос појединих процесних начела и кривичног дела силовања.....	207
10.2 Начини сазнања за кривично дело силовања	215
10.3 Овлашћења органа предистражног поступка.....	218

10.4 Доказне радње	223
10.5 Третман према оштећеном лицу кривичног дела силовања	234
10.5.1 Практични модели заштите жртава кривичног дела силовања током кривичног поступка	240
10.6 Третман према учиниоцу кривичног дела силовања.....	254
ИСТРАЖИВАЧКИ ДЕО	263
1. Предмет, циљ и задаци истраживања	263
2. Хипотезе истраживања	263
3. Методологија (методи) истраживања	264
4. Резултати истраживања –преглед статистичких података.....	267
4.1 Пријављена кривична дела против полних слобода.....	267
4.2 Старосне категорије пријављених учинилаца кривичних дела против полних слобода.....	269
4.3 Територијална распрострањеност кривичних дела против полних слобода.....	273
4.4 Статистички показатељи Министарства унутрашњих послова Републике Србије.....	276
4.5 Облици извршења кривичног дела силовања	278
4.6 Родне карактеристике учинилаца кривичног дела силовања	279
4.7 Карактеристике оштећених лица/жртава кривичног дела силовања.....	281
4.8 Тужилачка пракса у поступцима против учинилаца кривичних дела силовања	285
4.9 Судска пракса у примени кривичних санкција за кривично дело силовања	289
5. Резултати истраживања ставова професионалаца	294
6. Приказ карактеристика лица осуђених за кривично дело силовања	316
7. Провера хипотеза	326
Закључци и препоруке	345
Литература	

ТЕОРИЈСКИ ДЕО

Увод

Слобода избора у сфери сексуалног понашања свакако се поставља једном од базичних вредности савременог друштва. Овај оквир при томе не односи се само на императив заштите права на нивоу појединца, већ носи и значајне социјалне импликације¹. У том смислу наведени заштитни објект има своје одразе пре свега на димензију породице, али и ширих друштвених оквира^{2,3}.

Пратећи историју човечанства сасвим је јасно да се однос према сексуалности и сексуалним правима мењао у различитим друштвима и епохама^{4,5}. Из тог разлога анализа историјских перспектива носи нарочиту важност у смислу могућности сагледавања социјалних димензија феномена сексуалног насиља^{6,7}. Динамичност у датој сфери коначно може се опазити на врло конкретном нивоу, односно садржају различитих кривичних законика. Појаве хиперкриминализације и декриминализације одређених понашања свакако у том смислу сведоче о социјалној условљености перципирања друштвене опасности различитих понашања⁸.

Почевши од првобитних заједница, све до савремених облика државног уређења, питање сексуалних слобода интегрисало је сву сложеност поимања жене, жртве, те одговорности насилника. Различити облици реаговања тако су ишли у распону од додатне виктимизације жене на једној страни⁹, те до екскомуникације извршиоца, телесног кажњавања, па и смртне казне¹⁰.

Питање кривичних дела против полних слобода наравно актуелно је и данас. Ово се запажа пре свега с обзиром на учесталост ове врсте понашања, као и озбиљних последице које оставља на жртве. При томе треба имати на уму да поред података

---

¹ Мршевић, З. (2007). Људска права и сексуална оријентација1, 2. *Померамо границе*, 187-204

² Рањеловић, И. (2013) Синовање и друге врсте сексуалног насиља над женама током геноцида у Руанди 1994. *Антропологија*, 13(3), 93-107.

³ Вучковић, И. (2008). Жртве родно базираног насиља и њихова правна заштита у Србији: о мушком насиљу према женама. *Темид*, 11(3), 111-124

⁴ Winkler, J. J. (1990). *The constraints of desire: The anthropology of sex and gender in ancient Greece*. NY: Psychology Press.

⁵ Foucault, M. (2012). *The history of sexuality, vol. 2: The use of pleasure*. New York, Vintage.

⁶ Vigarello, G. (2001). *A History of Rape: Sexual Violence in France from the 16th to the 20th Century*. Polity.

⁷ Maunard, M., & Hanmer, J. (Eds.). (1987). *Women, violence and social control*. NY: Springer.

⁸ Grozdanić, V., & Sršen, Z. (2012). Criminal law response to sexual violence. *Riječki teološki časopis (RTČ)*, 38(2), 313-334.

⁹ Павловић, З. (2013). *Сексуална злоупотреба деце- криминлошки и кривично правни аспекти*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.

¹⁰ Visković, N. (2008). Sexuality and the law 1971. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 45(3), 641-658.

званичне статистике, а који упућују на одрживост појаве сексуалне виктимизације¹¹, практично сва криминолошка и виктимиолошка истраживања исказују сагласност у погледу оптерећења тамне бројке ове врсте кривичних дела¹².

Значајна напомена у овом контексту односи се и на неке друге феноменолошке аспекте. Тако рецимо док се силовање по правилу везује за однос мушкарца извршиоца према жртви женског пола, данашњи ниво сазнања упућује на нешто шире потребе сагледавања предметног феномена. Ово се нарочито истиче с обзиром на идентификовање деце, али и одраслих мушараца у позицији пасивног субјекта¹³, односно неретко опаженој ситуацији у којој су жене сексуалано насилне^{14,15}.

Управо из тог разлога сагледавање савременог оквира друштвеног реаговања, а пре свега на нивоу кривичноматеријалног права представља основ формулисања ефективне казнене политике. Чињеницом да ова врста понашања носи и биолошке¹⁶ и социјалне премисе наведени ниво реаговања морао би да укључи како ретрибутивне, тако и социјално-медицинске интервенције, а у циљу специјалне превенције.

Важност критичке анализе кривичног права поставља се и с обзиром на сву феноменолошку динамичност овог оквира. Свакако репрезентативан пример у овом смислу односи се на контекст насиља над децом или појаве попут дечје порнографије. Тек проширивањем оквира криминалне зоне може се одговорити на све изазове које носи злоупотреба савремених технологија, односно експанзивни феноменолошки оквир угрожавања сексуалних права и слобода.

Пратећи шири оквир социјалних тенденција мора се запазити да се Република Србија налази у доста турбулентном времену које своје одразе пројектује и на сегмент права. Ово се пре свега односи на покушаје евроинтеграција, те потребе приближавања нормативноправног оквира регулатива.

Управо у том смислу намеће се и потреба сагледавања упоредноправних решења у предметној области. Наиме, правећи дистинкцију између држава англосаксонског и континенталног права опажени ниво разлика упућује на

---

¹¹ Horvat, M., Jagetić, V. & Vrečko, I. (2005). Kretanje broja prijavljenih optuženih i osuđenih za kazneno delo silovanja, uz osvrt na specifičnost djela. *Kriminologija i socijalna integracija* 13 (1), 133-139.

¹² Мартињак, Д. (2009). Облици и начини пријављивања казног дјела силовања. *Полиција и сигурност*, 18 (3), 279-287.

¹³ Павловић, З. & Радојковић, З.: Сексуално насиље у затворима. *Војно дело*, 2, 188-197

¹⁴ Lamy, S., Delavenne, H., & Thibaut, F. (2015). A case of female hypersexuality and child abuse and a review. *Archives of women's mental health*, 1-3.

¹⁵ Banning, A. (1989). Mother-son incest: Confronting a prejudice. *Child Abuse & Neglect*, 13(4), 563-570.

¹⁶ Corvo, K., & Dutton, D. (2015). Neurotransmitter and Neurochemical Factors in Domestic Violence Perpetration: Implications for Theory Development. *Partner Abuse*, 6(3), 351-363.

неуједначености које превазилазе естетски или просто номотехнички ниво. Различито поимање бића кривичних дела, облика извршења, а нарочито запрећених казни поставиће отуда захтеве преиспитивања квалитета и ефеката правних искустава других држава, уз могућности преузимања оних модела који су се показали ефикасним.

Сумирајући наведено, овај докторски рад своје циљеве поставља двојачко. Тако ће у првом делу рада бити представљена шира елаборација горе наведених сегмената укључујући историјске, упоредноправне и позитивноправне аспекте кривичне регулативе у Републици Србији.

У другом делу пак рада, а који представља истраживачки оквир спровешће се три студијска сегмента. Тако ће се у првом реду спровести анализа званичних статистичких података који се тичу извршења кривичних дела против полних слобода у Републици Србији. Ово нарочито односи на учесталост и облике кривичног дела силовања, карактеристике учинилаца, те праксу кривичног санкционисања.

Поред анализе наведеног сегмента други истраживачки оквир обухватиће компаративну анализу ставова лица правника ангажованих у кривичним судовима, тужилаштву и приватној адвокатској пракси, те полицијских службеника. При томе датим сегментом покушаће се утврдити ставови који се тичу кривичноматеријалних и кривичнопроцесних аспеката третмана полних слобода, као и ставови који се тичу казнене политике, те других облика друштвеног инволвирања.

Коначно, у раду ће бити и представљена квалитативна анализа особености учинилаца кривичних дела против полних слобода, а по моделу случаја. Тако ће у емпиријском сегменту бити приказано четири случаја, а који сведоче о различитим етиолошким основама, феноменологији, као и пенолошким перспективама.

Тек сумарни преглед добијених резултата послужиће као основ формулисања *de lege ferenda* предлога измена националне легислативе, односно постизања постављених стандарда заштите права и сексуалних слобода.

1. Друштвена реакција на силовање у различитим периодима развоја

У намери свеобухватног сагледавања проблематике силовања, као универзалног деликта не можемо, а да бар делимично не изложимо историјски приказ друштвене реакције у односу на овај акт сексуалног насиља. Тек сагледавањем ширег социјалног

контекста, те еволуције институционалног и јавног реаговања на дати феномен може се формулисати адекватна казнена политика^{17,18,19}.

Одговор друштва у смислу заштите полне слободе човека није увек био на једнаком нивоу. Ово је разумљиво, имајући у виду чињеницу да је и само друштво пролазило кроз различите периоде цивилизацијског развоја²⁰. Тек јачање хуманистичких идеја, развој науке, а нарочито педологије отуда је утицао на еволуцију социјалног реаговања према онима који крше постављене писане и неписане норме односа.

Реакција друштва против учиниоца кривичног дела, током његовог развоја пролазила је кроз више фаза. Најранија је тзв. фаза „приватне реакције“ када је појединац или колектив реаговао на преступ учиниоца (период у коме се заправо не може ни говорити о кривичноправној репресији у данашњем смислу). Следећа фаза је тзв. „јавна реакција“ тј. државна након формирања првих државних заједница, данас познатих људском друштву, са успостављањем класних интереса и њихове заштите као јавно правног поретка.^{21,22}

Формулисање јаснијих закона, развој казненоизвршног права, односно казне лишења слободе, тако је довео до нових претпоставки у којима се и извршиоци сексуалних деликата смештају у оквир специјалне превенције. Тек даљим развојем права, али и неких тангентних дисциплина попут криминологије, форензичке психологије, специјалне педагогије, однос према сексуалним делинквентима поприма савремени рехабилитациони, а мање ретрибутивни оквир.

Ипак, чињеницом да кривична дела против полних слобода носе нарочит емоционални одговор и узнемирење јавности, проналажење јасног баланса између одмазде и напора ка „лечењу“ и социјалној реинтеграцији није једноставан задатак. У том смислу казнена политика на ниову државе поставља сложене захтеве генералне превенције и одвраћања, али и ефективног деловања у смеру редукције рецидива.

Поштујући претходно, у даљем раду ће се кроз призму општеприхваћене периодизације друштва (период античке цивилизације, период феудализма, период

---

¹⁷ Vigarello, G. (2001). *A History of Rape: Sexual Violence in France from the 16th to the 20th Century*. Polity.

¹⁸ Wingood, G. M., & Ralph J. DiC. (1998). Rape among African American women: Sexual, psychological, and social correlates predisposing survivors to risk of STD/HIV. *Journal of Women's Health* 7(1).77-84.

¹⁹ Bourke, J. (2015). *Rape: A History from 1860 to the Present*. Hachette UK.

²⁰ Грозданић, В., & Сршен, З. (2012). Казненоправни одговор на сексуално насиље. *Ријечки теолошки часопис (РТЧ)* 38(2). 313-334.

²¹ Илић, З. & Јованић, Г. (2011). *Затвор и/или слобода под надзором*. Београд: Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.

²² Живановић, Т. (1935). *Основи кривичног права*, општи део, књига I, Београд, стр. 46-47.

Новог века) указати на значајније писане документе који су инкриминисали силовање као друштвено неприхватљиву појаву. Истовремено поред прописивања силовања као деликта у ранијим друштвено правним системима биће приказано кривично дело силовања у законодавству Републике Србије и то од тренутка успостављања и институционализације.

1.1 Почети кривичног регулисања силовања

Почеци кривичноматеријалног и казног нормирања сексуално насилних понашања поклапају се са правном традицијом Старог века²³ и појавом првих држава и писаног права. Оно што је заједничка карактеристика за многе државе тог доба је робовласнички тип класних односа чија се суштина састојала у томе, да је неслободан човек, роб (*instrumentum vocale*) био објект права својине коме је његов власник организовао потпуни живот уз право на кажњавање, укључујући и право да га може лишити живота. У том смислу сексуално насиље над робовима није ни било ствар која се опажала као друштвени проблем који захтева нарочито инволвирање. Ваља истаћи да и поред тога што је ово био владајући друштвени однос, било је држава у том времену (деспотије старог Истока), где робови нису били сасвим обесправљени^{24,25}. Слично се односи и на генерална права жена, а где у појединим друштвима дозвољаваја право својине, управљања или сличног.

Пре него што пређемо на излагање значајнијих писаних докумената држава робовласничког друштва у којима се налазе одредбе о силовању, укратко ћемо изнети главне одлике тзв. „примитивног права“²⁶ првобитних заједница, односно племенских друштава. Ово посебно из разлога што су она претходила периоду античке цивилизације²⁷ и што неки облици друштвених реакција тих предржавних уређења, а

---

²³ Под овим појмом се обично подразумева временски период од IV миленијума пре н.е. до V века н.е. тачније од 4000. године пре н.е до 476. године н.е., тј. до пропасти Западног римског царства

²⁴ Malenica, A. (2008). *Rimsko pravo*. Pravni fakultet, Centar za izdavačku delatnost.

²⁵ Deacy, S. & Pierce, K. F. (1997) *Rape in antiquity*. NY:Classical Pressof Whales.

²⁶ Чини се да је можда наприкладинији термин „примитивно право“, јер се њиме јасно истиче разлика између савременог права и његовог несавршеног претка. Овај појам у ужем смислу, дакле, обухвата систем правила понашања којим се регулишу првобитни друштвени односи у предржавном уређењу. Аврамовић, С., Станимировић, В. (2001). *Упоредно правна традиција*, Београд: Правни факултет.

²⁷ Римско право припада ризници антике, спада у најважнија достигнућа Старог века, уз грчку филозофију и уметност, не само по својим унутрашњим вредностима, већ и по утицају на правну историју Европе и света. Али она није дошло ниоткуда,...Постоји низ позајмица које римљани дугују другим народима, што не умањује допринос који су сами дали. Станојевић, О. (2007). *Римско право*, Београд.

које се односе на деликте починиоца, су преузети и задржани и у новонасталим државама, тј. правно организованим друштвима.

Племенска друштва која нису била обухваћена државном организацијом имала су своја неписана правила међусобних односа. Та правила су се првенствено односила на заједницу живота заснованој на крвном сродству. Обичаји као правила понашања која своју обавезност црпе из дуготрајног понављања били су основни извор права и обавеза саплеменика, па тако за убиство, пљачку, силовање, припадника другог племена није се кажњавало од стране племена коме је учинилац припадао. Што се тиче деликата извршених унутар племена, у почетку није било одговарајућих санкција, већ је поступање према учиниоцу имало одређени религијски карактер. Временом је дошло до развоја обичајног права племенских друштава, те је за одређене прекршаје предвиђено протеривање из заједнице прекршиоца, што је тада било равно смртној казни. За нека недозвољена понашања починилац је био излаган порузи или бојкоту заједнице.

У ситуацији сукоба између припадника два племена из религијских разлога („душа убијеног лута, те се може смирити само осветом“), дата је могућност реакције племена чије је припадник нападнут да спроведе крвну освету у почетку тоталну а касније принципом талиона („око за око, зуб за зуб“), тј. принципом реципрочности који је дозвољавао да се преступнику узврати истом мером. Исто тако, у то доба се јавља као санкција и композиција, својеврсна сразмерна материјална надокнада, компензација за насталу штету услед извршеног дела^{28,29}.

Када је у питању сексуално насиље мора се истаћи да је у првобитним заједницама оно перципирано пре свега у контексту сложеног односа према женама, а пре свега на нивоу својине. Кажњавање силоватеља отуда није представљало заштиту полних слобода виктимизираних жена, већ казна за повреду својине.

На другој страни премда су поједини облици сексуалног насиља и били препознати, значајан сегмент виоленције над женама сматрао се не само прихватљивим, већ и оправданим, пожељним. Петковић и Павловић³⁰ у овом контексту нарочиту пажњу посвећују сексуалном насиљу над децом. Примери фараонског обрезивања или клитеридектомие, ране брачности на сасвим раним узрастима или

---

²⁸ Fish, M. J. (2008). An eye for an eye: Proportionality as a moral principle of punishment. *Oxford Journal of Legal Studies*, 28(1), 57-71.

²⁹ Међедовић, Е. (2013). Извршење казне затвора према ЗИКС-у. *Правне теме*, (2), 148-161.

³⁰ Петковић, Н. & Павловић, З. (2016). *Злостављање и занемаривање деце у Србији*. Београд: Институт за социолошка и криминолошка истраживања.

инцестуозног злостављања представљени су као културолошке карактеристике појединих друштава Африке и Азије.

Појавом градова - држава³¹ обичајна правила племенско – родовских друштава настављају своју егзистенцију, с тим што сада нова друштвена организација све више преузима на себе како њихово санкционисање, тако и њихово формулисање.

Проналаском писма стичу се услови да се кроз различите писане форме врши записивање до тада неписаног обичајног права, те тако настају својеврсни зборници права, законици који својим одредбама врше промене, допуне или укидање обичајних правила.

На овај начин се паралелно са процесом настанка првих држава постепено формира и њихов правни систем. Ти зборници у почетку садрже само одредбе о неким деликтима и њиховом кажњавању, да би касније у њима биле заступљене и норме које се тичу и других области правног живота.

Закони држава робовласничког поретка су за деликте силовања предвиђали различите казне при чему се као олакшавајућа или отежавајућа околност редовно узимала чињеница о класном статусу починиоца. У том смислу, ако би неслободан човек, роб силовао жену свог господара или супругу слободног човека, над њим би за ово дело била извршена смртна казна. Међутим, ако би исто дело починио припадник неког вишег сталежа према жени нижег слоја, казна не би била тако драконска. Тако, примера ради, у законику УР-Наммуа, оснивача Треће династије града-државе УР-а (владао од 2111. до 2094. године пре н.е.) стоји одредба: „ако човјек поступи насилно и одузме дјевичанство робињи другог човјека, тај човјек да плати пет шекала сребра“^{32,33}.

Силовање се помиње и у најпотпунијем писаном правном тексту Старог века, законику северне Месопотамије који је донео вавилноски цар Хамураби 1680. или 1750. године пре н.е.. Својеврстан деликт сексуалног насиља апострофиран је у параграфу 130. овог Законика, који гласи „ако неки човек над туђом женом, која још није познала човека и још живи у очевој кући, изврши насиље и код ње спава и при том буде ухваћен, тај човек да се убије, жена да је слободна“^{34,35}

---

³¹ Све државе у то време су започеле своје постојање прво као градови, па су из њих касније развојем и одређеним освајањима других територија, настале водеће античке државе, Грчка, Хеленске државе, Рим, али и много раније пре њих, државе далеког Истока, Египат, Вавилон, Кина и Индија.

³² Мишић, С. (1985). *Законици древне Месопотамије*. Београд.

³³ Стојановић, Ј. (1988). *Силовање*. Никшић: Универзитетска ријеч.

³⁴ Марковић, Ч. (1925). *Законик Хамурабија вавилноског краља*. Београд.

³⁵ Мемедовић, Н. (1988). *Кривично дело силовања у југословенском праву*. Београд: Народна књига.

Анализом поменутог прописа може се донекле закључити да се инкриминацијом наведене радње жели заштити статус сасвим младе и невине женске особе („која још није познала човека“), врло могуће малолетне или чак узраста детета, ово из разлога што је у то време било веома заступљено закључивање брака са децом и између деце. Реална је претпоставка да се овде радило о испрошеној (зарученој) женској особи, која „још живи у очевој кући“. Санкција за учиниоца овог дела је смртна казна, што је разумљиво имајући у виду интенције овог Законика.³⁶

У односу на Хамурабијев, Хетитски законик³⁷ који је настао нешто касније у много чему се разликује, нарочито по блажем систему санкција. У овом Закону казне махом имају имовински карактер док се смртна казна јавља веома ретко. Принцип талиона није постојао. Одредбе које су се односиле на дела против полне слободе биле су предвиђене у члановима од 187. до 200. Ту су била заступљена кривична дела против полног морала, блуда унутар породице, бестијалног блуда, инцеста и друга.

Значајна је одредба у члану 197. која гласи, „ако човек шчепа жену у планини, то је човеков злочин и нека умре. А ако је шчепа у кући исто тако жена је згрешила, и жена нека умре. Ако их муж затекне може да их убије. За њега нема казне“.³⁸

Није јасно зашто је приписивана кривица жени у тој ситуацији. Да ли је крива што се није одбранила од напасника који је над њом извршио обљубу или је крива што је као удата жена пристала на обљубу са мушкарцем који није њен муж „и тако је згрешила“? Насупрот томе, оно што је сасвим јасно је чињеница да се у тим ситуацијама изрицала најстрожа казна, при чему је право на егзекуцију припадало и мужу, који затекне своју жену у обљуби са другим.

Закон тога доба који недвосмислено прописује кривично дело силовања је Гортински законик³⁹, који иначе представља најстарију европску кодификацију. Он у

---

³⁶ Строгост и репресивност којој је Хамураби очигледно тежио у својој казненој политици најбоље се огледа у великој заступљености смртне казне. У првих 30-так чланова Законика, скоро да нема норме чије кршење није забрањено смрћу. Смртна казна се изгледа извршавала без претходног мучења, често бацањем завезаног човека у воду или спаљивањем, ређе набијањем на колац (када жена убије мужа), а понекад и черечењем помоћу животиња. Казну затвора Вавилон не познаје. Аврамовић, С., Станимировић, В.: Ибид, стр. 77.

³⁷ Настао у истоименој држави IX и XIV века пре н.е. пронађен почетком XX века у близини Анкаре. Написан на два плочама, има укупно 200 чланова, од којих се половина односи на кривично материјално право; Кандић. Љ. (1977). Одабрани извори из опште историје државе и права, Београд. извор, Мемедовић, Н.: Ибид, стр. 41.

³⁸ Ибид, стр. 41.

³⁹ Законик је пронађен 1884. године недалеко од Фестоса у рушевинама древног града Гортине и потиче из V века пре н.е. ради се о Закону састављеном из дванаест целина, колумни-стубаца текстова од којих сваки има преко 50 редова. Други стубац се односи на кривично материјалне одребе и тичу се заштите полног морала и породице. Забележен је грчким алфабетом на дорском дијалекту грчког језика. Аврамовић, С., Станимировић, В.: Ибид, оп: цит. стр. 99.

свом другом стубцу текста (колумни) садржи следеће одредбе; „ако неко силује слободног мушкарца или слободну жену, платиће сто тадера; а у случају апетајера (слободни трговци или занатлије, прим. аут.) десет; а ако роб силује слободног мушкарца или слободну жену, платиће дупло. А ако војкеј (неслободно становништво, прим. аут.) силује војкејку, платиће пет стратера. Ако неко силом обљуби невину домаћу робињу, платиће два стратера, а ако је већ била обљубљена – ако је силована по дану један обол, а ако је силована по ноћи два обол. Робиња нека има предност у заклетви“.⁴⁰

Оно што је на први поглед веома уочљиво, је то да за силовање по овом Законику није предвиђена смртна казна већ казна имовинског карактера. Истовремено се запажа различитост у висини новчаних казни које се могу изрицати учиниоцима. У зависности којем он сталезу припада према томе се одређује висина казне. Битна је чињеница и то, да жртва силовања може поред жене бити и мушкарац. Такође предвиђени су тежи и лакши облици овог кривичног дела, опредељени према статусу жртве (роб или слободан човек), њеним својствима (невина или не) или времену извршења (дан или ноћ).

У даљем приказу различитих облика инкриминације силовања у периоду античке цивилизације вредан пажње је и још један писани документ, који поред одредби верског и морално-правног карактера, изречених у виду заповести и упутстава, садржи и одредбе које се односе на сексуалне деликте.

Први и највећи јеврејски законодавац Мојсије је својим петокњијем „Књигом постања“ из IX века пре н.е. прецизно кодификовао најбитније аспекте друштвеног живота својих сународника. На корпус Мојсијевих регулатива колективног живота, значајан утицај имао је већ поменути Хамурабијев Законик.

Мојсијевим законима се за прељубу и силовање предвиђа смртна казна, с тим што је за прељубу она намењена и за жену и за мушкарца, док је за случај силовања она извршавана само према мушкарцу.

За силовање испрошене девојке, насилника би обавезно сустигла смртна казна јер је нарушио поседничко право другог мушкарца, односно – дирнуо је у његову неприкосновену својину, што би, такође, могло да узрокује крвну освету и унесе немир у заједницу. Ако би се догодило да је силована девојка без зарука, тада је мушкарац поштеђен смртне казне, и као компромисно решење Мојсије предлаже брак, с тим да

---

⁴⁰ Аврамовић, С., Станимировић, В.: Ибид, стр. 103.

мушкарац пристане на њега, јер се за жену сматра да и тако мора да га прихвати, пошто је већ осрамоћена, раздевичена, чиме је њена удаја веома отежана. Испоставља се да је мушкарац могао да ожени девојку коју хоће, без њеног пристанка, ваљало је само да је силује и изјави да пристаје на брак са њом. Дакле, решење које се нуди по себи је насилничко. Овде имамо двоструко анулирање воље жене: први пут када је силована, и други када је присиљена на брак са силецијом⁴¹.

Анализом наведених норми, појачава се већ створени утисак у погледу целокупног правног система робовласничког друштва и његовог инкриминисања силовања, посебно када је у питање силовања жена. Жена је у овом контексту само релација односа између припадника истог рода – пола, тј. два мушкарца. Акцент друштвене реакције није на заштити њене личности, њене полне слободе, њеног положаја у друштвеним односима, већ на својинском праву мушкарца коме она припада.

Мишљења смо да би управо на овом месту веома значајно било указати на однос одређених религијских ставова и кривичног дела силовања извршеног на штету жене. Ово из разлога што су, прво у то доба верска учења имала веома велики утицај на вољу законодавца, који је опредељивао норме људског понашања и друго што на основу религијских виђења, односно темељних догми о постојању света, положај жене је оптерећен наметнутим комплексом кривице.⁴²

Казна творца изречена жени у митолошкој творевини о Адаму и Еви и првобитном греху који чини Ева, кршећи забрану браћа забрањеног воћа гласи „теби ћу многе муке задати кад затрудниш смуком ћеш децу рађати, и воља ће твоја стајати под влашћу мужа твојега и он ће ти бити господар“ (Прва књига Мојсијева, III, 16). Управо из овога произилази да успостављени хијерархијски однос по роду тј. власти мушкарца над женом, имплицира могућност силовања без посебних последица за насилника.

Имајући наведено у виду не можемо а да не приметимо, размишљајући о силовању данас, одређени облик узрочности између ових религијских ставова који егзистирају вековима и страха силоване жене од осуде јавности, ако пријави силовање.

---

⁴¹ Стојановић, Ј. (2012). *Секс, митови – предрасуди – страхови - чињенице*, Фестивал књижевности, „Тхинк тана тоун“, Бенепхарм д.о.о, Лесковац.

⁴² Под принудом грубе „педагошке дресуре“, жена је инкорпорирала мушки мит као чињеницу. Вековима је третирана „сагласно Божијој вољи као објект“, жена је под тим притиском себе и почела тако да доживљава; покушај да буде субјект, поготову у сексуалности, углавном се тумачи као потврда њене примарне злоће и грешности и као уверење да је по себи склона моралном посрнућу., Стојановић, Ј.: Ибид, стр. 40

Чини се да је одавно створено погодно тло за неповерење према њој и њеном праву на полну слободу, што све укупно несумљиво охрабрује потенцијалне насилнике.

1.2 Кривично регулисање силовања у Средњем веку

Феудализам се као друштвено економска формација у једном делу идентификује са периодом Средњег века, који датира од V века до XV века, тј. од 476. године до 1492. године, али као доминантан облик друштвеног односа великог броја држава тог доба, он се задржава и касније све до XVIII века. У том дугом периоду егзистирале су различите развојне фазе⁴³ овог облика друштвеног организовања, које су разумљиво као такве имале и своје особености.

Суштину друштвених односа у феудализму чини однос повлашћених власника великих земљишних поседа и њима зависних али слободних поданика – вазала. Овај међусобни однос који је често установљаван посебним уговором, са једне стране карактерише, то да феудалац поверава свом вазалу одређени део земље, феуд, наследни посед који је могао да користи без права отуђења. Поред обавеза личне оданости суверену која се између осталог огледала и у учествовању у војним походима владара, вазал је по основу коришћења земље имао и обавезу натуралног давања. Касније су та давања добила робноовчани карактер.

Истовремено, са друге стране, вазал је имао потпуну имовинску и судску заштиту и сигурност господара, како од свих других, тако и од њега самог. На овај начин је успостављен један јасан хијерархијски однос, који је на својим маргинама имао неслободан слој кметова, непосредних произвођача везаних за земљу, коју су обрађивали и који су имали право на плодове са ње. Овако постављен однос претпостављао је више титулара својине на земљи, а самим тим, у циљу бољег управљања, вазал је на додељеној територији самостално могао спроводити одређену власт према свима који су за њу били везани или који су се ту затекли (прикупљање различитих дажбина, наплате царина, друмарина, мостарина, судских решавања кривичних дела и других спорова, поседовање своје војске, касније и ковање свог

---

⁴³ Почетни период ове друштвено економске формације се протеже у времену од V до X века и познат је као период раног феудализма којег карактерише тзв. држава баштина. Други период је епоха развијеног феудализма који је оквирно трајао од X до XV века при чему се он назива и периодом тзв. сталешке монархије. Напокон трећи период позног или касног феудализма је трајао од XV до XVIII века у коме је апсолутна монархија била доминантан облик владавине.

новца). Ово је неминовно доводило до подељености суверенитета политичке власти и формирања затворених друштвених група – властелинског сталежа. Представници властеле су временом свако за своју територију на којој су као што је већ речено имали или су тежили да имају, потпуну политичку и економску власт.

У ранофеудалном периоду доношени су одређени правни прописи које правна историја колоквијално назива тзв. „партикуларно право“, *ius proprium*, засновано на територијалном или персоналном принципу које је превасходно било утемељено на локалним обичајним нормама, које су се примењивале на ужем подручју.

Један од извора партикуларног, сопственог права су и феудалне књиге (*libri feudorum*) које су регулисале односе између феудалаца, вазала и кметова. Значајан извор партикуларног права по територијалном принципу представљало је такође и статутарно право приморских градова Медитерана које је настајало по узору на млетачко право. Не мањи утицај имала је и градска књига немачког града Магденбурга.

На територији некадашњег Западног римског царства настао је велики број варварских држава тј. племенских заједница те у овом контексту имајући у виду персонални принцип, треба истаћи својеврсне тзв. „варварске законе“, *leges barbarorum*. Они су представљали зборнике обичајног права, различитих етничких група у оквиру исте државе, а касније и права која су важила за различите сталешке групе.

Насупрот томе, често пута као конкурентно, постојало је Опште право (*ius commune*) које је своје упориште имало у општем обичајном праву и у које је било уграђено кроз непосредну и посредну рецепцију и римско право. Веома значајан извор *ius commune* представљало је „краљевско право“ које је установљавао у виду закона (капитуларија) владара и које је примењивано за све грађане на целој територији земље.

Важан извор средњовековног Општег права у Европи представљало је канонско-црквено право. Различитост ова два права је карактерисала правни систем феудализма.

У даљем раду ћемо указати на неке значајније правне документе који су поред осталог садржали и одредбе које су се односиле на проблематику полне слободе и сексуалних деликата.

У том контексту напомињемо да је још у римском зборнику Дигестама⁴⁴ кажњавање за силовање (*stuprum violentum*) које је спадало под „*crimen vis*“ (насилан злочин), прописано да ако је учинилац био роб, гладијатор или слободњак (*libertinus*) могао је бити убијен, а ако се радило о учиниоцу вишег сталежа, протериван је, док је учинилац из нижих сталежа, упућиван на рад у руднике. (DIG. XL, VIII, 19, 38.). Силовање робкиње имало је за последицу само имовинску одговорност (DIG. XL, VIII, 5, 6). Иначе силовање се могло извршити како над женском тако и над мушком особом (као насилни неприродни блуд, педерастичност).⁴⁵

Крајем V века или почетком VI века настао је Салијски закон (*Lex Salica*) које спада у групу тзв. варварских закона и у почетку је важио само за најважније Франачко племе, Салијске франке, а касније и за територију целе франачке државе, при чему се уз више измена примењивао до IX века.

Овај закон је значајан што је у то време у периоду раног Средњег века за кривично дело силовања искључивао смртну казну и телесне казне. У глави XXV у члану 1. била је прописана норма која је гласила, „ако неко силује слободну девојку, пресудиће се да плати 62,5 солида.“⁴⁶

Јасно је да се овом одредбом желела остварити кривичноправна заштита слободне девојке од кривичног дела силовања, прописивањем тачно одређене новчане казне (откупнине), што је као и код других варварских закона у то време била уобичајена пракса.

За разлику о тога средњовековно кривично право под утицајем канонског-црквеног права⁴⁷ познаје и другачија правила када је у питању друштвена реакција у односу на кривично дело силовања.

Примера ради наводимо одредбе Саског огледала, збирке локалног права из XIII века чији се утицај касније проширио Немачком. Кривично дело силовања се „од

⁴⁴ Представљају најобимнији и најважнији део кодификације правничних права, енциклопедија. Ступиле су на снагу 533 н.е., подељене су у педесет књига. Овај зборник је најважнији документ у римском праву који је подстакао развој правне мисли у Средњем веку али и модерне Европе.

⁴⁵ Благојевић, Б. (1955). *Грађански поступак у римском праву*, додаток, Римско кривично право Београд, стр. 71, извор Мемедовић, Н.: Ибид, стр. 40.

⁴⁶ Пухан, И., Микуландри, Н. (1951). *Салијски закон*, Београд: Научна књига, стр. 33, извор, Мемедовић, Н.: Ибид, стр. 42.

⁴⁷ Канонско право такође представља важан извор средњовековног општег права у Европи, обзиром да је обухватало опште важеће прописе које је доносила хришћанска црква (католичка и православна) ради регулисања односа унутар саме цркве, али и оних правних области које су биле у њеној надлежности (нарочито брачно и породично право), али и нека питања из сфере наследног, кривичног и других грана права). Аврамовић, С., Станимировић, В.: ибид, стр. 143. У том контексту посебан је значајан период инквизиције. Истовремено један од најстаријих извора шеријатског права „Куран“ (објављен од 611. до 633. године) такође садржи многе одредбе верског, моралног и правног карактера. Прељубу, хомосексуалност, инцест и силовање, ислам строго забрањује.

вајкада јавља као потпуно самостално кривично дело управљено против женске полне части („узимање под морање – *potnuff*“). Због тога се најчешће тражи непорочност женске, док жене скитнице (Саско огледало, зборник Закона, 311), морају да сnose насилне обљубе; мада је постојало и супротно схватање, са обзиром на исти закон (С.о III 46, 1) које није прихватано⁴⁸. Казна по С.о и према Уредби о Земаљском миру, према којој силовање има назив „*opressio virgininis*“, је одсецање главе, а по горњонемачким изворима, закопавање живог кривца у гроб са или без набијања на колац. Била је потребна тужба силоване која је могла и опростити казну. А у пресуди се њена част означавала као непорочна.⁴⁹ Занимљив је акценат ових одредби на особеност начина живота жртве силовања, али на њену вољу око пријављивања силовања, односно опраштања учиниоцу извршење кривичног дела.

У византијском праву постоји пропис о силовању женске особе до 13 година и туђе веренице према Еклоги и Прохирону. Одатле је пропис о силовању дошао у Синтагму (пуну и скраћену), а казна је била одсецање носа и губитак једне трећине имовине.⁵⁰

У пеириоду развијеног феудализма 1532. године, као одговор на учестале побуне кметова, настао је најзначајнији закон средњовековне феудалне Немачке под називом *Constitutio Criminalis Carolina*, донет од стране цара Карла V.

Као класичан кривични кодекс, поред осталог садржао је у члану 119. пропис о силовању, који је гласио: „ако неко насиљем против воље обешчасти непорочну удату жену, удовицу или лиши невиности девојку, такав злочинац заслужује смртну казну, после тужбе оштећених и доказа злочина он ће бити попут разбојника подвргнут смртној казни мачем.

Ако неко дрским и насилним путем покуша да изврши такав горе означени злочин против непорочне жене или девојке, а жена или девојка својим супротстављањем, или на други начин буде спасена од такве невоље, онда после тужбе оштећених и доказа злочина исти злочинац треба бити подвргнут казни у складу са околностима покушаних злочина и према положају лица. Судија и пресудитељи треба да се послуже саветима, а како је о томе у другим случајевима више речено“.⁵¹

⁴⁸ Франц вон Лист. (1902). *Немачко кривично право* (превод Веснић, М.), Београд, извор, Мемедовић, Н.: Ибид, стр. 43.

⁴⁹ Живановић, Т.: оп.цит.стр. 86, Мемедовић, Н.: Ибид, стр. 43

⁵⁰ Мемедовић, Н.: Ибид, стр. 44.

⁵¹ Кандић, Љ.:Ибид, оп.цит.стр. 214, извор, Мемедовић, Н.: Ибид, стр. 44.

Као што се може видети, наведене одредбе су веома комплексне и оне разликују свршено и покушано кривично дело силовања. Исто тако, разликују силовање према личном статусу жртве али и њеном начину живота (порочност). Потенциране су околности извршења дела, као и сталешки положај учиниоца од чега је вероватно зависила и сама казна. Прописана казна за извршено дело, као што можемо да видимо је најстроже одређена са јасним указивањем на начин егзекуција. Прописивањем смртне казне за силовање остварен је принцип застрашивања који је као такав био веома заступљен у одмеравању казни у то време. Занимљиво је законско указивање да се приликом пресуђивања у конкретном случају узме у обзир ранија судска пракса. Овај закон је у почетку имао помоћни карактер у односу на партикуларно право покрајина, међутим он је као значајан правни документ касније дуго примењиван у различитим немачким земљама и све то до уједињења Немачке 1870. године. Одређена правна схватања овог законског документа била су заступљена у Кривичним законцима Пруске (1721. године), Баварске (1751. године) и Аустрије (*Constitutio Criminalis Theresiana* из 1768. године).

1.3 Кривично регулисање силовања у Новом веку

Овај временски период обележава капитализам као доминантан облик друштвено економских односа, али истовремено и појава социјалистичких режима у појединим земљама. Развој капиталистичких односа се остваривао у три основне фазе које су свака за себе имале сопствена обележја. Фаза либералног капитализма започиње кризом феудализма и то крајем XV века, односно почетком XVI и траје до XIX века, када је наступило време монополистичког капитализма (имепријализма). Овај период је трајао до почетка Првог светског рата 1914.године, након чијег завршетка 1918. године је наступила ера државног капитализма који је и данас на сцени.

Начелно говорећи, основе новог система чиниле су вредности као што је свеобухватна слобода људи насупрот вазално зависном односу, који је као такав чинио суштину друштвено економских односа у феудализму. Темељно начело је и правна једнакост која се превасходно односила на успостављање правног система једнаког за све грађане, без обзира на сталешку припадност. Теоријски темељ буржоаских револуција чинио је и став о неограниченој приватној својини, али и став о праву

насилног усклађивања важећег права и природно правних начела у ситуацији када су у колизији.

У овом контексту веома је значајна Декларација права човека и грађанина⁵² донета у Француској 1789.године, која је садржала одређена начела уставног карактера међу којима су се налазила и она која су се посредно или непосредно односила на тематику кривичног права. Декларација која има 17. чланова, у члану 7. предвиђа да нико не може бити ухапшен, оптужен или задржан за дело које није унапред прописано законом. Разрадом овог начела присутан је недвосмислен став да се кривична одговорност не може више изводити из верских уверења, што јасно искључује утицаје канонског права, односно цркве (секуларизација). У члану 8. утврђује се да грађанин може бити кажњен само казнама које су раније прописане. Из овог принципа произилази да се прописивање казне врши сразмерно тежини дела, и да казне морају бити личне, односно индивидуалне. Смртна казна коју је могуће изрицати, не може представљати мучење. Утврђује се да се свако сматра невиним док му се кривица не докаже (презумпција невиности).

У духу свих ових начела треба посматрати и кривичноправну заштиту полне слободе, што је конкретизовано у Кривичном законнику Француске из 1791.године, који је предвиђао да силовање постоји као посебно кривично дело, а казна је затвор са оковима 6 година. Уколико је објект силовања била млада женска особа од 14 година, казна је била удвостручена⁵³. За овај Закон било је карактеристично да су казне прописане у апсолутно одређеној висини. Смртна казна је била одређена само за политичке деликте и извршавана је гиљотином.

Чувени Француски Кривични законик из 1810.г. (*Code penal*) поопштравао је казне и није предвиђао апсолутно одређење истих, већ је уводио законске минимуме и максимуме казне за свако дело. Он представља пример најстаријег савременог кривичног законика у које се одредбе о силовању налазе у групи кривичних дела против личности, у одељку IV, који носи назив Злочин против морала.

Наведене одредбе у арт. 332. гласе,

- 1) Ко изврши злочин силовања казниће се затвором од десет до двадесет година.
- 2) Уколико је злочин почињен на особи испод пуних петнаест година, учинилац ће добити максималну казну.

---

⁵² Славнић, Јб. (2008). *Историја правних институција*. Нови Сад, Привредна академија.

⁵³ Живановић, Т. (1936). *Основи кривичног права, посебни део*, књ. II, свеска 2, Београд, извор, Мемедовић.: Ибид, 45.

3) Онај ко буде починио морални преступ, било да је извршен или покушан, са насиљем, на особама једног или другог пола, кажњава се затвором од пет до десет година.

4) Уколико је злочин почињен на детету испод петнаест година, учинилац ће издржати временску казну затвора од десет до двадесет година.⁵⁴

Треба истаћи и да се покушај кажњава истом казном, као да је злочин извршен.

Под утицајем овог закона почетком XIX века у Европи настали су многи кривични законици па тако на пример Пруски Кривични законик из 1851.године. Значајни кривични законици у XIX веку били су и Баварски Кривични законик из 1813.г., Аустријски из 1852.г. и Кривични законик Немачке царевине из 1871.г., који уз одређене измене и допуне важи и данас.

У параграфу 177. овог Законика, кривично дело силовања је дефинисано на следећи начин:

1) Ко принуди на ванбрачну обљубу силом или претњом женску особу или претњом на повреду тела или живота или то чини трећом особом, казниће се лишењем слободе најмање две године.

2) У лакшим случајевима казна је од шест месеци до пет година.

3) Уколико је дело из првог става за последицу имало смрт женске особе казниће се казном затвора од најмање пет година.⁵⁵

Сумирајући наведено, мора се имати на уму да премда је еволуција савременог друштва довео до ширег оквира кривичноправне заштите полних слобода, развој поменутих кривичних закона није од почетка остварио потребни ниво заштите. Ово се истиче с обзиром на бројне предрасуде и пристрасност, како у истражним фазама поступка и поступањима полиције, тако и у односу тужиоца и судова. Бројни примери кроз историју судске праксе упућују да се код кривичног дела силовања узимала у обзир „част“ жене, при чему се настојало дискредитовати њене моралне вредности⁵⁶. На тај начин поступци против учиниоца врло лако су заправо прерастали у својеврсни вид суђења самој жртви.

Притисак друштва, стигматизација жртве, те одсуство адекватних сервиса помоћи на једној страни условљавала је да највећих број кривичних дела ове природе остане непријављен. На другој страни пак, секундарна виктимизација и неповољан

⁵⁴ Мемедовић, Н.: Ибид, види више, стр. 77-79.

⁵⁵ Ибид, стр.80.

⁵⁶ Павловић, З. (2013). *Сексуална злоупотреба деце- криминолошки и кривичноправни аспекти*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.

положај оштећених у поступку додатно је утицао да кривична дела против полних слобода буду једнако осуђујућа како за учиниоца тако и за жртву.

У коначном, треба имати на уму да наведени оквир поступања није ограничен само на раније историјске оквире. Заправо, бројна искуства и праксе као и ставови изнети у јавним расправама упућују да је положај жртава сексуалног насиља и данас врло лош. Тежње адвоката одбране да дискредитују изјаве оштећених, да их представе као морално посрнуле и манипулативне, чине осигурање заштите полних слобода вишеструко сложенијим задатком.

2. Сексуални деликти у средњовековној Србији

На темељима најстарије српске државе Рашке настале крајем XIII односно почетком IX века, неколико столећа касније, у XII веку, започела је са својом егзистенцијом ера феудалне Србије под династијом Немањића. Велики жупан Стефан Немања (1166-1196) и његови наследници су у време кризе византијског царства проширили територије сопствене државе и то од Дунава до Егејског мора, односно у појасу до Јужне и Велике Мораве, Скадарског језера па све до појединих градова на обали јужног Јадрана. Српска држава имала је карактер сталешке монархије, чије особености је задржала све до пада под турску власт 1459. године.

Прве писане правне изворе средњовековне Србије чинили су владалачке повеље (Хиландарска, Стефана Немање из 1198/99 године, Жичка, Стефана Првовенчаног из 1220. године и др.), затим међународни уговори (на пример са Дубровником и Венецијом), али и византијски зборници права, као што су, закон цара Јустинијана из VI века, зборник Синтагма светогорског монаха Матије Властара из 1335. године, која је за потребе примене у Србији скраћена са 303 на 94 главе. У правне споменике тога доба значајно је навести и Законоправило или Номоканон Светог Саве из 1219. године. Одредбе о силовању налазе се у Светосавском Номоканону и Скраћеној Синтагми. У српским изворима силовање се помиње у неким повељама, где се наводи одмах после (вражде) убиства и кажњава се глобом.⁵⁷ Овај деликт спада у кривична дела против личности и његовом починиоцу судило се пред световним судом.

Наведени зборници права важили су и у време Душановог царства (1331-1355), тако да су заједно са тадашњим домаћим законима, Рударским законом Деспота Стефана Лазаревића и Закоником Цара Душана, као најзначајнијим, чинили

---

⁵⁷ Кркљуш, Јб. (2010). *Правна историја српског народа*, Београд: Службени гласник.

средњовековно право Србије. У циљу обједињавања одредби различитих правних система на Државном Сабору у Скопљу, 21.05.1345.године, настао је Душанов законик, који је првобитно имао 135 чланова, да би 1354. године био допуњен са још 66 чланова. Одредбе које су се односиле на кривично дело силовања, мада су се можда могле односити и на кривично дело отмице, све у зависности од различитих тумачења⁵⁸, овај Закон је садржао у клаузули број 53. и она је гласила, „ако који властелин узме властелинку силом, да му се обе руке одсеку и нос сареже, ако ли себар (припадника различитих категорија зависног становништва, прим.аут.) узме силом властелинку, да се обеси; ако ли коју другу узме силом да му се обе руке одсеку и нос сареже.“⁵⁹

Из наведених одредби се јасно уочава неједнакост кажњавања починиоца овог деликта, а у односу на сталешку припадност не само њега већ и сталешку припадност жртве кривичног дела.

Занимљиво је да није предвиђена инкриминација силовања од стране властелина над себарком, што је у то време била сасвим уобичајена појава. Највероватније под утицајем византијског права казне су биле сурове и састојале су се од телесног сакаћења, затим сечења носа тј. ринокопије, која је представљала својеврсну симболичну кастрацију и смртне казне која је извршавана вешањем. Душанов законик је по свему судећи био примењиван само за живота цара Душана и важио је на територији царства на којој су живели Срби и Грци. Он се поред градова у унутрашњости Србије односио и на поједине градове на Јадранском приморју, као што су Котор, Будва, Бар, Улцињ и други.

Ови приморски градови су имали своју аутономију, али су истовремено признавали врховну власт државе у чијем саставу су били од краја XII века.

Сматрамо да би на овом месту било прихватљиво да као писани извор партикуларног и статутарног права наведемо Статут града Котора, који је поред осталог садржао и одредбе о кривичном делу силовања. Пропис о силовању налази се у капитулу 100., а назив у оригиналу је: „Де виолентиис мулиерум“ (О силовању жене). И у овом Статуту долази до изражаја класна припадност силоване. На тим принципима одређене су биле казне и то новчане, као најважније, па су постепено прелазиле у казне сакаћења. У том систему казни на најнижем степену стајала је робкиња (*anicilla*), затим служавка (*anicilla libera*), пучанка (*demediocri manu et bono populo*), властелинка (*de*

---

⁵⁸ Има аутора који су категоричани у ставу те сматрају да се пропис у чл. 53 Душановог закона односи искључиво на отмицу, Живановић, Т.: Ибид, стр. 96

⁵⁹ Душанов законик (1986). Просвета, „Српско културно друштво“.

nobilibus). Код неударних дозвољавао се брак уз обострани пристанак, а код робкиња и пристанак господара.

У противном предвиђају се новчане казне које су се према сталешкој припадности женске кретале од 50 до 100 перпера. У случају ненаплативости следио је затвор од 3 месеца да би се исходovalo плаћање казне. Но, у случају и даљег неплаћања, казна је била осакаћење. Почињало се са одсецањем палца на десној руци, а завршавало се одсецањем десне руке.

Ако је силовање покушано ван града, интересантно је да је казна износила једну трећину предвиђених новчаних казни, а окривљени се могао правдати суротницима.⁶⁰

2.1 Силовање у законодавству Србије у XIX и првој половини XX века

Војним освајањима Балканског полуострва од стране Отоманске империје долази до пропасти средњовековне државе, а самим тим се успоставља државна власт и примењује шеријатско право. Овакво стање ствари је потрајало све до почетка XIX века, тј. до избијања Првог српског устанка 1804. године, када је српска држава са Карађорђејем на челу, све до пропасти 1818. године покушала да правно уреди друштвене односе, између осталог доношењем закона, који је по неким ауторима донет 1807. године.⁶¹ Овај закон који је још називан „Казнителни законик“ и „Правила војена и народња“, има одређени историјскоправни значај без обзира што по свему судећи није био примењиван.

Закон је садржао одредбе које су се односиле на кривична дела против државе, затим војна кривична дела, али истовремено и друге кривичноправне, односно грађанскоправне прописе.

Из тог времена ваља навести и закон Проте Матеје Ненадовића из 1804. године, који је такође садржао кривичноправне одредбе. У ниједном од ова два закона, силовање није инкриминисано као посебно кривично дело. Међутим, то не значи да ово дело није постојало и да се за њега није кажњавало. Кажњавало се на основу норми обичајног права. Примера ради, у Карађорђејевом Протоколу налазимо заведене две одлуке у вези са кривичним делом силовања.

Обе се односе на тежи облик; силовање малолетне девојке. Казна за такво дело било је затвор или чак и мртва шиба на јавном месту. Пошто се поступак водио по

⁶⁰ Синдик, И. (1950). *Комунално уређење Котора* (од друге половине XII до почетка XV столећа), Београд, извор, Мемедовић, Н.: Ибид, стр.49.

⁶¹ Живановић, Т.: Ибид, стр. 79.

приватној тужби, у току поступка могуће је било помирење оптуженог и тужиоца у ком случају је суд према свом нахођењу ублажавао казну.⁶²

У случају који је у протоколу Карађорђа забележен са даном 08. јуни 1812. године, поводом случаја силовања, пишући крагујевачком магистрату, каже се: „мене су јавили да су се они помирили и исти момак окумио детињег оца. Зато одсуђено му је да му ударе сто батина врући, да му се каже да је заслужио живот изгубити, али кад су се окумили, зато му се опрашћа живот.“⁶³

И у току власти кнеза Милоша Обреновића силовање је било кажњиво. Међутим, у то време, силовање пунолетних лица женског пола представља праву реткост у судским актима. Оно се не гони по званичној дужности, а уколико суд решава по приватној тужби, настоји увек да се странке помире, изузев и то ретко, мање новчане накнаде за нанету увреду особи која је силована, односно њеној породици. Но, „колико год су судови били незаинтересовани“ за кажњавање силовања када су у питању пунолетне особе уколико су „немилосрдно гонили“ и кажњавали силовање малолетника, нарочито деце испод 10 година. Сматрало се, да је смртна казна једина права одмазда за овако тежак грех и кривицу.“⁶⁴

У време Првог и Другог српског устанка, па и касније све до 1860. године у Србији је присутна очигледна несређеност у области кривичноправне материје, што је прекинуто исте године, доношењем Криминалног (Казнителног) Законика за Књажесто Србију. Законик је урађен по угледу на Пруски кривични законик из 1851. године и имао је 45 глава са 397. параграфа. У глави 20 која се односи на злочине и преступе против личне слободе, у параграфу 191.⁶⁵ налазила се одредба која се односила на кривично дело силовања. Она предвиђа три основна и један квалификовани облик. Први основни облик односи се на силовање у правом смислу речи, те је предвиђено кажавање сваког лица које уз силу или претњу принуди на блуд са њим или неким другим лицем особу мушког или женског пола. Сматрамо да учинилац овог облика кривичног дела може бити и мушко и женско лице. Блуд је овде синоним за обљубу. Другим основним обликом инкриминише се силовање немоћног лица при чему није

---

⁶² Папазоглу, Д. (1954). *Кривично право и правосуђе у Србији (1804-1813)*, Београд, извор, Мемедовић, Н.: Ибид, стр.62.

⁶³ Живановић Т. (1967). *Законски извори кривичног права Србије и историјски развој његов и њеног кривичног правосуђа од 1804 до 1865*, Београд, извор Мемедовић, Н.: Ибид, стр. 62

⁶⁴ Петрић, В. (1959). Кривична дела против породице, брака и полног морала у Србији за време кнеза Милоша, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 3-4, извор, Мемедовић, Н.: Ибид, стр. 63-64.

⁶⁵ Кркљуш, Љ., Шаркић, С. (1982). *Одабрани извори државноправне историје Југославије*. Београд: Народна књига.

битно да ли се пасиван субјект налазио у таквом стању или га је учинилац у то стање довео. Најзад, трећи облик односио се на силовање малолетног лица, било којег пола, које није навршило 13 година, при чему није важно да ли је оно пристало на сексуални акт. За сва три наведена облика силовања предвиђена је иста казна затвора (робија), у висини до 15 година.

Квалификовани облик се односи на разликовање умишљајног или нехатног извршења неког од три основна облика силовања, које је за последицу имало смрт пасивног субјекта. Имајући у виду наведену чињеницу било је предвиђено и различито кажњавање учиниоца. Тако ако је дело извршено умишљајно, кривац је могао бити кажњен смртном казном, док ако је то исто дело учинио из нехата, он би се кажњавао робијом до 20 година. Овај правни документ представљао је први потпуни кривични законик у савременом смислу и примењиван је са изменама и допунама до краја 1929.године.

Почетком XX века у Краљевини Србији сазрела је идеја о потреби доношења новог кривичног законика, који би одговарао новим приликама, које су се знатно разликовале од оних у другој половини XIX века. Управо из тих разлога 1910. године, израђен је и објављен Пројекат и мотиви истог законика који је већ следеће године прерађен. После тога наступили су ратови за коначно ослобађање од Турака, као и Први светски рат. После свега, 1918. године, дошло је до уједињења свих словенских народа, када је и настала Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. Од настанка нове државе до доношења јединственог кривичног законика, постајало је шест правних подручја (државноправни провизоријум) у области кривичног права, тако да су на снази остала сва кривична законодавства тадашњих покрајина. Овај партикуларизам је донекле ублажен применом српског војног кривичног законодавства, чија је примена тада проширена на целу територију. Такође, на територији целе земље примењиван је Закон о заштити јавне безбедности и поретку у држави од 1921. године, који је представљао посебан закон из области кривичног права. Неуједначеност кривичноправних одредби у пракси је изазвала не мале проблеме, што је довело до потребе за изградом новог законика. Као основ узет је Пројект Казненог Законика Србије из 1910.г., те је уз мање измене озакоњен краљевим указом од 27.01.1929. године, да би на правну снагу ступио 01.01.1930. године. Како истиче професор Стојановић⁶⁶, он је рађен под утицајем

---

⁶⁶ Стојановић, З. (2013). *Кривично право-општи део*, Београд.

немачких пројеката из 1925. и 1927. године из ставова неокласичне школе. Многа решења из тог кривичног законика постоје и данас у нашем кривичном праву.

Кривично дело силовања је прописан у глави IV која има назив „Кривична дела против јавног морала“. У параграфу 269. је пропис о силовању као први од групе кривичних дела из ове главе, али он нема тај назив, као што није постојао ни у српском Казнителном закону из 1860. године. Он гласи:

„Казниће се робијом од десет година,

- 1.) ко женско лице са којим није у браку силом или претњом истовремене опасности по живот или тело, принуди на обљубу; или
- 2.) ко обљубу изврши над женским лицем које је претходно довео у несвесно стање или га другчије за одбрану онеспособи.“⁶⁷

На први поглед уочљиво је да жртва овог кривичног дела може бити само лице женског пола које није у браку са учиниоцем који јасно, може бити само мушкарац. Посредно се може извести закључак да кривично дело силовања не постоји између супружника.

У првом ставу овог параграфа, истиче се, да се релевантним сматрају само сила и претња које представљају истовремену опасност по живот и тело пасивног субјекта. У ставу 2. се апострофира сила примењена од стране учиниоца која не доводи до непосредне опасности по живот и тело жртве, али је доводи у несвесно стање употребом хипнотичких и других средстава за омамљивања односно онеспособљавање. За разлику од ранијих решења, овде се по први пут у нашем кривичном законодавству за сексуални акт употребљава појам обљуба. Када се говори о кривичноправној заштити у односу на кривично дело силовања у овом закону предвиђено је знатно блаже кажњавање учиниоца. Обљуба над немоћним или малолетним женским лицем прописана је другим параграфима (270. и 273.). Законик је у параграфу 279. посебно инкриминисао ситуацију у којој би услед силовања односно обљубе у нехату наступило тешко повређивање или смрт женске особе. У том случају би се учиниоцу могла изрећи строжија затворска казна у односу на основни облик дела.

Овај значајан кривични законик је примењиван све до отпочињања Другог светског рата, када је био прилагођаван новонасталој ситуацији. На ослобођеним територијама од стране снага покрета отпора, стварано је првенствено ратно право. У

---

⁶⁷ Мемедовић, Н.: Ибид, стр. 69.

том смислу значајна је Уредба о војним судовима из 1944. године која је садржала одредбе организације и надлежности војних судова, о кривичним делима, казнама, заштитним мерама, о поступку и извршењу пресуде.

2.3 Кривично дело силовања у савременом законодавству Србије

Након завршетка Другог светског рата сасвим разумљиво, поред разорене земље, било је потребно изградити и нови правни систем па самим тим и систем у области кривичног законодавства. Ово тим пре, што је у новој државној заједници Федеративној Народној Републици Југославији, у чијем саставу је била и Србија, дошло до темељних промена друштвено политичког и друштвено економског уређења. Наиме, након привредне обнове земље дошло је до почетка развијања социјалистичких друштвених односа.

У таквом друштвеном амбијенту, тадашње кривично законодавство је поред поседовања сопствених специфичности, прихватало достигнућа савремене кривичноправне науке, те су се самим тим у њему налазили и елементи буржоаског кривичног права. У овом контексту потребно је нагласити да је судска пракса користила правна правила Кривичног законика Краљевине Југославије из 1929. године, при чему су она примењивана под условима предвиђеним у Закону о неважности правних прописа донетих пре 06. априла 1941. године и за време непријатељске окупације до 1946. године.

По свему судећи, логично и исправно је резонување да су се она примењивала и у односу на кривично дело силовања, које као такво није било инкриминисано у неком од посебних кривичних закона.⁶⁸

Као резултат уложеним напорима за почетак кодификације целокупног кривичног права донет је за територију целе државе, Кривични Законик – општи део (ОКЗ), који је указом Президијума Народне скупштине ФНРЈ проглашен 04.12.1947.године, а ступио је на снагу 12.02.1948.године.

Он је представљао прву систематску целину општег дела кривичног права. Убрзо затим донети су посебни закони који предвиђају одређене групе кривичних дела,

---

⁶⁸ При крају рата и одмах после завршетка рата, у циљу кривичноправне заштите одређених добара и интереса, донети су закони који су представљали посебне кривичне законе, Закон о сузбијању недопуштене шпекулације и привредне саботаже (април, 1945.), Закон о заштити народних добара и њиховом управљању (мај, 1945.), Закон о забрани изазивања националне, расне или верске мржње и раздора (мај, 1945.), Закон о кривичним делима против народа и државе (август, 1945г.). За изградњу новог кривичноправног система био је значајан и Закон о врстама казни (јул, 1945.г.).

а које су се односиле на војна кривична дела, кривична дела против службене дужности и друга. Такође, ниједан од ових посебних закона није експлицитно садржао одредбе о силовању као самосталном кривичном делу.

Даљим развојем социјалистичких друштвених односа у марту месецу 1951. године донет је нови Кривични законик ФНРЈ чијим доношењем је завршена кодификација материјалног кривичног права.

Његовим ступањем на снагу (01. јула 1951.г.) престаје да важи кривични закон ФНРЈ из 1948. године и посебни кривични законици. Овај законик је примењиван релативно дуго, све до 01.07.1977.године и претрпео је доста измена и допуна. Кривичноправне одредбе које се односе на сексуалне деликте налазе се у посебном делу Законика у глави XVI која је имала назив „Кривична дела против достојанства личности и морала“. Ову групу су сачињавала поред кривичног дела силовања, и следећа кривична дела; обљуба над немоћним лицем (чл. 180), обљуба и противприродан блуд са малолетним лицем (чл. 181), обљуба или противприродни блуд злоупотребом положаја (чл.182), блудне радње (чл. 183), јавно вршење блудне радње (чл. 184), завођење (чл. 185), противприродни блуд (чл. 186), подвођење (чл. 187), трговина белим робљем (чл. 188), производња и растурање порнографских списа (чл. 189). Одредбе кривичног дела силовања налазе се у члану 179. и оне гласе,

- 1) „Ко женско лице са којим не живи у брачној заједници употребом силе или претњом да ће непосредно напасти на живот или тело, принуди на обљубу, казниће се строгим затвором до осам година.
- 2) Ако је услед дела из става 1. овог члана наступила тешка телесна повреда или смрт женског лица, учинилац ће се казнити строгим затвором најмање две године.“⁶⁹

Више је него уочљиво, да је инкриминација силовања у првом ставу овог члана, готово идентична са параграфом 269.ст.1 Кривичног законика Краљевине Југославије из 1929. године. Разлика се огледа у запрећеној казни затвора која је у смислу новог Законика временски краће одређена.

Међутим, из садржине поменуте одредбе произилази да се учиниоцу за извршено кривично дело силовања може изрећи казна строгог затвора, која подразумева у суштини поштравање околности издржавања обичне казне затвора. Граматичким тумачењем одредби из чл. 179. ст. 1. несумњиво се може закључити, да

⁶⁹ „Службени лист ФНРЈ“, br. 13. od 09. марта 1951године.

жртва овог кривичног дела може бити само лице женског пола, док би учинилац поред лица мушког пола могла бити, под одређеним околностима и женска особа и то не као директан извршилац, већ као саизвршилац.

Према тексту Законика може се закључити и то, да је могуће силовање између ванбрачних супружника. У ставу 2. наведеног законског прописа, дат је акценат на тежину последица наступилих извршењем основног облика овог дела. Потребно је нагласити да се наступање тежих последица мора приписати нехату учиниоца.

Кривични законик из 1951. године је два пута претрпео измене и допуне, те у вези са овим ваља истаћи новеле у односу на одредбе кривичног дела силовања из 1959. године, а које су се односиле на поопштравање казне, како за основни тако и квалификовани облик. За основни облик повећан је посебан законски максимум, на 10. година строгог затвора, док је за тежи облик повећан посебан законски минимум на најмање 3. године строгог затвора.

Друга измена поменутих одредби била је 1973. године и она је суштински била значајнија од претходне. Новина се састојала у томе што су на крају законског текста у ставу 2. додате речи, „или је дело извршено под особито отежавајућим околностима“. У складу са чланом 8. став 2. овог Кривичног законика, ове околности су се односиле на ситуације када је основни облик кривичног дела извршен, према малолетном лицу које је навршило 14. година живота или лицу које се налазило у стању смањење урачунљивости, злоупотребом службеног положаја итд. Пресудно је битно да су ове околности обухваћене умишљајем извршиоца.

Даљи развој нашег кривичног законодавства везан је за доношење Кривичног закона Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, који је ступио на снагу 01.07.1977.године, када је дошло до поделе кривичног законодавства. Наиме, уставом СФРЈ из 1974. године, савезној држави је остављено у надлежност да уреди област општег дела кривичног права, као и да пропише одређену групу кривичних дела која су од општег интереса за целу земљу, док је републикама и покрајинама дозвољено да законски пропишу област посебног дела кривичног права, што су оне и учиниле, доносећи своје кривичне законике. Кривични закон Социјалистичке Републике Србије је почео такође да се примењује од 01.07.1977.године.

У овом закону кривична дела против достојанства, личности и морала налазе се у глави XII и распоређена су у члановима од 103. до 111, где су заступљена сва она кривична дела као и у Кривичном законнику из 1951.године, осим оних која више нису била инкриминисана (кривично дело јавно вршење блудне радње и кривично дело

трговина белим робљем), или оних која су се нашла у надлежности савезне државе (кривична дела производње и растурање порнографских списа, чл. 252, Кривични закон СФРЈ). За разлику од ранијих, овај кривични закон је инкриминисао по први пут као посебно кривично дело, принуда на обљубу (чл. 104.).

У члану 103. налази се пропис којим се инкриминише кривично дело силовања и он гласи,

- 1) „ко принуди на обљубу женско лице са којим не живи у брачној заједници употребом силе или претњом, да ће непосредно напасти на живот или тело, тог или њему блиског лица, казниће се затвором од једне до 10 година.
- 2) ако је услед дела из става 1. овог члана наступила тешка телесна повреда или смрт женског лица, или је дело извршено од стране више лица, или на нарочито свиреп, или нарочито понижавајући начин, или у другом особито тешком случају, учинилац ће се казнити затвором најмање 3 године.“⁷⁰

Анализом одредбе основног облика можемо констатовати да је она непромењена у односу на решења која су била заступљена у нашем ранијем кривичном законодавству.

Овде је само како смо видели проширена криминална зона употребе квалификоване силе и претње учиниоца и она је сада усмерена поред женског лица које се принуђава на обљубу, и на њој блиско лице. За извршено кривично дело прописани су посебан законски минимум и максимум казне. У ставу 2., законодавац је предвидео тежи облик кривичног дела, при чему је јасно истакао конкретне квалификаторне околности. Изменама из 1990. године у члану 103. став 2., речи, „у другом особито тешком случају“, замењене су речима, „према малолетном лицу“.⁷¹ Такође, новелама из 1993. године⁷² из става 2. су брисане речи, „смрт женског лица“ и речи „према малолетном лицу“, при чему је сада прописана казна затвора за тежи облик, од најмање једне године. Истовремено овом приликом прописан је нови став, дакле став 3, који је гласио, „ако је дело из става 1. овог члана учињено према малолетном лицу или је услед његовог извршења наступила смрт женског лица, учинилац ће се казнити затвором најмање 3 године“.

⁷⁰ Овај закон је објављен у „Службеном гласнику СР Србије“, бр. 26 од 30.06.1977.г. исправка, „Сл. Гласника СРС“ бр. 28/77 од 14.07.1977г.

⁷¹ „Службени гласник Р Србије“, бр. 16/90.

⁷² „Службени гласник Р Србије“, бр. 67/93.

Последње измене, ове законске одредбе су претрпеле 2002. године⁷³ када су из става 1. брисане речи, „са којим не живи у брачној заједници“, што је довело до тога да је сада било инкриминисано и силовање између супружника у браку. Такође, у првом ставу, сада је за казну затвора учиниоцу био одређен само посебан законски минимум од „најмање једне године“.

И други став је измењен, па тако, после речи „нарочито понижавајући начин“, додате су као нове речи, односно као нове квалификаторне околности, околности да је силовање, „имало за последицу трудноћу или тежу заразну болест“. Пооштрена је казна затвора учиниоцу кривичног дела силовања у ставу 2., тако да је она сада била најмање три године, односно у ставу 3. најмање пет година.

Да би избегли непотребно понављање, на овом месту се више нећемо бавити детаљном анализом одредби Кривичног закона из 1977. године.

Сматрамо прихватљивим да би било неопходно напоменути да је за време важења поменутог кривичног закона, престала да постоји СФРЈ, одцепљењем неких њених чланица, које постају самосталне државе, тако да је њеним престанком настала Савезна Република Југославија, која је наставила државно правни континуитет.

Уставом СРЈ из 1992. године, прописана је обавеза усклађивања свих закона са новим уставом, имајући у виду измењене друштвено политичке околности. Усклађивање кривичног законодавства започето је 1993. године, односно 1994. године. Најпре је усклађен Кривични закон СРЈ, при чему је Република Србија за разлику од друге чланице савезне државе, Црне Горе, која је донела нов кривични закон, свој постојећи Кривични закон из 1977. године изменила и допунила и тако га ускладила са уставом. Претварањем Савезне Републике Југославије у Државну заједницу Србија и Црна Гора, обе чланице доносе своје законике и у потпуности регулишу кривичноправну материју.

Србија је Кривични закон СРЈ изменила и допунила, те му је том приликом променила назив у Основни кривични закон (ОКЗ), који је као такав регулисао одредбе материјалног кривичног права и неке групе кривичних дела. Са друге стране, као посебан кривични закон важио је Кривични закон Србије из 1977. године.

Из одређених криминално-политичких разлога Народна скупштина Србије, на седници XII ванредног заседања, дана 29.09.2005.године, донела је кривични законик

---

⁷³ „Службени гласник Р Србије“, бр. 10/2002.

који је ступио на снагу 01.01.2006. године⁷⁴ којим се готово на целовит начин регулише кривичноправна материја осим неких кривичних дела која и даље остају у оквиру казних одредаби појединих закона које у основи регулишу неке друге области (Закон о јавном реду и миру, Закон о планирању и грађењу итд.). Он уз одређене измене и допуне⁷⁵ важи и данас.

Законом је извршено усклађивање са одређеним међународним конвенцијама из области људских права и слобода, ратификованим од стране наше земље, затим са најновијим променама у нашој законодавној пракси, као и новим облицима криминалитета, и на крају свакако са савременим схватањима у кривичноправној науци. Имајући у виду да се ради о јединственом кривичном законнику који представља прву кодификацију материјалног кривичног права Србије после 1860. године, којим није извршено једноставно спајање Основног кривичног закона (ОКЗ) и Кривичног закона Републике Србије, многа кривична дела су променила законски опис. Одредбе посебног дела систематизоване су у главама XIII до XXXV од члана 113. до члана 429, с тим што се одредбе кривичног дела силовања налазе у члану 178. у оквиру главе XVIII у којој су иначе инкриминисана и друга кривична дела против полне слободе.

3. Кривичноправни третман полних слобода у међународноправним изворима

Сексуалне слободе свакако представљају оквир чија је важност препозната на нивоу међународног права. Ипак, пратећи феноменолошку разубуђеност ове појаве преглед доприноса у датом контексту захтева анализу ширег оквира међународноправних извора.

Наиме, узимајући у обзир да се сексуално насиље најчешће врши над женама и децом, значајан број правних аката усмерио је пажњу управо ка датом сегменту заштите. Бројни документи на нивоу УН и Европске Уније тако су формулисани са циљем проширивања оквира кривичноправне регулативе, те подизања превентивних стандарда у кривичној, социјалној, управној или образовној димензији. Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалне експлоатације и сексуалне злоупотребе, Декларација УН о елиминисању насиља над женама (DEVAW), Извештаји Специјалне

⁷⁴ „Службени лист Р Србије“, бр. 85/2005

⁷⁵ „Службени лист Р Србије“, бр. 88/2005-испр., бр. 107/2005, бр. 72/2009, бр. 111/2009, бр. 121/2012, 104/2013 и 108/2014.

известитељке УН о насиљу над женама, свакако се постављају као репрезентативан пример у овом контексту.

Наравно, чињеница је да сексуално насиље погађа и друге делове популације. Ово се односи како на старе особе, тако и на мушкарце. Посебно важним у том смислу представља се специфичан контекст боравка у пенетенцијарним установама, а где је хомосексуално насиље неретко забележена појава, како од стране осуђених лица, тако и од стране службених лица ангажованих у датим установама^{76,77}. Тек документи попут УН Конвенције против тортуре и других сурових, нељудских и понижавајућих посутпака или казни свакако представљају покушај регулативних решења у датом контексту.

Водећи се прегледом међународноправних доприноса запажа се свакако да се исти разликују у погледу специфичности усмерења. Отуда поједини акти попут Универзалне декларације о људским правима или Конвенције УН о правима детета тек посредно додирују тему сексуалног насиља. Надаље, други документи као што је Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, предметни феномен смештају у шири контекст породичних односа.

Такође, наведене разлике могу се опазити и с обзиром на саму природу међународноправног извора. Конвенције, декларације, препоруке, тако ће носити различиту правну снагу, односно различит ниво обавеза држава потписница да национално законодавство и сервисе прилагоди постављеним стандардима. Бројни документи у том смислу представљају само израз тежње и политичке орјентације, без стварног обавезујућег дејства.

Узимајући у обзир скорију националну историју, а која је укључивала различите ратне сукобе, међународноправни извори и заштита сексуалних слобода свакако се постављају важном темом. Тако бројни случајеви етнички мотивисаних силовања на који су вршени на територији бивше СФРЈ представљају предмет бројних кршења међународног права. У том смислу сагледавање оквира међународне правне регулативе захтева и анализу документа попут Женевске конвенције о заштити грађанских лица за време рата.

---

⁷⁶ Павловић, З. & Радојковић, З. (2016). Сексуално насиље у затворима. *Војно дело* 68(2), 72-83.

⁷⁷ Блиц 10.08.2008.године Непосредно по доласку у затвор, добио сам "понуду" - или да неког да претучем или ћу бити силован. То је био својеврстан тест, да покажем да ли сам "маша" или "снаша". Нисам пристао и почели су да ме кажњавају свакодневно. Један од начина мучења било је и сексуално злостављање. Нисам имао никога да ме штити и тако сам дуго трпео иживљавања. Преузето са <http://www.blic.rs/vesti/hronika/silovani-cute-iz-straha/fmm2yjm> Приступљено дана 21.03.2016.године.

Напоследку, под наведеним оквиром извора права могу се сматрати и доприноси међународних судова, а нарочито Међународног суда за људска права. Бројни случајеви попут М.Ц. против Бугарске (Представка број 39272/98)⁷⁸ тако су утицали на правна тумачења, па и измене кривичноматеријалног законодавства на нивоу појединчаних држава.

Сумирајући наведено оквир међународног права који се тиче заштите полних слобода обухвата различите изворе у којима дата тема често инкорпорирана у опште протективне одредбе или шири феноменолошки оквир. Управо из тог разлога, као и из разлога поштовања економичности овог рада у даљем тексту биће дат краћи преглед само два међународноправна акта, а који ближе анализирају дати контекст. Ово се при томе односи на горе поменути Конвенцију Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања и такозвану Истанбулску конвенцију, односно Конвенцију Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици.

3.1 Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици

Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици усвојена је 2011.године у Истанбулу, а као документ који нуди најширу елаборацију очекиваних стандарда заштите од насиља. Република Србија потписала је предметни документ 2012.године, односно ратификовала га је октобра 2013.године преузимајући све обавезе садржане истом.

У структуралном смислу сама Конвенција почиње Преамбулом, а којом се упућује на раније међународноправне доприносе начињене у овом контексту. Конвенција за заштиту људских права и основних слобода (ETS бр. 5, 1950) и њених протокола, Европска социјална повеља (ETS бр. 35, 1961, ревидирано 1996, ETS бр. 163), Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања (ETS No. 201, 2007), препоруке Савета министара државама чланицама Савета Европе: Препоруку Rec(2002)5 о заштити жена од насиља, Препоруку CM/Rec(2007)17 о стандардима и механизмима родне равноправности, Препоруку CM/Rec(2010)10 о улогама жена и мушкараца у превенцији и разрешењу

---

⁷⁸ Преузето са http://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/mc_protiv_bugarske.pdf Приступљено 21.02.2016.године.

конфликта и изградњи мира, Конвенција Уједињених нација о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW, 1979), Општа препорука бр. 19 Комитета за елиминисање свих облика дискриминације жена (Комитета CEDAW) о насиљу над женама, Конвенција Уједињених нација о правима детета (1989). Женевска Конвенција (IV) која се односи на заштиту цивила у време рата (1949) неки су од извора напоменутих у датом контексту.

Поред наведеног Преамбулом истакнуто је препознавање историјске неједнакости међу половима, те патријархални контексту родно заснованог насиља. У истом оквиру дати сегмент истиче и неке феноменолошке облике насиља укључујући по довоим насиље у породици, сексуално узнемиравање, силовање, принудни брак, кривична дела почињена у име такозване „части“ и гентиално сакаћење. Коначно, истим се наглашава и кршење људских права током оружаних сукоба, а нарочито раширена и систематска силовања, те родно базирано насиље током и након сукоба.

Анализирајући даљу структуру и садржај Конвенције у првом поглављу, члан 1. дефинисани су циљеви предметног документа. Тако се исти одређују као заштита жена од свих видова насиља и спречавање, процесуирање и елиминисање насиља над женама и насиља у породици; допринос сузбијању свих облика дискриминације над женама и промовисање суштинске једнакости између жена и мушкараца, укључујући и оснаживање жена; израда свеобухватног оквира, политика и мера заштите и помоћи свим жртвама насиља над женама и насиља у породици; унапређење међународне сарадње у погледу елиминисања насиља над женама и насиља у породици; пружање подршке и помоћи организацијама и органима унутрашњих послова у делотворној сарадњи да би се усвојио обухватни приступ елиминисању насиља над женама и насиља у породици.

Поред одређивања области примене датог извора, а који се односи на све видове насиља над женама, независно од феноменолошког контекста, чланом 3 представљен је и појмовни оквир појашњења.

Тако се под појмом „насиље над женама“ подразумева кршење људских права и облик дискриминације над женама. Исто уједно представља сва дела родно заснованог насиља која доводе до, односно могу да доведу до, физичке, сексуалне, психичке односно економске повреде односно патње за жене, обухватајући и претње таквим делима, принуду односно арбитрарно лишавање слободе, било у јавности односно у приватном животу.

Прихватајући да насиље у породици представља најчешћи оквир виктимизације, дати појам објашњен је детаљније као свако дело физичког, сексуалног, психичког односно економског насиља до којег дође у породици или домаћинству односно између бивших односно садашњих супружника односно партнера, независно од тога да ли учинилац дели или је делио домаћинство са жртвом.

У коначном, како се насиље над женама неретко објашњава родним разликама, појам „родно засновано насиље над женама“ означен је као насиље које је усмерено против жене зато што је жена, односно оно које несразмерно утиче на жене.

Чланом 4. Конвенције експлицирана су основна правила, принципи једнакости и недискриминације. У том смислу истиче се да су Чланице потписнице овог документа дужне предузети неопходне законодавне односно друге мере за унапређење и заштиту права свакога, посебно жена, да живи слободно од насиља како у јавној тако и у приватној сфери. Исто се односи и на обавезну осуде свих облика дискриминације над женама, као и недоложно предузимање неопходних законодавних и других мера за спречавање дискриминације.

Када су у питању обавезе држава и дужна прилежност, чланом 6. експлицира се да ће се чланице уздржати од учешћа у било каквом чину насиља над женама и обезбедити да државни органи, званичници, службеници, установе и други актери који наступају у име државе поступају у складу са овом обавезом. Истим сегментом се такође наводи обавеза предузимања неопходних законодавних односно других мера спречавања, истраге, кажњавања и репарације за дела насиља обухваћена овом Конвенцијом која учине недржавни актери.

Поред сегмента који се тиче свеобухватне и координисане политике, Конвенцијом се предвиђа обавезивање држава потписница у контексту мобилисања људских ресурса и финансијских средстава неопходних за имплементацију предметним документом обухваћених мера.

Остваривање пројектовних циљева, сходно садржају Конвенције предвиђа и јачање сарадње са невладиним сектором и елементима цивилног друштва. Формулисање партнерства у датој равни носиће значајан превентивни потенцијал. Ипак, како би се обезбедила кохерентност деловања, чланом 10. овог документа истиче се обавеза формирања координационих тела, а као инстанци које би координирале, спроводиле, пратиле и процењивале остварене помаке у контексту заштите жена од насиља.

Да би се обезбедила емпиријски и научно утемељена акција, Конвенција предвиђа прикупљање података и спровођење истраживања у предметном оквиру. Ово се односи на анализу основних узрока и последица вктимизације, особености казнене политике, те ефикасности спровођених мера. Предвиђајући трансверзални модел праћења, истим сегментом се истиче потреба анкетирања становништва, те утврђивања феноменолошких трендова у контексту насиља.

Трећи сегмент Конвенције детаљније представља практичне мере које се тичу превенције. Наведено се при томе односи како на промоцију културолошких промена, тако и измене у сегменту законодавних или других мера превенирања насиља над женама. Дати оквир мера при томе носи ограничење предузимања у складу са потребама угрожених лица, а која у коначном као императив имају поштовање свих људских права.

Оквир превентивних мера има и даља родна обележја, а која се односе на подстицај мушкараца и дечака, који ће активно партиципирати у спречавању насиља над женама. Ово се истиче јасно с обзиром на патријархални контекст односа, где се култура, обичаји религија, традиција и част не могу истицати као аргументи оправдања насиља.

Чланом 13. овог документа представља се даља кларификација превентивних активности, а која као први корак подразумева подизање свести јавности о различитим манифестацијама и последицама насиља. Поред обавезе ширења информација које су усмерене на општу јавност, наведени сегмент укључује и раније поменуте оквире сарадње са цивилним друштвом и невладиним агенцијама, а у оквиру кохерентних напора.

Сличан оквир информисања предвиђа се и оквиром унапређења образовања. Тако се чланом 14. предвиђа обавеза држава потписница да предузму неопходне кораке за увођење наставног материјала о питањима једнакости полова, родних улога, родно заснованог насиља, те ненасилног разрешења сукоба. Наведени оквир едукације при томе претпоставља прилагођеност различитим узрастима и различитим нивоима образовања.

Вишедимензионалност превентивних активности укључује у коначном и оне активности које се односе на обуку професионалаца, а који у свом опису рада укључују жртве и починиоце насиља. Поред сегмента обуке који се тиче на конкретне превентивне мере, дати оквир нарочито се истиче важним у погледу превенције секундарне вктимизације.

Поред примарне и секундарне превенције, Конвенција предвиђа и аспекте терцирарног превентивног рада, а који се тиче законодавних или других мера за израду или подршку програма, који имају за циљ да починиоци насиља у породици савладају и усвоје насилно понашање. Тако се чланом 16. став 2. предметног документа нарочито истиче важност корективног рада са сексуалним преступницима, а у смислу редукције специјалног поврата.

Четврто поглавље Конвенције укључује елементе заштите и подршке, где се у члану 18. дефинишу опште обавеза чланица у оквиру законодавних или других мера заштите жртава од даљег насиља. Наведене мере при томе постављају се у оквирима захтева међународног права, те механизма сарање судова, тужилаштва, органа унутрашњих послова, локалне и регионалне управе, невладиних и осталих релевантних организација.

Направивши парцијални осврт на сет укључених мера чланом 23. предвиђа се формирање законодавних и других основа које би омогућиле изградњу и доступност сигурних кућа, а као оквира безбедног смештаја за жене и децу жртве насиља. Кохерентни модел деловања укључује и пружање услуга СОС телефонских линија, а које обезбеђују анонимност у пријављивању виктимизације, као и прибављања савета о правима и понашањима.

Вративши се теми овог рада нарочито важним се истиче члан 25. који предвиђа подршку за жртве сексуалног насиља. Наиме, датим оквиром се предвиђа да ће чланице предузети све неопходне законодавне, односно друге мере како би омогућиле отварање довољно великог броја лако доступних кризних центара за случајеве силовања. Односно омогућиле отварање одооварајућих центара за жртве сексуалног насиља који жртвама обезбеђују услуге лекарског и форензичког прегледа, подршку у случају трауме и саветовање.

Коначно, чланом 26. предвиђа се формулисање правног оквира пружања услуга заштите и подршке деци, а као жртвама и сведоцима свих видова насиља обухваћених предметним документеом. Ово се нарочито односи на психосоцијално саветовање примерено узрасту деце сведеока, које има за циљ заштиту најбољег интереса детета.

Петим поглављем Конвенције обухваћени су сегменти материјалног кривичног права. Тако се чланом 36. експлицирају норме које се тичу сексуалног насиља, укључујући под овим и силовање. Наиме, наведеним сегментом предвиђа се да ће чланице предузети неопходне законодавне односно друге мере како би обезбедиле инкриминисацију вагиналне, аналне или оралне пенетрације сексуалне природе на телу

другог лица без њеног/његовог пристанка, коришћењем било ког дела тела односно предмета. Криминална зона обухватиће и друге сексуалне радње са лицем без њеног/његовог пристанка. Исто ће се односити и на навођење другог лица на покушај сексуалних радњи са трећим лицем без њеног/његовог пристанка.

Истим чланом Конвенције у ставу 2. прецизира се да пристанак мора да буде добровољан исход слободне воље лица према процени у контексту датих околности. У коначном, прихватајући феноменолошке особености овог облика насиља, истим чланом се предвиђа и предузимање законодавних и других мера како би обезбедиле које се односе на дела почињена над бившим односно садашњим супружницима односно партнерима у складу са међународним правом.

Оквир заштите обухваћен чланом 37. Конвенције прецизира норме које се тичу намерног присиљавања одрасле особе, односно детета да ступи у брак. Исти оквир тиче се и мера превенције намерног намамљивања одраслог лица односно детета на територију чланице односно државе којаније њена, односно његова држава пребивалишта, а са циљем принуде тог одраслог односно детета да ступи у брак.

Кривичноматеријалне одредбе односе се и на инкрминацију гениталног сакаћења жена, односно инфибулације. При томе ово се односи како на принуду, тако и на подстицање, односно навођење девојчица на дати облик поступања.

Чланом 39. Конвенција предвиђа инкрминисање принудног абортуса и принудне стерлизације. Ово се нарочито истиче с обзиром на опажену појаву у којој се поред кршења полних слобода жена крше и репродуктивна права, а опет у контексту родне неједнакости.

Значајан сегмент материјалног права предвиђа се и чланом 40.. Дати сегмент предвиђа тако да ће државе чланице предузети неопходне законодавне односно друге мере како би обезбедиле да сваки облик нежељеног вербалног, невербалног односно физичког понашања сексуалне природе у сврху односно уз исход повреде достојанства особе, посебно када се ствара застрашујућа, непријатељска, деградирајућа, понижавајућа односно увредљива атмосфера, буде предмет кривичне односно друге правне санкције.

Поред инкрминисања извршења наведених радњи, чланом 41. Конвенције истиче се нарочита важност предузимања свих услова инкрминације помогања, подстрекивања, односно покушаја извршења елаборираних насилних форми односа.

Шесто поглавље Конвенције односи се на истрагу, судски поступак, процедурално право и заштитне мере. Дати оквир односи се на редукцију свих оних

чиниоца који оптерећују кривичне поступке, одлажу суђење и делотворност истражних и судских поступања.

Обухватајући конкретна решења чланом 51. предвиђа се формулисање предуслова за обављање процене ризика од смртности, озбиљности ситуације и ризика од понављања насиља, те координисаног обезбеђења и подршке. Нарочита важност ових поступања односи се на оне случајеве који укључују ризик од примене ватреног оружја.

Наредним чланом предвиђа се успостављање правног оквира за издавање обавезујућих протективних налога у ситуацијама непосредне опасности. Ово се нарочито односи на случајеве породичног насиља, а где се учиниоцу налаже забрана уласка у стан или забрана ступања у контакт са жртвом.

Важан сегмент Конвенције односи се и на оквир истраге и доказа. Тако се рецимо чланом 54 истиче да се током сваког грађанског односно кривичног судског поступка, докази који се односе на сексуалну прошлост и понашање жртве могу прихватити само уколико је то релевантно и неопходно.

Настојећи да растерете жртве насиља, ово се нарочито запажа у сегменту кривичног гоњења. Тако се предметним документом предвиђа могућност наставка истражних и судских поступака и након што жртва евентуално повуче изјаву, односно кривичну пријаву. Тек инсистирање на прикупљању других доказа на којима се може базирати оптужба гарантује у том смислу већи ниво поштовања права и заштите викимизираних.

Елаборирани сегмент коначно садржи и попис мера заштите права и интереса жртава. Ово се односи при томе на сва поступања током истраге и самог судског процеса. При томе чланом 56. посебно се као мере експлицирају мере обезбеђења заштита, као и заштите за породице жртава и сведоке, од застрашивања, одмазде и поновљене виктимизације. Такође истим се обухватају и мере обавештавања жртава, барем у случајевима када жртве и њихове породице могу бити у опасности, о бекству учиниоца односно привременом односно трајном пуштању на слободу. Обавештавање жртава односи се и на сегмент њихових права и расположивих услуга, о исходу њихове жалбе, пријаве, о општем напретку истраге односно поступка и о њиховој улози у претходном, као и о исходу њиховог случаја.

Оквир протективних мера такође омогућава жртвама, да у складу са процедуралним правилима међународног права, буду саслушане, пруже доказе и представе своје становиште, потребе и бриге, непосредно односно преко посредника, и

да оне буду узете у разматрање. При томе примењене мере треба да имају такав карактер да обезбеђују заштиту приватности и угледа жртве.

Поред наведеног, практични сет мера претпоставља обезбеђивање, где год је томогуће, да се избегне сусрет жртава и учинилаца. Ово се нарочито односи на сусрете у просторијама судаи органа унутрашњих послова. Исто се коначно односи и на заштиту у доказним поступцима, односно сведочење жртава без присуства оптуженог. У том смислу предвиђа се и употреба, тамо где су доступне, одговарајућих комуникационих технологија, а са циљем наведеног нивоа заштите.

У коначном, чланом 58. истог документа предвиђа се да ће чланице предузети неопходне законодавне односно друге мере како би обезбедиле да застаривање покретања судског поступка за кривична дела сексуалне природе обухваћена овом Конвенцијом, траје довољно дуго и сразмерно озбиљности кривичног дела које је у питању, како би се обезбедило довољно времена за ефикасно покретање поступка након што жртва достигне пунолетство.

Сумирајући наведено, представљени документ нуди доста обухватан оквир међународноправних стандарда који је до данас и имплементиран у највећој мери у национална законодавства држава потписница. Премда су поједина законодавства усвојила у предметном контексту нешто другачија решења, важност овог документа наглашава се с обзиром на недвосмисленост препознавања насиља над женама, а нарочито сексуалног насиља, као и формулисања ефикасног система мера заштите.

3.2 Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања

Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања сачињена је 25.октобра 2007. године у Лансароту. Дати документ коначно потврђен је Законом о потврђивању Конвенције⁷⁹2010. године у Републици Србији формулишући тако можда најважнију и најобухватнију полазну тачку система заштите малолетних лица од сексуалне виктимизације.

Осврнувши се на структурални оквир Конвенције истом се иницијално упућује на опажену важност проблема сексуалног искоришћавања деце, дечје порнографије и

---

⁷⁹ Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања (*"Сл. гласник РС - Међународни уговори"*, бр. 1/2010)

проституције. Поред опажања високе учесталости ових појава, како на националном тако и на међународном нивоу, предмети документ указује на сложеност и трајност последица овог облика насиља.

Поред указивања на феноменолошку хетерогеност виктимзације деце, као и значај компјутерских технологија у датом контексту, почетни део Конвенције наглашава трајност и секвенцијалност међународноправних напора предузетих у датом контексту. У том смислу се може и разумети на подсећање на Препоруку бр. Р(91) 11 Комитета министара у вези са сексуалним искоришћавањем, порнографијом и проституцијом деце и млађих пунолетника, као и у вези са незаконитом трговином (трафикингом) чији су они објекат, Препоруку Рец (2001) 16 о заштити деце од сексуалног искоришћавања и на Конвенцију о кибернетичком криминалу (ЕТС бр.185), посебно на члан 9. те конвенције, Конвенцију Савета Европе о акцији противнезаконите трговине (трафикинга) људским бићима (ЕТС бр. 197), Европску конвенцију о остваривању дечјих права (1996. ЕТС бр. 160), Конвенцију Уједињених нација о правима детета, посебно члан 34. те Конвенције, Опциони протокол о продаји деце, о дечјој проституцији и дечјој порнографији, Протокол о спречавању, сузбијању и кажњавању трафикинга људским бићима, првенствено женама и децом, којим је допуњена Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, као и Конвенцију Међународне организације рада у вези са забраном најгорих видова дечјег рада и непосредном акцијом за отклањање тих видова, те друга релевантна документа.

Чланом 1. овог документа експлицирана је сврха Конвенције, а као спречавање и борба против сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце, заштита права деце-жртава сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, унапређење националне и међународне сарадње у борби против сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце.

Поред истицања забране дискриминације, а по основу пола, расе, боје коже, језика, вероисповести, политичког или другог мишљења, националног или социјалног порекла, веза с неком националном мањином, имовног стања, рођења, сексуалне оријентације, здравственог стања, инвалидности или другог статуса, чланом 3 истог документа се прецизира појмовни оквир. Тако се наведеним сегментом дете одређује као свако лице млађе од 18 година, док се под појмом жртве одређује свако дете подвргнуто сексуалном искоришћавању или злостављању.

Другом главом овог документа предвиђа се успостављање система превентивних мера. Тако ће дати сегмент укључивати формулисање нормативноправног основа за упошљавање, обуку и подизање нивоа свести лица која раде у контакту са децом. Такође, истим ће се обухватити и активности образовања деце о опасностима сексуалног насиља, те средствима самозаштите. Наведни оквир едукације успостављаће се уз сарадњу са родитељима, те коришћење свих савремених технолошких достигнућа која носе превентивни потенцијал.

Поред програма или мера превентивне интервенције који носе циљну усмереност на децу или родитеље, наведени оквир односи се и на мере намењене широј јавности. Ово се пре свега односи на кампање подизања свести јавности, односно сензитизације на предметни проблем, те едукације у смислу препознавања и адекватног реаговања.

У коначном, Конвенцијом се предвиђа да ће свака страна подстицати учешће деце, у складу са њиховим способностима које сенепрестано увећавању, у развоју и спровођењу државне политике, програма или других иницијатива које се односе на борбу против сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце. Исто се односи и на ангажовање ресурса цивилног друштва, приватног сектора и медија, а који свакако носе значајан потенцијал у превентивном смислу.

Четврта глава овог документа садржи попис и објашење конкретних заштитних мера и помоћи жртвама. Ово се односи на успостављање ефективних социјалних програма, те мултидисциплинарних структура које су неопходне у обезбеђивању подршке жртвама, њиховим рођацима или старатељима.

Сегмент наведених мера при томе почиње већ од пријављивања сумњи о постојању сексуалног искоришћавања или злостављања. Тако се чланом 12. ове Конвенције превиђа да ће свака страна предузети све неопходне законодавне или друге мере које се тичу поштовања правила поверљивости која се унутрашњим правом намећу припадницима неких професија, који у своме раду имају контакт са децом. Односно формулисање правила који ће омогућити да ти професионалци обавесте службе надлежне за заштиту детета о свакој ситуацији у којој постоје разумни основи за веровање да је дете о коме је реч жртва сексуалног искоришћавања или сексуалног злостављања.

Практични аспекти помоћи, предвиђени Конвенцијом, укључују и раније елебаориране моделе успостављања СОС линије, односно линије за пружање помоћи. Ипак, исти оквир нуди и нека конкретнија решења, а нарочито у оним ситуацијама када су родитељи и лица која се старају о деци укључени у сексуално насиље. Тако се чланом 14. као облици помоћи наводе

могућност склађања наводног починиоца из окружења жртве, те могућност измештања саме жртве из породичног окружења, а под условима и у трајању које одговара најбољим интересима самог детета.

Нарочита важност овог документа огледа се у чињеници да предвиђа и сет мера које се тичу самих учиниоца сексуалног насиља. Наиме, чланом 15. предвиђа се да ће свака страна обезбедити или подстицати, у складу са својим унутрашњим правом, делотворне програме интервенције или мере намењене учиницима кривичних дела сексуалне природе на штету деце, а у циљу спречавања и свођења на најмању меру опасности од поновљених кривичних дела. При томе истим оквиром се одређује да наведени програми треба да буду доступни у сваком тренутку поступка, како у пеналним, тако и у венапеналним условима.

Управо у том смислу Конвенцијом се истиче да ће све државе потписнице, у складу са својим унутрашњим правом, нормирати елементе процене опасности и евентуалних ризика специјалног рецидива сексуалних деликата, а уз идентификацију одговарајућих програма и мера.

Ширина примењених мера терцијарне превенције односиће се и на децу која изврше сексуалне деликте, укључујући под овим и ону децу која су по узрасту млађа од узраста кривичне одговорности. Наведене мере у том смислу морају имати примарно интересовање бављења проблемима њиховог сексуалног понашања.

Наредном главом овог документа одређен је оквир кривичноматеријалног законодавства, а којим се тежи унификацији правних стандарда заштите деце и феноменолошкој обхватаности сексуалног насиља.

Детаљнијим прегледом наведеног оквира истиче се потреба криминализације сексуалног злостављања, обухватајући под овим: бављење сексуалним активностима са дететом које, сходно одговарајућим одредбама унутрашњег права, није навршило правни узраст у коме су сексуалне активности допуштене, затим ступање у сексуалне активности са дететом када је притом примењена принуда, сила или претња или злоупотребљен признати положај поверења, ауторитета или утицаја над дететом, укључујући ту и положај у породици или злоупотребљена посебно осетљива ситуација у којој се дете налази, његов рањиви положај, првенствено због менталног или физичког хендикепа или зависности.

Оквир инкриминације обухватиће, сходно одредбама Конвенције и ангажовање детета за бављење проституцијом или навођење детета да учествује у проституцији, приморавање детета на проституцију или остваривање зараде од неког другог вида искоришћавања детета у такве сврхе, као и коришћење услуга дечје проституције.

Прихватајући надаље да се сексуално насиље често врши посредно, а уз коришћење информационих технологија, Конвенцијом се претпоставља проширивање оквира кривичних дела и на аспекте који се тичу дечје порнографије. У том смислу екплицира се инкриминисање производње дечје порнографије, нуђења или стављања на располагање дечје порнографије, дистрибуирања или преноса дечје порнографије, прибављање дечје порнографије за себе или за неку другу особу, поседовања дечје порнографије, те свесно прибављање могућности приступа помоћу информационе или комуникационе технологије дечјој порнографији.

Коначно истим оквиром се обухвата и инкриминација свих понашања која подразумевају ангажовање детета да учествује у порнографским представама или навођење детета да учествује у таквим представама, приморавање детета да учествује у порнографским представама или остваривање зараде или неки други вид искоришћавања детета у такве сврхе, односно свесно присуствовање порнографским представама у којима учествују деца.

Напоследку, оквир кривичноматеријалног права обухватио је и корумпирање деце, односно криминализовање намерног навођења, у сексуалне сврхе детета да буде сведок сексуалног злостављања или сексуалних активности, чак и онда када оно само не мора да учествује у истим. При томе, увиђајући да рачунари и информационе технологије играју значајну улогу у такозваном *grooming-u*, Конвенцијом се предвиђа инкриминасање оних понашања која укључују сексуалне предлоге одраслих лица, посредством датих технологија, а који су праћени материјалним радањама који воде ка одржавању таквог састанка, без обзира да ли је до контактеног насиља и уистину дошло.

Када су у питању елементи истраге, кривичног гоњења и процесног права исти су обухваћени седмом главом Конвенције. Наиме, чланом 30. овог документа предвиђа се да ће свака страна предузети све неопходне мере у смеру обезбеђивања истраге и кривичног поступка који поштују најбољи интерес и права детета. Ово подразумева заштитнички однос према жртвама, те тежњу ка избегавању отежавања трауме коју је дете већ претрпело. Наведени сегмент такође предвиђа и приоритетно поступање у датим предметима, без неоправданог одлагања.

Предвиђајући опште мере заштите чланом 31. истиче се обавеза информисања жртава о њиховим правима, као и доступним службама. Ово се при томе тиче свих елемената о њиховим жалбама, оптужбама, општем напретку у истрази или поступку, њиховој улози или исходу њихових предмета.

Опште мере такође односе и на обезбеђивање информисање жртава и њихових породица у оним случајевима када се процени постојање опасности, а када лице које је кривично гоњено или осуђено буде привремено или трајно пуштено на слободу.

Сегмент заштитних мера, између осталог укључиваће и заштиту приватности жртава, њихов идентитет и лик, те спречавање доспевања у јавност било којих информација које би могле довести до идентификације жртава.

Финално, ове мере ће се односити на обезбеђивање сигурности жртава и сведока од застрашивања, одмазде и ревиктимизације, те мере избгавања контакта жртва и починилаца на суду или у просторијама полиције. Тек изузетак у овом смислу односи се на оне случајеве када надлежни утврде да би такав контакт био у интересу детета или неопходан у истрази или кривичном поступку.

Елементи кривичнопроцесног законодавства такође су обухваћени садржајем Конвенције, а где се у члану 32. наводе особености покретања поступка. Наиме, датим оквиром се предвиђа да ће свака страна предузети све неопходне законодавне или друге мере, а како би обезбедила да истрага или кривично гоњење у предметним поступцима не зависе од пријаве или оптужбе коју изнесе жртва. Отуда се повлачење изјаве жртве неће сматрати и довољним условом за обуставу истраге или поступка.

Када је пак у питању застаривање кривичног гоњења, поново као и у контексту претходно елаборираног међународноправног извора, предвиђа се да наведени период буде одређен тако да се омогући делотворено отпочивање поступка, пошто је жртва постала пунолетна, а у складу са тежином кривичног дела о коме је реч.

Како би се осигурао квалитет поступања и заштита деце у истражном поступку, чланом 34. предвиђа се специјализација лица, јединица и служби задужених за истрагу у области борбе против сексуалног искоришћавања и злостављања. Исто укључује и предузимање свих законодавних или других мера како би се осигурало да неизвесно у погледу стварног узраста жртве не утиче на покретање кривичне истраге.

Постизање наведеног претпоставља и извесне особености непосредног поступања са децом. Отуда се садржајем Конвенције надаље предвиђа да се разговори са дететом могу одвијати без неоправданог одлагања одмах пошто су надлежним органима пријављене чињенице. Такође, предвиђа се да се разговори са дететом одвијају, када је то неопходно, у просторијама које су пројектоване или прилагођене за те сврхе. Разговоре ће при томе водити професионалци обучени у те сврхе и то на начин, да ако је то могуће, све разговоре обављају иста лица.

Како би се спречила ретрауматизација деце, предвиђа се да број разговора буде сведен на најмању могућу меру, а сходно циљевима кривичног поступка. При томе, како би се штитила права и интереси детета, као и редуковао страх и отпор, предметним актом се наводи да дете може бити у пратњи свог правног заступника или, где је то погодно, одраслог лица које само изабере, сем уколико је, када је реч о том лицу, донета образложена одлука о супротном.

У коначном из претходно наведених разлога, свуда где је то погодно разговори са дететом-сведоком могу се похрањивати у форми видео записа, а где ће се исти прихватити као доказ у судском поступку, а у складу са правилима унутрањег права конкретне државе.

Поред наведеног, особености кривичног поступка односе и на обуку судија, тужилаца и адвоката о правима детета, као и другим релевантним чињеницима које се тичу предметног феномена. При томе самим судијама се дозвољава да расправе организују без присуства јавности, односно да се жртва саслуша без присуства у судници. Све наведено, поново биће у функцији заштите деце.

Представљени оквир међународног права обухвата врло сложен сет мера које се тичу превенције сексуалног насиља над децом. Поред обавеза које се тичу националне легислативе, истим оквиром се успоставља и основ међународноправне сарадње, а нарочито у случајевима транснационалног криминалитета. У том смислу се може и разумети формирање базе података учинилаца ове врсте кривичних дела, а где ће подаци о идентиту и ДНК профилу бити доступни у оквирима међународних истрага и кривичних поступака.

4. Кривичноправни третман полних слобода у упоредном праву

Сексуалне слободе представљају једну од виталних друштвених вредности која у различитим уређењима и епохама ипак налази неуједначен третман. Тако док поједине савремене државе данас показују нулту толеранцију и праксу драконског кажњавања починилаца сексуалних деликата⁸⁰, у значајном делу света приметна је пракса игноранције, те пребацивања одговорности на жртву сексуалног насиља.

---

⁸⁰ Павловић, З. (2013). *Сексуална злоупотреба деце – криминолошки и кривичноправни аспекти*. Нови Сад.

Примери исламских земаља, односно држава Африке у којима су различите форме сексуалне виктимизације високо учестале и данас, свакако се намећу у овом смислу.

Како би се потпуније разумео кривичноправни третман полних слобода поставља се захтев анализе нормативне регулативе у различитим законодавствима. Савремени аутори тако обично праве дистинкцију између оквира континенталног и англосаксонског права, те ће се иста подела пратити и у даљем тексту. Коначно, како би се сагледао релевантни правни оквир у државама региона пажња ће бити посвећена и кривичноправним решењима која се тичу кривичних дела против полних слобода у нама суседној Хрватској, Црној Гори и БиХ.

4. 1 Кривичноправни третман полних слобода у континенталном праву

Оквир континенталног права обухвата већи број различитих држава са релативно неуједначеном правном догматиком и последичном судском праксом. Отуда је и представљање овог оквира нарочито сложено. Додатно, прегледом домаћих правних извора приметно је да само мали број аутора посвећује пажњу упоредноправним решењима у области сексуалног насиља, а што поставља језичка ограничења, као и недостатке правних тумачења⁸¹. Управо из тог разлога у даљем тексту пажња ће се посветити парцијалној анализи кривичноправне регулативе у законодавству Русије, Пољске и Шпаније.

Наиме, анализирајући легислативни оквир Руске федерације, Кривични законик⁸² у глави XVIII предвиђа засебну групу кривичних дела која као заштитни објект налазе полну неповредивост и полне слободе личности. Дати оквир предвиђа више инкрминација укључујући кривично дело силовања (члан 131.), насилне радње сексуалног карактера (члан 132.), принуђивање на радње сексуалног карактера (члан 133.), полни сношај и друге радње сексуалног карактера са лицем које није навршило 16 година (члан 134.), те кривично дело блудних радњи (члан 135.).

Када је у питању кривично дело силовања, одређење бића кривичног дела носи уобичајено поимање које обљубу везује за примену насиља или претњу примене насиља према пасивном субјекту или другом лицу. Ипак, у погледу казних одредби примећује се да, за основни облик, законодавац законски минимим поставља реалтивно

⁸¹ Павловић, З. (2013). Сексуална злоупотреба деце- криминолошки и кривичноправни аспекти. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.

⁸² Преузето са http://legislationline.org/download/action/download/id/4248/file/RF_CPC_2001_am03.2012_en.pdf приступљено дана 21.02.2016.године

високо на три године затвора. Међутим, у истом сегменту законски максимум одређен је доста ниско, а на ниову од шест година затвора.

Специфичност казних одредби у Руској федерацији опажа се у и могућности да осуђени носи извесно ограничење слободе и након издржане казне. Тако рецимо за извршење силовања која за последицу има тешке телесне повреде, које је извршено на нарочито свиреп начин, од стране организоване групе или уз претње убиством, поред казне затвора у трајању од четири до десет година, учиниоцу се може ограничити накнадно слобода у трајању до две године након издржане казне затвора.

Нарочито тешким квалификаторним околностима које носе запрећену казну затвора у распону од осам до петнаест година подразумевају се извршење силовања малолетног лица или преношење ХИВ инфекције⁸³.

Коначно, најтежим обликом овог дела сматраће се уколико је дело извршено над дететом млађим од четрнаест година или уколико је имало за последицу нехатно лишење живота. У датом случају запрећена је казна затвора у трајању од дванаест до двадесет година, уз могућност ограничења слободе по издржаној казни, те забрану вршења одређене функције или укључивања у одређене законом експлициране активности у периоду од двадесет година.

Особености кривичноправне регулативе у Руској федерацији нотирају се и у контексту чињенице да је пасивни објект код кривичног дела силовања родно ограничен на лица женског пола, док се као учинилац јавља само лице мушког пола.

Ово ограничење компензује се инкриминацијом из члана 132., односно насилним сексуалним радњама, а где радње сексуалне природе могу бити уперене против лица оба пола, односно где се као учинилац може јавити и жена.

Даљом анализом предметног закона у члану 133. принуђивање на радње сексуалног карактера представљају се као лакше кривично дело, односно дело са мањом запрећеном казном. При томе под наведеним се подразумева принуда на полни однос, било да се ради о хетеро или хомосексуалној природи релација, односно принуда на друге радње сексуалне природе, а која се остварује уценом, претњом уништењем, оштећењем или оудзимањем имовине пасивног субјекта. Такође, датим чланом као начин извршења представља се и искоришћавање материјалне или друге зависности жртве.

---

⁸³ Павловић, З. (2013). *Сексуална злоупотреба деце – криминолошки и кривичноправни аспекти*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.

Да се ради о релативно лакшем кривичном делу опажа се из казенених одредби, а које остављају могућност новчаног кажњавања, кажњавања обавезним или корективним или принудним радом, односно казном затвора у трајању до годину дана.

Не улазећи на овом месту у детаљнију елаборацију кривичноправне регулативе у датој држави ваља напоменути да се старосна граница којом се дозвољава ступање у сексуалне односе одређује на шеснаест година, а што је рестриктивније него у неким земљама Европске Уније.

Такође, законодавство Руске федерације у намери заштите деце од сексуалног насиља предвидело је чланом 131. став 5. да уколико је лице осуђено за кривично дело силовања девојчице млађе од четрнаест година, а ради се о специјалном повратнику који је кривично дело извршио раније над малолетним лицем, може се казнити доживотним затвором.

Анализа континенталноправног оквира и новијих решења може се представити и на примеру Кривичног закона Пољске (*Kodeks Karny*), а који у глави XXV предвиђа кривична дела против сексуалних слобода и морала⁸⁴.

Наиме, дати оквир регулативе предвиђа доста слична решења као и у другим државама Европе, при чему се рецимо за основни облик кривичног дела силовања прети учиниоцу казном од две до дванаест година затвора. Ипак, специфичност овог легислативног оквира приметна је примени неких општих правних института на поље сексуалних слобода. Тако када је у питању застарелост кривичног гоњења истим законом се предвиђа да застара не може наступити минимум пет година након што жртва напуни осамнаест година живота. Ово се поставља врло важним, а нарочито с обзиром на феноменолошка запажања сходно којима малолетне жртве сексуалног насиља не пријављују учиниоце све док се не сепаририју или довољно оснаже, а што се по правилу дешава тек након наступања пунолетства.

Поред наведеног Павловић указује на законске измене донете амандманима из 2009. године, а који у члану 95а. Кривичног законика предвиђа да се извршиоцима кривичног дела силовања, које је уперено према лицу млађем од петаест година може извршити обавезна мера медикаментозне терапије, односно хемијске кастрације, те психотерапије. Наведена мера уперена је ка снижавању сексуалног нагона, а самим тим предвиђа се њено специјалнопревентивно деловање.

---

⁸⁴ Преузето са

http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4172/file/Polish%20CPC%201997_am%202003_en.pdf приступљено дана 21.03.2016. године

Премда државе Европе имају релативно уједначена номотехничка решења у погледу правне квалификације кривичних дела, пример Шпаније упућује на неуједначену казнену политику. Тако рецимо члан 178. Кривичног закона ове државе предвиђа да ће сваки вид сексуалног напада уперен против полних слобода личности носити казну затвора у висини од једне до пет година. Уколико се пак ради о пенетративном виду односа, запређена је казна од шест до дванаест година⁸⁵.

Занимљиво решење опажа се и у наредном члану који предвиђа истоврност дела уколико се пенетративни чин врши неким предметом или другим делом тела, који не подразумева класичан генитални контакт.

У коначном, док се у јавности државе источне Европе представљају као ретроградне у контексту поштовања људских права, а нарочито полних слобода, мора се напоменути да је у Шпанији граница консекуалног ступања у сексуалне односе спуштена на чак тринаест година. При томе треба имати на уму да је дата држава чланица Европске Уније, те да и поред јасне политике Уније у предметном контексту, наведено законско решење се поставља врло либералним, па и упитним.

4.2 Кривичноправни третман полних слобода у англосаксонском праву

Англосаксонски оквир права специфичан је пре свега по процесним особеностима, те улози процесних субјеката у кривичном поступку. Државе попут САД, Канаде, Велике Британије и Аустралије, јасно представљају најзначајније примере датог оквира. Ипак, поменуте државе данас су карактеристичне и по специфичној политици односа према починиоцама кривичних дела сексуалне природе. Сједињене Америчке Државе свакако представљају можда и лидера у овој области, изражавајући најгласније ставове нетолеранције према сексуалном насиљу, а које према појединим ауторима прераста у својеврсну моралну панику⁸⁶.

Сагледавању кривичноправног оквира третмана полних слобода у САД нарочито доприноси Павловић⁸⁷, а који пажњу посвећује постојећим облицима заштите деце од ове врсте виктимизације. Управо у том смислу у даљем тексту његов рад ће се користити као репер.

⁸⁵ Преузето са <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>. Приступљено дана 21.04.2016.године

⁸⁶ Thompson, K., Vranić, I., & Đorđević, J. (2003). *Moralna panika*. Beograd: Clio.

⁸⁷ Павловић, З. (2013). *Сексуална злоупотреба деце – криминолошки и кривичноправни аспекти*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.

Наиме, узимајући у обзир федерални ниво уређења САД, кривични оквир друштвеног реаговања спецификован је различито од стране појединачних држава, уз постојање федералног закона, као општеважећег за све јединице. Тако Federal Criminal Law (Title 18, Part I, Chapter 109A) обухвата осам параграфа (2241-2248), а који се тичу предметне области

Први поменути оквир (18 U.S. Code § 2241)⁸⁸ одређује појам *Aggravated sexual abuse*, односно тешког сексуалног злостављања, а као принуду на сексуални акт применом силе или претње смрћу. Одређујући примарно оквир јурисдикције овог закона, а који обухвата и федералне затворе, институције и друге заводе притворског типа, наведена инкриминација под тешким злостављањем одређује и оне случајеве принуде који су у вези са телесним повређивањем или киднаповањем, без обзира да ли је предузета радња принуде усмерена на саму жртву или друго лице. Слично као и у оквирима домаћег законодавства, Федерални кривични закон препознаје и оне ситуације у којима је училац изазвао или намерно злоупотребио стање несвести другог лица, укључујући под овим сва стања која умањују способност процене и контроле понашања.

Представљено кривично дело, а које одговара инкриминацији силовања у Републици Србији специфично је пак у погледу казних одредби. Тако поменути параграф наводи да ће се извршиоцу наведеног дела изрећи казна затвора у трајању које може бити и доживотно.

Колико се озбиљно схватају полне слободе и заштита најмлађих опажа се даљом анализом законског текста, где се у случају извршења датог кривичног дела прама детету, млађем од 12 година, предвиђена казна починиоцу се одређује на не мање од 30 година затвора до доживотне казне. Исто се предвиђа и у случају да је малолетно лице старије од 12 година, али млађе од 16, при чему је активни субјект, односно починилац најмање 4 године старији од жртве.

Нарочито важним постављају се и одредбе о специјалном повратништву, а које предвиђају да уколико је учинилац раније био осуђен за истоврсно кривично дело, казниће се доживотном казном затвора, уз могућност смртне казне у оним државама где је претња истом на снази.

Специфичност законских решења у САД односи се и на то да је законодавац предвидео да у случају извршења предметног кривичног дела на штету детета, тужба

---

⁸⁸ Преузето са <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18> приступљено дана 21.03.2016.године.

неће бити оптерећена обавезом доказивања да је оптужени заиста знао да особа са којом је ступио у сексуални однос *tempore criminis* није имала навршених 12 година.

Наредним чланом (18 U.S. Code § 2242) Федерални кривични закон предвиђа кривично дело сексуалног злостављања (*Sexual abuse*). Претходно поменути Павловић⁸⁹ тако наводи да се под датом инкриминацијом сматра свака сексуална радња чије извршење укључује претњу или изазивање страха пасивног субјекта. При томе под овим се не подразумевају оне ситуације које се односе на претњу смрћу, телесним повређивањем или киднаповањем, а које чине саставни део бића кривичног дела из параграфа 2241.

Исти оквир инкриминације укључује и извршење сексуалне радње са лицем које нема капацитета разумевања природе датог односа или које је физички неспособно да пружи отпор и одбије активног субјекта. Правећи паралелу са националним законодавством ово кривично дело одговара обљуби над немоћним лицем, а додатно укључује и извршење сексуалне радње према оним лицима која немају способност вербализације отпора.

Параграфом 2243. уведена је инкриминација сексуалног злостављања малолетних лица или штићеника (*Sexual abuse of minor or ward*), при чему се под овим подразумева сексуална радња са лицем које је навршило 12 година, али не и 16 година старости. Поново, да би се говорило о датом кривичном законодавацу поставља захтев од најмање 4 године разлике у старости између активног и пасивног субјекта.

Поново, као и у контексту ранијих напомена о одсуству обавезе тужилаштва да доказује виност учиниоца, а у контексту година старости и разлике у годинама, исто се истиче и параграфом 2243.. Међутим, како то Павловић⁹⁰ наглашава овим се не ограничава право одбране да доказује основ постојања заблуде у односу на наведени критеријум.

Даљом анализом законског текста, наредни параграф (18 U.S. Code § 2244) уводи појам недозвољеног полног контакта (*abusive sexual contact*). У компаративном оквиру ова инкриминација практично одговара недозвољеним полним радњама, а у бићу кривичног дела садржи умишљајни додир гениталија, аналне регије, препона, груди, унутрашње стране бутине, односно глутеуса. Наведено се неће разликовати уколико је радња додиривња извршена преко одеће. Тек као основ инкриминације

---

⁸⁹ Ибид, стр. 210

⁹⁰ Ибид, стр. 210

поставља се да је радња извршена без сагласности пасивног субјекта, односно да је уперена према оном лицу које није у стању да пружи сагласности или да радњу одбије.

У контексту казних одредаби, ваља нагласити да законодавац предвиђа допунске критеријуме, а у зависности од контекста извршења (18 U.S. Code § 2241-243). Отуда распон запрећених казни обухвата од две године до доживотног затвора, а у случају да се ради о насилном актом извршеном према детету.

Озбиљност приступа сексуалном насиљу на нивоу САД опажа се и на параграфу 2245. (18 U.S. Code § 2245). Тако се датим сегментом истиче да ће уколико је извршење било ког од наведених кривичних дела против полних слобода имало за последицу смрт пасивног субјекта учинилац се може казнити доживотним затвором, односно смртном казном.

У коначним одредбама обухваћеним поглављем 109А параграф 2246. (18 U.S. Code § 2246) пружа терминолошка појашњења. Тако се под између осталог под сексуалном радњом подразумева контакт између пениса и вулве, или пениса и ануса. Исто укључује и пенетративне радње, оралне или гениталне, ма ког степена, као и анално или генитално отварање руком, прстом или било којим предметом, а које је извршено са циљем да се пасивни субјект злоставља, понизи, узнемири, деградира, односно које је за циљ имало задовољење полне похоте.

Појмовни оквир кларификације укључује и објашење оквира сексуалног контакта, а који се односи на намерно додиривање, директно или преко одеће, где се из претходно наведених циљева додирују гениталије, анус, препоне, груди, унутрашња страња бутина или глутеус друге особе.

Целовитије сагледавање кривичноправне регулативе у САД захтевало би и анализу релевантих одреби на ниову законодавства појединачних држава. Без идеје да је могуће дати систематизован приказ у овом контексту, неки од следећих примера могу се поставити репрезентативним.

Тако рецимо Кривични закон Калифорније (California Penal Code, 261-269)⁹¹ предвиђа да је силовање чин сексуалног односа који је остварен са особом, која није брачни партнер учиниоца кривичног дела, а под условима да се ради о особи која из разлога менталног поремећаја или развојне или физичке ометености није у могућности да да законски пристанак. При томе у контексту виности захтева се да је постојало

---

⁹¹ Преузето са http://www.leginfo.ca.gov/html/pen_table_of_contents.html Приступљено дана 21.04.2016.године

сознање о наведеним атрибутима пасивног субјекта или да се исто могло основано знати/претпоставити.

Таксативно набрајање услова инкриминације силовања обухвата и случајеве где је сексуални чин извршен применом силе, насиља, принуде, претње непосредним и незаконитим наношењем телесних повреда пасивном субјекту.

Поред инкриминисања оних сексуалних радњи које су резултат намерног омамиљвања или интоксикације пасивног субјекта, Кривични закон Калифорније забрањује и оне радње које су учињене према субјекту који је несвестан природе акта, а ово је познато извршиоцу. При томе поменуто одређење несвесности односи се на ситуације у којима не постоји могућност пружања отпора, а било да се ради о стању несвести или сна. Такође овим су обухваћене и оне ситуације када је пасивни субјект у заблуди у односу на есенцијалне карактеристике акта, а у коју је исти доведен на преварни начин.

Занимљив сегмент регулативе садржан је и у члану 261. тачка 4. одељак Д, а који под истом инкриминацијом обухвата она преварна понашања у којима је пенетрација представљена као вид професионалне активности, при чему стварна професионална индикација не постоји.

Преварна понашања као вид сексуалног насиља обухваћена су и наредним одељком, а у односу на сценарио где је прикривањем и преваром учинилац довео у заблуду пасивног субјекта да је нека друга особа коју жртва познаје, те на тај начин ступи у сексуални однос.

Обухватност регулативе у Калифорнији која се односи на различит феноменолошки оквир приметна је и у члану 261. тачка 7., а којим се предвиђа извршење сексуалног акта, против воље пасивног субјекта на такав начин да се злоупотреби овлашћење јавног службеника. Ово се заправо односи на оне случајеве у којима се учинилац представи као јавни службеник или јесте јавни службеник, односно пасивни субјект основано претпоставља дату функцију. При томе сама радња извршења подразумева да учинилац злоупотреби ауторитет државне агенције уз претњу хапшењем, притварањем или депортацијом.

Поштујући захтеве економичности овог рада на овом месту се свакако не могу приказати сва појединачна решења на нивоу федеративних јединица у САД. Ипак, мора се напоменути да у прилично разуђеном кривичном законодавству у датој држави постоји низ додатних закона који пружају одговарајући ниво заштите од насиља. Ово се најпре односи на законе попут *Megan's Law (1994)*, *Jacob Wetterling Crimes Against*

Children and Sexually Violent Offender Registration Act (1994) ili *Adam Walsh Child Protection and Safety Act (2006)*). Наиме, поменути законски оквир носи низ ограничање која се односе на резиденцијална права лица осуђених за сексуалне деликте, као и могућности информисања јавности о личним подацима и месту становања. Основна интенција законодавца у том смислу односи се на то просторно дистанцирање наведене групе лица, а која се осењује као опасна у смислу рецидива, те пружања могућности локалној заједници да упозната са њиховим присуством, креира одговарајуће заштитне стратегије.

Поред САД у овом одељку пажњу ваља посветити и неким другим држава англосаксонског оквира права, а пре свега Великој Британији. Тако се у оквиру *Sexual Offences Act-a (c. 42; Part 1; Rape; Section 1) (2003)*⁹² предвиђа кривично дело силовања. При томе, дато кривично дело одређује се као немерно пенетрирање вагине, ануса или уста друге особе пенисом, у ситуацији у којој пасивни субјект није сагласан са пентерацијом, односно у којој извшилац нема основано уверење да је пасивни субјект исказао сагласност.

С обзиром на могућност да учинилац има основано уверење у сваком конкретном поступку ће се утврдити све релевантне околности, укључујући све кораке који су начињени у смеру да учинилац утврди постојање сагласности.

Коначно, у погледу казних одредби, наведени закон у Великој Британији предвиђа да се учинилац наведеног кривичног дела може казнити и казном доживотног затвора.

Исти оквир легислативе у наредном члану представља кривично дело напада са пенетрацијом (*Assault by penetration*), а које се од силовања разликује по томе што се пенетрација не врши пенисом већ неким другим делом тела или предметом. Ипак, с обзиром да се наведено кривично дело поново извршава у контексту задовољења полне похоте, запрећена је идентична казна.

Осврнувши се на квалификовани облик овог кривичног дела, одељком 5 и 6 предвиђа се извршење у односу на дете млађе од 13 година уз истоветност бића кривичног дела. Поново, с обзиром на исказану строгост казних одредби предвиђа се могућност кажњавања казном доживотног затвора.

Прихватајући нешто другачију терминологију заштита сексуалних слобода остварује се и кроз кривично дело сексуалног напада (без пенетрације), а које одговара

⁹² Преузето са <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/42/contents> Приступљено дана 21.05.2016.године

практично кривичном делу недозвољених полних радњи у домаћем кривичном законодавству (с. 42; *Part 1; Sexual assault; Section 3*).

Наиме, одељком 3 предметног сегмента сексуални напад се одређује као намерно додиривање другог лица у сексуалном контексту при чему не постоји сагласност за овакво додиривање, нити основано уверење учиноца да је пасивни субјект сагласан. Поново, постојање или одсуство поменутог критеријума уверења утврђиваће се у сваком конкретном случају.

С обзиром да наведено кривично дело претпоставља мањи степен угрожавања полних слобода, законодавац предвиђа и блаже кривичне санкције. Тако се учинилац може казнити новчано, казном затвора до шест месеци, односно казном затвора до 10. година.

Анализа кривичноправних одредби које се тичу насилних облика сексуалног насиља у одељку 4 обухвата кривично дело *Causing a person to engage in sexual activity without consent*. Тако дато кривично дело подразумева да учинилац интенционално узрокује да пасивни субјект буде укључен у сексуалну активност без сагласности, и без основаног уверења учиноца у погледу постојања сагласности.

Наведени ниво инкриминације треба разликовати од кривичног дела *Sexual activity with a child*, а које је обухваћено одељком 9 и представља еквивалент обљуби са дететом. Тек разлика у овом смислу односи се на законом одређен старосни праг, а који се одређује на 16, односно 13. година. Додатно, док се у насилним кривичним делима предвиђа строго кажњавање уз могућност казне доживотног затвора, за најтежи облик овог кривичног дела запрећена је казна до 14. година затвора.

Премда је примарни фокус ове кривичноправне анализе усмерен ка насилним сексуалним деликтима, мора се напоменути да се законодавство Велике Британије разликује и друга кривична дела, а која укључују навођење детета да посаматра сексуалне радње (*Causing a child to watch a sexual act*), ступање у сексуалне активности пред дететом (*Engaging in sexual activity in the presence of a child*), договарање или олакшавање извршења сексуалног деликта над дететом (*Arranging or facilitating commission of a child sex offence*). Нарочита заштита најмлађих од сексуалног насиља обухваћена је и препознавањем савременог феноменолошког оквира који омогућава злоупотребу савремених средстава комуникације. Ово се односи на злоупотребу рачунарских технологија у смислу договарања и долажења на место састанка са дететом, а у циљу извршења кривичног дела (*Meeting a child following sexual grooming*).

Коначно, како је дати облик виктимизације неретко остварен од стране поверења, предметним законом се предвиђа и кривично дело *Abuse of position of trust*.

Не улазећи на овом месту у детаљнију анализу свих решења који се тичу заштите полних слобода, треба истаћи да дати предмет заокупаља значајну пажњу јавности у наведеним државама. Занимљиво је при томе истаћи да је рецимо у Великој Британији покренута прилично обухватна кампања, а у циљу измене законског текста којим се силовање неће родно везати само за мушкарце као учиниоце⁹³.

Надаље, пративши пример Аустралије мора се запазити да је јавност у овим државама доста сензибилисана на проблеме сексуалног насиља, па чак и у прилично затвореним структурама попут војске. Тако је половином 2016. године у аустралијској морнарици процесуиран случај приморавања кадета да силују једни друге, а као део обреда инцијације.

У коначном, једна од значајних дебата у поменутом оквиру права односи се на оправданост примене смртне казне у случају извршења кривичног дела силовања⁹⁴. Дата дилема коначно отворена је рецимо и пред Врховним судом САД, а у предмету *Coker v. Georgia*, 433 U.S. 584 (1977), у коме је одбрана износила аргументе да Осми амандман Устава заправо забрањује примену наведене казне у случају извршења силовања. Исто је истакнуто и у контексту случаја *Kennedy v. Louisiana*, 554 U.S. 407 (2008), а у коме је истакнуто као неправдано извршење смртне казне у контексту кривичног дела које није имало смртну последицу. Ипак, ваља имати на уму да нарочито у случајевима који се односе на извршења над децом, као и случајеве специјалног повратништва, закон и даље дозвољава поменути, најстрожи вид кажњавања.

4.3 Кривичноправни третман полних слобода у државама бивше СФРЈ

С обзиром на чињеницу да су данас самосталне државе, а бивше чланице СФРЈ делиле значајан део правне историје, кривичноправни третман полних слобода носи извесне сличности. Тако посветивши се анализи Кривичног законика⁹⁵ Црне Горе,

⁹³ Преузето са <https://petition.parliament.uk/petitions/124524> Приступљено дана 22.04.2016.године.

⁹⁴ D'Avella, J. H. (2006). Death Row for Child Rape-Cruel and Unusual Punishment under the Roper-Atkins Evolving Standards of Decency Framework. Cornell L. Rev. 129-143

⁹⁵ Законик је објављен у "Службеном листу РЦГ", бр. 70/2003, 13/2004, 47/2006 и "Службеном листу ЦГ", бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 40/2013 и 56/2013. Дана 1.9.2012. године, престале да важе одредбе главе VI - види: чл. 189. Закона - 64/2011-1

главом XVIII обухваћен је оквир кривичних дела који се тиче поменутог заштитног објекта.

Наиме, чланом 204. предметног закона представља се истоврсно одређење бића кривичног дела силовања, као и у Републици Србији, а које се одређује као принуда другог на обљубу или обљуби изједначен чин употребом силе или претњом да ће се непосредно напасти на живот или тело тог или другог лица. За наведено кривично дело законодавац у Црној Гори предвидео је казну затвора у распону од две до десет година.

Поново идентично нашем кривичноправном оквиру дати члан у ставу 2. предвиђа привилеговани облик извршења, а који подразумева претњу усмерену према пасивном субјекту или другом лицу, а у смислу откривања неких података који би шкодили угледу или части, односно претњу другим тешким злом. С обзиром да се наведени облик извршења сматра лакшим запрећена је и блажа санкција, односно затвор у трајању од једне до осам година.

Наведени ниво истоветности кривичноправних решења приметан је и у квалификаторним околностима, а које се препознају кроз наступање тешке телесне повреде, извршења од стране више лица, извршења на нарочито свиреп или понижавајућ начин. Такође, тежим обликом који носи казну затвора од пет до петнаест година сматраће се и уколико је дело извршено према малолетнику или уколико је имало за поледицу трудноћу. Коначно, као најтежи облик овог дела, а чија је казна одређена законским минимум од десет година, подразумева наступање смртне последице или извршења кривичног дела.

Посматрано у сегменту кривичног законодавства Федерације Босне и Херцеговине опажају се реалтивно слична решења. Тако се главом XIX Кривичног закона⁹⁶ у члану 203. предвиђа истоврстан основни облик кривичног дела силовање. Тек разлика је приметна у сегменту запрећене казне где је законски минимум одређен на казну затвора у трајању од годину дана. Законски минимум од три године затвора одређен је и у контексту квалификовних облика овог дела, док законски максимум није експлициран. Исто се односи и у контексту извршења према малолетнику, где је законски минимум одређен на пет година.

Занимљива разлика инкорпорирана у наведени оквир кривичноправног третмана односи се на члан 203. став 4., а где се казна од минимум три године

---

⁹⁶ "Службени гласник БиХ", број 37, од 22. новембра 2003.године

предвиђа у случају извршења кривичног дела мотивисаног етничком, националне, расне, верске или језичке нетрпељивости.

Поред кривичних дела сполни сношај с немоћном особом (члан 204.), сполни сношај злоупотребом положаја (члан 205.), сполни сношај са дететом (члан 207.), блудне радње (члан 208), задовољење похоте пред дететом или малолетником (члан 209.), навођење на проституцију (члан 210.), искоришћавање детета или малолетника ради порнографије (члан 211), упознавање детета са порнографијом (члан 212.), родоскрвнуће (члан 213.), наведени Кривични закон Федерације БиХ предвиђа и засебно кривично дело принуда на сполни сношај (члан 206.).

Наиме, дати члан предвиђа да ко другу особу присили на сполни одношај или с њим изједначену сполну радњу озбиљном прењом неким тешким злом, казниће се казном затвора од шест месеци до пет година. Премда наведено кривично дело доста слично силовању, разлика јесте у начину принуде. Тако се код силовања ради о примени физичке силе или претње усмерене на живот и тело, док се у случају предметне инкриминације ради о претњи неким другим тешким злом. Ипак, како се ради о претњи, односно принуди која је по интензитету блажа, законодавац је и предвидео либералнији оквир санкционисања него кад је реч о силовању, при чему је учиниоцу запређена казна затвора у трајању од шест месеци до пет година.

Да су ипак на нивоу појединачних држава, бивших чланица СФРЈ приметне извесне разлике у предметном оквиру може се запазити и на примеру Кривичног закона Републике Српске⁹⁷ из 2003.године. Наиме, док претходно представљени законски оквир штите полне слободе, дати закон у глави XIX као заштитни објект групе кривичних дела представља полни интегритет.

Премда је у контексту одређења бића кривичних дела обухваћених овом главом приметна висока сличност, аутори попут Марковић⁹⁸ истичу да је датим законом остварена значајна декриминализација у сфери људске сексуалност пунолетних лица. Ипак, када је у питању кривично дело силовања, извршено је извесно проширивање криминалне зоне, искључујући родна ограничења сходно којима се као пасивни субјект јавља само жена, односно као извршилац мушкарац. Такође, предметни закон донео је и извесно подизање стандарда заштите малолетних лица, а што је генерално приметно

---

⁹⁷ "Службени гласник Републике Српске" број 49, од 25. јуна 2003.године

⁹⁸ Marković I. (2006). Krivična djela protiv polnog integriteta u krivičnom zakonodavstvu Republike Srpske. *Nauka, bezbednost, policija*, 11(1).75-96.

код свих кривичних закона у бившим државама СФРЈ, услед тенденције прилагођавања законима Европске Уније.

Једнако дефинисање заштитног објекта опажа се и у Кривичном законнику Републике Словеније (*Kazenski zakonik KZ1, Uradni list RS, št. 95/04 z dne 27. 8. 2004*), а који у глави XIX члану 170 инкрминише силовање.

Поменути члан при томе носи извесне специфичности. Наиме, ставом 1. датог члана наводи се да ко принуди другу особу, истог или супротног пола на сексуални однос биће кажњен по запређеној затворској казни у трајању од не краћем од једне и не дужем од десет година.

Кривични закон Словеније предвиђа једнаке квалификаторне околности као и представљене у другим законодавствима. Занимљива експликација начињена је пак у ставу 3., а у коме се наводи могућност принуде на сексуални однос претњом особи истог или супротног пола која се односи на значајан материјални губитак, где је максимална запређена казна одреена на не више од пет година.

У коначном, истим законом се предвиђа да извршење наведеног кривичног дела које је уперено према брачном или ванбрачном партнеру или регистрованом цивилном партнеру истог пола, захтева кривично гоњење по предлогу.

Занимљиво решење садржано је и у члану 171. предметног закона, а који инкрминише сексуално насиље. Наиме, законодавац је у датом сегменту обухватио сва она понашања којима се претњом или силом врши принуда над другим да трпи задовољење полне похоте која није обухваћена инкрминацијом силовања. Ипак, истим чланом се противправним одређује и принуда којом се други приморава да врши сексуално насиље. Наведено се при томе поставља феноменолошки врло напредним. Павловић⁹⁹ ово при томе истиче у контексту насиља над децом, а које неретко подразумева таква понашања у којима злостављач приморава, рецимо, дете мушког пола на пенетрацију другог детета, а што свакако одговара у интенцији кривичном делу силовања.

Напоследку, занимљиво решење представљено је и чланом 173, а који инкрминише сексуални напад на особу млађу од петнаест година. Тако се датим чланом наводи да свако ко ступи у сексуални однос или неку другу полно похотну радњу са особом истог или супротног пола млађом од петнаест година биће кажњен казном затвора не краћом од три године и не дужом од осам година.

---

⁹⁹ Павловић, З. (2013). *Сексуална злоупотреба деце – криминолошки и кривичноправни аспекти*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе

Критичка анализа кривичноправног оквира држава чланица бивше СФРЈ поставља се важном и на примеру Хрватске, а с обзиром на чињеницу да је дата држава чланица Европске Уније која је начинила захтевано усаглашавање са европским правним стандардима.

Наиме, Казнени закон Хрватске^{100,101} у глави XVI предвиђа кривична дела против полних слобода. Дати оквир нешто је другачији у односу на ранија решења. Тако је наиме у датој држави до 1998. године наведена група кривичних дела гласила „Кривична дела против достојанства личности и морала“, да би накнадним изменама заштитни објект одређен као „сполне слободе и сполни ђудоређ“^{102,103}.

Анализом позитивно правних решења, чланом 152. предвиђа се кривично дело сполни сношај без пристанка. Тако се поменути чланом предвиђа да ко са другом особом без њеног пристанка изврши полни однос или са њим изједначену полну радњу или наведе другу особу да без свог пристанка са трећом особом изврши полни однос или са њим изједначну полну радњу или да без свог пристанка над собом изврши са полным односом изједначену полну радњу казниће се казном затвора у трајању од шест месеци до пет година.

Ставом 2. истог члана као олакшавајућа околност наводи се постојање отклоњиве заблуде у погледу постојања пристанка, а где се учиниоцу кривичног дела из основног става прети казном затвора до три године. Такође, наредним ставом појашњава се да пристанак постоји уколико је особа својом вољом одлучила ступити у сексуални однос, при чему је била способна донети и артикулисати такву одлуку. Тек изостанак постојања пристанка подразумева претње, преваре, злоупотребу положаја у односу зависности, искоришћавање стања особе која није способна изразити своје одбијање или извршење предметне радње над особом којој је противправно одузета слобода.

---

¹⁰⁰ Aras, S. (2005). Silovanje. *Pravnik*, 39(81), 29-46.

¹⁰¹ „Narodne Novine“ 125/11, 144/12, 56/15, 61/15 - 30.05.2015.

¹⁰² A. Kurtović Mišić, A. Garačić (2010). Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* (Zagreb), vol. 17 (2) 597-618.

¹⁰³ Rittossa, D., & Martinović, I. (2014). Spolni odnošaj bez pristanka i silovanje- teorijski i praktični problemi. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 21(2), 509-548.

5. Кривичноправни третман полних слобода у важећем законодавству Републике Србије

Сексуалне слободе представљају једну од базичних вредности императивног карактера којој се посвећује посебна пажња посматрано у легислативним оквирима Републике Србије. Дати оквир проистиче из обавезе поштовања општих људских права, а која су загарантована већ на нивоу Устава, укључујући под овим неприкосновест људског достојанства и слободног развоја личности, право на живот и неповредивост физичког и психичког интегритета, те заштиту од различитих облика злоупотреба и злостављања.

Премда заштита полних слобода представља и оквир социјалних, те педагошких напора на нивоу државе, можда најзначајнији или крајњи механизам протекције свакако јесте кривичноправни оквир. Предвиђање строгих кривичних санкција учиноцима сексуалног насиља тако се поставља као снажан алат одвраћања насилника, те основ специјалне превенције.

Кривични законик јасно чини најважнији правни извор у овом контексту. Главом XVIII датог закона предвиђа се група кривичних дела која као заштитни објект налази полне слободе, уз десет инкриминација различитог облика и степена угрожавања, односно повређивања слободе избора у сексуалном животу.

И мада је Кривични закон замишљен као обједињујући, органски закон који интегрише све аспекте материјалног кривичног законодавства, 2013. године у Републици Србији проширен је легислативни оквир заштите. Ово се тако односи на усвајање Закона о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полних слобода према малолетним лицима¹⁰⁴, а који је формулисан као *lex specialis* и одговор на растућу забринутост јавности поводом случајева сексуалног насиља над децом.

Напоследку, поред материјалноправних одредби, специфичност кривичних дела против полних слобода води и нарочитим процесним захтевима, а у кривичним поступцима који се воде пред судом. У том смислу, важним оквиром права се

---

¹⁰⁴ "Службени гласник РС", бр. 32 од 8. априла 2013

постављају и одредбе Законика о кривичном поступку¹⁰⁵, којим се, између осталог, тежи остварити нарочита заштита оштећених, односно жртава ове врсте насиља.

5.1 Општа разматрања о полној слободи и полном моралу

Полни живот представља веома важан сегмент живота људи. Целокупна полна делатност човека почива на задовољењу полног нагона који као такав може бити доминантно значајан покретачки фактор многих људских понашања. Ваља напоменути, да ова урођена потреба за остваривањем полног уживања (*libido sexualis*), у одређеној ситуацији, може имати као свој консекутиван епилог и репродукцију људске врсте.

Међутим, полни нагон је много јачи него што је нужно потребно за стварање потомака, те отуда он својим задовољењем код човека изазива снажан психофизички осећај.¹⁰⁶

Полно општење појединца, односно његова сексуалност спада у једну од најинтимнијих сфера његовог приватног живота, на који он има право као на једну специфичну универзалну вредност.¹⁰⁷ Поштовање права на приватни живот одређено је као међународни стандард у чл. 8. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода¹⁰⁸ у коме се између осталог говори, да свако има право на поштовање свог приватног живота. Овај параграф недефинише појам приватног живота, али је сасвим у реду прихватити да све што се тиче личног здравља, филозофских, моралних, религијских уверења, породичног и емотивног живота, пријатељства и осталих социјалних веза и пословних активности, спада у приватни живот, укључујући и хетеросексуалне и хомосексуалне контакте.¹⁰⁹ Из оваквог одређења потпуно слободно се може закључити да право на приватни живот обухвата све аспекте људског живота који као такав доприноси његовом слободном развоју.

---

¹⁰⁵ "Службени гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014

¹⁰⁶ Као нормални сексуални чин сматра се спајање гениталија у акту који се обележава као сношај, који доводи до попуштања сексуалне напетости и до привременог гашења сексуалног нагона (задовољење аналогно, засићености као код глади), Фреуд, З. (1981). *О сексуалној теорији, Тотем и табу*, Београд.

¹⁰⁷ Универзална декларација о људским правима (1948) у чл. 12. указује на право приватног живота, у смислу да се нико не сме изложити произвољном мешању у приватни живот, односно да свако има право на заштиту закона против оваквог мешања или напада.

¹⁰⁸ Конвенција је потписана 04. новембра 1950. године у Риму, а ступила је на снагу 03. септембра 1953.г., када су је ратификовале све ондашње државе чланице Савета Европе. Државна заједница Србија и Црна Гора (СЦГ) је ратификовала ову Конвенцију 26. децембра 2003.г., а 03. марта 2004.г. је ступила на снагу.

¹⁰⁹ Cohen – Jonatan, *Respect for private and family life*, стр. 407, извор, Јакшић, А. (2006). Европска конвенција о људским правима-коментар. Београд: Правни факултет.

У ставу 2. овог прописа, стоји да се јавне власти неће мешати у вршење овог права, сем ако то није у складу са законом и неопходно у демократском друштву и интересу националне безбедности, јавне безбедности или економске подобности земље, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других. У духу наведених одредби правна заштита приватности човека остварује и кроз право на заштиту његовог физичког и моралног интегритета, што му неприкосновено даје право да сам одреди начин на који ће се опходити према свом телу.

У контекст права човека на физички и морални интегритет инкорпорирано је и његово право на слободан сексуални живот под којим се подразумева, слобода сексуалних контаката, слобода сексуалне оријентације, слобода промене пола, право на вољни прекид трудноће, итд.

Неповредивост физичког и психичког интегритета, а самим тим и полног интегритета, прокламована је и у члану 25. Устава Републике Србије из 2006.године¹¹⁰. Такође, чланом 23. утврђује се као највиша вредносна категорија у сфери људских права, неприкосновеност људског достојанства и слободног развоја личности. Јасно је, да се тиме не смеју кршити права других. На овај начин је правно заштићена и неприкосновеност достојанства, личности и морала у сфери полног живота.

Полни интегритет је комплексан појам, те у том смислу можемо сасвим јасно истаћи, уважавањем општег уверења, да његове компоненте чине полна слобода и полни морал. Полна слобода и полни морал су међусобно повезани, тако да повредом једног истовремено се повређује и други, али не и само они већ и полна част¹¹¹ човека која као таква представља значајну компоненту људског достојанства уопште.

Полна слобода је својеврсно сексуално самоопредељење човека, који дакле, свесно и вољно пристаје на полни однос са другом особом, слободно изабраним партнером, без обзира на његов пол и друга својства, при чему они имају слободан избор начина полног односа, односно облика полног акта.

Међутим, мора се узети у обзир чињеница да полни односи појединаца нису само биолошка, тј. психофизичка категорија, већ и социјална. У том правцу гледано, није друштвено прихватљиво да се њима препусти да полни нагон искључиво

¹¹⁰ „Службени гласник Р Србије“, број 98/2006.

¹¹¹ Полни морал је кривичноправно релевантан и у ситуацији уколико вређа достојанство личности, тј. свест човека о сопственој вредности у сфери полног живота. Вредност коју човек има у погледу нормалног испуњавања полних прохтева, можемо назвати полном вредношћу или полном чашћу. Живановић, Т. (1927). *О увреди и клевети*, Београд., извор, Мемедовић, Н.: Ибид, стр. 21.

задовољавају према личном нахођењу, поготово имајући у виду, да тај чин може бити пропраћен елементима насиља и агресије према другој особи, односно да се користе, тј. злоупотребљавају нека њена стања. Сходно томе, намеће се потреба да се сексуални односи између људи регулишу и одређеним друштвеним мерилима, као што су обичајне, моралне или правне норме.

У овом контексту од прворазредног значаја је да сваки титулар сопствене полне слободе у полним односима са другом особом има свест о могућем међусобном конфликту са правом на полну слободу те друге особе, што даље значи да мора постојати осећај обавезног поштовања туђе полне слободе.

Из сфере моралних норми, уопште гледајући, као предмет нашег интересовања, издвајамо норме које се тичу моралних осећања и схватања људи, а поводом њиховог полног живота које кратко можемо назвати нормама полног морала.

Полни морал се према томе може дефинисати као став човека према полу као таквом, начин на који се испољавају полна задовољења, као полна глад, страст, жеља (*libido sexualis*); однос човека према полном животу уопште.

Полни морал је истовремено и део општег морала, општег односа међу људима у одређеној средини, друштву.¹¹² Као што можемо видети није значајан само субјективни став човека, појединца у овој ствари, већ и ставови групе људи, друштвене заједнице у целини, односно глобалног друштва. Полни морал је и морал уопште посматрајући, подложен утицајима различитих друштвених фактора у које спадају, ниво друштвене свести одређене заједнице, обичај, општа културна традиција, религија, развитак друштвено економских односа, облик друштвено политичког уређења и други. Као и све друштвене појаве, ти друштвени чиниоци су подложни квалитативним променама, те самим тим они утичу на морал у области полног живота, али не само на то, већ и на став друштва у погледу на нека конкретна понашања у овој сфери. У том смислу, разумљиво је да су некада одређени полни односи били социјално неприхватљиви тј. забрањени, да би у неким другим временима они престали да буду инкриминисани. Као еклатантан пример овога, наводимо случај хомосексуалних односа, који су се у ранијој српској кривичноправној теорији и пракси, и не само у њој, налазили на удару кривичноправне репресије. Исто се може рећи и за прељубу која је некада, као што смо видели у претходном излагању, сматрана тешким злочином и за коју је била предвиђена смртна казна.

---

¹¹² Живановић. (1936). *Основни кривичног права*, посебни део, Београд, извор, Мемедовић, Н.:Ибид, стр. 17.

На крају, из свега наведеног недвосмислено произилази, да је у полном животу и полним односима људи, право на полну слободу неприкосновено право при чему се истовремено као веома значајно питање намеће дилема око суштинског одређења основа и граница кривичноправне принуде у заштити овог права тј. друштвене контроле ове области људског живота, јер то може довести до веома нежељних последица, ако се те границе пређу. Управо да се не би дошло у ту ситуацију, делимо мишљење професора Стојановића, који наводи да у складу са тим, у сексуалној сфери требало би инкриминисати само оне сексуалне радње где не постоји свесни и вољни пристанак лица према коме се оне предузимају.¹¹³

5.2 Кривичноправна заштита полних слобода

На почетку разматрања ове теме ваља истаћи да Кривични законик из 2006.г. у члану 3. на веома јасан начин кроз поштовање начела легитимности, утврђује основ и границе кривичноправне репресије тако што поједина људска понашања одређује као кривичних дела те за њих прописује кривичне санкције и услове за њихову примену, и све то у мери у којој је то нужно за сузбијање тих дела.

Инсистирање на нужној мери опредељује став законодавца да заштитну функцију кривичног законодавства сведе на минимални ниво и то само на заштиту највећих друштвених вредности односно највреднијих добара. Из садржине члана 3. произилази, да заштита човека и других основних друштвених вредности представљају основ и границе кривичноправне принуде у заштити од понашања којима се на првом месту, угрожавају или повређују човеков живот, његов телесни интегритет или његова основна права и слободе, а потом и вредности као што су безбедност, економски и политички односи, независност земље итд.

Сексуалним деликтима се повређује полни интегритет човека, као једног од најинтимнијих делова живота. То су понашања којима се, са једне стране, нападом повређује право на сексуално одлучивање другог човека при чему се исто добно повређује и његово достојанство личности и морала, или се, са друге стране, полно злоупотребљава неко његово стање или статус, као што су стање незрелости или немоћи односно положај зависности или подређености.

Из наведеног произилази одговор на питање, шта представља основ и границе кривичноправне интервенције у области полног живота људи?

---

¹¹³ Стојановић, З. (2012). *Коментар Кривичног законика*, Београд: Службени гласник.

То је свакако заштита полне слободe као елементарног права и слободe човека. Вршењем деликта сексуалног насиља у исто време се остварују и елементи бића и других кривичних дела, као што су кривична дела против живота и тела, затим кривична дела против части и угледа и кривична дела против слобода и права човека и грађанина, с тим што угрожавањем или повређивањем ових вредности није примарно одређен мотив недозвољене радње, већ се напад врши у циљу задовољења полног нагона. Овим се у ствари повређује интегритет личности уопште, те самим тим, ове деликте сврстава у криминалну зону кривичних дела високог степена друштвене опасности.

Сексуално насиље представља сваку физичку, визуелну, вербалну или сексуалну активност насилника, без пристанка друге особе коју она доживљава као угрожавање и повређивање полне слободe. У ове активности можемо уврстити, присилан сексуални однос, болни и понижавајући сексуални чин, инцест, педофилију, сексуално задиркивање, непожељне коментаре, нежељене сексуалне предлоге, нежељено додиривање, присила на учешће или гледање порнографије, посредовање у вршењу проституције, сексуално узнемиравање члана породице, сексуално узнемиравање на радном месту, итд.

Имајући у виду да сексуално насиље има различите облике испољавања, сматрамо сасвим прихватљивим да на овом месту наведемо и то, да поред кривичног права које се јавља као последње заштитно средство (*ultima ratio*), у нашем законодавству постоје и други прописи којима се покушава остварити одређени ниво заштите од полних злоупотреба и полних злостављања.

Ови прописи примарно и суштински уређују друге друштвене односе, али садрже и одредбе које су предмет нашег интересовања. У овом контексту, на првом месту, желимо да укажемо на одредбе Породичног закона Републике Србије¹¹⁴ који поред брачних односа, односа деце и родитеља и других значајних питања, уређује основе заштите од насиља у породици.¹¹⁵

Наведени закон у члану 197. дефинише насиље у породици као понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице. У смислу одредби овог Закона (члан 197. став 2.) насиљем у

---

¹¹⁴ „Службени гласник Р Србије“, број 18/2005, 72/2011- др. закон и 6/2015.

¹¹⁵ Насиље у породици се према члану 3б. Конвенције о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (2011) означава као свако дело физичког, сексуалног, психичког, односно економског насиља до којег долази у оквиру породице или домаћинства, односно између бивших или садашњих супружника или партнера, независно од тога да ли учинилац дели или је делио исто боравиште са жртвом.

породици се нарочито сматра, поред осталог, присиљавање или навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14. годину живота или немоћним лицем, што истовремено представља кривична дела против полне слободе. Није у потпуности јасно зашто је предвиђена заштита од насиља у породици са посебним акцентом на ове радње у оквиру породичног законодавства, које као такво у основи нема репресивни карактер. У циљу заштите од насиља у породици овај Закон, даље у члану 198. став 1. предвиђа могућност да се против члана породице, који врши насиље од стране суда одреди једна или више мера заштите од насиља у породици, којом се привремено забрањује или ограничава одржавање личних односа са другим чланом породице, при чему се наводе конкретне мере заштите (члан 198. став 2.). Ове мере заштите, без сваке сумње, имају свој смисао и сврху (*ratio legis*) прописивањем у закону, међутим, њихова примена у већој мери зависи од ефеката активности кривичноправних субјеката који поступају у конкретном случају.

Поред овога ваља напоменути и то да Породични закон предвиђа више разлога за потпуно лишење родитељског права родитеља (члан 81.). Један од тих разлога се односи управо на родитеље који злоупотребљавају наведено право, физичким, сексуалним или емоционалним злостављањем детета. Овај разлог је свакако и основ за неповеревање детета после развода таквом родитељу односно због тога долази до ограничавања личних контаката родитеља и деце.

Други законски пропис који поред одредби којима се регулише његова примарна проблематика, садржи и норме које се тичу уздржавања од сексуалног узнемирања јесте Закон о раду¹¹⁶, при чему у том смислу као битан, треба навести и Правилник о правилима понашања послодаваца и запослених у вези са превенцијом и заштитом од злостављања на раду и у вези са радом, односно сексуалног узнемиравања.¹¹⁷

Када је реч о нежељеном понашању према запосленом лицу или лицу које тражи запослење, Закон о раду у (члану 21. став 3.) дефинише сексуално узнемиравање као свако вербално, невербално или физичко понашање које има за циљ или представља повреду достојанства лица које тражи запослење, као и запосленог у сфери полног живота, а које изазива страх или ствара непријатељско, понижавајући или увредљиво окружење. Ради превенције од злостављања и сексуалног узнемиравања, послодавац и запослени требају, према Правилнику (члан 12. став 1. тачка б.), да се нарочито уздрже

---

¹¹⁶ „Службени гласник Р Србије“, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013 и 75/2014.

¹¹⁷ „Службени гласник Р Србије“, бр.62/2010.

од понашања која би се могла сматрати сексуалним узнемиравањем, као што су понижавајући и непримерени коментари и поступци сексуалне природе, покушај или извршење непристојног и нежељног физичког контакта, навођење на прихватање понашања сексуалне природе уз обећавање награде, претње или уцене и других истоврсних понашања.

Жртва сексуалног узнемиравања може својим захтевом да покрене поступак за заштиту од сексуалног узнемиравања или злостављања уопште, те у ситуацији ако није задовољна исходом поступка посредовања, односно поступка за утврђивање одговорности запосленог који се терети за сексуално узнемиравање, може да поднесе тужбу суду за накнаду штете. Ако сексуално узнемиравање истовремено представља и кривично дело, жртва може против извршиоца да поднесе и кривичну пријаву. И у овом случају имајући у виду наведене одредбе може се довести у питање постојање потпуне заштите права на полну слободу сексуално узнемираване особе.

На крају не можемо, а да не закључимо, да је на овом ступњу друштвеног развоја и развоја људске свести о праву на полну слободу човека, кривичноправна репресија, чини се неопходно, најоптималније и најефикасније средство у заштити полне слободе од различитих облика сексуалног насиља.

5.3 Кривична дела против полних слобода

Кривична дела против полне слободе су прописана у глави XVIII Кривичног законика Републике Србије и то од члана 178. до члана 186. У ову групу кривичних дела спадају кривична дела силовање (чл. 178), обљуба над немоћним лицем (чл. 179), обљуба са дететом (чл. 180), обљуба злоупотребом положаја (чл. 181), недозвољене полне радње (чл. 182), подвођење и омогућавање вршења полног односа (чл. 183), посредовање у вршењу проституције (чл. 184), приказивање порнографског материјала и искоришћавање деце за порнографију (чл. 185). Изменама и допунама Кривичног законика од 03.09.2009г.¹¹⁸ овој групи кривичних дела додата су и кривична дела, навођење малолетног лица на присуствовање полним радњама (чл. 185а) и кривично дело искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу (чл. 185б). Поред тога, што је ова глава променила свој ранији назив који је гласио, кривична дела против достојанства личности и морала у назив кривична дела

---

¹¹⁸ „Службени гласник РСрбије“, бр. 72/2009

против полне слободе, из важећег Кривичног законика изостављена су кривична дела која су раније била прописана Кривичним законом Републике Србије, а ради се о кривичним делима, принуда на обљубу или противприродни блуд (чл. 104), завођење (чл. 109), противприродни блуд (чл.110), искоришћавању је малолетног лица за порнографију (чл. 111а). Кривично дело трговина људима (чл. 111б) које се раније налазило у овој групи кривичних дела, сада се налази у глави XXXIV у члану 388. важећег Законика.

Ваља напоменути да су нека кривична дела променила назив или садржину, те као таква она сада одају утисак прописивање нових кривичних дела. Та кривична дела су обљуба над немоћним лицем (чл. 179) Кривичног законика, некада обљуба или противприродни блуд над немоћним лицем (чл. 105) Кривичног закона РС, затим обљуба са дететом (чл. 180), некада обљуба или противприродни блуд са лицем које није навршило 14. година, (чл. 106) Кривичног закона РС, такође обљуба злоупотребом положаја (чл. 181) раније обљуба или противприродни блуд злоупотребом положаја (чл. 107) Кривичног закона РС, кривично дело недозвољене полне радње (чл. 182) раније блудне радње (чл. 108) Кривичног закона РС, кривично дело подвођења и омогућавања вршења полног односа (чл. 183) некада подвођење или омогућавање вршења блуда (чл. 111) Кривичног закона Р Србије.

Из некадашњег Основног кривичног закона из (члана 251.) преузето је кривично дело посредовање у вршењу проституције и оно се сада налази под истим називом у (члану 184.) важећег Кривичног законика. Кривично дело приказивање порнографског материјала и искоришћавање деце за порнографију из члана 185. важећег Законика, представља својеврсно спајање кривичног дела приказивање порнографског материјала из (члана 252.) поменутог Основног Кривичног закона и кривичног дела искоришћавање малолетног лица за порнографију из (члана 111а.) Кривичног закона Р Србије.

5.4 Основне карактеристике кривичних дела против полних слобода

Назив главе кривичних дела против полне слободе по први пут у нашој законодавној пракси и одражава у потпуности суштину ових деликата, те се тако на овај начин поштује опште усвојени принцип по којем назив главе у коме се налази одређена група кривичних дела, указује на њихов заједнички (групни) заштитни објект.

Групни заштитни објект кривичних дела против полне слободе управо је полна слобода¹¹⁹, дефинисана као полно самоопредељење појединаца, али исто тако и полни морал одређен као морално схватање и осећање људи у вези њиховог полног живота. Полна слобода и полни морал представљају вредности уставног карактера, те као такве у случају повређивања уживају примарну кривичноправну заштиту посматрајући их у односу на повређивање живота, телесног интегритета, части, угледа, права и слобода човека и грађанина, чија правна заштита, вршењем сексуалних деликата има секундарни значај.

На темељима овако одређеног заштитног објекта можемо разликовати две врсте деликата из ове групе. Прву врсту деликата чине она кривична дела којима се напада право на сексуално самоопредељење човека, пасивног субјекта. Заједничка карактеристика ових кривичних дела је непостојање свесног и вољног пристанка пасивног субјекта на полни однос на који је иначе принуђен или се користи неко његово стање, као што су немоћ или незрелост, односно, однос какве подређености или зависности. У ову групу кривичних дела можемо сврстати, на првом месту, кривично дело силовања, затим обљуба над немоћним лицем, обљуба са дететом, обљуба злоупотребом положаја и кривично дело недозвољене полне радње.

У другу групу кривичних дела убрајамо она понашања која су супротна моралним схватањима друштва у области полног живота, те у ту групу спадају, такође кривично дело силовања, кривично дело недозвољене полне радње, затим кривична дела подвођење и омогућавање вршења полног односа, поседовање у вршењу проституције, приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију, навођење малолетног лица на присуствовање полним радњама и искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу.

Када говоримо о радњама извршења наведених кривичних дела, суштински посматрано оне могу бити различите и састојати се од принуде на обљубу или са њом изједначени чин, затим обљубе или са њом изједначени чин коришћењем одређеног стања у коме се налази оштећено лице, па све до вршења других недозвољених полних радњи и аморалних понашања, као што су подвођење малолетног лица, ради вршења обљубе и других полних радњи, односно омогућавању малолетном лицу вршење

---

¹¹⁹ Поповић, М. (2010). *Кривична дела против полне слободе. Безбедност*, Београд, 52, 109-126.

наведених полних радњи, затим различитих облика подстрекавања на проституцију, односно продаји, приказивању, јавном излагању или чињењу доступним на други начин порнографских предмета или приказивања порнографских представа¹²⁰. Радња извршења се може састојати и у навођењу пасивног субјекта, конкретно малолетног лица, да присуствује полним радњама или у искоришћавању рачунарске мреже или комуникација другим техничким средствима за извршење сексуалних деликата према малолетном лицу¹²¹.

Већи број ових кривичних дела може се извршити искључиво личним деловањем починиоца, а све у циљу задовољења или покушаја задовољења његовог полног нагона, те стога ове деликте називамо и тзв. „власторучним кривичним делима“. Чињеница о личном деловању починиоца одређује његов статус у извршењу кривичног дела у смислу да се он може појавити као извршилац, саизвршилац, односно као саучесник у виду помагача или подстрекача.

Као општу карактеристику код неких кривичних дела из ове групе, истичемо и то, да је радња извршења значајно проширена и она се сада не односи само на вршење обљубе, већ и на са њом изјадачен чин. За разлику од појма обљубе, која се у духу нашег кривичног законодавства одређује као сексуални акт између мушкарца и жене, при чему долази до продирања мушког полног органа у женски, законодавац није јасно одредио шта се подразумева под термином „и са њом изједначен чин“. Ово је посебно проблематично имајући у виду да је у истом Законику, код кривичног дела против брака и породице (глава XIX) родоскрвљење (члан 197.) он навео, описивајући поменути инкриминацију, „обљуба или са њом изједначен полни чин“. Међутим, није само овај израз нејасан, већ се томе може додати и појам „друге полне радње“, који Законик прописује али не дефинише¹²².

До решења овог проблема можда би могло доћи кроз допринос судске праксе или можда активношћу правне доктрине или пак, законским одређењем непрецизних термина у смислу (члана 112.) важећег Законика у коме су дата одређења појединих израза.

До тада, сматрамо да је сасвим прихватљиво као решење проблема, узети мишљење професора Стојановића, да се овде ради о сваком продирању мушког полног органа у анални или орални отвор пасивног субјекта, при чему није битно којег је он

¹²⁰ Стојановић, З., & Перић, О. (2006). *Кривично право: посебни део*. Београд: Правна књига

¹²¹ Чејовић, Б., & Кулић, М. (2014). *Кривично право [Criminal law]*, Нови Сад, Универзитет Привредна академија.

¹²² Стојановић, З. (2012). *Коментар кривичног законика*, Београд, Службени гласник.

пола. Битан је циљ предузете радње, а то је задовољење полног нагона лица које предузима ту радњу¹²³.

Извршењем сексуалних деликата поред повреде полне слободе и полног морала, могу настати и друге последице код пасивног субјекта, као што су тешке телесне повреде или смрт, при чему оне морају бити производ нехатног поступања учиниоца.

Када су у питању наведена кривична дела, значајно је указати и на постојање одређених квалификаторних околности у које се сврстава, извршење дела од стране више лица, извршење дела на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин као и извршење дела према малолетном лицу или извршење дела према детету, односно околност да је дело за своју последицу имало трудноћу оштећеног лица.

Извршилац кривичног дела може бити свако лице, што значи лице истог или различитог пола у односу на пол пасивног субјекта. Ваља навести да својство учиниоца код неких кривичних дела из ове главе представља отежавајућу околност, па тако извршилац кривичног дела из члана 181. став 2, обљуба злоупотребом положаја, може бити само лице коме је малолетник поверен ради учења, васпитавања, старања или неге. Дакле, извршилац мора имати статус наставника, васпитача, стараоца, усвојиоца, родитеља, очуха, маћехе и других лица коме је пасивни објект поверен.

Пасивни субјект, жртва или оштећени кривичним делом може бити свако лице без обзира на пол, с тим, што је значајно напоменути да наш Кривични законик инкриминацијом различитих понашања у сфери полних односа, омогућава да малолетна лица уживају посебну кривичноправну заштиту полне слободе и полног морала. У том контексту у овој глави прописана су многа кривична дела, где малолетна лица имају статус пасивног субјекта још у основном облику тог дела, док код неких других тај статус жртве је квалификаторна околност. Значајно је навести и то да је противправна свака обљуба или са њом изједначен чин као и друге полне радње, са дететом, тј. лицем које није навршило 14. година живота¹²⁴.

Облик виности код кривичних дела против полне слободе је искључиво умишљај, директни или евентуални, којим је обухваћена радња извршења, последица, стање или однос у коме се пасивни субјект налази, начин и средство извршења кривичног дела итд.

---

¹²³ Лазаревић, Љ. (2011). *Коментар Кривичног законика [Commentary on the Criminal Code]*, Београд, Правни факултет Унион.

¹²⁴ Вуковић, С.& Станојчић, Г. (2009). *Коментар Кривичног законика*, Београд, Пословни биро.

Као што је наведено вршењем основног облика неког од сексуалних деликата, може наступити тежа последица за жртву кривичног дела (нпр. опасна лака телесна повреда, тешка телесна повреда или смрт). Ова последица мора бити обухваћена нехатним поступањем учиниоца у противном постојаће стицај кривичних дела.

Гоњење за кривична дела против полне слободе, по правилу се предузима по службеној дужности, међутим, ако су кривична дела силовање, обљуба над немоћним лицем, извршена према брачном другу, гоњење од стране јавног тужиоца се предузима по предлогу оштећеног лица.

По предлогу оштећеног лица предузима се кривично гоњење у истој ситуацији и за извршење кривичног дела недозвољене полне радње.

За кривична дела сексуалног карактера као главна казна прописана је казна затвора, с тим што је њено изрицање код неких кривичних дела из ове главе предвиђено кумулативно са новчаном казном. У том смислу примера ради, наводимо кривично дело подвођење и омогућавање вршења полног односа члан 183. и кривично дело посредовање у вршењу проституције члан 184. и друга.

Код кривичног дела, недозвољене полне радње члан 182. став 1 и кривичног дела приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију члан 185. став 1, казна затвора је прописана алтернативно са новчаном казном.

5.5 Обљуба над немоћним лицем

Ово дело је прописано у члану 179. Кривичног законика и састоји се од једног основног и два тежа облика¹²⁵. Законска одредба гласи,

- (1) Ко над другим изврши обљубу или са њом изједначен чин искористивши душевно обољење, заостали душени развој, другу душевну поремећеност, немоћ или какво друго стање тог лица услед којег оно није способно за отпор, казниће се затвором од две до десет година.
- (2) Ако је услед дела из става 1. овог члана наступила тешка телесна повреда немоћног лица или ако је дело извршено од стране више лица или на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин или је учињено према

---

¹²⁵ Павловић, З. (2013). *Сексуална злоупотреба деце-криминолошки и кривичноправни аспекти*, Нови Сад, Правни факултет за привреду и правосуђе.

малолетнику или је дело имало за последицу трудноћу, учинилац ће се казнити затвором од пет до петнаест година.

(3) Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила смрт лица према којем је дело извршено или ако је дело учињено према детету, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година.

Као што можемо да видимо суштина овог сексуалног деликта се огледа у вршењу обљубе или са њом изједначеног чина над пасивним субјектом и то без употребе принуде, већ искоришћавањем неке његове психофизичке неспособности.

Законодавац сасвим јасно наводи стања која изазивају психичку или физичку неспособност пасивног субјекта, с тим што је могуће да нека од њих могу истовремено изазвати и једну и другу. Душевно обољење, заостали душевни развој и друга душевна поремећеност изазивају психичку неспособност довољног интензитета да ово лице није у могућности да изрази своју вољу у погледу вршења сексуалних односа¹²⁶.

Имајући речено у виду, пристанак, па чак и почетна иницијатива на обљубу или са њом изједначени чин, од стране лица које се налази у овом психичком стању, није правно релевантно у смислу да учиниоца ослобађа од кривице.¹²⁷

Треба навести да наведена неспособност не мора бити потпуна као што ни стања која се законом апострофирају не морају изазвати код пасивног субјекта неурачунљивост или битно смањену рачунљивост.

Међутим, ова стања свакако морају имати знатан утицај на његову свест да не може да схвати значај сексуалног акта, односно значај последица његовог вршења или да услед таквог стања у коме се налази, није у могућности да пружи активан отпор нападачу, како би се спречио невољни сексуални однос. Одговор на питање да ли је психичко стање пасивног субјекта довољног интензитета да изазове наведену психичку неспособност, цениће се у сваком конкретном случају, при чему се у први план ставља адекватно судско медицинско вештачење.

У ситуацији привремене душевне поремећености изазване конзумирањем алкохола и тешким опијањем, употребом опојних дрога и психоактивних супстанци, затим стањем велике поспаности, губитка свести и другог, такође може доћи до

---

¹²⁶ Чејовић, Б., & Кулић, М. (2014). *Кривично право [Criminal law]*, Нови Сад, Универзитет Привредна академија.

¹²⁷ Када је учинилац знао да је оштећена као ментално ретардирана, немоћно лице, те је искористио њену постојећу неспособност, да би над њом извршио обљубу, њен евентуални пристанак или чак иницијатива, не утичу на постојање кривичног дела. (Пресуда Окружног суда у Београду, КЖ 2247/05 од 17.10.2005.г. и Пресуда Петог општинског суда у Београду К346/05 од 31.05.2005.г.), види више, <http://propisinet.mup:8080/documentwebclient/ingpro.wepcilent>, приступљено, 12.07.2013.године.

психичке неспособности пасивног субјекта. Када говоримо о привремено душевној поремећености насталој услед употребе алкохола и опојних средстава, посебан проблем може настати у разграничењу овог сексуалног деликта и кривичног дела силовања. Ово посебно из разлога што учинилац може бити тај који давањем алкохолних пића или дрога жртви, жели да отклони могућност пружања њеног отпора приликом извршења обљубе. Ако су та средства дата уз употребу силе или претње, онда се недвосмислено ради о кривичном делу силовања, међутим, у ситуацији ако то није случај, већ се алкохол или опојна средства дају пасивном субјекту са циљем да се онемогући њен каснији отпор, ту могу настати проблеми у квалификацији дела. У овом случају битно је утврдити да ли је жртва дала пристанак на обљубу или са њом изједначени чин и ако јесте у ком је то тренутку учинила. Неће постојати ово кривично дело, ако је до пристанка на обљубу дошло пре довођења у стање привремене душевне поремећености¹²⁸.

Поред психичке неспособности, немоћ пасивног субјекта може бити манифестована и кроз неку физичку немогућност пружања активног отпора невољном полном акту. Та неспособност може бити везана за неке телесне сметње пасивног субјекта, као што су нека органска обољења, одузетост екстремитета, повреде, инвалидност или друга стања као што су старост, тешки умор и физичка исцрпљеност¹²⁹.

Такође немогућност пасивног субјекта да пружи активан отпор нападачу, може бити изазван неким објективним околностима у којима се он може наћи, као што је ситуација да буде везан од стране неког другог лица или да се нађе у положају прикљештен између неких предмета и тако онемогућен да се брани.

На овом месту би требало навести још једну могућу ситуацију у којој се жртва сексуалног насиља може наћи, а то је да се над њом изврши силовање од стране више лица, те услед тога, због настале физичке исцрпљености она није у стању да пружи активан отпор осталим нападачима који искоришћавањем те њене физичке неспособности, над њом изврше обљубу. И у овом случају би се радило о кривичном делу обљуба над немоћним лицем. Када већ говоримо о пасивном субјекту овог кривичног дела, ваља напоменути да он мора бити пунолетно лице женског или мушког пола, с тим, што се обљуба над немоћним лицем може извршити само према

---

¹²⁸ Стојановић, З. (2012). *Коментар кривичног законика*. Београд, Службени гласник.

¹²⁹ Лазаревић, Љ. (2011). *Коментар Кривичног законика [Commentary on the Criminal Code]*, Београд, Правни факултет Унион.

лицу женског пола, а са њом изједначен чин и према лицу мушког пола. У случају да се ради о лицу које није навршило 18. година, радило би се о обљуби са тежом квалификацијом.

Радња извршења се састоји у обљуби или са њом изједначеном чину уз искоришћавање неког стања неспособности пасивног субјекта¹³⁰. Дело је свршено када је извршена обљуба или са њом изједначен чин, при чему ваља напоменути, да је по природи ствари могућ и покушај овог кривичног дела. У вези тога, као што је већ речено, произилази да ако би се над немоћним лицем, извршила обљуба или са њом изједначен чин уз употребу силе или претње, у тој ситуацији било би речи о самосталном кривичном делу силовања, с тим, што би се чињаница о постојању стања немоћи код пасивног субјекта узимала као отежавајућа околност приликом одмеравања казне.

Извршилац овог деликта може бити свако лице. Облик виности који је неопходан да би се радило о овом кривичном делу је умишљај, што значи да учинилац мора бити свестан да врши обљубу или са њом изједначен чин над пасивним субјектом, коришћењем неког његовог стања немоћи и да је ово понашање опредељено његовом вољом у погледу крајњег циља, а то је вршење обљубе или са њом изједначеног чина над немоћним лицем.

У пракси су могуће различите ситуације које могу с једне стране довести у питање постојање овог сексуалног деликта, иако су како се чини испуњени сви елементи бића овог кривичног дела, или се са друге стране, појављује проблем разграничења са неким другим сексуалним деликтом. Па тако, могућа је ситуација да учиниоцу није позната чињеница о стању немоћи пасивног субјекта, тј. није му познато да код лица над којим врши обљубу или са њом изједначен чин, постоји стање које ово лице чини психофизички неспособним да схвати значај сексуалног односа, односно није у могућности да пружи активни отпор невољном полном акту. Ово је случај када стање немоћи пасивног субјекта није очигледно на први поглед, а учинилац од раније није располагао сазнањима о његовом животу и здравственом стању и када постоји чак иницијатива на сексуални однос од стране пасивног субјекта.

Оваква ситуација отвара питање постојање стварне заблуде код учиниоца, што самим тим указује да не постоје обележја овог кривичног дела.

---

¹³⁰ Stevanović, I. M. (2002). *Some issues of sexual violence against children*. Temida, 5(3), 41-49.

Проблем у разграничењу кривичног дела обљубе над немоћним лицем, са неким другим сексуалним деликтом, може настати у ситуацији када се врши обљуба или са њом изјадначен чин, над немоћним лицем, а оно се налази у каквом односу подређености или зависности са учиниоцем, што чини да могу бити остварени елементи бића кривичног дела обљуба злоупотребом положаја. Пошто у оваквом случају није могућ идеални стицај, као у ситуацији када су обљубом над немоћним лицем остварена обележја кривичног дела родоскрвљења, поставља се питање о којој квалификацији дела би била реч.

Делимо мишљење професора Лазаревића, да би квалификацију дела требало вршити према томе да ли дело претежно значи коришћење немоћи пасивног субјекта или се дело пре јавља као злоупотреба односа зависности или потчињености, с тим, што би се постојање обележја другог дела узело као отежавајућа околност при одмеравању казне.¹³¹

Тежи облик овог кривичног дела (став 2) је остварен ако је вршењем обљубе над немоћним лицем код пасивног субјекта наступила тешка телесна повреда, што мора бити обухваћено нехатом учиниоца, затим ако је дело извршено од стране више лица или је извршено на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин, односно, ако је извршена обљуба над немоћним малолетним лицем или на крају, да је дело имало за последицу трудноћу пасивног субјекта. Ако је услед обљубе над немоћним лицем, извршене на начин описан у ставу 1 и 2, наступила смрт пасивног субјекта или је пасивни субјект дете¹³² постојаће најтежи облик овог кривичног дела (став 3).

Као што можемо видети код кривичног дела обљуба над немоћним лицем предвиђене су исте квалификаторне околности, као и код кривичног дела силовања с тога, имајући у виду да ће о свему томе бити више речи каснијим излагањима, на овом месту се нећемо бавити даљом анализом да би се избегла непотребна понављања.

У ситуацији ако је исти учинилац извршио више кривичних дела обљубе или других полних радни над истим немоћним лицем у одређеном кратком временском периоду и без обзира на чињеницу што су ова дела извршена под различитим околностима, могуће је сходно члану 61. овог Законика правно конструисати постојање

¹³¹ Лазаревић, Љ. (2011). *Коментар Кривичног законика Р Србије*, Београд:Савремена администрација.

¹³² Појам немоћног лица се овде, поред оних стања обухваћених основним обликом овог кривичног дела, према схватању судске праксе, односи на случај када је у питању сасвим мало дете које је услед свог старосног доба и физички и психички неспособно да пружи отпор. Ово је схватање у начелу оправдано али се не може прихватити настојање присутно у пракси да се појам немоћног лица у овом смислу веже за неку фиксну старосну границу, већ је то фактичко питање које треба решавати у сваком конкретном случају, Стојановић, З., Делић, Н. (2014). *Кривично право*, посебни део, Београд.

једног продуженог кривичног дела обљубе над немоћним лицем при чему треба имати у виду да је у сваком конкретном случају поступајући суд тај који цени целисходност ове конструкције и испуњеност услова за њену примену

За сва три облика овог кривичног дела предвиђена је као главна казна, казна затвора. На овом месту ваља напоменути да је 2009. године, Законом о изменама и допунама,¹³³ члана 57. Кривичног законика, за ово кривично дело уведена забрана законског ублажавања казне

Кривично гоњење за овај сексуални деликт је предвиђено по службеној дужности, осим ако је дело извршено према брачном другу, када се гоњење од стране јавног тужиоца предузима по предлогу оштећеног лица што у пракси може да изазове одређене проблеме имајући у виду могућност различитих стања немоћи тог лица. Међутим, решење овог проблема је у могућности да друго лице које је за то овлашћено поднесе предлог за кривично гоњење.

5.6 Обљуба са дететом

Кривично дело обљубе са дететом, члан 180. Кривичног законика има основни облик и два тежа облика. Законски текст гласи,

- (1) Ко изврши обљубу или са њом изједначен чин са дететом, казниће се затвором од три до дванаест година.
- (2) Ако је услед дела из става 1. овог члана наступила тешка телесна повреда детета према којем је дело извршено или је дело извршено од стране више лица или је дело имало за последицу трудноћу, учинилац ће се казнити затвором од пет до петнаест година.
- (3) Ако је услед дела из става 1. и 2. овог члана наступила смрт детета, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година.
- (4) Неће се казнити за дело из става 1. овог члана учинилац, ако између њега и детета не постоји значајнија разлика у њиховој душевној и телесној зрелости.

Основни облик прописан у ставу 1 у потпуности дефинише биће овог кривичног дела¹³⁴. Поред тога овом инкриминацијом изражава се несумњив став о потреби

¹³³ „Сужбени гласник Р Србије“ бр. 72/2009г. од 03.09.2009г.

¹³⁴ Алексић, Н. [2010]. *Коментар члана 180. Кривичног законика Републике Србије - са освртом на упоредно право*, Страни правни живот, (2), 347-357.

посебне кривичноправне заштите полног живота малолетних лица, млађих од 14. година, тј. деце, за која постоји необорива претпоставка да услед недовољне психофизичке зрелости нису способни да предузимају здраве сексуалне односе, односно да схвате значај сексуалног акта и значај последица његовог вршења. Са друге стране, све ово би могло имати штетне последице за њихов нормалан општи животни развој.

Радња извршења кривичног дела се састоји у вршењу обљубе или са њом изједначеног чина са дететом. Да би постојало ово кривично дело наведене полне радње не смеју бити извршене уз употребу силе или претње јер би се у тим случајевима радило о другим кривичним делима, тачније, тежем облику кривичног дела силовања из члана 178. став 4, односно тежем облику кривичног дела обљубе над немоћним лицем члан 179. став 3.

Поштујући претходне наводе, долазимо до закључка да код малолетног лица које није навршило 14. година постоји неки облик воље, којем ово лице на својеврстан начин пристаје на обљубу или са њом изједначен чин¹³⁵.

Без обзира на овај својеврстан пристанак, па чак и иницијатива пасивног субјекта на вршење сексуалног односа, учиниоца кривичног дела не ослобађа одговорности за извршено кривично дело.

Пасивни субјект овог сексуалног деликта је дете, тј. малолетно лице које није навршило 14. година живота и оно може бити било којег пола, с тим што ваља напоменути, да код вршења обљубе жртва може бити и мушког и женског пола, али свакако супротног у односу на пол учиниоца, за разлику од ситуације вршења полног чина изједначеног са обљубом, када је могуће да учинилац и жртва буду истог пола (мушког).

Дело је свршено извршењем радње овог кривичног дела, с тим што је могућ и покушај дела у вези којег је, имајући у виду законске одредбе, предвиђено кажњавање учиниоца.

Умишљај је потребан облик виности који треба да има учинилац овог кривичног дела, што условљава да он мора бити свестан да врши обљубу или са њом изједначени чин, са малолетним лицем које није навршило 14. година. Чињеница да он у потпуности није био сигуран колико малолетна жртва има година, није правно

---

¹³⁵ Миловић, М. (2015). *Кривичноправна заштита деце у области сексуалних односа*, Београд: Правни факултет.

релевантно. Важно је да је он свестан да се ради о малолетном лицу млађем од 14. година, односно довољно је да претпоставља ту околност. Међутим, у пракси је могућа ситуација да се учинилац налази у стању стварне заблуде, услед чега неће бити одговоран за своје дело. Наиме, могуће је да малолетник који није навршио 14. година буде физички и психички, односно интелектуално зрео изнад просека, што поред ситуације да учинилац такво лице, које иначе може и само бити иницијатор конкретног догађаја, није познавао од раније, код њега може сасвим реално изазвати заблуду о тој стварној околности¹³⁶.

Као што је већ речено тежи облик овог кривичног дела чини постојање неке од истих квалификаторних околности као и код кривичног дела силовања, тј. кривичног дела обљубе над немоћним лицем. Ове околности постоје, ако је услед вршења обљубе или са њом изједначеног чина са дететом, дошло до nanoшења тешке телесне повреде пасивном субјекту или је основни облик дела извршен од стране више лица, односно да је извршење обљубе или са њом изједначеног чина за последицу имало трудноћу малолетног лица које није навршило 14. година.

Најтежи облик се односи на околност, да је извршењем једног од наведених облика овог кривичног дела дошло до смрти детета¹³⁷.

И код овог кривичног дела постоји могућност примене одредби из члана 61. актуелног Законика, а које се тичу конструкције једног продуженог кривичног дела, о чему је било речи у анализи кривичног дела обљуба над немоћним лицем, тако да се то овде неће понављати.

Специфичност кривичног дела обљубе са дететом се огледа и у одредби става 4. које представља посебан основ искључена противправности дела везан за психофизичку развијеност, односно зрелост учиниоца, што указује како наводи професор Стојановић, да се ради о личном основу искључења кажњивости.^{138,139}

Наиме, законском одредбом се прописује да се учинилац неће казнити, што на основу члана 112. став 29 Законика значи, да у том случају нема ни постојања кривичног дела, ако између учиниоца и пасивног субјекта не постоји значајнија разлика у душевној и телесној зрелости. Из наведеног прописа није јасно у потпуности на који круг лица се ове одредбе могу применити, тј. да ли оне укључују примену и

¹³⁶ Тањевић, Н. (2010). *Кривичноправна заштита деце жртава сексуалног насиља у Србији*. Темида, 13, 17-36.

¹³⁷ Стојановић, З. (2007). *Коментар кривичног законика*. Београд: Службени гласник.

¹³⁸ Petković, N., Pavlović, Z., & Dimitrijević, J. (2012). Legal and criminal law protection of children from sexual violence: Proposals de Lege Ferenda. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 11(2), 307-324.

¹³⁹ Стојановић, З., Делић, Н.: Ибид, стр. 90.

према пунолетном лицу, које се услед постојања одређених психофизичких стања, може наћи у позицији непостојања значајнијих разлика у душевној и телесној зрелости у односу на пасивног субјекта

Ово решење које представља новину у нашем кривичног законодавству, одавно је предлагано у литератури, а постоји и у страном законодавству¹⁴⁰. Иако Кривични законик није нарочито поставио услов да извршилац мора бити малолетник, у случају да је извршилац пунолетан, услов да не постоји значајнија разлика у душевној и телесној зрелости извршиоца и пасивног субјекта, не би био испуњен. У вези са максималном старосном разликом која би могла да постоји, а да наведени услов буде испуњен, запажају се донекле различита решења у страном законодавству, или у ставовима судске праксе. Та разлика се, према тим ставовима креће између две и четири године, с тим што се обично захтева и услов да пасивни субјект не сме бити млађи од 12. година.¹⁴¹ Из наведеног излагања произилази да се душевна и телесна зрелост учиниоца и пасивног субјекта неминовно морају ценити у сваком појединачном случају кроз специјалистичка и мултидисциплинарна вештачења.

Кривично гоњење за ово кривично дело је предвиђено по службеној дужности, с тим што је за како основни, тако и за теже облике предвиђена искључиво казна затвора која се не може ублажавати како је предвиђено изменама и допунама члана 57. Кривичног законика, из 2009г..

5.7 Обљуба злоупотребом положаја

Наведено кривично дело је прописано у члану 181. актуелног Законика и састоји се од једног основног и више тежих облика¹⁴². Законске одредбе гласе,

- (1) Ко злоупотребом свог положаја наведе на обљубу или са њом изједначен чин лице које се према њему налази у односу какве подређености или зависности, казниће се затвором од три месеца до три године.
- (2) Наставник, васпитач, старалац, усвојилац, родитељ, очух, маћеха или друго лице које злоупотребом свог положаја или овлашћења изврши обљубу или са њом изједначен чин са малолетником који му је поверен ради учења,

¹⁴⁰ James, S. (2009). *Romeo and Juliet were sex offenders: An analysis of the age of consent and a call for reform*. *UMKC l. rev.*, 78, 241.

¹⁴¹ Ибид, оп.цит., стр.90.

¹⁴² Вуковић, И., & Ђокић, И. (2015). *Обљуба злоупотребом положаја наставника*, ТЕМЕ: Часопис за друштвене науке, 39(3).887-902.

васпитавања, старања или неге, казниће се затвором од једне до десет година.

- (3) Ако је дело из става 2. овог члана учињено према детету, учинилац ће се казнити затвором од три до дванаест година.
- (4) Ако је дело из ст. 1. до 3. овог члана имало за последицу трудноћу, учинилац ће се казнити за дело из става 1. затвором од шест месеци до пет година, за дело из става 2. затвором од две до дванаест година, а за дело из става 3. затвором од три до петнаест година.
- (5) Ако је услед дела из става 3. овог члана наступила смрт детета, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година.

Основни облик овог кривичног дела врши свако лице које не примењујући принуду, злоупотребом свог положаја наведе пасивног субјекта на вршење обљубе или са њом изједначени чин. Извршењем дела учинилац користи однос подређености или зависности у коме се жртва налази према њему. Она у овој ситуацији даје својеврстан пристанак на вршење сексуалног односа. Као што можемо видети, радња извршења кривичног дела се састоји у навођењу на обљубу или са њом изједначен чин¹⁴³.

Кривично дело је свршено када дође до обљубе или са њом изједначеног чина, с тим да нема дела ако је пасивни субјект навођен на полни однос, али до њега није дошло. Навођење је могуће вршити на различите начине, као што је, давање предлога или упућивање захтева у погледу вршења сексуалног односа, обећање неких погодности или указивањем на наступање штетних последица у случају одбијања обљубе или других полних радњи, итд. Навођење учиниоца кривичног дела је у узрочној вези са коришћењем његовог положаја надређености у односу на пасивног субјекта¹⁴⁴. Сходно томе пасивни субјект се према учиниоцу налази у односу подређености или зависности. Однос подређености може имати утемељење у законским или подзаконским актима, али и у фактичком стању. Он се огледа у томе, да је подређено лице под претњом санкције дужно да поступа по наредбама и упутствима надређеног лица. Овај однос је карактеристичан у радноправним односима службеника, који су радно ангажовани у државним органима, затим у опште у радноправним односима између послодаваца и радника, али и у ситуацији када се

¹⁴³ Миловић, М. (2015). *Кривичноправна заштита деце у области сексуалних однос.*, Београд, Правни факултет.

¹⁴⁴ Извод из судске праксе. Преузето са <http://www.kg.ap.sud.rs/kz-1-1252.10-obljuba-zloupotrebom-polozaja-iz-cl.-181-st.-2-kz.html> Приступљено дана 21.02.2016.године.

осуђено лице налази на издржавању казне затвора, што подразумева његов подређен однос према припадницима затворске установе¹⁴⁵.

Из односа подређености пасивног субјекта према учиниоцу, веома често може произаћи и његов однос зависности, што се манифестује кроз чињеницу да положај пасивног субјекта у одређеној ситуацији искључиво зависи од воље учиниоца. У пракси су ти односи препознатљиви, јер су рецимо, засновани на темељима економске зависности, затим зависност болесника од бриге, неге и помоћи медицинског особља, такође и зависност странке у неком поступку од понашања и поступања службеног лица итд.

Да ли ће постојати однос подређености или зависности, фактично је питање које суд мора утврђивати у сваком појединачном случају, јер минимална подређеност или мањи степен зависности нису правно релевантни у овом смислу. Мора постојати озбиљан вид злоупотребе и притиска.

Разјашњење још једног питања има практичан значај. То је питање које се поставља у ситуацији у којој учинилац врши навођење жртве кривичног дела давањем обећања да ће јој учинити неке погодности, где она очекивајући остварење обећања пристаје на сексуални однос. Овде се постоји дилема, да ли право на полну слободу овог пасивног субјекта заслужује кривичноправну заштиту, имајући у виду с једне стране моралност његових мотива за вршење сексуалног односа са учиниоцем, и са друге стране његову могућност да је у наведеној ситуацији могао одбити вршење обљубе или са њом изједначеног чина са учиниоцем. И ова ситуација је у домену фактичног питања које суд мора решавати у сваком конкретном случају.

Код овог сексуалног деликта пасивни субјект као и учинилац може бити женског или мушког пола, значи било које лице, које се налази у каквом односу подређености или зависности према учиниоцу.

Учинилац је оно лице које је руковођено директним умишљајем, свесно свих околности свога дела, а посебно да дело врши злоупотребом свог положаја и да се пасивни субјект према њему налази у некаквом односу подређености или зависности.

Посебан облик (став 2) обљубе злоупотребом положаја или овлашћења, врши се коришћењем односа поверења између учиниоца и малолетног лица, које је учиниоцу поверено ради учења, васпитавања, старања или неге. Управо ово својство учиниоца, а и пасивног субјекта, представља отежавајућу околност. Из наведеног произилази да

---

¹⁴⁵ Стојановић, З. (2007). *Коментар кривичног законика*, Београд, Службени гласник.

пасивни субјект може бити малолетно лице које је навршило 14. година живота, мушког или женског пола, које је поверено учиниоцу ради учења, васпитавања, старања или неге, при чему учинилац има својство наставника, васпитача, стараоца, усвојиоца, родитеља, очуха, маћехе и сваког другог лица коме је малолетник поверен. Овај однос не мора бити трајног карактера, довољно је да пасивни субјект буде поверен учиниоцу и у неком краћем периоду. То може бити ситуација када неко лице даје приватне часове ученицима или изводи тренинге у неком спортском клубу. За учиниоце из наведеног круга лица, није потребно у сваком конкретном случају утврђивати постојање злоупотребе положаја.

Тежи облик овог посебног облика инкриминисан је у ставу 3 и овде је квалификаторна околност опредељена чињеницом, да је пасивни субјект малолетно лице младје од 14. година живота, тј. дете, што мора бити обухваћено умишљајем учиниоца, при чему није потребно да је њему познат тачан број година детета.

Сва три облика имају тежи облик, ако њихово извршење има за последицу трудноћу, те ће сходно члану 27. Кривичног законика, постојати кривично дело квалификовано тежом последицом у односу којег је могућ не само нехат, него и умишљај, нормално под условом ако се тиме не остварује обележје неког другог кривичног дела.

Најтежи облик (став 5) постоји ако је услед извршеног дела из става 3 овог члана, наступила смрт детета, што исто представља квалификовану тежу последицу сходно поменутом члану 27. Кривичног законика.

Критичким освртом долазимо до закључка да је ова квалификована тежа последица могла бити сасвим разумљиво проширена и на ситуацију када је овим кривичним делом изазвана и смрт малолетног лица старијем од 14. година.

Када говоримо о кривичном делу обљуба злоупотребом положаја и његовом разграничењу са другим сексуалним деликтима, у том смислу, ситуација је потпуно јасна у односу на разграничење са кривичним делом силовања, за разлику од случаја када се ово дело може наћи у стицају са кривичним делом родоскрвљења из члана 197. овог Законика.

Ако је више радњи из овог члана извршено од стране истог учиниоца према истом пасивном субјекту у одређеном временском континуитету, могућа је конструкција једног продуженог кривичног дела обљуба злоупотребом положаја. У вези овога такође важе одредбе члана 61. Кривичног законика.

5.8 Недозвољене полне радње

Инкриминација овог кривичног дела је предвиђена чланом 182., чије одредбе гласе,

- (1) Ко под условима из чл. 178. ст. 1. и 2., 179. став 1. и 181. ст. 1. и 2., овог законика изврши неку другу полну радњу, казниће се новчаном казном или затвором до три године.
- (2) Ко под условима из члана 180. став 1. и члана 181. став 3. овог законика изврши неку другу полну радњу, казниће се затвором од шест месеци до пет година.
- (3) Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила тешка телесна повреда лица према којем је дело извршено или ако је дело извршено од стране више лица или на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин, учинилац ће се казнити затвором од две до десет година.
- (4) Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила смрт лица према којем је дело извршено, учинилац ће се казнити затвором најмање пет година.

Као што можемо видети, наведеном инкриминацијом, законодавац применом бланкетних норми покушава да оствари кривичноправну заштиту полне слободе и полног морала и од неких других полних радњи које суштински не представљају вршење обљубе, или са њом изједначеног чина¹⁴⁶.

Он не дефинише те недозвољене полне радње, што је иначе случај и у кривичним законодавствима других земаља, али и у нашем ранијем законодавству, када су оне термилошки биле одређене као блудне радње. Покушај појмовног одређења ових радњи препуштен је кривичноправној теорији и судској пракси, које би требале да кроз своје активности допринесу разрешењу овог не баш малог проблема.

Суштинско обележје кривичног дела недозвољене полне радње чине сједне стране, вршење инкриминисане полне радње од стране учиниоца кривичног дела на телу другог лица, пасивног субјекта, чиме се тешко повређују његова морална осећања у сфери полних односа и са друге стране, постојање либидиозне намере учиниоца сексуалног деликта, тј. намере да се ове радње предузимају са циљем задовољења или побуђивања његовог полног нагона¹⁴⁷ стим да њихово вршење не представља вршење

¹⁴⁶ Миловић, М. (2006). *Кривично дело недозвољене полне радње*, Београд.

¹⁴⁷ За постојање кривичног дела недозвољене полне радње потребно је поред осталог, постојање намере задовољења или побуђивање сексуалних нагона и кршење постојећих норми сексуалног морала.

обљубе или са њом изједначеног чина. Одсуство било којег од ова два елемента искључује постојање овог кривичног дела¹⁴⁸.

Задовољење или побуђивање полног нагона учиниоца мора бити узрочно последично везано са његовим деловањем на телу пасивног субјекта.¹⁴⁹

У том смислу, само посматрање жртве са намером задовољења или побуђивања полног нагона починиоца (егзибиционизам, воајеризам), предузимање сексуалних радњи самозадовољења (мастурбација) или самопобуђивања, па чак и на јавном месту, или вршење обљубе испред других лица, односно посматрање сексуалних радњи других лица, као и чињење грубих и непристојних шала на рачун пасивног субјекта у циљу задовољења или побуђивања полног нагона учиниоца, нису понашања која захтевају кривичноправну интервенцију. Са друге стране, полне радње које предузима пасивни субјект на сопственом телу, на телу учиниоца или телу трећег лица, односно треће лице на телу жртве, а које су проузроковане принудом или навођењем учиниоца, такође нису правно релевантне у смислу постојања кривичног дела недозвољене полне радње.

Овај деликт сексуалног насиља као и већина дела из ове главе представља тзв. „власторучно кривично дело“, што како је већ речено значи, да само учинилац може предузети инкриминисане радње које као такве могу бити међусобно различите и састојати се у, хватању или додиривању разних делова тела пасивног субјекта, као што су врат, бутине, груди, седални део тела жртве, хватању или додиривању женског полног органа, грљењу или љубљењу жртве, додиривању језиком женског полног органа или аналног отвора, лезбизму, међусобној мастурбацији, пенетрацији неким предметом у уста, вагинални или анални отвор жртве, као и многим другим радњама сексуалног карактера.

Да би се радило о недозвољеним полним радњама, потребно је да се оне врше под условима под којима је недозвољено вршење и обљубе или са њом изједначеног чина, што сходно ставу 1 овог члана фактички значи, да су недозвољене полне радње оне, које се врше према другом лицу употребом силе или претње, да ће се непосредно

(Решење о Округног суда у Београду, Кж.167/08 од 31.01.2008.г.), види више, [хттп://прописнет.муп.](http://propisnet.mup.gov.rs), Ибид, приступљено 12.07.2013.г. у 13,32х.

¹⁴⁸ Петковић, Н. & Павловић, З. (2016). *Занемаривање и злостављање деце у Србији*, Београд, Институт за социолошке и криминолошке студије.

¹⁴⁹ Кривично дело недозвољене полне радње може да се изврши једино задовољењем полног нагона учиниоца дела деловањем на тело другог лица. (Пресуда Основног суда у Нишу 7К.бр.1762/10 од 22.11.2011.г. и Решење Апелационог суда у Нишу 4Кж.1.1154/11 од 23.08.2011.г.), види више, [http://propisnet.mup.](http://propisnet.mup.gov.rs), Ибид, приступљено 12.07.2013.г.

напасти на живот или тело тог или њему блиског лица (члан 178. став 1), затим, врше претњом да ће се за то или њему блиско лице открити нешто што би шкодило његовој части или угледу или врше претњом другим тешким злом (члан 178. став 2), врше искоришћавањем душевног обољења, заосталог душевног развоја, друге душевне поремећености, немоћи или каквог другог стања пасивног субјекта, услед којег он није способан за отпор (члан 179. став 1) и оне које учинилац врши злоупотребом свог положаја навођењем другог лица које се према њему налази у односу какве подређености или зависности (члан 181. став 1), као и оне које врши наставник, васпитач, старалац, усвојилац, родитељ, очух, маћеха или друго лице злоупотребом свог положаја или овлашћена са малолетником, који му је поверен ради учења, васпитавања, старања или неге (члан 181. ств 2).

У ставу 2 овог члана предвиђено је да постоји ово кривично дело и у случају ако се друге полне радње врше са дететом, сходно члану 180. став 1 овог Законика, односно врше према малолетном лицу које није навршило 14. година живота и које је учиниоцу поверено ради учења, васпитавања, старања или неге, сходно члану 181. став 3 овог Законика.

Тежи облик (став 3) постоји у ситуацији ако је услед дела из става 1 и 2 овог члана, код пасивног субјекта наступила тешка телесна повреда или је дело извршено од стране више лица, или на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин.

Најетежи облик (став 4) постоји ако је услед дела из става 1 и 2 овог члана наступила смрт лица према којем је дело извршено.

Дело је свршено извршењем било које инкриминисане радње.

Да би се радило о овом кривичном делу, као што је већ напоменуто, од суштинског значаја је да код учиниоца овог сексуалног деликта постоји намера у смислу да се недозвољена полна радња предузима у циљу задовољења или побуђивања његовог полног нагона.

Умишљај је облик виности који је искључиво потребан и чије је постојање посебно битно у ситуацији разграничења овог кривичног дела са покушајем кривичних дела силовања, обљубе над немоћним лицем, обљубе са дететом или обљубе злоупотребом положаја. Он се мора односити само на вршење недозвољене полне радње, а не и на обљубу или са њом изједначени чин.

Извршилац кривичног дела је свако лице које изврши неку од инкриминисаних радњи уз намеру задовољења или побуђивања сопственог сексуалног нагона, док је

пасивни субјект свако лице које се принуди или наведе да се на његовом телу врше недозвољене полне радње

И код овог кривичног дела је могућа, уз испуњење потребних услова, правна квалификација једног продуженог кривичног дела недозвољене полне радње, у вези чега ће се такође примењивати одредбе члана 61. овог Законика

Гоњење за кривична дела из овог члана се предузима по службеној дужности, осим за дело из става 1, када је оно учињено према брачном другу, тада се кривично гоњење предузима по предлогу оштећеног..

За основни облик овог кривичног дела предвиђена је алтернативно, новчана казна и казна затвора, док је за све друге облике извршења предвиђена казна затвора као главна казна.

5.9 Подвођење и омогућавање вршења полног односа

Кривично дело је предвиђено чланом 183. Кривичног законика, који садржи следеће одредбе¹⁵⁰,

- (1) Ко подведе малолетно лице ради вршења обљубе, са њом изједначеног чина или друге полне радње, казниће се затвором од једне до осам година и новчаном казном.
- (2) Ко омогућава вршење обљубе, са њом изједначеног чина или друге полне радње са малолетним лицем, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном.

Садржина овог кривичног дела опредељена је прописивањем два основна облика овог сексуалног деликта, која се међусобно разликују према инкриминисаним радњама извршења. Оно што је заједничко за оба облика, састоји се у томе, да обе инкриминације имају за циљ посебну кривичноправну заштиту пасивног субјекта у сфери сексуалних односа, затим да је у оба случаја пасивни субјект малолетно лице, које је навршило 14. година живота. Такође у обе ситуације извршилац чини ово кривично дело, на начин што помаже другом лицу у вршењу полних односа са малолетним лицем. Помагање другом лицу, подвођење или омогућавање вршења полних односа са малолетником, представља суштину овог полног деликта при чему није битно да је до наведеног полног односа и дошло¹⁵¹.

---

¹⁵⁰ Skakavac, Z., & Simić, T. (2008). *Human trafficking in domestic legislature*, *Temida*, 11(4), 23-48.

¹⁵¹ Slavković, V. (2015). *Legal regulation of prostitution*, *Pravni zapisi*, 6(2), 375-393.

Радња подвођења малолетног лица на вршење полног односа са другим лицем, састоји се у свакој активности која се предузима од стране подводача, са циљем да се пасивни субјект доведе у везу са другим ради вршења обљубе, са њом изједначеног чина или друге полне радње. Ове активности могу се односити на преношење порука малолетном лицу или давању информација оштећеном о другом лицу, затим успостављање контакта или уговарања састанка малолетника са другим лицем, наговарању малолетника на вршење полног односа са другим лицем и слично. Као што можемо видети, овде се утиче на вољу пасивног субјекта како би он дао сагласност за вршење полног односа са другим лицем, односно отклонила могућност његовог опирања приликом евентуалног вршења полног односа.

Радња омогућавања вршења полног односа са малолетним лицем састоји се у стварању повољних услова за његово вршење и може се манифестовати предузимањем различитих делатности од стране учиниоца овог облика кривичног дела, као што су, уступање или издавање просторија (собе, стана и др.) за вршење сексуалног односа, превозење до места вршења обљубе или друге полне радње, физичког обезбеђивања места вршења сексуалног односа (чување страже и сл.).

Посебан начин омогућавања вршења полног односа, који не подразумева активну улогу учиниоца дела, представља пропуштање обавезе спречавања вршења полног односа са малолетним лицем, разумљиво ако је таква обавеза учиниоцу законом прописана (родитељ, стараоц, усвојиоц и др.). Значајно је указати на чињеницу, да се извршењем ове инкриминисане радње не утиче на вољу малолетног лица да ступи у интимне односе са другим лицем. Сагласност воља ових лица о вршењу полног односа је већ постигнута и у овој ситуацији учинилац кривичног дела омогућавањем само помаже у томе.

Дело је свршено предузимањем било које делатности, која представља радњу подвођења или омогућавања вршења полног односа са малолетним лицем, при чему, као што је речено, није битно да је до тог полног односа и дошло. У ситуацији када је до поменутог полног односа ипак дошло, тада би било остварено обележје неког другог деликта сексуалног насиља у коме би подводач имао улогу саучесника.

Учиниоца овог кривичног дела може бити свако лице, мушког или женског пола, које не учествује у самом вршењу обљубе, са њом изједначеног чина или других полних радњи. То је лице које се руководи умишљајем као обликом виности у извршењу забрањених радњи, тј. има свест да се на сексуални однос подводи малолетно лице, односно, свест да се омогућава вршење полног односа другог лица са

малолетником. Није потребно да учинилац има потпуну представу о тачним годинама малолетног лица.

Пасивни субјект може бити само малолетно лице, које је навршило 14. година живота, мушког или женског пола, с тим, што постоји могућност да жртва овог кривичног дела може бити и малолетно лице млађе од 14. година и то у ситуацији, ако су према овом лицу предузете радње извршења подвођења или омогућавања вршења полног односа, али није дошло до вршења обљубе, са њом изједначеног чина или друге полне радње.

Када говоримо о овом кривичном делу, значајно је питање његовог разграничења са кривичним делом посредовање у вршењу проституције из члана 184. овог Законика. Критеријум разрешења евентуалне дилеме у разграничењу ова два кривична дела, треба посматрати кроз чињеницу да се код кривичног дела посредовање у вршењу проституције пасивни субјект, женска особа наводи на полне радње са већим бројем појединачно неодређених лица уз могућност добијања награде.

Гоњење за ово кривично дело предвиђено је по службеној дужности, при чему треба нагласити да је Закоником прописано, да се за оба облика овог кривичног дела може кумулативно изрећи казна затвора и новчана казна.

5.10 Посредовање у вршењу проституције

Одредбе које се тичу овог кривичног дела налазе се у члану 184. овог Законика и оне гласе,

- (1) Ко наводи или подстиче другог на проституцију или учествује у предаји неког лица другоме ради вршења проституције или ко путем средстава јавног информисања и других средстава пропагира или рекламира проституцију, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном.
- (2) Ако је дело из става 1. овог члана извршено према малолетном лицу, учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година и новчаном казном.

Проституција представља друштвено негативну појаву, чије настајање везујемо за настанак првих облика друштвеног организовања, с тим што она као социјално

неприхватљива појава егзистира и данас у готово свим друштвеним заједницама и друштвеним системима¹⁵².

Девијантност овог понашања састоји се у предузимању различитих радњи сексуалног карактера у виду услуга, појединачно неодређеном већем броју лица, у циљу задовољења њиховог полног нагона, по правилу уз остваривање одређене материјалне користи и уз намеру да се бављење проституцијом врши у виду занимања односно професионалне делатности¹⁵³. Имајући у виду да се овде не ради о повреди права на слободу лица које се проституише, само бављење проституцијом не представља кривично дело, већ, према важећим прописима, њено вршење подразумева прекршајну одговорност. Насупрот томе, друштвена реакција у виду кривичноправне интервенције, усмерена је на делатности којима се помаже или подстиче вршење проституције, што је иначе и препорука одредби појединих међународних докумената, који се односе на поменути проблематику. У овом смислу значајно је истаћи Конвенцију за спречавање трговине људским бићима и експлоатације туђе проституције из 1949. године и Факултативни Протокол о продаји деце, дечијој проституцији и дечијој порнографији уз Конвенцију о правима детета („Службени лист“ СРЈ – међународни уговори, бр. 7/2002.).

Основни облик овог кривичног дела представљају различити облици подстрекавања у вршењу проституције, који су као радња извршења алтернативно прописани у ставу 1. овог члана.

Радња навођења или подстицања у вршењу проституције у ствари, представља радњу којом се пасивни субјект подстрекава на бављење проституцијом. Навођење или подстрекавање може се састојати у различитим видовима наговарања другог лица на вршење проституције, уз подржавање његове жеље за вршењем полних радњи на аморалан начин, затим на указивању, предочавању односно давању обећања у смислу постојања могућности остваривања материјалних и других користи. Такође, као пример подстрекавања може се навести и случај довођења пасивног субјекта у ситуацију, да као решење својих животних проблема, види једино у бављењу проституцијом. Својеврсну радњу помагања у вршењу проституције од стране жртве

---

¹⁵² Милић, Б. (2002). *Посредовање у вршењу проституције са освртом на појам обмане*, Безбедност, Београд, 44(4), 610-613.

¹⁵³ Славковић, В. Р. (2016). *Законско уређивање проституције као социјалног феномена и корелација са криминалитетом*, Правни записи, (2).375-393.

овог кривичног дела, представља учествовање у предаји пасивног субјекта другом лицу, ради вршења проституције.¹⁵⁴

Ову предају могуће је извршити на различитим местима, која територијално припадају, истом граду, региону, држави или се предаја пасивног субјекта другом лицу врши из једне у другу државу. Да не би било остварено обележје неког другог кривичног дела на пример, кривичног дела трговина људима члан 388. став 1 овог Законика, потребно је, да за предају другом лицу постоји пристанак пасивног субјекта.

Основни облик овог кривичног дела могуће је извршити и пропагирањем или рекламирањем проституције путем средстава јавног информисања и другим сличним средствима. Пропагирањем, учинилац подстицајно делује на жртву кривичног дела, да код ње створи намеру да се бави проституцијом. Рекламирање проституције могуће је извршити путем различитих писаних или електронских медија уз помоћ којих се на посредан и непосредан начин чини пропагирање вршења проституције.¹⁵⁵

Тежи облик овог кривичног дела (став 2) постоји ако се нека радња основног облика изврши према малолетном лицу.

Кривично дело је свршено предузимањем било које од инкриминисаних радњи при чему није потребно да се пасивни субјект и бавио проституцијом.

Пасивни субјект код овог кривичног дела може бити свако пунолетно лице (став 1) или малолетно лице, мушког или женског пола, стим што треба навести, да предузимање радње извршења кривичног дела према већем броју пасивних субјеката представља једно кривично дело. Такође, и учинилац овог сексуалног деликта може бити свако лице без обзира на пол, стим што код њега је поребно да постоји умишљај за вршење овог кривичног дела, који се састоји у постојању свести да се навођење или подстицање, предаја другом, пропагирања или рекламирања, чини у циљу вршења

---

¹⁵⁴ Првооптужена је наводила две девојке на проституцију и учествовала у њиховој предаји другим лицима ради вршења проституције на тај начин што је изнајмила стан, те им омогућила да у поменутом стану пружају сексуалне услуге за новац, што се јављала на телефон, те обавештавала клијенте о врсти и цени услуга које агенција пружа, а затим по доласку клијента од истих узимала новац од којих је половину исплаћивала девојци по „обављеном послу“. У томе јој је са умишљајем помагао другооптужени који је превозио девојке на адресе клијената којима су пружале сексуалне услуге за новац, а затим по обављеном послу враћао их у стан првооптужене, за шта му је ова исплаћивала новац у износу од 15-20еура.

(Пресуда Окружног суда у Београду, Кж 1975/05 од 15.09.2005.г. и Пресуда Првог општинског суда у Београду, К. 1665/02 од 19.05.2004.г.), види више, <http://propisnet.mup.>, ибид, приступљено 12.07.2013.г. у 13,48х.

¹⁵⁵ Када оптужена у дневном листу објави оглас у име своје агенције за пословну пратњу са женским лицима и на тај начин доведе у контакт треће лице са женским лицем ради вршења проституције, чини кривично дело посредовања у вршењу проституције, предајом женског лица другоме ради вршења проституције. (Пресуда Окружног суда у Београду, Кж.433/00 од 04.07.2000.г.). види више, <http://propisnet.mup.>, Ибид, приступљено 12.07.2013.г.

проституције. Да би постојало дело из става 2. учинилац мора имати свест да је пасивни субјект малолетно лице.

И код овог кривичног дела, могуће је у датој ситуацији, под условима из члана 61. овог Законика, правно конструисати једно продужено кривично дело посредовање у вршењу проституције.

За кривично дело из члана 184. предвиђено је кривично гоњење по службеној дужности, с тим што је како за основни тако и за тежи облик прописано кумулативно изрицање казне затвора и новчане казне.

5.11 Приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију

Одредбе кривичног дела предвиђене су чланом 185. и састоје се у следећем,

- (1) Ко малолетнику прода, прикаже или јавним излагањем или на други начин учини доступним текстове, слике, аудио – визуелне или друге предмете порнографске садржине или му прикаже порнографску представу, казниће се новчаном казном или затвором до шест месеци.
- (2) Ко искористи малолетника за производњу слика, аудио – визуелних или других предмета порнографске садржине или за порнографску представу, казниће се затвором од шест месеци до пет година.
- (3) Ако је дело из ст. 1. и 2. овог члана извршено према детету, учинилац ће се казнити за дело из става 1. затвором од шест месеци до три године, а за дело из става 2. затвором од једне до осам година.
- (4) Ко прибавља за себе или другог, поседује, продаје, приказује, јавно излаже или електронски или надруги начин чини доступним слике, аудио – визуелне или друге предмете порнографске садржине настале искоришћавањем малолетног лица, казниће се затвором од три месеца до три године.
- (5) Предмети из ст. 1. до 4. овог члана одузеће се.

Прописивањем наведеног кривичног дела законодавац остварује кривичноправну заштиту, права на полну слободу малолетних лица, тј. лица која нису навршила 18. година живота. Имајући у виду, да Законик не дефинише сам појам порнографије, сходно томе, у ту сврху сматрамо да је сасвим прихватљиво, одређење

овог појма од стране професора Стојановића као експлицитно приказивање сексуалног акта или сексуалног органа, које нема едукативне, научне, уметничке и сличне циљеве, већ јој је циљ побуђивање и подстицање сексуалног нагона.

За разлику од појма порнографије, у Законику је наведено шта се све убраја у предмете који могу имати порнографске садржаје. Ради се о текстовима, сликама, аудио-визуелним и другим предметима.

Радња извршења првог основног облика је алтернативно одређена, и састоји се у продаји малолетном лицу наведених предмета уз новчану или другу накнаду или приказивање таквих предмета, што се огледа у организовању гледања истих од стране малолетника, затим у јавном излагању предмета са порнографским садржајем тј. постављања тих предмета на места која су доступна већем броју људи.

На крају радња извршења првог основног облика може се састојати и у приказивању порнографских представа малолетном лицу путем телевизијског или биоскопског програма, односно на други начин.

Други основни облик састоји се у искоришћавању малолетника за производњу наведених предмета са порнографским садржајем, односно за извођење порнографске представе. У ситуацији када су наведени облици овог кривичног дела извршени према детету¹⁵⁶ постојаће тежи облик овог сексуалног деликта (став 3.).

Посебан облик је прописан у ставу 4. и такође предвиђа више алтернативно одређених радњи извршења које се састоје у томе да се предмети са порнографским садржајем, насталим искоришћавањем малолетних лица, прибављају за себе или другог, поседују, продају, приказују, јавно излажу или електронски или на други начин чине доступним пунолетним лицима и малолетним лицима која су навршила 14. година живота. Овде је значајно напоменути, да овај облик извршења који представља својеврсно ширење порнографије, чињењем доступним предмета порнографског садржаја, не може извршити учинилац који је извршио кривично дело из става 3 овог члана.

Одредбом у ставу 5 овог члана, сходно члану 87. овог Законика, из моралних разлога, предвиђена је обавеза примене мере безбедности у смислу одузимања предмета намењених или употребљених за извршење кривичних дела, односно

---

¹⁵⁶ Када је окривљени у свој стан доводио сестре које су старе 12. и 8. година и приказивао им порнографске видео касете уз гласно коментарисање еротских сцена учинио је кривично дело приказивања порнографског материјала. (пресуда Врховног суда Србије, Кж. 529/05 од 16.06.2005.г. и пресуда Окружног суда у Београду, К.124/03 од 04.11.2004.г.), види више, <http://propisnet.mup.>, Ибид, приступљено, 12.07.2013.г.

предмета који су настали извршењем кривичног дела или када постоји опасност да ће се одређени предмети поново употребити за извршење кривичног дела. Ови ће се предмети одузети и у ситуацији када се кривични поступак не заврши осуђујућом пресудом, односно када поступајући суд у конкретном случају пропусти да у осуђујућој пресуди донесе одлуку о одузимању предмета и њиховом уништавању.

Као што смо могли видети, пасивни субјект код овог кривичног дела у зависности од облика извршења могу бити само малолетна лица, како она која су навршила 14. година живота, али тако и она која то нису.

Учинилац кривичног дела може бити свако лице које приликом вршења неке од инкриминисаних радњи има свест о свим битним обележјима овог кривичног дела.

Гоњење учиниоца овог кривичног дела предузима се по службеној дужности. Кривична санкције за дело из става 1, прописана је алтернативно у смислу изрицања новчане казне или казне затвора док је за дела из става 2, 3 и 4, предвиђено изрицање само казне затвора. Поред тога, као што је речено, за ово кривично дело прописано је и изрицање мере безбедности.

5.12 Навођење малолетног лица на присуствовање полним радњама

Кривично дело је нормирано чланом 185а. Кривичног законика и његова законска одредба гласи,

- (1) Ко наведе малолетника да присуствује силовању, обљуби или са њом изједначеним чином или другој полној радњи, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном.
- (2) Ако је дело из става 1. овог члана учињено употребом силе или претње, или према детету, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година.

Прописивање овог кривичног дела и кривичног дела из члана 185б., Искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу, настало је као резултат усклађивања нашег кривичног законодавства и одредби Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања¹⁵⁷ коју је наша земља потписала током 2007.г., ратификовала у јулу 2010.г. и која је ступила на снагу 01.11.2010.г. Када говоримо о кривичном делу навођење малолетног лица на присуствовање полним радњама, и његовом увођењу у

¹⁵⁷ „Службени гласник Р Србије“ – „Међународни уговори“, бр. 1/2010

Кривични законик, морамо навести да су конкретан мотив за то, одредбе члана 22. Конвенције, које носе наслов „Корумпирање деце“ и којима се прописује да је свака потписница Конвенције дужна да преузме све неопходне законодавне или друге мере, како би се инкриминисало свако намерно навођење у сексуалне сврхе детета које још није у узрасту наведеном у смислу примене члана 18. став 2.¹⁵⁸, да буде сведок сексуалног злостављања или сексуалних активности, чак и уколико оно само не мора да учествује у томе.

Суштина овог кривичног дела је дефинисана основним обликом и она се састоји у навођењу малолетника да присуствује одређеним сексуалним актима. Када се говори о навођењу малолетног лица да присуствује силовању, ту је ситуација потпуно јасна, међутим, није у потпуности јасно да ли су и остале сексуалне активности инкриминисане као кривична дела против полне слободе или оне то нису саме по себи. Одговор на ово питање је очигледно препуштен будућој судској пракси.

Као што можемо видети, пасивни субјект код основног облика овог кривичног дела је малолетник тј. лице које је навршило 14. година живота, а није старије од 18. година. Има аутора, као што је професор Стојановић, који сматрају да је овим кривичним делом требало обухватити само навођење лица млађих од 14. година живота (што је иначе предвиђено као квалификаторна околност у ставу 2., а не и малолетника).¹⁵⁹

Сматрамо да је у анализи законског описа овог кривичног дела веома важно нагласити да радња извршења мора, сходно поменутој Конвенцији, имати сексуалну сврху, јер тек тада она има криминално-политичко оправдање.

Тежи облик постоји ако је дело основног облика учињено употребом силе и претње или према детету као пасивном субјекту.

Учиниоца овог кривичног дела може бити било које лице. Једино прихватљив облик виности је умишљај, који с једне стране, када је у питању основни облик, мора да обухвата околност да је пасивни субјект лице које је навршило 14. година, али није старије од 18. година и са друге стране, када је тежи облик у питању, код учиниоца кривичног дела мора да постоји свест да се радња извршења предузима према детету.

¹⁵⁸ Свака земља потписница одредиће старосни узраст испод кога је забрањено бављење сексуалним активностима са дететом (члан 18. став 2. Конвенције)

¹⁵⁹ Стојановић, З.: *Коментар кривичног законика*, ибид, стр. 555.

Гоњење за ово кривично дело је предвиђено по службеној дужности. Запрећена казна за основни облик је кумулативно одређена као казна затвора од шест месеци до 5 година и новчана казна, док је казна за тежи облик, казна затвора од 1 до 8 година.

5.13 Искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима извршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу

Законске одредбе овог кривично дела се налазе у члану 185б. и оне гласе,

- (1) Ко у намери извршења кривичног дела из чл. 178. став 4., 179. став 3., 180. ст. 1. и 2., 181. ст.2. и 3., 182. став 1., 183. став 2., 184. став 3., 185. став 2. и 185а. овог законика, користећи рачунарску мрежу или комуникацију другим техничким средствима договори са малолетником састанак и појави се на договореном месту ради састанка, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном.
- (2) Ко дело из става 1. овог члана изврши према детету, казниће се затвором од једне до осам година.

Као што је већ речено у анализи кривичног дела из члана 185а. повод за инкриминацију овог деликта је у поменутој Конвенцији Савета Европе, тачније у одредби њеног члана 23. који носи назив, „Наговарање деце у сексуалне сврхе“, и састоји се у томе да је свака земља потписница конвенције дужна да предузме све законодавне или друге мере, да би криминализовала предлог који је одрасло лице са намером упутило користећи информациону и комуникациону технологију, детету које још није достигло узраст наведен у циљу примене члана 18. став 2., ради извршења било ког кривичног дела одређеног у складу са чланом 18. став 1. или члана 20. став 1. против њега или ње, ако је тај предлог праћен материјалним радњама које воде ка одржавању таквог састанка.

Радња кривичног дела је кумулативно одређена и састоји се у томе да учинилац, користећи рачунарску мрежу или комуникацију другим техничким средствима као средством извршења кривичног дела, договори састанак са малолетником и појави се на договореном месту, ради састанка, а све у намери извршења одређеног кривичног дела против полне слободе, као што су кривично дело из члана 178. став 4., члана 179. став 3., члана 180. став 1. и 2., члана 181. став 2. и 3., члана 182. став 1., члана 183. став 2., члана 185. став 2. и члана 185а. Кривичног законика.

И код овог кривичног дела пасивни субјект је малолетно лице које је навршило 14. година, а није старије од 18. година. У вези ове законске одредбе постоји исти приговор као и код кривичног дела из члана 185а., а то је да се стиче утисак да је требало одредити код овог кривичног дела, да пасивни субјект буде дете. Ово посебно из разлога зато што се законском одредбом, у члану 185б. упућује на неко кривично дело против полне слободе, која се могу извршити само према детету (члан 178. став 4., члан 179. став 3., члан 180. став 1. и 2. и члан 181. став 3.).

Као што је раније речено значајно је код овог кривичног дела указати на чињеницу у вези средства извршења, а то је у конкретном случају рачунарска мрежа или друга техничка средства, која служе за комуникацију под којом се сходно члану 112. став 18. Кривичног законика сматра скуп међусобно повезаних рачунара, односно рачунарских система који комуницирају размењујући податке.

Учиниоца овог кривичног дела може бити свако лице које је деловало умишљајем, и код кога је постојала намера да према малолетнику са којим је договорио састанак учини кривично дело против полне слободе. Ситуација у којој је постојала намера учиниоца да договори састанак са малолетником који је навршио 14. година, и да са њиме има добровољни сексуални акт, није правно релевантан са аспекта кривичног дела из члана 185б.

Ово кривично дело има и тежи облик а он постији ако се дело из става 1. учини према детету.

Гоњење се предузима по службеној дужности, а запрећена казна за основни облик је одређена кумулативно као казна затвора од шест месеци до 5 година и новчана казна, док је за тежи облик прописана казна затвора од 1 до 8 година.

5.14 Гоњење за кривична дела против полне слободе

До сада је више пута речено да функцију гоњења за кривично дело против полне слободе остварује јавни тужилац по службеној дужности, што значи независно од воље лица које је оштећено извршењем кривичног дела. У том смислу, он је дужан да предузме кривично гоњење ако постоје основи сумње, да је учињено неко од кривичних дела из ове главе или постоје основи сумње да је одређено лице учинило неко од тих дела.

Међутим, ове опште норме су у одређеним ситуацијама подложне одступању, односно условљавању, те тако сходно одредбама члана 186. овог Законика, у случају

кривичног дела силовања (члан 178.), кривичног дела обљубе над немоћним лицем (члан 179.) и кривичног дела недозвољене полне радње (члан 182. став 1.), извршених на штету брачног друга, кривично гоњење се предузима по предлогу оштећеног лица без обзира да ли се са њим живи у брачној заједници или не. Предлог оштећеног лица садржи његову сагласност да јавни тужилац предузме гоњење против учиниоца кривичног дела које је извршено на штету пасивног субјекта.¹⁶⁰

Без тог предлога, односно сагласности, јавни тужилац не може предузети кривично гоњење што је потпуно у складу са чланом 6. став 2. Законика о кривичном поступку.¹⁶¹ Важност постојања наведене сагласности огледа се и у томе, да ако суд у конкретном случају утврди да се кривични поступак води без предлога оштећеног лица он ће сходно члану 416. став 2. Законика о кривичном поступку одбацити оптужницу. Међутим, поступак ће се ипак наставити на захтев овлашћеног тужиоца, ако је предлог оштећеног лица накнадно стављен (члан 417. став 2. тачка 2. ЗКП). Сматраће се да је оштећени ставио предлог за кривично гоњење и онда када је поднео кривичну пријаву, односно када је поднео предлог за остваривање имовинско правног захтева или је поднео приватну тужбу против учиниоца кривичног дела (члан 53. став 3. ЗКП).

Завређује да буде поменуто да јавни тужилац без обзира на постојање предлога оштећеног лица за кривично гоњење, може користећи своје дискреционо овлашћење, сходно члану 6. став 3. ЗКП, одлучити да одложи или не предузме кривично гоњење и то на начин и под условима прописаним, у члану 283. и члану 284. ЗКП. Ово је један од облика одступања од начела легалитета и он извире из оквира начела опортунитета. Одлагање кривичног гоњења је могуће ако се ради о кривичном делу за које је запрећена казна затвора до 5 година и ако осумњичени прихвати једну или више обавеза предвиђених чланом 283. ЗКП.

У случају кривичних дела за која је прописана казна затвора до 3 године, јавни тужилац може одбацити кривичну пријаву ако је осумњичени услед стварног кајања, спречио наступање штете или је штету у потпуности већ надокнадио, а јавни тужилац према околностима случаја, оцени да изрицање кривичне санкције не би било правично (члан 284. став 3. ЗКП).

---

¹⁶⁰ У Препоруци Р (87) 18 од 17.09.1987.г., Комитета министара Савета Европе у вези са поједностављењем правосуђа, апелује се на повећање броја случајева у којима је покретање кривичног гоњења условљено сагласношћу жртве, посебно када јавни интерес није доминантан. Илић, П.Г., Мајић, М., Бељански, С., Трешњев, А. (2012). *Коментар Законика о кривичном поступку*, Београд: Службени гласник.

¹⁶¹ „Службени гласник“ Р Србије, бр.72/2011, 101/2011, 125/2012, 32/2013 и 45/2013 и 55/2014.

Наведене одредбе Законика о кривичном поступку се могу, имајући у виду кривична дела против полне слободе, применити искључиво у случају извршења кривичног дела недозвољене полне радње из члана 182. став 1. Кривичног законика за које је запређена новчана казна или казна затвора до 3 године.

Оштећени може одустати од предлога за кривично гоњење својом изјавом датом јавном тужиоцу, односно суду пред којим се води кривични поступак, најкасније до завршетка главног претреса. У том случају, он губи право да поново поднесе предлог (члан 54.).

Одустанак пасивног субјекта од предлога за кривично гоњење има за последицу обуставу кривичног поступка, односно доношење пресуде којом се оптужба одбија (члан 422. став 1. тачка 1. ЗКП).

На овом месту је важно напоменути да у случају када је извршено кривично дело обљубе над немоћним лицем од стране брачног друга, сасвим је могуће да дође до одређених потешкоћа око давања сагласности и стављања предлога за кривично гоњење, имајући у виду могућност различитих стања немоћи тог лица.

Значајно је навести и то да оштећени који је изгубио статус брачног супружника не може имати право на предлог за кривично гоњење.

На крају, ако пасивни субјект умре у току рока за стављање предлога за кривично гоњење, односно у току кривичног поступка, његов правни следбеник (деца, родитељи, усвојеници, усвојитељ, браћа, сестре) може у року од три месеца после његове смрти дати изјаву да ставља предлог за кривично гоњење, односно да остаје при предлогу (члан 53. ЗКП).

И поред свега наведеног кривична дела за која се гоњење предузима по предлогу оштећеног лица, остају у групи кривичних дела за која се гони по службеној дужности.

Водећи се претходним може се само направити додатно запажање. Наиме, анализирајући доприносе домаћих аутора који пажњу посвећују насиљу у породици остаје необично да уколико супруг удари шамар супрузи (или бившој супрузи) исти ће бити гоњен по службеној дужности за кривично дело које носи запрећну казну од три месеца до три године^{162,163}.

---

¹⁶² Почуча, М. (2010). *Насиље у породици*. Право - теорија и пракса, 27(9-10), 49-61.

¹⁶³ Почуча, М. & Шаркић, Н. (2012). *Породичноправо и породичноправна заштита*. Београд: Службени гласник.

На другој страни уколико у истом односу супружника жена буде силована, кривично гоњење се покреће по службеној дужности, а за дело које носи запрећену казну од три до дванаест година. Управо у том смислу стиче се утисак да постављени оквир односа супругу априорно поставља као имплицитно обавезујуће сексуално доступну, а што свакако не може бити одржива претпоставка.

Напоследку, водећи се искуствима у кривичним поступцима који се тичу насиља у породици није необично да, чак и када се кривично дело гони *ex officio* тужилац одустане од даљег кривичног гоњења, а у ситуацији када оштећена повуче исказ.

Наиме, када су у питању односи супружника, а нарочито овако сложени, чини се да је обавеза законодавца да преузме терет кривичног гоњења. Чињеницом да кривично дело силовања инкорпора елементе физичког и сексуалног насиља, ово кривично дело је недвосмислено теже од инкриминације из члана 194. Кривичног законика. Уколико само замислимо сценарио у коме супружник применом силе или рецимо оружја принуди супругу на сексуални однос, противно њеној вољи, исто се мора сматрати тежим кривичним делом него када је у питању угрожавање спокојства члана своје породице.

Да наведени оквир носи и феноменолошку потврду сведоче и бројни примери. Тако рецимо се дешава у пракси да постоји формално-правно брачни однос. Па ипак, супружници не живе у истом домаћинству и међу њима постоје континуирани сукоби. У датом хипотетичком сценарију супруга је поднела захтев за развод брака, али парница још увек није окончана. Уколико би пак у датим оквирима односа супруг принудио жену на обљубу, може ли се његов положај априорно поставити као привилегован само чињеницом да брак није судским путем окончан. При томе треба имати на уму да су се у пракси дешавали случајеви када супруг, управо у датом сценарију, изврши обљубу на нарочито понижавајућ начин, па чак и у саучесништву са другим лицима. Да ли ће отуда положај саучесника бити тежи само чињеницом да исти нису у брачном односу са оштећеном или би ситуацију требало тумачити управо обрнуто.

6. Кривично дело силовања у материјалном кривичном права

6.1 Обележја и елементи кривичног дела силовања

6.1.1 Биће и правна природа

Пре него што се упустимо у дефинисање законског појма кривичног дела силовања, сматрамо прихватљивим да напоменемо неколико речи о бићу кривичног дела уопште. Биће (*corpus*) неког кривичног дела обухвата скуп обавезних обележја тог дела која га чине различитим у односу на друга кажњива понашања, при чему је битно истаћи то да би постојало неко одређено кривично дело неопходно је да буду остварена сва његова битна обележја законског описа јер у противном то кривично дело не би постојало¹⁶⁴. Обележја или елементи бића кривичног дела могу бити како објективног тако и субјективног карактера, при чему у објективне елементе сврставамо радњу и последицу извршења, предмет или објект радње, начин, средство и време извршења, лично својство, лични однос и лични статус учиниоца, док у субјективна обележја бића кривичног дела спадају умишљај, нехат, намера и побуде учиниоца¹⁶⁵. Такође, могућа је подела обележја бића кривичног дела на основна и допунска, где се основна обележја могу поистоветити са основним обликом неког кривичног дела, а допунска са привилегујућим и квалификаторним околностима. У допунске елементе бића кривичног дела у ужем смислу спадају и услови кажњивости.

Према важећем Кривичном закону кривичноправни појам силовања је дефинисан у члану 178. који гласи,

- 1.) Ко принуди другог на обљубу или са њом изједначен чин употребом силе или претњом даће непосредно напасти на живот или тело тог или њему блиског лица, казниће се затвором од три до дванаест година.
- 2.) Ако је дело из става 1. овог члана учињено претњом да ће се за то или њему блиско лице открити нешто што би шкодило његовој части или угледу или претњом другим тешким злом, учинилац ће се казнити затвором од две до десет година.
- 3.) Ако је услед дела из става 1. и 2. овог члана наступила тешка телесна повреда лица према којем је дело извршено или ако је дело извршено од

---

¹⁶⁴ Стојановић, З. & Перић, О. (2006) *Кривично право*. Београд: Правна књига.

¹⁶⁵ Стојановић, З. (2009). *Коментар кривичног законика*. Београд: Службени гласник.

стране више лица или на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин или према малолетнику или је дело имало за последицу трудноћу, учинилац ће се казнити затвором од пет до петнаест година.

- 4.) Ако је услед дела из става 1. и 2. овог члана наступила смрт лица према којем је дело извршено или је дело учињено према детету, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година.

Из законског описа произилази да се биће кривичног дела силовања састоји из више посебних елемената, а самим тим и разликује од других кривичних дела уопште, односно од сродних деликата као што су превасходно кривична дела против полне слободе, о чему је раније било речи, али и од кривичних дела којима се такође инкриминишу одређени облици сексуалног насиља.¹⁶⁶

Основна обележја бића овог кривична дела чине уједно и његов основни облик (став 1.) који се састоји у следећем; радња кривичног дела као обавезно обележје објективног карактера се састоји у употреби принуде и у вршењу обљубе или са њом изједначеног чина, при чему између принуде и наведеног полног акта мора постојати узрочна веза. Дакле, циљ принуде је вршење обљубе или са њом изједначеног чина у вези чега и сама судска пракса има веома јасан став.¹⁶⁷ Као средство принуде јављају се сила и претња с тим што је претња, да ће се напасти на живот или тело, усмерена не само према пасивном субјекту, већ и према њему блиском лицу што указује на постојање њиховог личног односа¹⁶⁸. Принуда на обљубу треба да је употребљена према другом пунолетном лицу без обзира на његов пол, при чему није битно да ли се са тим лицем живи у брачној или ванбрачној заједници. Субјективно обележје бића овог кривичног дела се састоји у томе да се овај деликт може извршити само директним умишљајем¹⁶⁹.

Допунска обележја бића кривичног дела силовања, на првом месту, предвиђена су ставом 2. који предвиђа лакши облик овога дела. Његова посебност се огледа у

¹⁶⁶ Нпр. код кривичног дела насиља у породици из члана 194. КЗРС се сходно одредбама члана 197. став 2. Породичног Закона РС, насиљем у породици се нарочито сматра, поред осталог, присиљавање на сексуални однос. Исто тако, код кривичног дела ратни злочин против цивилног становништва из члана 372. КЗРС, инкриминише се присиљавање на силовање за време рата, оружаног сукоба или окупације.

¹⁶⁷ Циљ употребе силе и упућивање претње код кривичног дела силовања је да се пасивни субјект принуди на обљубу, тако да је неопходно да сила и претња непосредно претходе обљуби и да су усмерене на савладавање отпора жртве ради извршења обљубе. (Пресуда Апелационог суда Ниш, КЖ.1.1228/10 од 25.03.2010.г.), види више, <http://propisnet.nup>, Ибид, приступљено 25.12.2013.г.

¹⁶⁸ Павловић, З. (2013). Сексуална злоупотреба деце – криминолошки и кривичноправни аспекти“. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.

¹⁶⁹ Стојановић, З. (2009). *Коментар кривичног законика*. Београд: Службени гласник.

облику принуде који се предузима да би се извршила обљуба или са њом изједначени чин. Наиме, овде се ради о упућивању претње пасивном субјекту или њему блиском лицу, да ће се открити нешто што би шкодило његовој части или угледу или прети другим тешким злом. С друге стране, допунска обележја чини прописивање и два тежа облика овог кривичног дела. Први тежи облик је предвиђен у ставу 3. овог члана и он ће постојати ако је услед основног или лакшег облика силовања наступила тешка телесна повреда пасивног субјекта или ако је дело извршено од стране више лица, односно ако је оно извршен на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин. Такође тежи облик из овог става постојаће ако је дело из става 1. и 2. учињено према малолетнику или је оно имало за последицу трудноћу. Други тежи облик (став 4.) који је и најтежи имајући у виду последицу, постојаће ако је услед дела из става 1. и 2. наступила смрт пасивног субјекта или је дело учињено према детету, тј. лицу које је млађе од четрнаест година живота.

Имајући у виду да биће кривичног дела чине и услови кажњивости, ваља навести и предвиђене казне за извршено кривично дело силовање. За основни облик предвиђена је казна затвора од три до дванаест година, док је за лакши облик прописана казна затвора од две до десет година.

Казна затвора од пет до петнаест година предвиђена је за тежи облик овог кривичног дела док је за најтежи облик дела предвиђена, разумљиво и најтежа казна, тј. казна затвора најмање десет година. Посебно треба истаћи да су ове казне предвиђене Законом о изменама и допунама Кривичног законика од 03.09.2009.г.¹⁷⁰ када је дошло до поштравања казни за кривично дело силовања.

Сматрамо, да на овом месту, када говоримо о бићу кривичног дела силовања и његовим посебним елементима, је веома значајно указати на одредбе Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици („Истамбулска конвенција)¹⁷¹ које могу битно утицати на дефинисање кривичноправног појма кривичног дела силовања. Тумачењем одредби члана 36. може се констатовати да се овом Конвенцијом обавезују државе потписнице да измене

¹⁷⁰ „Службени гласник Р Србије“, бр. 72/2009. Кривичним закоником из 2006.г., за кривично дело силовања првобитно су биле предвиђене следеће казне; за основни облик, од две до десет година затвора, за дело из става 2., затвор од једне до осам година, за тежи облик (став 3.) казна затвора од три до петнаест година и за најтежи облик (став 4.) затвор од пет до осамнаест година.

¹⁷¹ „Службени гласник Р Србије“- Међународни Уговори“, бр. 12/2013. наведена Конвенција је донета 11.05.2011.г. у Истамбулу и она ступа на снагу када је потпише најмање десет држава од којих мора бити осам чланица Савета Европе. На овај начин она постаје део позитивноправних прописа држава потписница. Наша земља је Конвенцију потписала 2012.г., а исту је ратификовала 31.10.2013.г. тако што је у Народној скупштини изгласан закон о потврђивању поменуте Конвенције.

дефиницију кривичног дела силовања, тако што ће предвидети да буде кажњив сваки чин сексуалне пенетрације, без обзира на облик и природу тог чина, онда када лице над којим је учињен тај чин није дало свој пристанак, што значи без обзира да ли је то лице пружало отпор или није. На овај начин битно обележје сексуалног деликта, употреба принуде у циљу вршења обљубе или са њом изједначеног чина престао би да буде примаран посебан елемент бића кривичног дела силовања, односно значајно би био измењен законски опис овог дела.

Када говоримо о правној природи кривичног дела силовања, према важећој законској дефиницији можемо закључити да је ово дело вишеделатно, односно двоактно неправо сложено кривично дело, ово из разлога што се радња извршења састоји из два акта, принуде на обљубу или са њом изједначени чин, односно на саму обљубу или са њом изједначени чин. Право сложено кривично дело постоји онда када биће кривичног дела обухвата више противзаконитих делатности који у својој укупности чине једно кривично дело. Ово није случај код кривичног дела силовања, јер обљуба или са њом изједначени чин, нису сами по себи противзаконите делатности, те с тога ово дело представља неправо сложено кривично дело. Без обзира на то овде се ради о бићу једног кривичног дела.

6.2 Заштитни објект и објект радње

Када говоримо о кривичним делима као кажњивим понашањима, ваља нагласити да је свако кривично дело усмерено на повреду или угрожавање неког правног добра или интереса, како човека појединца тако и друштвене заједнице и друштвених односа, што самим тим, разумљиво изискује адекватну друштвену реакцију која се између осталог огледа у кривичноправној заштити тих вредности.

Основ и граница те кривично правне принуде, као што је већ речено у претходном излагању, чини примарна заштита људских права и слобода, али и заштита осталих друштвених вредности. Значи објект кривичног дела (*obiectum delicti*) произилази из заштитне функције кривичног права, те сходно томе онда овде говоримо о заштитном објекту кривичног дела који чини материјално језгро сваког деликта. Значај заштитног објекта је вишеструк и он се огледа у правилном тумачењу и примени кривично- правних норми, посебно оних које се тичу разјашњења појединих кривичних дела, затим у вредновању друштвене опасности одређеног кажњивог

понашања и на крају он је значајан и са аспекта законодавне функције и вршења активности кривичноправних субјеката, тј. носиоца судске и тужилачке функције¹⁷².

Заштитни објект може бити општи и групни. Општи заштитни објект се односи на она правна добра која су заштићена кроз сва прописана кривична дела и ради се о основним индивидуалним и општим друштвеним вредностима која су као такве установљене уставом и међународним правом. У основне вредности државе спадају независност, самосталност, сувереност, територијална целокупност, национална безбедност, док се са друге стране под осталим људским правима према предмету, подразумевају лична, политичка, економска, социјална и културна права. Према субјекту права, људска права се деле на индивидуална односно појединачна, чији је носилац човек као грађанин и колективна тј. групна чији је титулар група или припадник групе. Као пример наведеног могу се узети рецимо, права припадника националних мањина. Грађанским правима се човеку као грађанину обезбеђује приватна личност, те се ова права називају и личним правима, која се као таква обезбеђују највишим правним актом једне земље, уставом.

Према нашем Уставу из 2006, лична права тј. приватност личности човека и грађанина обезбеђује се путем одређених уставних гаранција које се дају појединцу у односу на судску и управну власт, али и гаранцијом посебних личних права у која улазе, лична слобода, право на живот, неповредивост интегритета човека, право на правну личност и друга. Неповредивост интегритета човека обухвата неповредивост физичког и психичког интегритета појединца, његове приватности и његовог достојанства. Из наведеног произилази да су основна људска правна добра и опште друштвене вредности веома значајне категорије универзалног карактера, при чему оне једна према другој нису супротстављене нити се искључују, већ су међусобно веома повезане и условљене, те на основу тога можемо сасвим сигурно закључити да не постоје правна добра интереси човека појединца која могу постојати и бити заштитни објект изван интереса друштвене заједнице. Међутим, у неким ситуацијама се може поставити питање која су добра значајнија. Преовладава став који указује да предност ипак треба дати основним правним добрима човека, као и оним добрима која се налазе у функцији постојања и остваривање ових добара односно вредности.

Групни заштитни објект, као што сам назив каже, тиче се одређене групе кривичних дела и представља она добра и вредности која се повређују или угрожавају

---

¹⁷² Чејовић, Б. (2006). *Кривично правно*. Нови Сад: Правни факултет.

сваким од тих кривичних дела, што значи да је заштитни објект код свих ових кажњивих понашања исти.

Сходно томе, он постаје основни критеријум за њихово распоређивање у поједине главе посебног дела кривичног Законика, које као такве обично носе назив управо према групном заштитном објекту.¹⁷³

Од заштитног објекта кривичног дела веома је важно разликовати објект радње кривичног дела који представља предмет на коме се непосредно предузима радња извршења кривичног дела, којом се повређује или угрожава неко правно добро. Тако схваћен објект радње назива се и предметом кривичног дела или нападним објектом. Он са једне стране може имати облик материјалног, физичког предмета тј. ствари, док се са друге стране може односити и на човека као физичко лице које је титулар правног добра, тада се објект радње назива и пасивним субјектом. Носилац правног добра може бити и правно лице, те оно самим тим и само има статус пасивног субјекта. Објект радње иначе имају само нека кривична дела код којих је то изричито законом предвиђено као њихов битни елемент. У тој ситуацији је веома значајно постојање психичког односа учиниоца кривичног дела према објекту радње, за разлику од његовог односа према заштитном објекту који овде није пресудно битан.

Као што смо могли видети објект кривичног дела је веома значајан елемент бића било којег кривичног дела, те самим тим и кривичног дела силовања. Кривично дело силовања представља основно и карактеристично кривично дело против полне слободе. Имајући то у виду јасно се може закључити да је заштитни објект код кривичног дела силовања исти као и код свих осталих кривичних дела из ове главе, полна слобода, о чему очигледно нема никакве дилеме у нашој судској јудиктури.¹⁷⁴ Схваћена као посебно лично право човека појединца на слободно одлучивање о сопственом сексуалном животу који се као што је већ речено, огледа у свесном и вољном пристајању на полни однос са слободно изабраним партнером без обзира на његов пол и друга својства уз слободан избор начина и облика полног акта. У вези са овим, сматрамо прихватљивим да на овом месту поново нагласимо да се правна

---

¹⁷³ Наш важећи кривични Законик у свом посебном делу предвиђа главе кривичних дела против живота и тела, против слободе и права човека и грађанина, против части и угледа, против брака и породице, против имовине, против привреде и др.

¹⁷⁴ Кривично дело силовања је у групи кривичних дела против полне слободе, а то даље значи да је заштитни објект код овог кривичног дела право на слободу, избора партнера у циљу истовременог, обостраног задовољавања сексуалног нагона, дакле заштитни објект је добровољност у избору партнера за сексуални однос. (Пресуда Апелационог суда у Београду, КЖ.1.469/12 од 03.04.2012.г. и пресуда Вишег суда у Београду К.713/11 од 25.11.2011.г.), Трешњев, А.: Збирка судских одлука из кривичноправне материје, књига 9, Службени гласник, Београд, 2013, стр. 77-78.

заштита приватности човека остварује кроз право на заштиту његовог физичког и моралног интегритета у чијем саставу се свакако налази и његов полни интегритет који поред полне слободе истовремено чине и морална схватања и осећања појединца у вези његовог полног живота. Овако посматрано, заштитни објект кривичног дела силовања поред полне слободе представља и полни морал посебно имајући у виду њихову међусобну повезаност, што неминовно резултира да се повредом једног добра повређује и друго. Ваља подсетити и на чињеницу да се извршењем кривичног дела силовања повређује и још једно неприкосновено право пасивног субјекта, а то је право на људско достојанство и том приликом се највише повређује његова значајна компонента, полна част.

Поред полне слободе овако комплексно представљене, заштитни објект кривичног дела силовања, у ширем смислу је свакако и интерес друштвене заједнице који се састоји у потреби примарне заштите овог правног добра.

Објект радње код кривичног дела силовања је човек појединац, значи физичко лице без обзира на пол, чије се право на сексуално саопредељење повређује радњом извршења. То лице је пасивни субјект над којим се врши обљуба или са њом изједначени чин уз употребу силе или претњом да ће се напасти на његов живот или тело или живот или тело њему блиског лица. Из наведеног произилази да предмет кривичног дела може бити свако лице како пунолетно тако и малолетно лице, па чак и дете, све у зависности од облика овог кривичног дела. Такође пасивни субјект кривичног дела силовања може бити и оно лице које се са извршиоцем налази у брачној или са њом изједначеној заједници. Ово је сасвим разумљиво имајући у виду опредељење да се оствари потпуна заштита полног интегритета људи, а и то да брак или са њом изједначена заједница не могу бити алиби и оаза за насиље у интимним партнерским односима.

Сумирајући наведено, морају се назначити још неке напомене. Наиме, премда је силовање у правној традицији доста дуго инкриминисано, правнодогматски приступ према наведеном кривичном делу се мењао. Ово је нарочито важно управо у контексту одређења заштиног објекта, а с обзиром да је ова данас група кривичних дела против полних слобода раније носила нешто другачију одредницу.

Наиме, водећи се ранијим кривичноправним одредбама, силовање је било сврстано у групу кривичних дела против достојанства личности и морала. При томе дато одређење носило је специфичан друштвено-историјски контекст који се током година опажао као превазиђен, а пре свега с обзиром на доста широко постављено

схватање морала. Тек развој демократије и инсистирање на правима и слободама грађана осветлило је сексуалне слободе и опредељења као легитиман оквир заштите.

Дискусија о заштитном објекту код кривичног дела силовања наравно овим се не завршава. Тако рецимо када је у питању извршење кривичног дела силовања у коме се као пасивни субјект поставља дете, чини се неодрживим говорити о заштити полних слобода детета. Ово се истиче пре свега из чињенице да малолетна лица млађа од четрнаест година не могу дати правно релевантну сагласност за ступање у сексуални однос, а што је јасно у елборацији бића кривичног дела обљуба са дететом.

Тек уколико дете није титулар сексуалних слобода исте се не могу ни повредити. Наравно, отуда кривично дело силовања заправо би се могло схватити као напад на физички интегритет и развојне капацитете детета, а који бивају компромитовани услед виктимизације.

У коначном, чињеница је да заштитни објект код кривичних дела против полних слобода трпи промене и у обиму. Пример декриминализације појединих кривичних дела попут завођења или хомосексуалних блудних радњи, свакако говори о променљивости ставова законодавца у датом контексту. Исти пример односи се и на чињеницу да до скоро се као учинилац овог кривичног дела могло појавити само мушко лице, а које радњу извршава према лицу женског пола. Ипак, данас су ове родне одреднице елиминисане, те се дозвољава и инвертовани однос.

6.3 Облици кривичног дела

Из законског описа кривичног дела силовања произилази да овај сексуални деликт има један основни, један лакши (привилегујући) и два тежа односно квалификована облика.

Основни облик који уједно и дефинише суштину овог кривичног дела, сврставајући га у вишеделатно (двоактно) и самим тим у сложено кривично дело, инкриминише радњу извршења као умишљајно принуђивање на обљубу или са њом изједначени чин, другог лица уз употребу силе или претњом да ће се непосредно напасти на живот тог или њему блиског лица. Анализом наведених елемената можемо констатовати да је овде у центру пажње постојање, са једне стране, кажњиве принуде и

са друге стране, обљубе или са њом изједначеног чина која сама по себи не представља противзаконито понашање¹⁷⁵.

Такође из овога произилази да је неопходно постојање њихове међусобне повезаности и условљености која се манифестује остваривањем циља принуде, који се пак као такав састоји у томе да је употреба силе или претње као средства принуде, усмерена на савлађивање отпора ради извршења обљубе или са њом изједначеног чина.

Отпор је само средство за доказивање да је употребљена сила. Постојање отпора доказује силу, али не и обрнуто.¹⁷⁶ Постојање отпора се мора утврђивати у сваком конкретном случају што истовремено отвара и питање утврђивање постојања пристанка жртве на обљубу. Да би се избегла непотребна понављања, на овом месту се даље нећемо бавити детаљнијом анализом отпора жртве, јер ће о томе свакако бити више речи у каснијем излагању.

Као што је већ речено, средства принуде су сила или квалификована претња која је као таква управљена према жртви обљубе или њој блиском лицу и састоји се у томе да ће се непосредно напасти на њихов живот или тело. Круг лица које се налази у неког блиском односу са пасивним субјектом, а у која спадају на првом месту, његови сродници (брачни или ванбрачни друг, деца, родитељи, браћа и сестре и баба и деде и др.), али и сва она лица са којима је он у јакој емотивној вези (вереник, старалац, усвојилац, кум, близак пријатељ и др.), мора се утврђивати и процењивати у сваком конкретном случају да не би дошло до непримереног проширивања тог круга. О средствима принуде ће касније бити више речи.

Дело је свршено самим започињањем или пак извршењем обљубе или са њом изједначеног чина, при чему није потребно да је дошло до потпуног задовољења полног нагона учиниоца. Пасивни субјект код основног облика кривичног дела може бити свако пунолетно лице оба пола без обзира да ли се учинилац, активни субјект кривичног дела с њим налази у брачној или ванбрачној заједници

У ситуацији када се пасивни субјект од стране учиниоца кривичног дела принуђује на обљубу или са њом изједначени чин уз употребу претње као средства принуде, да ће се за њега или њему блиском лицу открити нешто што би шкодило његовој части или угледу или прети неким другим злом, постојаће лакши облик кривичног дела силовања из става 2. овог члана.

---

¹⁷⁵ Стојановић, З. (2009). *Коментар кривичног законика*. Београд: Службени гласник..

¹⁷⁶ Стојановић, З.: Ибид, стр.528

Овај облик се назива лакшим или привилегујућим обликом, зато што се вршењем радње извршења не прети непосредним нападом на живот или тело пасивног субјекта или њему блиског лица, већ се прети откривањем нечега што би нанело штету њиховој части или угледу, односно прети неким другим тешким злом. Ово је лакши облик и због висине запређене казне (казна затвора од две до десет година) у односу на казну основног облика кривичног дела (казна затвора од три до дванаест година).

Вршењем овог облика кривичног дела остварује се посебан вид притиска на другу особу у погледу његовог слободног одлучивања у сексуалном животу.

Наиме, овде се ради о специфичној врсти уцене која се састоји у претњи изношења неких истинитих или неистинитих тврдњи којима би се заиста могло нашкодити части¹⁷⁷ и угледу¹⁷⁸ појединца које је он стекао у средини у којој живи својим понашањем и личним нематеријалним вредностима. Такође овде се прети и наношењем неког другог тешког зла пасивном субјекту или њему блиском лицу, при чему се ту превасходно мисли на проузроковање веће штете неком другом добру пасивног субјекта, као што је на пример имовина. То може бити и претња да ће се напасти на живот или тело, али не непосредно него после извесног времена.¹⁷⁹

Први тежи облик кривичног дела силовања је прописан у ставу 3. овог члана и постојаће у случају ако је основни или лакши облик извршен уз неку квалификовану тежу последицу или околност. Закон јасно наводи о којим се то квалификованим тежим последицама и околностима ради.

На првом месту он говори о наступању тешких телесних повреда код пасивног субјекта приликом извршења радње кривичног дела силовања, што говори о неопходности њихове узрочне везе. Ту узрочност треба узети међутим у ширем

---

¹⁷⁷ Част чини скуп нематеријалних вредности које поседује човек као људско биће и као припадних одређене друштвене заједнице. То је заправо унутрашња вредност у самој личности. Вредности које чине част су бројне и различите и шта више оне нису константне већ су променљиве. Те вредности могу бити опште и посебне. Најважније вредности општег карактера јесу: вредност коју човек има као људско биће-људско достојанство које стиче моментом рођења; вредност коју има као припадник одређене националне заједнице – национална част; вредност коју има као носилац одређених моралних особина – морална част; вредност коју има као полна јединка – полна част. У посебне вредности које човек има, спадају оне вредности које чине особине и квалитете који су стечени на основу посебног залагања, талента, вршења одређене функције, позива или дужности. Ту спадају научна, уметничка, судијска, политичка, професионална и друге части. Јовашевић, Д.: *Лексикон кривичног права*, Службени гласник, Београд, 2006, оп.цит.стр.807.

¹⁷⁸ Углед је друштвено признање, вредновање човекових вредности испољених кроз рад и понашање. Под угледом се подразумева спољашна, објективна част јер је друштвена средина та која оцењује човекове способности, особине, квалитете и одлике дајући им одређени степен поштовања и уважавања, Јовашевић, Д.: Ибид, стр.749.

¹⁷⁹ Стојановић, З.:Ибид, стр.532.

значању.¹⁸⁰ У кривичноправном смислу под телесном повредом подразумева се свака противправна повреда телесног интегритета, али и нарушавање здравља другог лица. Повреда телесног интегритета могуће је извршити на различите начине, почев од наношења рана и озледа, па до прелома, оштећења и уништења појединих делова тела. Нарушавање здравља се проузрокује изазивањем неких органских (обољење дисајних органа, органа за варење и других) или душевних обољења или погоршањем већ постојећег обољења. До нарушавања здравља могуће је доћи и услед повређивања телесног интегритета, (нпр. повреда главе и екстремитета другог лица). Из горе наведеног можемо закључити да се под појмом тешке телесне повреде подразумевају најтеже повреде телесног интегритета или тешко нарушавање здравља другог лица. Прекид трудноће код пасивног субјекта као последица кривичног дела силовања, такође се сматра наношењем тешке телесне повреде.

Да би се радило о овом облику кривичног дела потребно је да наступела тешка телесна повреда буде обухваћена нехатом субјекта кривичног дела, јер у противном не би постојао овај облик већ стицај кривичног дела силовања и кривичног дела тешке телесне повреде (члан 121. Кривичног законика). Такође стицај кривичних дела би постојао и у ситуацији ако би услед извршења кривичног дела силовања наступила опасна лака телесна повреда, тј. лака телесна повреда нанесена оружјем, опасним оруђем или другим средством подобним да тело тешко повреди или здравље тешко наруши (члан 122. Законика).

Квалификаторна околност постоји у ситуацији ако је кривично дело силовања из става 1. и 2. извршено од стране више лица, тзв. групно силовање. Под појмом више лица подразумева се најмање два или више лица, мушког или женског пола, која истовремено лично и самостално врше кривично дело силовања над истим пасивним субјектом и под истим околностима. Чињеница да се силовање врши од стране више лица мора бити обухваћена њиховим умишљањем тј. они појединачно морају имати свест о томе да радњу извршења врши и друго лице са којим о таквом начину вршења полног акта постоји претходни договор, односно да до такве сагласности воља може

---

¹⁸⁰ Наиме, ове последице треба да наступе услед употребљене принуде или извршене обљубе или једног и другог, али овај облик кривичног дела постоји и у оним случајевима када је тешка телесна повреда непосредна последица неке друге делатности која је, међутим, у узрочном односу са покушаним или свршеним силовањем. Такав је случај нпр. кад женско лице бранећи се од силовања само проузрокује телесну повреду, искочи из кола у покрету при покушају бекства телесно се повреди и сл.). у судској пракси је заступљено становиште да овај облик кривичног дела може постојати и у случају када женско лице због силовања при покушају самоубиства нанесе себи тешке телесне повреде. У овим случајевима, оправдано је узети да су теже последице у узрочној вези са силовањем. Лазаревић, Љ.: Ибид, оп. цит, стр. 618.

доћи касније. Ако се у извршењу кривичног дела једно лице појављује као извршилац, а друго у улози помагача или подстрекача, у тој ситуацији неће се радити о овом квалификованом облику, већ ће овако кривично дело имати једног извршиоца, а остала лица ће бити саучесници у извршењу основног облика кривичног дела. Дело је свршено када су сва лица која су учествовала у делу предузела радњу извршења с тим што је могући покушај дела, ако је један од двојице учинилаца довршио дело, а други само покушао.¹⁸¹

Квалификовани облик постоји ако су основни и лакши облик кривичног дела извршени на нарочито свиреп и нарочито понижавајући начин, тј. приликом савладавања отпора жртве, учинилац својим понашањем и деловањем превазилази границу свирепости и понижења која је карактеристична односно уобичајена приликом извршења овог деликта. Под нарочитом свирепашћу подразумева се нарочито физичко или психичко, односно оба истовремено, мучење и малтретирање пасивног субјекта којим се тешко вређа његово достојанство (нпр. чупање и шишање косе, завртање руке, везивање руку и ногу, штимање, гашење цигарета на телу жртве, гушење и дављење тј. одузимање ваздуха и др.). Силовање је извршено на нарочито понижавајући начин онда када учинилац свој полни нагон задовољава тако што радњу извршења дела врши у присуству других лица, посебно блиских особа жртве затим када преко пасивног субјекта уринира или врши велику нужду или слично.¹⁸² Вршење силовања на нарочито свиреп и нарочито понижавајући начин, такође мора бити обухваћено умишљајем учиниоца да би се радило о овом квалификованом облику, у противном ове околности би се узимале као отежавајуће приликом одмеравања висине казне.

Квалификовани облик силовања постоји и ако је оно извршено и према лицу које није навршило 18. година живота, тј. малолетном лицу које је навршило 14. година живота. У вези ове околности тј. личног својства пасивног субјекта код учиниоца мора постојати умишљај.¹⁸³

---

¹⁸¹ Лазаревић, Љ.: Ибид, оп. цит стр. 619.

¹⁸² Када је више учинилаца истовремено задовољавало своје сексуалне нагоне остварујући разне облике полног општења са оштећеном, силовање је извршено на нарочито понижавајући начин. (Пресуда Врховног суда Србије, КЖ.1447/01 од 23.05.2001.г.), види више, <http://propisnet.mup.>, Ибид, приступљено, 25.12.2013.г. у 13,20ч.

¹⁸³ Ако је кривично дело силовања извршено према малолетном лицу, обавеза суда је да утврди чињенице и околности из којих произилази субјектини однос учиниоца према овом кривичном делу (решење Врховног суда Србије, КЖ.923/02 од 19.02.2003.г.), или да је ту околност претпостављао као могућу, па се и поред тога одлучио на извршење кривичног дела силовања. (Решење Врховног суда Србије, КЖ.510/02 од 04.02.2003.г.), види више, <http://propisnet.mup.>, Ибид, приступљено, 26.12.2013.г. у 09,17ч.

На крају, ставом 3. овог члана, апострофира се као посебна квалификована тежа последица, трудноћа пасивног субјекта до које је дошло извршењем самог кривичног дела и која се као таква мора приписати нехату учиниоца.

Најтежи облик кривичног дела силовања је прописан у ставу 4. овог члана и он ће постојати, с једне стране у ситуацији ако је услед извршеног кривичног дела силовања из става 1. и 2. нехатно наступила смрт пасивног субјекта, при чему је веома важно утврдити тачне околности смртне последице¹⁸⁴ односно са друге стране, ако је наведено дело учињено према детету. Учиниоца мора бити свестан да принудну обљубу или са њом изједначени чин врши према лицу које није навршило 14. година живота при чему он не мора располагати сазнањем о тачном узрасту пасивног субјекта.

На крају ваљало би истаћи и то да у случају ако би се извршењем кривичног дела истовремено остварило више квалификованих облика, тада се не би радило о стицају тих облика, већ би се те околности оцениле као отежавајуће приликом одмеравања казне.

6.4 Обљуба или са њом изједначен чин

Сексуални живот човека условљен полним нагоном је природна појава и нормална људска потреба, која је као физичка и психичка категорија саставни део људског организма. Полни нагон се састоји од жеље за полним уживањем и њеним задовољењем, те од потребе за одређеним понашањем које води испуњењу те жеље. Задовољење полног нагона је могуће остварити на различите начине, почев од вршења полних радњи на сопственом телу, преко додиривања тела другог лица својим телом, појединим деловима свога тела или предметом, па све до полног сношаја са другом особом. Полни сношај се може дефинисати у ширем смислу према медицинској енциклопедији, као сваки полни чин, при којем мушкарац уводи еригирани пенис у неку телесну шупљину свог женског или мушког сексуалног партнера и тамо изводи сношајне кретње.

---

¹⁸⁴ Када је оштећена приликом силовања усмрћена, неопходно је да би се утврдило да се ради о стицају кривичног дела убиства и кривичног дела силовања или о кривичном делу силовања квалификованим смртном последицом, утврдити да ли су повреде које су нанете сада покојној, нанете у току принудне обљубе, да не би пружала отпор и дозивала помоћ, или је то оптужени учинио у циљу прикривања силовања (Решење Врховног суда Србије, КЖ. 1513 од 26.10.2000.г.), види више, <http://propisnet.mup.>, Ибид, приступљено, 26.12.2013.г. у 08,15ч..

Та шупљина може бити вагина, када говоримо о вагиналном сношају или сношају у ужем смислу, анус, када имамо анални сношај или усна шупљина када постоји орални сношај.¹⁸⁵

Полни сношај тј. обљуба,¹⁸⁶ схваћена у ужем смислу, или са њом изједначен чин, као што можемо видети, сама по себи не представља незаконито понашање односно асоцијални акт, већ она добија кривичноправни значај само ако се посматра у вези са принудом са којом мора бити у међусобној узрочној вези. Она представља циљ принуде, јер се само њеним остварењем сматра да је дело довршено. Обљуба или са њом изједначен чин је поред принуде битан конститутивни елемент бића кривичног дела силовања. Без једног од ова два елемента не би постојало ово кривично дело.

У досадашњем раду, обљуба је у духу нашег кривичног законодавства, дефинисана као сексуални акт, односно полно општење између мушкарца и жене, при чему долази до увлачења мушког полног органа у женски (*immissio penis in vagina*). То је пенетрација укрућеног полног уда (*falosa*) мушкарца у женски полни орган (*coitus vaginalis*) при чему се под појмом пенетрације не подразумева потпуно продирање мушког полног органа у женски.¹⁸⁷

Да би постојала обљуба у кривичноправном смислу потребно је да дође до спајања полних органа мушкарца и жене, односно није довољно да дође само до њиховог додиривања. Само додиривање полних органа у конкретном случају може бити инкриминисано као неки облик недозвољене полне радње. Имајући поменуто у виду, у одређеној ситуацији, може се поставити питање разграничења кривичног дела силовања у покушају и кривичног дела недозвољене полне радње. Објективни услов овог разграничења чини управо постојање пенетрације мушког полног органа учиниоца кривичног дела у женски полни орган пасивног субјекта, што је за постојање кривичног дела силовања неопходно, а што није случај код кривичног дела недозвољене полне радње. Са друге стране, субјективни услов се тиче постојања либидиозне намере код учиниоца кривичног дела која се код силовања састоји у томе да се самом пенетрацијом жели задовољење полног нагона. Намера за задовољење

---

¹⁸⁵ Гарачић, А. *Сполна радња изједначена са сполним одношајем код казних дијела против полне слободе и сполног ћутоређа*, стр.3, види више о томе www.vsrh.hr,2003,pristupljeno, 10.02.2014.г. у 20,32ч.

¹⁸⁶ Обљуба се на латинског назива поред појма *coitus* још и *cohabitatio* или *capulatio*. Синоними за обљубу на српском језику су, сношај, полни акт, полни чин, полно општење.

¹⁸⁷ Обљуба подразумева продирање мушког полног органа у женски орган, при чему продирање може да буде и минимално, али за постојање свршеног кривичног дела силовања, продирање мора да постоји. (Пресуда Окружног суда у Ваљеву, К.бр.101/05 од 17.03.2006.г.), види више, <http://propisnet.mup.>, Ибид, приступљено, 11.02.2014.г. у 22,55ч.

полног нагона код кривичног дела недозвољене полне радње, не односи се на сам чин пенетрације, већ на неке друге полне радње које не представљају обљубу или са њом изједначен чин. Садржину либидиозне намере суд мора утврђивати у сваком конкретном случају.

Спајање полних органа је релевантно без обзира на достигнути степен пенетрације, што самим тим указује да не мора да у потпуности дође до задовољења полног нагона, које се манифестује избацивањем семене течности мушкарца (*emmissio seminis*).

Значи дело је свршено самим започињањем обљубе без обзира што у конкретном случају постоји могућност да због еластичности химена не дође до раздевичења женске особе. За разлику од овако описане обљубе, обљуба у физиолошком смислу подразумева да је сношај остварен у потпуности.

Када говоримо о обљуби у контексту кривичног дела силовања, према важећем Кривичном законнику, по први пут се поред ње термилошки и суштиснки инкриминише и са њом изједначени чин чији се појам законом посебно не дефинише. Овај полни чин се може поистоветити са кривичним делом противприродни блуд, које је било прописивано у ранијим кривичним законима као самостално кривично дело. У теорији је општеприхваћено мишљење да се са обљубом изједначени чин може дефинисати као свака пенетрација мушког полног органа у анални или орални отвор жртве, без обзира на њен пол, који је као такав усмерен на задовољење полног нагона учиниоца кривичног дела. Сматрамо сасвим прихватљиво да се овако појмовно одређење не треба проширивати на пенетрацију мушког полног органа у друге делове тела жртве који су за то подобни (нпр. испод пазуха, између груди жене итд.). Такође овде не треба сврставати гурање, увлачење различитих предмета у полни орган жртве, као ни гурање или увлачење језика у анални или вагинални отвор пасивног субјекта. Све ово се може подвести под недозвољење полне радње.

6.5. Принуда (сила и претња)

Принуда као институт кривичног права је комплексан појам. Она се може појављивати са једне стране као самостално кривично дело¹⁸⁸, али са друге стране и као саставни део многих других кривичних дела¹⁸⁹ прописаних у посебном делу Кривичног

---

¹⁸⁸ Као што је кривично дело принуде прописано у члану 135. Кривичног законика.

¹⁸⁹ На пример као што су кривична дела, отмица чл. 134, изнуђивање исказа чл. 136, изнуда чл. 214 и др.

законика и то као обавезно обележје њиховог бића. Код неких кривичних дела она има појавни облик радње извршења кривичног дела (нпр. изнуда, изнуђивање исказа и др.), а код пак других као средство извршења (отмица, силовање и др.), тј. као средство којим се утиче да пасивни субјект нешто учини или не учини, односно трпи на штету неког свог правног добра. Некада принуда представља квалификаторну околност тако да дело добија тежи облик (нпр. кривично дело злостављање и мучење, члан 137. став 2., повреда права гласања, члан 155. став 2. и др.).

Принуда може представљати и основ којим се искључује постојање радње кривичног дела, односно постојање кривице тј. кривичног дела уопште. Ово ће посебно постојати у ситуацији када се пасивни субјект принуђује од стране посредног учиниоца својеврсном радњом подстрекавања да изврши неко кривично дело односно, гледајући према ставу судске праксе, у случају ако је дело учињено под утицајем неодољиве силе.¹⁹⁰ Принуда се овде посматра као институт општег дела кривичног права.

Она се може одредити као спољни притисак на вољу тј. притисак који се производи спољним узроком¹⁹¹ који утиче на образовање воље пасивног субјекта, односно доношења одлуке о неком његовом понашању или активности. Принуда не егзистира сама за себе, већ она увек има неки циљ са којим мора бити у узрочној вези. Код силовања је тај циљ вршење обљубе или са њом изједначеног чина што самим тим чини да постојање принуде код овог кривичног дела има конститутивни карактер.

Средства, односно облици принуде су сила (*vis*) и претња (*metus*) који се као такви налазе у специфичној међусобној вези јер се сама радња принуђивања састоји често у комбинацији, истовременој употреби ова два средства, те су стога код неких конкретних кривичних дела као што је и силовање, сила и претња прописани алтернативно као облици испољавања принуде.

Имајући у виду да законодавац није одредио појам силе, наводимо општеприхваћено мишљење да се под силом подразумева употреба сваке физичке, механичке и друге снаге човека, којом се повређује или угрожава живот и телесни интегритет другог лица, у смислу да оно нешто учини, не учини или трпи. Сила може бити проузрокована и дејством више силе (*vis major*). Поред физичке и механичке снаге под појмом силе се сходно члану 112. став 12. Кривичног законика сматра и

¹⁹⁰ Кривично дело не постоји када је учињено под дејством неодољиве силе, зато што у том случају нема вољне радње учиниоца. (Решење Апелационог суда у Београду, КЖ 1.1703/12 од 22.05.2012.г. и пресуда Вишег суда у Београду К194/11 од 28.10.2011.г.), Трешњев, А.: Ибид, стр.18.

¹⁹¹ Живановић, Т.: Ибид, стр.122.

примена хипнозе или омамљујућих средстава, с циљем да се неко лице против своје воље доведе у несвесно стање или онеспособи за отпор.¹⁹²

За постојање силе веома је важно питање постојања отпора жртве према којој се та сила примењује, међутим о овоме ће бити речи у делу рада који предстоји.

Из досадашњег излагања можемо закључити да постоји више врста силе, почев од материјалне и психичке преко непосредне и посредне, па до апсолутне и компулзивне, на чијој садржини ћемо се мало више задржати.

Апсолутна сила (*vis absoluta*) је са аспекта пасивног субјекта, неодољива и неотклоњива сила, тако да је он услед те употребљене снаге потпуно онемогућен да вољно донесе одлуку о свом понашању или се налази у немогућности да оствари, реализује своју већ постојећу одлуку.

Неодољивост силе се огледа у томе да се пасивни субјект није могао супротставити употребљеној физичкој или механичкој сили.¹⁹³ Код употребљене апсолутне силе нема места за вољне елементе у понашању жртве у смислу неког њеног чињења, нечињења или трпљења, односно она је спречена у предузимању својих физичких покрета. Апсолутна сила се искључиво манифестује непосредно, што значи да је она усмерена управо на лице од којег се захтева одређено понашање.

За разлику од апсолутне, компулзивна сила (*vis compulsiva*) подразумева употребу физичке снаге према пасивном субјекту којом се он принуђава на неко чињење, нечињење или трпљење, при чему он није у потпуности лишен способности да донесе одлуку о свом понашању или онемогућен да спроведе своје одлуке. Његова одлука је изнуђена употребом физичке силе принуђивача коју би пасивни субјект за разлику од неодољиве силе можда могао и отклонити. Компулзивна сила, поред тога што и сама може бити непосредна тј. употребљена према лицу које се принуђава, може бити посредна, а то значи да може бити употребљена према неком другом лицу које се налази у блиским сродничким односима, односно неком посебном психичком односу са лицем које се принуђава. Компулзивном силом се може утицати изузетно и према стварима, да би се на тај посредан начин утицало на вољу лица које се принуђава.

---

¹⁹²Под хипнозом, стањем изазваним под утицајем сугестије неких особа, жртва је доведена у несвесно стање, односно стање у коме је неспособно за отпор. Хипноза паралише или видно смањује свесне и вољне способности особе. Њоме се сугерише стање поспаности, умора и сл., а у одређеним ситуацијама хипноза утиче да се може управљати и поступцима хипнотисане особе. Омамљујућа средства су пак супстанције које особу могу довести у стање несвесности или оно, које их чини неспособним за отпор. То су опојне дроге или психотропске супстанције, алкохол и други медикаменти. Мемедовић, Н.: Ибид, види више, стр. 125- 127.

¹⁹³ Употреба хипнозе, да се друго лице против своје воље доведе у несвесно стање или да се онеспособи за отпор, представља употребу апсолутне силе.

Важно је да се дејством силе остварује циљ принуде које се састоји у неком чињењу, нечињењу или трпљену принуђеног лица.

Постојање неодољивости, односно отклоњивости апсолутне и компулзивне силе процењује се у сваком конкретном случају (*in concreto*) и то кроз процену свих објективних околности дате ситуације, али исто тако и кроз оцену субјективних могућности жртве да се одупре употребљеној сили нападача.

Поред силе, средство или посебан облик принуде је и претња која се може дефинисати као изјава неког лица којом се ставља у изглед одређено зло другом лицу, које се на тај начин принуђава на неко понашање.

Претњом се изражава намера наношења будућег зла, односно зла које тек треба да се догоди и на чији настанак лице које прети мора имати утицај, јер у противном то не би била претња већ опомена, односно упозорење. Имајући у виду да се претњом утиче на промене у психичној сфери живота пасивног субјекта, она мора бити озбиљна и могућа, тј. подобна и стварна, да се код њега створи такво психичко стање које утиче на његово понашање. Сходно томе, зло треба схватити не као било који неповољан догадјај за онога коме се прети, као било какву непријатност, већ као нешто што за њега представља осетно зло.¹⁹⁴

Значи претња мора бити озбиљна како са аспекта пасивног субјекта, тако и са аспекта њене могуће реализације. Такође, њена озбиљност се односи и на тежину зла која се ставља у изглед лицу којем се прети, при чему овде није битно да ли лице које прети заиста има намеру да претњу и оствари. Битно је да њу пасивни субјект доживљава као остварљиву односно вероватну и могућу, што ће свакако утицати на његову одлуку о сопственом понашању у конкретној ситуацији.

Зло којим се прети по правилу треба бити противправно тј. да представља остварење битних елемената неког кривичног дела. Међутим то није неопходно. Претња се пасивном субјекту може упутити непосредно али и посредно преко других лица. Покушај претње ће постојати ако она и поред своје стварне озбиљности и подобности није успела, јер рецимо, лице коме је претња упућена исту није тако доживело.

Начини упућивања претњи могу бити веома разноврсни. Она се може упутити усмено, писмено, различитим знацима или цртежима, затим многобројним физичким

---

¹⁹⁴ Стојановић, З. (2013). *О појму претње у кривичном праву*, Наука, безбедност, полиција, Журнал за криминалистику и право, бр.2, Криминалистичко полицијска академија, Београд.

гестовима, конклюдентним радњама и сл. То није пресудно битно за релевантност претње.

Ваља напоменути да је могуће поред претње чињењем неког зла претити и нечињењем, односно пропуштањем неке радње што би изазвало настајање неког зла за пасивног субјекта.

Досадашњим излагањем о институту претње може се констатовати да постоје различите врсте претњи, о чему овде неће бити речи, али сматрамо да би било сасвим прихватљиво да наведемо поделу претњи на претње које је имају саме себи циљ¹⁹⁵ и претње које представљају средство за извршење другог дела радње код неких двоактних кривичних дела.

Оно што је речено у излагању у вези са институтом силе важи и овде, а то је да се сва значајнија питања у вези са претњом, начин и време упућивања, садржина, степен озбиљности и подобности претње, као и субјективна својства лица које прети и лица којем се прети, морају процењивати у сваком конкретном случају.

Већ је речено да силовање представља двоактно кривично дело које се састоји из две врсте делатности, тј. две радње извршења, принуде на обљубу и са њом изједначен чин и вршење обљубе или са њом изједначеног чина, које као такве представљају обавезна обележја овог сложеног кривичног дела. Принуда као посебан елемент силовања није сама себи циљ, већ је то напротив вршење обљубе или са њом изједначеног полног акта, која се у ствари и врши коришћењем принуде.

Њеним изостанком, у конкретној ситуацији постојао би добровољни сексуални однос који свакако није инкриминисан. Управо ова чињеница указује на неопходност међусобне повезаности ове две радње извршења.

У контексту кривичног дела силовања, принуда се остварује у виду употребе физичке, механичке или друге силе односно претње, као својеврсне психичке силе да ће се непосредно напасти на живот или телесни интегритет пасивног субјекта или њему блиског лица што квалификује ово кривично дело као деликт са елементом насиља.

Употреба средстава принуде од стране учиниоца, доводи се у везу са одсуством пристанка пасивног субјекта на сексуални однос. Са друге стране, не пристајање на полни однос, истовремено код пасивног субјекта проузрокује потребу за пружањем

---

¹⁹⁵ На пример, код кривичног дела угрожавање сигурности из чл. 138 Кривичног законика.

отпора учиниоцу. Учиниоца примењује средства принуде управо зато што не постоји пристанак жртве или постоји њен отпор или се он очекује.

Он примењује одређени облик (апсолутна и комплузивна сила или претња) и интензитет принуде са циљем да утиче на вољу жртве да не пружи отпор или да ако га и пружи од њега одустане. Сходно томе, применом апсолутне силе као неодољиве и неотклоњиве, учиниоца искључује сваку могућност пружања отпора жртве.

То су најчешће ситуације када учиниоца употребљава своју несразмерну физичку снагу у односу на жртву, те обарањем на земљу или држањем руку, везивањем руку односно ударањем затвореном шаком у пределу главе и тела, или користећи неко усамљено место где нема присуства других људи, слама отпор жртве и над њом врши полни акт.

Овде је важно напоменути и то да је стање у коме је жртва неспособна за пружање отпора могуће остварити и применом хипнозе или употребом омаљујућих средстава. Она се тако принудом или обманом доводи у несвесно стање, што услед обамрлости и физичке немоћи олакшава учиниоцу вршење обљубе или са њом изједначеног чина. Вршење обљубе или са њом изједначеног полног акта је могуће остварити и употребом разноврсних материја односно супстанци, којима се стимулише полни нагон жртве. Међутим, ако је пасивни субјект свестан да такво његово стање може бити искоришћено од стране учиниоца, али и поред тога пристане на конзумирање омаљујућих средстава, односно пристане да се подвргне хипнози, тада овде неће постојати принудна обљуба. Исто важи и за ситуацију, ако жртва пристане на сексуални однос, а после тога конзумира омаљујућа или стимулативна средства. Интересантно је поменути и то да ако пасивни субјект пристане на узимање омаљујућих средстава, односно пристане да се подвргне хипнози али није био свестан да услед таквог стања може бити искоришћен за полни однос од стране учиниоца, тада неће бити извршено кривично дело силовања већ ће се радити о обљуби над немоћним лицем (члан 179.).

Употреба комплузивне силе такође може бити подобна за сламање отпора пасивног субјекта. У овој ситуацији жртва силовања није потпуно лишена способности за пружање отпора, међутим, учиниоца непосредно употребом физичке силе изнуђује код нападнутог лица доношење одлуке да не пружи отпор, односно да престане са даљим пружањем отпора.

Овај облик силе је могуће применити и посредним путем, тј. употребом физичке снаге према неком другом лицу које се налази у блиском односно посебном психичком

односу са пасивним субјектом, а све у циљу да се савлада његов отпор и добије његов пристанак за вршење обљубе или са њом изједначеног чина.

Најтипичнији примери комплузивне силе су деловање на тело неким оружјем или оруђем (стављањем ножа под грло или пиштоља на слепочницу, завртање руку или физичко повређивање и др.).¹⁹⁶

Употреба апсолутне или комплузивне силе ради вршења обљубе или са њом изједначеног чина не мора увек да буде такве природе да повређује телесни интегритет жртве¹⁹⁷ већ је довољна сила таквог интензитета којом се савлађује њен отпор који опет као такав може и да изостане услед постојања одређених субјективних и објективних околности.

Битно је да постоји њено противљење према вршењу сексуалног односа. Која ће сила бити довољна или подобна фактично је питање чији одговор зависи од сваке конкретне ситуације у којој је извршено кривично дело.

Претња као средство принуде која се предузима ради вршења обљубе или са њом изједначеног чина, подразумева стављање у изглед пасивном субјекту једног сасвим одређеног зла, а то је да ће се непосредно напасти на његов живот и тело или живот и тело њему блиског лица, што јој даје квалификаторни облик. Претња као и сила мора да претходи инкриминисаном сексуалном чину.¹⁹⁸

Она представља специфичан вид психолошке принуде којом се изазива страх код жртве силовања, која услед тако изазваног психичког стања пристаје на полни однос са извршиоцем. Из овога произилази да претња са аспекта пасивног субјекта мора бити озбиљна и могућа како би утицала на доношење његових одлука. Њоме се изражава намера учиниоца о доношењу будућег зла пасивном субјекту или њему блиском лицу при чему није битно да ли је учинилац и стварно желео да је оствари. Битно је да је лице коме се прети то схватило то као стварно и могуће, што је уједно и став судске праксе.¹⁹⁹

---

¹⁹⁶ Лазаревић, Љ.: Ибид, стр. 110.

¹⁹⁷ Код кривичног дела силовања претња треба да буде таква да пасивни субјект коме се упућује поверује у озбиљност и остваривост исте, док као последица примене силе не морају увек да наступе физичке повреде оштећеног лица. (Пресуда Апелационог суда у Нишу КЖ. 2202/10 од 30.06.2010.г.), види више, <http://propisnet.mup.>, Ибид, приступљено, 04.03.2014.г. у 21,45ч.

¹⁹⁸ Циљ употребе силе и упућивање претње код кривичног дела силовања је да се пасивни субјект принуди на обљубу, тако да је неопходно да сила и претња непосредно претходе обљуби и да су усмерене на савлађивање отпора жртве ради извршења обљубе. (Пресуда Апелационог суда у Нишу КЖ. 1.1228/10 од 25.03.2010.г.), види више <http://propisnet.mup.>, Ибид, приступљено, 04.03.2014.г. у 23,05ч.

¹⁹⁹ Претња се састоји у стављању неке у изглед зла које ће му се догодити ако не учини оно што се од њега захтева и при томе не мора постојати стварна намера окривљеног да то и оствари, јер је довољно

Изјава којом се најављује непосредан напад на живот и тело може се директно упутити лицу које се принуђава на обљубу или са њом изједначени чин или посредно преко њему блиског лица. Непосредна претња упућена пасивном субјекту је просторно и временски ограничена за разлику од претње упућене њему блиском лицу. Начин упућивања претње није правно релевантан.

На крају када говоримо о упућивању претњи пасивном субјекту и њему блиском лицу, ваља поменути претњу прописану ставом 2. у члану 178. која има другачију садржину и тиче се претње откривања нечега што би шкодило части или угледу жртве или њој блиском лицу или се састоји у претњи неким другим тешким злом. О овоме је већ било речи у делу рада када се говорило о лакшем облику кривичног дела силовања.

6.6 Отпор пасивног субјекта

Добровољни полни однос претпоставља слободу одлучивања о сопственом сексуалном животу, те самим тим он сам по себи не представља инкриминисану радњу. Овај однос постаје кривичноправно релевантан тек оног тренутка када се у циљу вршења обљубе са другим лицем употреби принуда, што сасвим разумљиво, код пасивног субјекта изазива несаглашавање и противљење.

Употреба принуде указује на чињеницу одсуства његовог пристанка на обљубу, али и узрокује пружање отпора нападачу. Дакле, постојање добровољности у сексуалном односу везује се за одговор на питање да ли је приликом вршења обљубе дошло до употребе силе или претње и који је њихов карактер и да ли је том приликом било отпора наведеним облицима принуде. Из наведеног произилази да се принуда учиниоца и отпор пасивног субјекта налази у посебном корелативном односу, што чини да се постојање отпора жртве код кривичног дела силовања поставља као веома важно питање до мере да се оно у кривичноправној теорији и пракси посматра готово као битно обележје овог кривичног дела.²⁰⁰

Међутим, тумачењем законских одредби, не може се закључити да је пружање отпора жртве посебан елемент бића кривичног дела силовања, тј. законодавац не

да онај коме се прети то схвати као могуће. (Пресуда Окружног суда у Новом Саду пословни број К. 775/08 од 06.04.2009.г. која је потврђена пресудом Апелационог суда у Новом Саду, пословни број КЖ .И477/10 од 12.09.2010.г.), види више, <http://propisnet.mup.>, Ибид, приступљено, 10.03.2014.г. у 15,30ч.

²⁰⁰ У теорији судској пракси преовлађује став да само она сила којом је савладан озбиљан, чврст и стршењалан отпор жртве може бити елемент кривичног дела силовања. Стојановић, З.: *Коментар кривичног законика*, Ибид, стр. 527.

инсистира на чињеници да пасивни субјект мора пружити отпор учиниоцу, односно да тај отпор буде озбиљан, трајан и снажан. Овакав, сада већ веома прихваћен став, је у ствари изградила судска јудикатура на инсистирање одбране окривљених и прихватање поступајућих судова, да се у сваком конкретном случају мора утврдити постојање отпора и његових атрибута.²⁰¹

Отпор је спољна манифестације воље пасивног субјекта чији је полни интегритет као део телесног интегритета нападнут. Он представља укупност мера и радњи жртве (чињење и нечињење), којима она изржава своје неслагање са чином обљубе, настоји да одбије насилника и спречи сношај.²⁰² Отпор се може испољити на различите начине и то, вербално, нпр. молбом учиниоцу, тражењем помоћи од случајних пролазника, виком и галамом, плачом и сл. затим конклюдентним радњама тј. жртва одређеним покретима свог тела несумљиво показује насилнику да не жели полни однос.

Она своје неслагање са вршењем полног односа може испољити и пасивним отпором односно стављањем свог тела у такав положај којим се отежава или онемогућава сексуални однос као што је ситуација када рукама покрива своје гениталије или стискањем бутина спречава извршиоца да продре у њено тело. Овај облик отпора ће постојати и ако се нападнуто лице да у бекство од нападача. Активни отпор жртве ће постојати када она предузима физичке одбрамбено-нападачке активности према нападачу у виду одгуривања, ударања рукама и ногама, чупања, гребања и грижења тела или делова тела извршиоца или употреби према њему неко оружје, оруђе или друга средства за одбрану. Јасно је да се отпор може манифестовати и комбинацијом наведених облика.

Да би се сматрао озбиљним и стварним, отпор мора бити израз чврсте одлуке жртве да избегне нежељену обљубу или са њом изједначени чин²⁰³ и он не сме бити симулован и привидан, односно уобичајеног карактера (нпр. отпор који се пружа због неспремности за сексуални однос или пак због стида).

²⁰¹ Кривично дело силовања подразумева пружање отпора од стране пасивног субјекта и такав интензитет принуде од стране извршиоца да се таквом принудом може савладати отпор пасивног субјекта који мора бити стваран, озбиљан и трајан. (Решење Апелационог суда у Београду, КЖ. 350/10 од 31.03.2010.г.), види више, <http://propisnet.mup.>, Ибид, приступљено 18.03.2014.г. у 23,10ч.

²⁰² Маринковић, Д. (2012). Криминалистички релевантне класификације силовања, *Наука, безбедност, полиција*, журнал за криминалистику и право, Криминалистичка полицијска академија, Београд.

²⁰³ Питање отпора оштећене, чињеница је од које зависи да ли је обљуба извршена уз принуду (употребом претње или силе), при чему отпор оштећене мора да представља израз њене воље и чврсте одлуке да не пристане на обљубу, односно треба да буде супростављен трајан отпор оштећене. (Решење Врховног суда Србије, КЖ. 690/99 од 24.10.2000.г.), види више, <http://propisnet.mup.>, Ибид, приступљено, 17.03.2014.г. у 19,30ч.

Трајност или сталност отпора се огледа у томе да он мора у конкретном случају постојати од почетка употребе средстава принуде па све до свршетка кривичног дела, међутим, ово не може бити императив. Наиме, могуће је да пасивни субјект услед константне употребе силе учиниоца дође у стање изнемоглости, губитка снаге или код њега наступи рецимо, страх за сопствени живот, те на основу тога престане да пружа стални отпор.²⁰⁴

Јачина отпора мора бити довољног интензитета да се супростави облику и интензитету принуде, али свакако тај интензитет мора бити у границама опште физичке снаге жртве и њене конкретне могућности за одбрану. Врста и интензитет отпора ће зависити с једне стране од саме жртве, од њених психофизичких способности и могућности (психички и физички јака особа, одсуство страха, присебност итд.) у критичној ситуацији али и од начина и средства напада извршиоца (изненадни напад, напад уз употребу средства којим се тело може тешко повредити, примена велике физичке силе и слично).

Одсуство постојања отпора, зато што није био испољен или је био недовољног интензитета или је престало његово пружања, не мора увек представљати пристајање на обљубу или са њом изједначен чин. Он може изостати, као што смо могли видети, услед деловања неотклоњиве и неодољиве силе која искључује сваку могућност отпора жртве. Она тада није у стању да пружи физички отпор већ јој преостаје само трпљење као одређени вид пасивног отпора.

Такође, одсуство отпора може наступити и услед самог страха жртве од неопредне опасности по живот и тело.

Из наведеног произилази да отпор не мора увек да постоји, међутим без обзира на то, суд је дужан да са посебном пажњом утврди карактер тј. облик и интензитет употребљене силе али не само то, већ и лична својства учиниоца и пасивног субјекта, као и друге околности које постоје мимо њихове воље.

Питање постојања отпора је значајно и са аспекта утврђивања покушаја кривичног дела силовања.

---

²⁰⁴ Чињеница да је оштећена, након вишечасовног мучења од стране окривљеног, пристала на сексуални однос, не говори о њеном накнадном саглашавању са односом, већ управо супротно да је овакво понашање оштећене дошло када је њена воља била сломељена, а у чему је видела решење проблема и могућност ослобађања из конкретне ситуације и одласка из стана окривљеног. (Пресуда Апелационог суда у Београду, КЖ. 1621/10 од 28.10.2010.г. и пресуда Окружног суда у Београду, К 411/05 од 18.05.2009.г.), види више, <http://propisnet.mup.>, Ибид, приступљено, 17.03.2014.г. у 19,45ч.

Сматрамо да би било сасвим прихватљиво да на овом месту када већ говоримо о одсуству пружања отпора од стране пасивног субјекта, укажемо и на проблематику његовог пристања на обљубу или са њом изједначени чин.

Пристанак пасивног субјекта тј. оштећеног лица, се може дефинисати као добровољно дата сагласност на повређивање или угрожавање неког његовог добра. Он представља посебан основ који искључује противправност кривичног дела, а самим тим и његовог постојања уопште.

У случају силовања пристанак пасивног субјекта искључује постојање принуде као битног елемента бића кривичног дела, тако да радња извршења престаје да буде противправна. У овој ситуацији принудно вршење обљубе прераста у добровољни сексуални однос.

Однос пристања на обљубу или на са њом изједначен чин и принуде на исте, није тако једноставан. Ово је посебно сложено питање из разлога што се пристанак на обљубу може дати у различитим фазама полног акта, па то може да проузрокује проблеме у одговору на питање када престаје пристанак на обљубу, а настаје принудна обљуба и обрнуто.

Кључно питање које се поставља је, до када се мора дати пристанак на обљубу да не би дошло до извршења кривичног дела силовања? У случају да је пристанак дат пре започињања сексуалног акта, ту ништа не може бити спорно. Не би требало да буде спорно ни ако је употребљена принуда пре започињања обљубе, која је касније извршена уз пристанак тј. добровољно. Овде би ипак требало размотрити могућност постојања покушаја сексуалног деликта. Насупрот томе, проблеми могу настати ако је сексуални акт започет добровољно па се дата сагласност на обљубу повуче у току саме обљубе, те пасивни субјект почне да пружа отпор у даљем вршењу обљубе а учинилац уз употребу силе или претње, савлађујући тај отпор, принуди жртву на наставак сексуалног акта. Преовлађује мишљење²⁰⁵ да се овде неће радити о извршењу кривичног дела силовања, већ у некој другој инкриминисаној радњи ван контекста сексуалног насиља, јер употребљена сила или претња није имала за циљ вршење принудне обљубе већ завршетак добровољно започетог сексуалног односа. Кривично дело силовања ће постојати ако је довршена добровољно започета обљуба а учинилац непосредно након тога, против воље жртве, употребом принуде, изврши још једну обљубу или са њом изједначени чин.

---

²⁰⁵ Види више Стојановић, З.: Ибид, оп. цит.стр.529.

У теорији и судској пракси највећи проблем изазива ситуација ако је обљуба започета принудно и у току ње дође до пристанка на обљубу од стране пасивног субјекта. Делимо мишљење да пристанак на обљубу, дат након делимичне пенетрације полног органа извршиоца у телесне отворе пасивног субјекта не искључује постојање принуде а самим тим ни противправност дела. У вези стим остаје дилема, да ли се овим ставом примарно штити општи интерес у односу на право појединца на полну слободу тј. слободно одлучивање о сопственом сексуалном животу. Ово посебно из разлога што се у конкретном случају може појавити проблем сазнања за овакав начин извршења кривичног дела . као и доказивања његовог постојања. Сматрамо да се ова дилема можда може разјаснити у процесу одмеравања казне учиниоца овог ипак свршеног кривичног дела.

Ваља напоменути, да ће силовање постојати без обзира на лична својства пасивног субјекта и његово раније дато обећање за вршење обљубе.²⁰⁶

Одређени проблеми око утврђивања постојања кривичног дела силовања могу настати и у ситуацији када жртва силовања даје пристанак за вршење појединих полних радњи али не и за обљубу или са њом изједначени чин, до које је овом приликом дошло. Овде интензитет принуде може бити слабији а отпор недовољно јасно манифестованали али и без обзира на то, непостојање пристанка на обљубу је опредељујуће за постојање кривичног дела.

Из свега наведеног произилази да се питање постојања пристанка, који не мора бити дат изричито или на неки посебан начин, мора процењивати на основу свих околности одређеног конкретног случаја.

На крају желимо истаћи, у вези са отпором пасивног субјекта, да је значајно и питање стања нужне одбране у коме се жртва силовања може наћи приликом одбијања физичке силе учиниоца. Такође, интересантно је и питање постојања стварне заблуде код учиниоца кривичног дела, а у вези са пристанком пасивног субјекта на вршење обљубе или са њом изједначеног чина. О овим питањима биће више речи у поглављу када ће се говорити о односу кривичног дела силовања и неких општих института кривичног права.

---

²⁰⁶То што је оштећена, која се бавила пружањем сексуалних услуга за новац, дала оглас у новинама ради склапања познанства, не оправдава поступак оптуженог који је према оштећеној употребио силу или претњу ножем да би је принудио на обљубу. (Пресуда Врховног суда Србије, КЖ. 283/03 од 13.11.2003.г.), види више, , <http://propisnet.mup.gov.rs>, Ибид, приступљено, 10.03.2014.г. у 08,43ч.

6.7 Радња кривичног дела

Радња представља обавезно обележје бића кривичног дела и то објективног карактера. Без предузете радње нема ни кривичног дела. Она има троструку функцију, односно има улогу основног елемента повезујућег елемента и разграничавајућег елемента у оптем појму кривичног дела. Као основни елемент, она је виши појам (*genus proximum*) који обухвата све облике испољавања кажњивог понашања. Она обухвата чињење и пропуштање (нечињење), умишљајну и нехатну радњу, довршену и недовршену радњу итд. Као повезујући елемент она представља носећи стуб у појму кривичног дела јер се остали елементи у том појму јављају као атрибути радње, односно као услови које радња мора да испуни да би представљала кривично дело.

Ова функција радње подразумева да она не сме да садржи оно што је садржано у другим елементима у појму кривичног дела, тј. она мора бити неутрална у односу на предвиђеност у закону, противправност и кривицу. Најзад, њена улога је и у томе да из појма радње искључи догађаје и радње који не могу представљати радњу кривичног дела, односно онај елемент који већ на првом нивоу мора да изврши разграничење у односу на оно што је кривичноправно и релевантно (нпр. мисли, радње у несвесном стању).²⁰⁷

Радња кривичног дела може бити у зависности од различитих схватања дефинисано на различите начине.²⁰⁸ Према општеприхваћеној објективно-субјективној теорији појам радње се дефинише као свесно и вољно чињење или пропуштање телесног покрета са циљем да се у спољном свету изазове нека промена. Радња се по правилу предузима покретима делова тела, најчешће удова, (руку, ногу, колена). Она се предузима једним покретом, са више покрета повезаних у једну делатност или пак са више делатности повезаних у једну целину.²⁰⁹

Из наведене дефиниције произилази да радња кривичног дела представља свесно и вољно понашање човека којим се проузрокује последица кривичног дела.

²⁰⁷ Стојановић, З.: *Кривично право, општи део*, Ибид, стр. 100- 101.

²⁰⁸ Поред објективно-субјективне или каузалне теорије у кривичноправној теорији су позната и друга схватања појма радње кривичног дела. Па тако према објективном схватању, радња кривичног дела је само предузимање или пропуштање телесног покрета без обзира да ли је он предузет свесно и вољно. Према финалном (циљном) схватању радња мора бити усмерена на остваривање неког циља. Од новијих схватања треба споменути социјалну и персоналну теорију, где је према првој важна нормативна оцена и вредновање односа људске радње према спољном свету, док се према другој, у центар пажње ставља радња као манифестација испољавања личности и човека. Занимљиво је виђење професора Стојановића у вези комбинације ове две теорије и одређења појма радње кривичног дела као друштвено релевантног остваривања воље. Види више, Стојановић, З.: Ибид, стр. 99-100.

²⁰⁹ Јовашевић, Д.: Ибид, стр. 628.

Зато, да би било кривичноправно релевантно, ово понашање не сме бити производ неког физиолошког процеса (стање губитка свести или рефлексних покрета) или изазвано спољном силом, односно случајем.

Имајући у виду карактер вољног чињења или пропуштања (нечињења) телесног покрета радња кривичног дела може бити остварена чињењем или нечињењем, што истовремено утиче да се на основу овога у кривичноправној теорији и пракси могу разликовати кривична дела чињења (*delictum ecommissivum*) и кривична дела нечињења (*delictum ommissivum*). Кривичним делима чињења која су и најбројнија, повређују се норме које забрањују неку делатност, док се кривичним делима нечињења повређују норме које наређују предузимање извесне активности.²¹⁰

Поред наведеног, ваља навести и друге радње кривичног дела које се могу разврстати према различитим критеријумима. Према броју делатности које улазе у састав радње кривичног дела, може се разликовати проста и сложена радња при чему се проста радња састоји из само једне делатности, а сложена из више, с тим што ће се и поред тога сматрати да постоји само једна радња кривичног дела, односно једно кривично дело.

Према свом доприносу у наступању последица кривичног дела, радња кривичног дела се дели на радњу извршења и радњу саучесништва у кривичном делу. Радњом извршења се проузрокује последица кривичног дела, односно њоме се остварује кривично дело у целини. Ову радњу може предузети једно или више лица, па се стога и разликује кривично дело са једним или више извршиоца (саизвршиоца). Са друге стране, радњом саучесништва даје се одређени допринос наступању последице и она се манифестује се кроз помагање или подстрекавање.

Радња извршења је на различитите начине описана у закону па тако она може бити делатносна, тј. тачно одређена глаголским обликом (нпр. лиши живота, доведе у заблуду итд.) или, као последична, одређена посредно, описом последице (нпр. ко другога лиши живота итд.). Даље, код неких кривичних дела, наведено је да се она могу извршити само на одређени начин или одређеним средством (тешка крађа обијањем или проваљивањем) или пак у одређено време (ратни злочин против цивилног становништва члан 372.).

Значајно је навести и поделу на кривична дела са више радњи које су кумулативно условљене и кривична дела са алтернативно одређеном радњом. Разлика

²¹⁰ Види више, Чејовић, Б.(2006). *Кривично право, општи и посебни део*, Београд.

између њих је у томе, што код прве групе кривичних дела које се састоје из две или више радњи (двоактна или дводелатна, односно вишеактна, вишеделатна), морају бити извршене све те радње, док код кривичних дела са алтернативно одређеном радњом је довољно да је извршена само једна, било која, од две или више инкриминисаних (кривична дела са мешовитим бићем). Кривична дела са две или више радњи треба разликовати од кривичних дела са сложеном радњом код којих се радња састоји из више делатности. Постоји разлика између радњи извршења кривичног дела и припремних радњи. Код ових потоњих суштина је у стварању услова који омогућавају предузимање радњи извршења.

Радња извршења је вишеструко значајна, прво, за квалификацију неког кривичног дела затим код одређивања места и времена извршења кривичног дела и напослетку и за утврђивање покушаја кривичног дела.

Радња извршења кривичног дела силовања се састоји у принуђивању другог лица на вршење обљубе или са њом изједначеног чина уз употребу силе или претњом да ће се непосредно напасти на живот или тело тог или њему блиског лица. Анализом наведене законске дефиниције, можемо констатовати да је радња извршења тачно одређена и састоји се од две делатности, употребе принуде ради вршења обљубе или са њом изједначеног чина и самог вршења обљубе или са њом изједначеног чина. Управо овако конципирана, радња извршења, сврстава кривично дело силовање у групу сложених кривичних дела, што значи да у суштини овде постоји једна радња извршења са две делатностне фазе које су с једне стране, појединачно аутономне, али са друге, истовремено међузависне. Први део радње извршења, употреба принуде односно њених облика силе или претње да ће се непосредно напасти на живот или тело пасивног субјекта или њему блиског лица, није сама себи циљ, иако принуда представља самостално кривично дело, већ је она средство за остваривање циља, а то је, вршење обљубе или са њом изједначеног чина као другог дела једне исте радње извршења. Тек овако посматрана, као део једне целине, чији су делови међусобно повезани и условљени, временски и просторно спојиви, обљуба или са њом изједначен чин, које иначе не представља противзаконито понашање, добија кривичноправни значај.

Имајући у виду све до сада наведено о радњи кривичног дела силовања, у наставку можемо рећи да је ово кривично дело по свом начину извршења, кривично дело чињења, јер његов извршилац, вољним и свесним психофизичким актом директно изазива последицу кривичног дела.

Ову радњу може предузети један или више учиниоца с тим што ваља истаћи да се допринос у наступању последице кривичног дела, може дати, имајући у виду постојање више делатносних фаза радње извршења, и саучесничком радњом помагања или подстрекавања. У ситуацији када више извршилаца предузима радњу извршења тада ће постојати тежи облик овог кривичног дела (став 3.).

Такође, посебно треба нагласити да се позитивноправним одредбама које се тичу радње извршења кривичног дела силовања, предвиђа могућност принуђивања на обљубу или на са њом изједначени чин и блажим обликом претње која се, садржински посматрано, односи на претњу да ће се за пасивног субјекта или њему блиском лицу открити нешто што би шкодило његовој части или на претњу неким другим тешким злом (став 2.).

Она је значајна и за питање разграничења свршеног од покушаног кривичног дела силовања, односно разграничења кажњивог покушаја и припремних радњи што понекад у пракси изазива одређене потешкоће.

Даље, веома је важно утврдити начин извршења радње кривичног дела силовања, посебно имајући у виду да у одређеној ситуацији основни и привилеговани облик овог кривичног дела могу бити извршени на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин (став. 3).

У вези са радњом извршења треба навести да је битно и утврђивање места и времена извршења кривичног дела. Место извршења кривичног дела силовања с обзиром на његову правну природу, може бити, сходно чл. 17 ст.1 Законика, како место предузимања радње извршења тако и место где је у целини или делимично наступила забрањена последица. Наиме, предузимање радње извршења која садржи елементе принуде, рецимо, упућивање претње да ће се напасти на живот или тело пасивног субјекта или њему блиског лица, може бити на једном месту, док место последице радње, вршење обљубе или са њом изједначеног чина, може бити на неком другом. Најчешће то је исто место, међутим, могуће је да се у конкретном случају ради о дистанционом деликту тј. да та места буду различита што може да изазове одређене дилеме. Према општеприхваћеној теорији јединства односно убиквитета,²¹¹ исти значај

---

²¹¹ У теорији кривичног права и упоредном кривичном законодавству прихваћена су три критеријума за одређивање места извршења кривичног дела. По једном (тзв.теорија делатности), место извршења одређује се искључиво према месту радње извршења... По другом, релевантно је само место где је наступила последица (теорија успеха); дело је извршено на оном месту где је последица наступила или је могла односно требала да наступи. најзад, треће схватање (теорија убиквитета) у одређивању места извршења придаје подједнаки значај и месту радње и месту последице. Лазаревић, Љ.: Ибид, оп. цит. стр.86-87.

имају и место радње извршења и место наступања последице стим што код довршеног кривичног дела силовања, то место се у пракси по правилу одређује према месту вршења обљубе или са њом изједначеног чина а код покушаног дела према месту где је употребљана принуда.

Од места извршења дела зависи примена конкретног кривичног законодавства посебно ако је дело започето на територији једне земље а довршено на територији друге. Исто тако, ово питање је значајно и за утврђивање месне надлежности стварно надлежног суда. Када говоримо о времену извршења кривичног дела, сходно чл.16 ст.1 Законика, то време је оно када је извршилац радио или био дужан да ради, без обзира кад је последица дела наступила. Време извршења свршеног кривичног дела силовања је време предузимања последичне радње односно наступања последице, тј. време вршења обљубе или са њом изједначеног чина и самим тим повређивања права на полну слободу пасивног субјекта. Код покушаја силовања, време извршења је оно време када је извршилац започео радњу извршења тј. употребио средства принуде према жртви. Према времену извршења, одређује се кривични закон који ће се применити према учиниоцу кривичног дела затим тај тренутак је битан и због утврђивања узраста учиниоца и његовог душевног здравља те сходно томе и утврђивања степена његове кривичне одговорности. Најзад, он је значајан и за утврђивање старосне доби пасивног субјекта имајући у виду да није иста тежина дела извршеног над пунолетним или малолетним лицем односно дететом (став 3. и 4.). Време извршења је важно и због застарелости кривичног гоњења чији рок почиње да тече управо од теренутка извршења дела.

6.8 Последице кривичног дела

Последица као институт кривичног права представља обавезни елемент објективног карактера сваког кривичног дела па самим тим и силовања. То несумњиво доводи до закључка да свако кривично дело поседује последицу без обзира да ли је она увек опажљива или видљива те управо ова чињеница указује на то да се њено постојање мора доказивати у свакој конкретној ситуацији.

Под појмом последице кривичног дела подразумева се свака промена произведена у спољном свету.²¹² Она је увек резултат одређене људске радње са којом се мора налазити у узрочном односу. Једноставно речено, одређена радња извршења је

---

²¹² Чејовић, Б.: Ибид, стр. 121.

увек узрок одређеној последици, што чини да оне тек тада постају кривичноправно релевантне. Ваља истаћи и то да, у одређеној ситуацији, приликом утврђивања чињеничног стања, односно одређивања узрока неке последице, може доћи до значајних проблема око утврђивања конкретног узрока који је изазвао промену у спољном свету. Ово тим пре, што је сасвим могуће да у конкретном случају постоји више услова, односно радњи извршења и неких објективних околности које утичу на наступању последице. Из овога јасно произилази, да се све околности конкретног случаја морају веома пажљиво разјаснити.

Имајући у виду да се извршењем сваког кривичног дела увек напада правом заштићено добро пасивног субјекта, стоји да се последица у ствари реализује на том заштићеном добру и то у виду његовог повређивања или угрожавања.²¹³ Повређивање неког правног добра подразумева његово уништење или оштећење, док се угрожавање састоји у стварању опасности за то добро кроз могућност његовог повређивања, уништавањем или оштећењем.

На основу наведеног, разликујемо кривична дела која за последицу имају повређивање заштићеног правног добра или кривична дела угрожавања наведеног.

Значај последице као института кривичног права састоји се у томе, што од ње зависи тачна квалификација неког кривичног дела, затим утврђивање његовог покушаја, односно извршења у стицају са другим кривичним делом. На крају, последица је значајна и утврђивање места извршења кривичног дела. То је посебно значајно у ситуацији када је место радње извршења и наступиле последице различито.

Силовање спада у групу кривичних дела која за последицу имају повређивање заштићеног правног добра. Анализом законског појма силовања, посматрано на први поглед, можемо констатовати да се последица овог кривичног дела састоји у повређивању телесног интегритета жртве.

Ова повреда као чулно опажљив акт, може у одређеној ситуацији бити двоструко манифестована, па тако с једне стране, услед употребе физичке снаге, као облика принуде, тело жртве може бити лакше или теже повређено, односно она може бити лишена живота или са друге стране, самим вршењем обљубе или са њом изједначеног чина, дакле пенетрацијом у телесне отворе жртве, такође се повређује телесни интегритет пасивног субјекта. Услед вршења обљубе може доћи и до

---

²¹³ Последица се може произвести на стварима, на људима било као физичком (физичка промена, нпр. смрт код убиства), било као психичком (психичка промена нпр. код увреде и клевете), или каквом чисто законском бићу. Живановић, Т.: Ибид, оп.цит.стр. 139-140.

изазивања трудноће код женске особе, жртве кривичног дела или неке кожно-венеричне односно заразне и полно преносиве болести. Насупрот томе, у ситуацији када се као облик принуде употребљава претња да ће се непосредно напасти на живот или тело пасивног субјекта или њему блиског лица, повређивање телесног интегритета се остварује самим вршењем полног акта.

Међутим, повређивање телесног интегритета не треба посматрати само као повреду у физичком смислу већ знатно шире, јер се овим деликтом истовремено повређују и нека нематеријална правна добра.²¹⁴ Наиме, вршењем принудне обљубе или са њом изједначеног чина, жртва не преживљава само физичку патњу, већ се извршењем овог кривичног дела, стварају промене и у његовом унутрашњем животу, тј. сфери психе, тако да она преживљава и душевну патњу која није одмах уочљива у спољном свету. Из овога произилази, да се овде као последица јавља и повреда психичког интегритета пасивног субјекта, што сасвим реално може изазвати и одређене последице по његово ментално здравље. Психичке последице се могу манифестовати код жртве силовања као апатично и депресивно стање, затим као поремећај сна и исхране, фригидност и друго. У неким ситуацијама могуће је да дође и до самоубиства пасивног субјекта што се посебно дешава када је реч о женским особама са наглашеним емоцијама.²¹⁵

Даље, принудним вршењем полног акта повређује се и полни интегритет као део телесног интегритета пасивног субјекта који као такав представља комплексан појам, јер обухвата више компоненти као што су полна слобода, полни морал али и полна част као део људског достојанства. Принудним вршењем обљубе или са њом изједначеног чина, знатно се задире у слободу одлучивања пасивног субјекта о ступању у полни однос са другом особом, односно на његов морални став о сексуалном животу уопште. Поред непосредног повређивања полног интегритета пасивног субјекта, вршењем овог кривичног дела, код њега се могу појавити и друга крајње непријатна и негативна осећања као што су, осећање понижености и срамоте,

---

²¹⁴ Не може се прихватити правни став првостепеног суда изнет у пресуди којом је окривљени ослобођен од оптужбе услед недостатка доказа а да је извршио кривично дело силовања у покушају из чл. 178. ст.1. у вези чл.30. КЗ јер, између осталог, оштећена није претрпела никакве повреде. (Решење Врховног суда Србије Кж. 1703/08, од 23.09.2008г.), види више, , <http://propisnet.mup.>, Ибид, приступљено, 10.03.2014г. у 09,04ч.

²¹⁵ Ово је посве реално када је у питању млада и неискусна женска особа, чија се психа, када је реч о полним односима још развија (посебно када је реч о патријархалној средини). Постоји могућност да таква особа изгуби способност за здрав полни однос заснован на љубави и упути се у промискуитет или проституцију. Такве особе бивају фрустриране неостварењем своје замисли, идеала о љубави као начину испољавања сопствене полности. Мемедовић, М.: Ибид, стр. 156.

губитак самопоуздања, осећај ниже вредности, осећај страха од понављања дела, уцена и претњи учиниоца након извршеног дела па све до осуде јавности и сопствене породице.²¹⁶

Овако свестрано посматрана последица кривичног дела силовања овај деликт сврстава у круг најтежих кривичних дела, тј. дела која својим извршењем проузрокују висок степен друштвене опасности.

6.9 Субјект кривичног дела

Субјект кривичног дела или активни субјект је битан елемент бића сваког кривичног дела. Овај неизоставан елемент, у ствари представља синоним за појам умишљајног учиниоца свршеног или покушаног кривичног дела, односно синоним за било које лице које учествује у извршењу кривичног дела предузимањем инкриминисане радње. У вези са овим, интересантно је виђење професора Стојановића који говори о три групе лица која остварују кривично дело: 1) извршилац (непосредни извршилац, посредни извршилац и саизвршилац), 2) саучесници и 3) остала лица чији допринос по интезитету и квалитету није од таквог значаја да у односу на такве форме учествовања треба реаговати кривичним правом.²¹⁷

У нашој кривичноправној теорији и законодавној пракси прихваћен је рестриктивни, тј. најужи појам извршиоца кривичног дела који подразумева разликовање извршиоца и саучесника у чији појам се сврставају помагање, подстрекавање и саизвршилаштво.

Инкриминисана радња дакле, може бити предузета од стране једног лица, као извршилачка радња, која је непосредни узрок наступелој забрањеној последици или саучесничка радња, чија се суштина састоји у постојању заједничке делатности предузете од стране више лица и којом се доприноси извршењу кривичног дела, односно она представља услов за наступање забрањене последице.

Поред извршиоца и саучесника, појам субјекта кривичног дела у најширем смислу обухвата и лица која без кривице предузимају радњу кривичног дела. Субјектом се сматра и оно лице које се приликом извршења кривичног дела послужило животињом, механичком или природном силом. Међутим, спорно је да ли је субјект

²¹⁶ Могућно је код неких женских особа (тј. жртве силовања) да у свести остане слика те „непријатне реалности“ коју није могуће као „ожиљак патње“ за цео живот избећи забором. Мемедовић, Н.: Ибид, стр. 157.

²¹⁷ Види више, Стојановић, З.: *Кривично право, општи део*, Ибид, стр. 257.

кривичног дела и оно лице које се за извршење кривичног дела послужило и другим лицем. На то питање се може потврдно одговорити само у неким ситуацијама, односно уколико су испуњени услови за постојање посредног извршилаштва (пре свега ако то друго лице не предузима вољну радњу јер је кривично дело извршило под утицајем апсолутне силе или је дело о извршено у неотклоњивој стварној заблуди, затим када је реч о кривичном делу за које се код извршиоца тражи неко посебно својство или се за извршење дела користи сасвим мало дете).²¹⁸

Учинилац кривичног дела може бити само човек, тј. физичко лице које је навршило 14. година живота, без обзира на пол, с тим што ће од овог правила постојати изузетак у ситуацији када се за учиниоца везује неки субјективни елемент у виду личног својства, личног односа или нека лична околност. Лице које у време извршења кривичног дела није навршило 14. година живота не може бити субјект кривичног дела, односно учинилац кривичног дела.

У нашој законодавној пракси под одређеним условима постоји одговорност и правног лица за извршено кривично дело.²¹⁹

Од појма субјекта кривичног дела треба разликовати појам субјекта кривичне одговорности; само субјект кривичног дела може бити и субјект кривичне одговорности, али сваки субјект дела не мора бити и субјект кривичне одговорности уколико у време извршења дела није био урачунљив у односу на кривично дело и није поступао са виношћу.²²⁰

Када говоримо о кривичном делу силовања, субјект односно извршилац може бити свако лице које умишљајно врши принудну обљубу или са њом изједначени чин над другим лицем без обзира на његов пол и без обзира да ли се са њим налази у брачној или ванбрачној заједници, а у циљу задовољења сопственог полног нагона при чему радњом извршења проузрокује последицу, тј. повреду полне слободе пасивног субјекта. То лице може бити мушког или женског пола, с тим што су овде могуће различите ситуације.

---

²¹⁸ Ибид, оп.цит.стр. 259.

²¹⁹ Закон о одговорности правних лица за кривична дела, („Службени гласник Р Србије“ бр.97/2008), у члану 6. предвиђа одговорност правног лица за кривично дело које у оквиру својих послова, односно овлашћења учини одговорно лице у намери да за правно лице оствари корист (став 1.) или ако је због непостојања надзора или контроле од стране одговорног лица омогућено извршење кривичног дела у корист правног лица а од стране физичког лица, које делује под надзором и контролом одговорног лица (став 2.).

²²⁰ Лазаревић, Љ.: Ибид, оп.цит. стр. 75.

Најмање спорна ситуације је када мушкарац употребом средстава принуде врши обљубу или са њом изједначен чин над женском особом. Слична је ситуација и када учинилац, лице мушког пола, врши незаконит полни акт над другим мушким лицем као пасивним субјектом. Јасно је да је овде могуће вршити само полни чин изједначен са обљубом, тј. анални и орални коитус. Проблеми настају када се као учинилац појављује женска особа, а жртва обљубе мушкарац. Ова ситуација је практично веома спорна, прво из разлога што жене по правилу нису сексуално агресивне према мушкарцима у смислу да примењују насиље да би оствариле полни однос иако такав покушај може да постоји, друго, сасвим је могуће да би мушкарац као жртва силовања био психофизички неспособан за пенетрацију у женски полни орган, услед одсуства ерекције свог полног органа. Ово ипак не треба у потпуности искључити, јер је могуће да услед употребе психофизичких супрстанци, односно омамљујућих средстава, од стране женске особе као учиниоца, дође до савлађивања отпора мушкарца као пасивног субјекта и да након успостављања ерекције његовог полног органа, ипак дође до сношаја. Сматрамо да је реалнији случај да женска особа изврши принудну обљубу над жртвом мушког пола употребом претње да ће за пасивног субјекта или њему блиско лице открити нешто што би шкодило његовој части или угледу, или претњом неким другим тешким злом. Без обзира на све изнето остаје спорно питање, који ће се мушкарац, пасивни субјект овог дела, одлучити да пријави силовање од стране учиниоца женског пола, а исто тако, и само доказивање овог дела би било пропраћено са пуно потешкоћа.²²¹ На крају ваља напоменути ситуацију где је извршилац силовања женска особа а и жртва кривичног дела женског пола.

Овакав сексуални однос није инкриминисан, али у ситуацији ако је пропраћен употребом силе или претње овде се може радити о елементима кривичног дела недозвољене полне радње или принуде.

Кривично дело силовања може се извршити и заједно од стране више лица што такође отвара одређена спорна питања у теорији и пракси, међутим о овоме ће бити више речи у делу рада када ће се говорити о саучесништву као облику учествовања у кривичном делу.

---

²²¹ Види Стојановић, З.: Коментар кривичног законика, Ибид, оп. цит. стр. 530.

6.10 Кривица учиниоца кривичног дела силовања

У циљу потпунијег сагледавања проблематике кривице учиниоца кривичног дела силовања, сматрамо да је неопходно да на почетку овог излагања укажемо на концепцијско схватање нашег актуелног Кривичног законика о појму кривице односно општег појма кривичног дела. Наш Законик сходно чл. 14 прихвата формални и објективно-субјективни појам кривичног дела као дела које је законом предвиђено као кривично дело, које је противправно и које је скривљено (став 1.).

На овај начин Законик кривицу интегрише у општи појам кривичног дела који је иначе другачије дефинисан у односу на став наше раније законодавне и теоријске праксе. Кривица је тада била везана за кривичну одговорност па је сходно томе кривично дело постојало и онда када је оно учињено од стране извршиоца који није кривично одговоран. Међутим, сада, према ставу 2. Законика, нема кривичног дела уколико је искључена противправност или кривица иако постоје сва обележја кривичног дела одређена законом. Овакав искључиви став се ублажава одредбама члана 79. став 2. и члана 80 став 2 и 3. Законика, којима се предвиђа да се неурачунљивом лицу које је учинило противправно дело које је као такво законом предвиђено као кривично дело, може изрећи самостално одређена мера безбедности под законом предвиђеним условима.²²² Исто важи и за учиниоца кривичног дела чија је урачунљивост битно смањена ако му је изречена казна или условна осуда.

Суштину кривице, сходно члану 22. Законика чине, кумулативно посматрано, два субјективна саставна елемента, с једне стране психичко стање учиниоца тј. његова урачунљивост у време извршења кривичног дела и с друге стране, његов психички однос, умишљај или нехат, према конкретном делу које му се ставља на терет и због којег му се може изрећи кривична санкција. Нормативни елемент кривице представља свест и могућност постојања свести код учиниоца односно његова дужност да буде

---

²²² Ради се о мерама безбедности; Обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи (чл.81) и Обавезно психијатријско лечење на слободи (82).

свестан забрањености дела.²²³ Дакле, дилеме нема, наш законодавац је одредио кривицу као психолошко- нормативну категорију.²²⁴

Кривица као опши субјективни елемент кривичног дела има и своје објективне услове па тако њено постојање подразумева с једне стране, егзистенцију неког криминалног догађаја који је њоме инкорпориран а са друге, одређено старосно доба учиниоца.

Из свега наведеног, имајући у виду функционалну повезаност кривичног дела, урачунљивости и виности његовог учиниоца, закључујемо да је сасвим прихватљиво да о овим компонентама кривице говоримо заједно на истом месту када разматрамо питање кривице учиниоца кривичног дела силовања посебно имајући у виду да је урачунљивост као психичко стање учиниоца кривичног дела неопходна претпоставка његове виности која је у ствари мост између дела и личности учиниоца, односно врата кроз која учинилац улази у кривично право.²²⁵

Да би се учинилац кривичног дела силовања сматрао урачунљивим потребно је да је он у тренутку вршења принудне обљубе или са њом изједначеног чина био психички здрав тј. да је поседовао такво стање душевног здравља које му је омогућавало да правилно расуђује о својим поступцима (интелектуално својство) и њима вољно управља (волунтаристичка компонента).

Дакле, код њега је постојала могућност схватања да својом радњом принуђује на сексуални однос друго лице и да тиме чини противправан чин. Тај корелативни однос између извршиоцевог душевног здравља и његове психичке стране немора увек да постоји. Наиме, код извршиоца може да постоји полни нагон веома јаког интезитета који утиче на његово понашање односно управљање поступцима. Стање урачунљивости учиниоца кривичног дела уопште па и сексуалног деликта се претпоставља и она се утврђује само ако се посумња у њено постојање и то индивидуално за сваког учесника у кривичном делу односно у односу на конкретно извршено кривично дело.

Стање урачунљивости се утврђује према времену извршења кривичног дела тако да психичко стање учиниоца у каснијим фазама или у току суђења није

²²³ Кокољ, М. (2007). *Свест и свесност у судској психијатрији и кривичном праву*, Наука, безбедност, полиција, 12(3), 3-16.

²²⁴ Јовић, М. (2005). *Кривица у новом кривичном закону Републике Србије*, Безбедност бр. 6, Београд, 938-949.

²²⁵ Франк, С.(1955). *Теорија казног права*, општи део, Загреб, , стр. 137, извор, Чејовић, Б.: Ибид, стр.192.

релевантно. Различито стање урачунљивости учиниоца кривичног дела силовања отвара питање степеновања његове кривице.

Стање душевног здравља извршиоца кривичног дела силовања може бити нарушено услед одређених поремећаја психичких функција у тој мери да услед тога он није био у могућности да схвати значај принудног вршења сексуалног чина односно није био у могућности да у конкретној ситуацији управља својим поступцима. Те поремећаје психичких функција Законик препознаје и дефинише као душевну болест, привремену душевну поремећеност, заостали душевни развој и тешку душевну поремећеност (члан 23. став 2.) о чему овде неће бити речи осим што ваља напоменути да ти биолошки узроци могу пресудно утицати на психолошку страну урачунљивости извршиоца кривичног дела силовања који услед тога може постати неурачунљив. Та чињеница утиче на постојања кривице односно искључује постојање самог кривичног дела. Неурачунљивом извршиоцу сексуалног деликта се не може изрећи казна као врста кривичне санкције али то као што је већ речено не искључује могућност да се према њему изрекну одређене законом предвиђене мере безбедности.

Слична је ситуација и онда када је код извршиоца кривичног дела силовања у време извршења дела постојала битно смањена урачунљивост чије се постојање само по себи не претпоставља већ се мора посебно доказивати. У овој ситуацији урачунљивост је у великој мери смањена али без обзира на то извршиоцу се суди као да је урачунљив што се може закључити из чињенице да постојање битно смањене урачунљивости код извршиоца, сходно изменама и допунама Законика из 2009г, није више факултативни основ ублажавања казне.

На крају излагања о урачунљивости као једној од субјективних компоненти кривице учиниоца кривичног дела силовања треба указати и на законске одредбе које се односе на скривљену неурачунљивост активног субјекта кривичног дела (члан 24.). То је ситуација када се извршилац употребом алкохола, дрога или на други начин сам доведе у стање неурачунљивости те у том стању покуша или изврши принудну обљубу или са њом изједначен чин.

Његова кривица ће се утврђивати према времену које је непосредно предходило довођењу у такво стање. Важно је да је он сам себе довео у такво стање и да је то учинио умишљајно. Извршилац сексуалног деликта који се у наведеној ситуацији нашао у стању битно смањене урачунљивости не може очекивати ублажавање казне приликом одмеравања исте.

Постојања неких од ових стања урачунљивости односно неурачунљивости извршиоца кривичног дела силовања у конкретним ситуацијама, утврђује поступајући суд а на основу налаза и мишљења вештака одговарајуће струке.

Други конститутивни елемент кривице учиниоца кривичног дела силовања је виност која одражава његов психички однос тј. његову свест и вољу као практичну страну свести о свим битним обележјима дела. Посматрајући кривично дело силовања кроз призму свих његових облика извршења оно може бити извршено како умишљајем тако и из нехата.

Основни облик овог дела може се остварити једино директним умишљајем што практично значи да његов извршилац има свест да својом радњом принуђује пасивног субјекта на вршење обљубе или са њом изједначеног чина. Он је свестан да ту принуду остварује употребом силе или претњом предузимања напада на живот или тело жртве или њој блиског лица како би је спречио у пружању отпора. Извршилац има представу да сексуални чин врши без пристанка објекта напада и да тиме повређује његов телесни, психички и полни интегритет односно има свест о последици свог дела. Из наведеног произилази да он има свест о узрочној вези радње и последице свог дела и без обзира на то он хоће његово извршење чиме испољава своју намеру о крајњем циљу извршења дела а то је вршење обљубе или са њом изједначеног чина. Имајући у виду све наведено, извршилац је свестан противправности свог дела.

За извршење и неких других облика кривичног дела силовања је потребан умишљај извршиоца па тако, он је свестан да принуђава на сексуални чин пасивног субјекта својом претњом да ће за то или њему блиском лицу открити нешто што би шкодило његовој части или угледу или претњом неким другим тешким злом. Исто тако, он је свестан и када се исто дело силовања врши од стране више лица односно када радњу извршења остварује на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин за жртву. Тај квалитет свести је потребан и кад врши принудну обљубу над малолетним лицем²²⁶ или дететом.

Насупрот томе, да би овај извршилац одговарао за квалификовани облик кривичног дела силовања, он се не сме руководити умишљајем према наступању последице дела у смислу изазивања трудноће жртве женског пола или њене смрти већ

---

²²⁶ За постојање правне квалификације тежег облика кривичног дела силовања због малолетства пасивног субјекта, нужно је да је учинилац знао да је жртва малолетна или да је ту околност морао знати као могућу, па се и поред тога одлучио на извршење кривичног дела силовања. (Пресуда Врховног суда Србије, Кж. 510/2002.), Симоновић, Д. (2010). *Кривична дела у српској легислативи*, Службени гласник, Београд, 305.

се руководи свешћу да својом радњом може учинити дело али је олако држао да до тога неће доћи или да ће то моће спречити.

Из свега наведеног произилази да је виност оборива претпоставка што значи да се она мора за разлику од урачунљивост доказивати од стране суда и то према времену извршења самог дела.

6.11 Својство пасивног субјекта

Поред активног субјекта кривичног дела које је синоним за појам умишљајног учиниоца свршеног или покушаног кривичног дела, у кривичноправној литератури, постоји и појам пасивног субјекта који као такав такође представља битан елемент кривичног дела.

Појам пасивног субјекта се односи на физичко или правно лице које је својеврстан објект радње, нападни објект тј. предмет кривичног дела чије је правом заштићено добро или интерес вршењем кривичног дела угрожено или повређено. То је лице на коме се предузима радња извршења чији појам у кривичнопроцесном праву одговара појму оштећеног лица.

Сматрамо прихватљивим истаћи и то да се код пасивног, за разлику од активног субјекта, не постављају посебни услови у смислу узраста физичког лица као жртве кривичног дела, па тако оно не мора имати навршених 14. година живота, затим, не постоји као услов да пасивни субјект мора бити душевно здрава особа, што значи да се може налазити и у стању неурачунљивости односно да нема способност да схвати значај свог понашања или да управља својим поступцима услед душевне болести, привремене душевне поремећености, заосталог душевног развоја или друге теже поремећености.

Код кривичног дела силовања, пасивни субјект је физичко лице над којим се уз употребу принуде врши обљуба или са њом изједначен чин услед чега долази до повређивања његовог телесног, психичког односно полног интегритета у смислу повреде његове полне слободе, полног морала и полне части као правом заштићених добара.

Жртва кривичног дела силовања може бити било које физичко лице, што значи без обзира на пол и узраст, тј. лични однос са учиниоцем, лична својства и друге личне

околности пасивног субјекта.²²⁷ Значи без обзира на његову верску, етничку и националну опредељеност, социјални, културни и образовни статус.

Принудна обљуба или са њом изједначени чин може се вршити како према женском тако и према мушком лицу које може бити пунолетно или малолетно, односно лице које није навршило 14. година живота, при чему ће чињеница која се тиче узраста пасивног субјекта знатно утицати на тежину овог кривичног дела. Силовање ће постојати без обзира на то да ли се пасивни субјект са учиниоцем налази у каквом личном односу тј. брачној или ванбрачној заједници или родбинском односу затим односу подређености или надређености или старатељском односу итд.. Значи није битно да ли је учинилац одржавао полне односе са пасивним субјектом, тј. да ли је са њим раније био у брачној или са њом изједначеној заједници. Дело ће постојати и у ситуацији ако након извршења кривичног дела силовања дође до брака или ванбрачне заједнице између учиниоца и пасивног субјекта, с тим што се ова околност може узети као олакшавајућа приликом одмеравања казне.

7. Однос кривичног дела силовања и неких општих института кривичног права

7.1 Опште напомене

У циљу бољег разумевања специфичности кривичног дела силовања, сматрамо да је сврсисходно да у даљем излагању укажемо на однос овог кривичног дела против полне слободе и неких општих института кривичног права.

На првом месту, у фокусу нашег интересовања биће покушај извршења кривичног дела силовања као могуће посебне фазе извршења. Утврђивање постојања покушаја овог дела је значајно питање имајући у виду његову правну природу те је сходно томе, веома важно утврдити када се је радња извршења кривичног дела започета али није довршена јер управо од тога зависи разграничење покушаја извршења од фазе припремних радњи односно фазе наступања последице. Покушај силовања је по правилу кажњиво понашање те то оправдава наш став да се ова проблематика посебно и свеобухватније сагледава.

---

²²⁷ Жртва силовања може бити и лице које бави проституцијом, тј. предузимањем различитих радњи сексуалног карактера у виду услуга, појединачно неодређеном броју лица, у циљу задовољења њиховог полног нагона, по правилу уз остваривање одређене материјалне користи.

У контексту покушаја извршења кривичног дела силовања значајно је указати на могућност постојања добровољног одустанка учиниоца од довршења започете радње извршења. За примену правних правила која се тичу овог кривичноправног института потребно је да су испуњени одређени услови које је неопходно посебно размотрити. За својеврсно разматрање, интересантна је и ситуација у којој извршилац својеволјно одустаје од довршења дела али се у његовим радњама које је предузео, ипак стичу елементи бића неког другог самосталног кривичног дела.

Вишеструко је важно истаћи и случајеве извршења кривичног дела силовања од стране више лица која у одређеном криминалном догађају могу имати различите улоге почев од улоге директног извршиоца, који у ствари сам предузима радњу извршења којом се изазива наступање забрањене последице, до тога, да она само доприноси да неко друго лице предузме последично инкриминисану радњу. Учешће више лица у извршењу кривичног дела силовања изазива знатно већи степен друштвене опасности за објект заштите.

За разлику од овог стицаја више лица у извршењу кривичног дела силовања посебно је питање анализе стицаја који постоји у случају када једно лице са једном или више радњи извршења оствари последице више кривичних дела, значи поред силовања оствари обележја и неких других дела, тако да му се за сва дела суди у једном кривичном поступку, доноси једна пресуда и изриче једна казна.

У склопу овога ваља указати и на ситуацију постојања више истоврсних кривичних дела извршених под посебним условима са више радњи, од стране једног учиниоца, када ће се сматрати да постоји једно продужено кривично дело силовања.

Даље, као разлог нашег интересовања издвајамо и случајеве у којима код учиниоца не постоји свест о некој стварној околности (заблуда о радњи извршења, забрањеној последици, њиховој повезаности, личним својствима пасивног субјекта) која представља битан елемент бића кривичног дела силовања тако да услед тога може доћи до искључења његове кривице за извршено дело.

На крају, желимо да истакнемо и ситуацију у којој се може наћи пасиван субјект кривичног дела силовања а то је случај да приликом одбијања противправног напада од себе и сам изврши законом недозвољену радњу према извршиоцу дела што даје могућност за примену института нужне одбране који представља један од основа искључујења кажњивост за извршено кривично дело.

7.2 Покушај силовања

Покушај извршења као институт кривичног права представља један од стадијума извршења кривичног дела стим што треба нагласити да његово постојање у развоју одређеног инкриминисаног догађаја нема обавезан карактер али то са друге стране, никако не умањује његов значај како у правној теорији тако и у судској пракси. Ретка су кривична дела која у својој егзистенцији пролазе све фазе извршења, од доношења одлуке за извршење кривичног дела па преко припремних радњи којима се омогућава спровођење у дело донете одлуке односно покушаја извршења дела и проузроковања забрањене последице. Обично се у конкретној ситуацији одмах након донете одлуке предузима радња извршења којом се истовремено и директно доприноси наступању штетне последице на објекту кривичног дела.

Покушај представља умишљајно започињање радње извршења или њено довршење, при чему последица дела није произведена.²²⁸ Из наведене општеприхваћене дефиниције произилази и разликовање несвршеног и свршеног покушаја који сам по себи није кажњив осим када су за то испуњени одређени законски услови.

За разлику од неких кривичних дела, код силовања као двоактног кривичног дела, могућ је покушај дела који се манифестује кроз примену средстава принуде према пасивном субјекту са намером обљубе или са њом изједначеног чина али не и њиховог вршења, јер у случају започињања недозвољеног полног односа, тј. делимичним пенетрирањем мушког полног органа у телесне шупљине жртве силовања, ово кривично дело би било довршено односно наступила би противзаконита последица. За постојање покушаја силовања довољно је да извршилац према свом плану умишљајно почне са употребом неког од средстава принуде, примера ради, да упуту жртви озбиљну претњу да ће непосредно напасти на њен живот или тело или њему блиског лица односно упуту претњу да ће за то или њему блиско лице открити нешто што би шкодило његовој части или угледу тј. претњу наношења неког другог тешког зла. Такође, он може у овој ситуацији да умишљајно предузима и неке друге активности које према својој суштини и форми представљају употребу силе а све у намери даљег непосредног вршења обљубе или са њом изједначеног чина. Значи овде мора постојати несумљива тесна веза између принуде и намере извршиоца за вршењем

---

²²⁸ Живановић, Т.: Ибид, стр.152.

недозвољеног полног чина. Принуда мора бити временски и просторно одређена ка вршењу тог другог акта кој се ипак не предузима. Из наведеног, несумњиво произилази, да је код кривичног дела силовања једино могуће постојање несвршеног покушаја.

Када говоримо о либидиозној намери извршиоца, она не мора бити недвосмислено испољена у свакој конкретној ситуацији што свакако може изазвати одређене реалне проблеме око утврђивања постојања покушаја силовања.

Наиме, вербално изражена претња жртви кривичног дела, не мора садржати експлицитно изражену намеру извршиоца ка вршењу насилног сексуалног чина па чак и употребљена физичка сила може бити схваћена у сасвим другом контексту.

У сваком случају то су фактичка питања која треба посматрати кроз призму целокупног понашања извршиоца у одређеном криминалном догађају посебно водећи рачуна о начину употребе принуде као средства извршења и околности под којима се то чини, како не би постојала дилема у погледу намере извршења неког другог кривичног дела, као што су рецимо, кривично дело недозвољене полне радње или противправно лишења слободе.

Извесне потешкоће у дефинисању покушаја силовања могу изазвати и одређене делатности предузете од стране извршиоца које представљају својеврсне припремне радње, којима се као таквим, у ствари само олакшава касније извршење кривичног дела.²²⁹ Те предходне радње могу обухватати неке елементе принуде да се рецимо жртва одведе на неко усамљено место како би се касније над њом извршило силовање. У наведеној ситуацији извршилац својим поступком предузима вољну радњу и изражава јасну намеру тако да се може поставити питање да ли се у том случају ради о покушају силовања?

---

²²⁹ У циљу решења проблема разграничења припремних радњи од радње извршења кривичног дела, боље речено од покушаја кривичног дела у правној доктрини кривичног права постоје три теорије: објективна, субјективна објективно-субјективна.

- а) По објективној теорији, покушај кривичног дела постоји само ако је предузета делатност која је у закону одређена као радња кривичног дела. А такве делатности су оне делатности којима се делимично остварује биће кривичног дела.
- б) По субјективној теорији, покушај кривичног дела постоји чим је обелодањена злочиначка воља учиниоца, без обзира каквом је то делатношћу учињено.
- ц) Најзад, постоји и објективно-субјективна теорија, по којој је код решења овог питања важно поћи од тога да се као радња извршења кривичног дела може сматрати она делатност која се појављује као природни део радње кривичног дела, због нужне повезаности с њом. Међутим, да би постојао покушај кривичног дела, таква делатност мора да је пропраћена и злочиначком вољом учиниоца. Garraud, R.: *Traite theorique et pratique de droit penal francais*, Paris, 1924, оп.цит. стр. 494, извор, Чејовић, Б.: Ибид, стр.238.

Одговор лежи у чињеници да је за постојање покушаја силовања ипак потребна принуда посебног квалитета тј. она која се искључиво налази у непосредној тесној вези са вршењем обљубе или са њом изједначеног чина.

Значи принуда којом се непосредно напада на живот или тело жртве или њој блиског лица предузета у циљу истовременог вршења обљубе или са њом изједначеног чина. У супротном, наведеном принудом се само доприноси извршењу кажњиве радње силовања, тако да она остаје у саставу припремних радњи као фазе извршења кривичног дела које саме по себи и не морају бити кажњиве осим ако се овим не остварује неко друго самостално кривично дело.

На овом месту значајно би било указати на могућност неподобног покушаја кривичног дела силовања. Генерално гледајући, неподобан покушај, сходно чл. 31 Законика, постоји када учинилац покуша да изврши кривично дело неподобним средством или према неподобном предмету. У контексту кривичног дела силовања, учинилац покушава да изврши дело иако има погрешну представу о могућности реализације дела у смислу заблуде о подобности средства извршења или подобности објекта радње извршења односно и једног и другог истовремено. Примера ради, неподобност средства извршења постоји када извршилац ради вршења обљубе или са њом изједначеног чина прети пасивном субјекту пластичним пиштољем како би га онеспособио за отпор а овај се сходно тој чињеници успешно одбрани од напада или када извршилац погрешно држи да, жртви даје хемијско средство којом ће је довести у такво психофизичко стање у ком она није способна да се брани или ће је стимулисати на сексуални однос, а у ствари јој даје најобичније средство за успављивање односно неко енергетско пиће које код жртве може изазива само тренутно поправљање расположења.

Неподобан покушај може постојати и у ситуацији када извршилац претњом да ће напасти на живот или тело блиског лица пасивног субјекта, погрешно мисли да може на тај начин да присили жртву на обљубу или на са њом изједначен чин. Он у ствари има погрешну представу о идентитету тог лица односно његовој блискости са објектом радње извршења.

За објективну немогућност остварења обљубе или са њом изједначеног чина, разлози могу бити и анатомске и функционалне природе, било да је реч о средству или објекту.²³⁰

У пракси је неретко могуће да извршилац мушког пола, у корист своје одбране од кривичног дела које му се ставља на терет, износи одређене чињенице које се тичу његове привремене или сталне полне немоћи како би на тај начин избегао одговорност за покушај силовања односно указао на постојање неподобног покушаја. Он овом приликом истиче неподобност свог полног органа као средства извршења. То су ситуације када код извршиоца услед стања алкохолисаности и физичког умора изостане или дође до опадања ерекција полног органа тако да је немогуће да дође и до делимичне пенетрације у телесне шупљине жртве. Овде би пресудну улогу у циљу утврђивања чињеничног стања, могло имати адекватно вештачење степена алкохолисаности извршиоца и њеног утицаја на његову либидиозну намеру. Сличана је ситуација и када се извршилац брани од покушаја силовања истицањем околности да код њега постоји стање полне немоћи услед импотентности. И поред свега ово стање не мора бити релевантно имајући у виду кривичноправно схватање појма обљубе.²³¹

У разматрању проблематике покушајаног кривичног дела силовања, посебно место заузима и питање покушаја квалификованог тежим обликом овог дела. Приликом умишљајног извршења основног облика овог кривичног дела, могуће је као што смо могли видети, да оно остане у фази покушаја, али да том приликом, услед употребе силе као средства принуде, дође до наступања теже последице (нпр. тешке

---

²³⁰ Анатомске препреке за полни сношај код мушких могу бити пре свега немање или замашан недостатак уда. Обоје је ретко урођено. Много чешће је обоје стечено и то услед обољења као што је рак, фагеденична гризлица, гангрена после тифуса или код шећерне болести (диабетис), па затим код удесних, злочиначких или својеволјних повреда. Према величини патрљка уда, сношај је веома отежан, или сасвим неизводљив... Најпосле и обољење уда... могу трајно или пролазно отежати или онемогућити полни сношај.... Функционални узрок сношајне немоћи код мушких је у недостатку укрупности уда еректио... укрупност уда зависи прво од ерекционог центра у кичми, друго од психосексуалног центра у мозгу, а треће од централних живаца који спајају ерекциони центар са психосексуалним у мозгу с једне и с друге стране од периферних живаца који везују ерекциони центар са удом... Могуће је да до укрупности уд (аректио) не дође под утицајем нерасположења, одвратности, изванредних узбуђења, страха, тако да мозак може на ерекциони центар тако деловати, да га потпуно укочи услед чега ерекција изостане и тиме онемогући сношај... Анатомске сметње за сношај женских могу бити: немање или закржљалост, неприступачност или непролазност стиднице, односно усмине... Једина функционална препрека за полни сношај женских потичу од месних обољења женских полних органа и то од:вагинизма и вредљивости унутрашњих полних органа. Вагинизам је грчевито скупљање стезача усмине, м. цонстриктор цунни, услед болесне осетљивости стиднице, а нарочито улазне усмине... На тај начин је улаз усмине функционално затворен и сношај онемогућен. Миловановић, М. (1926) *Судска медицина*, Београд, стр.169-177, извор, Мемедовић, Н.: Ибид, стр.210.

²³¹ Види више, Мемедовић, Н.: Ибид. стр. 211.

телесне повреде) код пасивног субјекта што је пропраћено нехатом извршиоца.²³² У теорији постоје различита схватања ове ситуације па тако, по једном схватању, у оваквом случају постоји покушај кривичног дела силовања квалификован тежом последицом. По другом схватању у оваквом случају постоји свршено кривично дело силовања, јер је наступила тежа последица. По трећем схватању, које се може сматрати прихватљивим, у наведеном случају ради се о стицају основног кривичног дела у покушају и тежег облика овог дела.²³³ У овом контексту ваља напоменути и ситуацију када кроз случај покушаја силовања, буду остварени и елементи кривичног дела недозвољених полних радњи. У том случају узима се да постоји само покушај тежег кривичног дела (а не стицај) али околности, да је кроз покушај довршено неко лакше кривично дело треба третирати као отежавајућу околност приликом одмеравања казне.²³⁴

За умишљајно започето извршење кривичног дела силовања, Законик сходно чл. 30 став 2, предвиђа казну као и да је дело у потпуности извршено и та казна се сада сходно члану 57. став 2. Законика, не може ублажавати за разлику од ранијег законског решења када се истом одредбом, предвиђало факултативно ублажавање казне за покушај кривичног дела што је имало смисла имајући у виду да се овде ради о несвршеном покушају тј. није дошло до наступања забрањене последице. У случају постојања неподобног покушаја који је без обзира на своја својства, кажњив јер представља друштвено опасно дело, Законик предвиђа да се учинилац може и ослободити од казне што самим тим, с друге стране, даје и могућност ублажавања прописане казне.

На крају треба указати и на могућност добровољног одустанка од покушаја кривичног силовања у вези чега ће бити више речи у наредном излагању.

7.3 Добровољни одустанак

Као што смо могли видети кривично дело силовања може из одређених разлога у конкретној ситуацији остати у фази покушаја тј. може доћи до ненастајања

---

²³² У случају када је оштећена, коју је оптужени почео да туче у намери да је принуди на обљубу, у циљу одбране искочила из стана оптуженог кроз прозор и том приликом задобила тешку телесну повреду, ради се о покушају кривичног дела силовања. (Пресуда Окружног суда у Београду, К. 174/96 од 22.5.1997г.), види више, [хттп://прописнет.муп.](http://прописнет.муп.), Ибид, приступљено, 10.03.2014г. у 08,45ч.

²³³ Види више, Чејовић, Б.: Ибид, стр. 241.

²³⁴ Види више, Стојановић, З.: *Кривично право, опити део*, Ибид, стр.226.

зобрањене последице. Наиме, активни субјект може започети предузимање радње извршења, значи употребити неко средство принуде према пасивном субјекту ради савлађивања његовог отпора са циљем да над њим изврши обљубу или са њом изједначен чин, али он ипак одустаје од довршења дела односно он не предузима инкриминисани полни акт. У наведеном случају потпуно је могуће применити правна правила која произилазе из одредби Кривичног законика (чл. 32) а које се тичу института добровољног одустанка од покушаног кривичног дела.

Добровољним одустанком од покушаног кривичног дела омогућава се повољнији третман учиниоцу стим што ваља указати на то, да у теорији постоје различити ставови око основаности примене овог кривичноправног института.²³⁵

У сваком случају његово постојање има утемељење у криминалнополитичкој целисходности стимулисања учиниоца да не доврши започето дело и тако изазове наступање теже последице. Он, како то каже професор Стојановић, представља „последњу шансу“ за учиниоца.²³⁶

Да би дошло до примене наведених правила потребно је да су у конкретном случају вршења сексуалног деликта испуњени одређени услови. На првом месту, извршење кривичног дела силовања мора бити умишљајно започето тј. покушано али не и довршено. Значи након употребе средстава принуде и савлађивања отпора жртве не сме доћи до чак и делимичног продирања полног органа извршиоца у телесне отворе пасивног субјекта јер би тада постојало свршено дело и све што би се касније догађало у смислу евентуалног отклањања наступеле забрањене последице било би ирелевантно са аспекта добровољног одустанка. Као што можемо видети код кривичног дела силовања добровољни одустанак је могућ само ако постоји несвршени покушај овог дела.

---

²³⁵ Апстрахујући мање позната и заступљена схватања о циљу и основаности добровољног одустанка, могло би се рећи да данас у теорији кривичног права доминирају три основна схватања у том погледу. По једном, познатом као, теорија „златног моста“, основни циљ добровољног одустанка је да се стимулише учинилац који је започео извршење дела да га не изврши, да се дакле утиче на учиниоца да се уздржи од даљег понашања којим би остварио последицу кривичног дела. Предочавајући му да у случају добровољног одустанка може бити ослобођен од казне или блаже кажњен, законодавац „пребацује мост“ на другу страну, дајући шансу учиниоцу да се врати са пута којим је кренуо. По другом схватању (теорија награде), учинилац који је сам и добровољно одустао од његовог извршења „заслужује“ да буде награђен, без обзира чиме је било мотивисано његово одустајање. Он је ипак својом вољом допринео да не настану теже последице и због тога друштво треба да му се на одређени начин реваншира. Најзад, по трећима, некажњавање у случају добровољног одустанка је у функцији са сврхом кажњавања. Кад неко сам и добровољно одустаје од довршења кривичног дела не постоји друштвени интерес и оправдање да се казни; то не захтевају ни разлози генералне ни разлози специјалне превенције. Лазаревић Љ: Ибид, оп. цит. стр.166-167.

²³⁶ Види више, Стојановић, З.: Ибид, стр.229.

Веома важан услов је и то да учинилац својевољно одустаје од даљег вршења дела, односно да престаје са даљим вршењем принуде односно ако је ипак са принудом савладао отпор жртве, он над њом не чини обљубу или са њом изједначен чин.

Он мора имати свест о довршењу дела тј. мора бити уверен да је започето дело могао довршити јер у противном ако је погрешно сматрао да не може извршити принудну обљубу или са њом изједначен чин па је зато одустао од извршења, у тој ситуацији немогу се применити одредбе о добровољном одустанку (чл.32 ст.2.Законика).

Такође, код учиниоца поред свести о могућности довршења дела мора постојати и његова одлука да ипак не доврши започето дело, манифестована у смислу добровољног уздржавања од даљег предузимања радње извршења при чему је пресудно значајно да на такву одлуку претежан утицај немају спољни утицаји.²³⁷ Ваља нагласити да та одлука учиниоца мора бити таква, да његов одустанак од довршења започетог дела, треба да буде дефинитиван односно коначан а не привремен и да не представља само прекид инкриминисане радње извршења која би касније била поново настављена. Примера ради, то би била ситуација кад извршилац привремено обуставља употребу силе или упућивање претње према жртви коју принуђива на полни однос, а због наиласка неког тећег лица на месту извршења и страха да ће бити откривен у својим даљим намерама. Само неопозив одустанак од довршења покушаног силовања може се сматрати добровољним.

Када говоримо о спољним утицајима учинилац може бити спречен у извршењу силовања на разне начине и то, услед пружања успешног отпора саме жртве, затим од стране трећег лица које га је физички онемогућило у намери вршења принудног сексуалног чина или због сопствене тренутне полне немоћи у виду недостатка односно губитка ерекције итд.

У овим ситуацијама, позивање на постојање института добровољног одустанка од дела је немогуће јер овде очигледно постоји свако одсуство вољног понашања

---

²³⁷ Нема добровољног одустанка када окривљени одустане од радње извршења кривичног дела силовања јер је оштећена викала, па се уплашио да ће чути комшије. (Пресуда Апелационог суда у Београду, Кж 1. 704/11 од 17.10.2011г. и пресуда Вишег суда у Београду К. 3311/10 од 08.09.2010г.), Трешњев, А.: Ибид, стр.25. Када је окривљени употребио силу према оштећеној у покушају да изврши обљубу, при томе је ударио у пределу уста, а у својој намери није успео услед отпора оштећене и чињенице да је била повређена, да се жалила, брисала крв са уста пешкиром, ради се о извршењу кривичног дела силовања у покушају а не о добровољном одустанку. (Пресуда Врховног суда Србије, Кж. 1756/00 од 25.01.2001г.), види више, [хттп//прописнет.муп](http://прописнет.муп), Ибид, приступљено, 10.03.2014г у 08,46ч.

учиниоца односно те ситуације за њега представљају непремостиве препрека које га онемогућавају или знатно отежавају у довршењу дела (одредбе чл. 32 ст. 2 Законика).

С друге стране, ти спољни узроци могу утицати на извршиоца да не доврши дело али не и да га у томе и спрече, где рецимо, жртва може својим наговарањем, виком и галамом, молбом или чак обманом извршиоца, да ће с њим ступити у интимне односе у друглој прилици, да истог одвраћа од вршења принудне обљубе или са њом изједначеног чина или да нека трећа особа својим наговором, сугестијама или претњом пријављивања, утиче на извршиоца, али недовољно да дође и до одустанка од силовања. Ова чинећица у први план ставља извршиоцеву вољу као пресудно битну да се започето дело не доврши. Она настаје као епилог постојања неких његових унутрашњих разлога и побуда који могу бити разноврсни при чему је њихово морално вредновање суштински и квалитативно ирелевантно за постојање добровољног одустанка.²³⁸

Унутрашњи разлози свакако имају претежан утицај на добровољност као основни елемент кривичноправног института о коме на овом месту говоримо, али не и њихову апсолутну условљеност.

Да би добровољни одустанак од покушаног кривичног дела силовања могао бити релевантан, значајно је да се за то дело није сазнало пре доношења одлуке извршиоца да не доврши забрањену радњу извршења. Ако се ипак за дело сазнало пре донете одлуке извршиоца он се ипак може позвати на постојање наведеног института ако се докаже да он стварно није знао да је дело откривено.

Треба навести да је добровољни одустанак од покушаног кривичног дела силовања сам по себи кажњив али ипак сходно чл. 32 ст.1 Законика, његово постојање представља факултативан основ за ослобађање учиниоца од казне што самим тим значи да то истовремено може бити и основ за неограничено ублажавање казне.

На крају значајан је одговор на још једно питање. Он се односи на питање постојања добровољног одустанака код квалификованог покушаја силовања и његовог санкционисања? Ово је ситуација где извршилац добровољно одустаје од извршења свршеног кривичног дела силовања али у његовим радњама које је предузео се ипак стичу елементи неког другог самосталног кривичног дела као што су кривично дело принуде, недозвољене полне радње, лаке телесне повреде, нарушавање неповредивости стана или протиправно лишење слободе. У овом случају, имајући у виду да су ова дела

---

²³⁸ Мотив одустанка равнодушан је. Извршилац може одустати из кајања, из страха да не буде ухваћен, из разочарења... због гађења. Живановић, Т., Ибид, оп.цит. стр.176.

инкорпорирана у кривично дело силовања, важи правно правило да суд може, ако одлучи да учиниоца покушаног кривичног дела силовања ослободи од казне то исто учини и према учиниоцу неког наведеног самосталног кривичног дела.

Међутим, ако том приликом извршилац поред принуде на обљубу и на са њом изједначен чин, учини и неко самостално кривично дело које није кансумирано кривичним делом силовања, као што је на пример кривично дело разбојништва, разбојничке крађе, крађе, тешке крађе или пак уништење и оштећење ствари другог лица, у овом случају жртве силовања, он се сходно чл.32 ст.4, не може ослободити од казне за то друго дело по истом основу као у горе наведеној ситуацији.

7.4. Кривично дело силовања извршено од стране више учиниоца²³⁹

Кривично дело силовања, као и многа друга кривична дела, може бити извршено од стране једног или више лица, те сходно томе разликујемо радњу извршилаштва од радње саучесништва.

Чињеница да у извршењу једног или више кривичних дела може учествовати више лица је веома важно питање имајући у виду да се у овом случају остварује знатно већи степен друштвене опасности заштитног објекта у односу на ситуацију када се кривично дело врши од стране појединца.

Постојање ове околности се мора увек утврђивати са посебном пажњом јер то по правилу даје основном облику дела квалификовано обележје.

Пре него што пређемо на изношење правних правила која се тичу проблематике извршења кривичног дела силовања од стране више учиниоца, сматрамо да би било неопходно да због бољег разумевања овог важног института кривичног права, посебно напоменемо начелне ставове о овом питању заступљених у нашој кривичноправној литератури.

Саучесништво као посебан институт општег дела кривичног права је суштински посматрано, производ рестриктивног појимања радње извршилаштва по којем је извршилац кривичног дела оно лице које само предузима радњу извршења, односно које самостално остварује битне елементе бића неког кривичног дела. С друге стране,

---

²³⁹ Појам учинилац кривичног дела обухвата сва лица која на било који начин учествују у извршењу кривичног дела. Према томе, сасвим је оправдано употребити израз учинилац кривичног дела, јер једно лице може учествовати у извршењу једног кривичног дела у веома различитим улогама. Чејовић, Б.: Ибид, стр. 282.

саучесник у ствари само доприноси да друго лице предузме радњу извршења. Дакле, радња саучесништва, како то наводи професор Стојановић, има супсидијарни карактер јер се везује за постојање радње извршења тако да је у том смислу битно да је извршилац остварио било коју односно бар неку кажњиву фазу кривичног дела при чему није битно да је поступао са кривицом што суштински одговара лимитираној акцесорној правној природи саучесништва.²⁴⁰

Да би учествовање више лица у извршењу кривичног дела било правно релевантно као саучесништво, потребно је да су испуњени одређени услови, па тако, на првом месту, овај својеврстан стицај више лица у умишљајном или нехатном извршењу једног или више кривичних дела, карактерише њихово заједничко предузимање одређене кривичноправне радње којом се проузрокује настајање забрањене последице (објективни елемент). Ова радња може бити предузета само пре или у току извршења кривичног дела док њено предузимање после извршења, под одређеним условима може евентуално представљати посебно кривично дело. Код трајних кривичних дела она мора постојати целим током остваривања кривичноправне делатности.

Такође код сложених кривичних дела, саучесничка радња мора постојати све док не буду остварени битни елементи бића свих оних кривичних дела која улазе у састав ове кривичноправне конструкције.

Као битан услов, потребно је да код учесника у извршењу кривичног дела постоји и свест о заједничком деловању као израз заједничке воље у остваривању одлуке да се допринесе извршењу кривичног дела (субјективни елемент). Ова свест, за разлику од свих осталих учесника у извршењу кривичног дела, не мора да постоји и код самог извршиоца. Ваља напоменути да свест о заједничком деловању се не односи на виност саучесника. Из наведеног произилази да је неопходно јединство објективних и субјективних елемената јер у ситуацији одсуства било којег од њих неће постојати саучесништво.

Имајући у виду да наша доктрина прихвата најужи појам извршилаштва, саучесништво, на првом месту обухвата саизвршилаштво које има карактеристике и извршилаштва и саучесништва па самим тим овде имамо саучесништво у једном ширем смислу док са друге стране, заједничко остварење кривичног дела од стране више лица има своје и друге појавне облике који се сходно нашој правној теорији и

---

²⁴⁰ Стојановић, З.: Ибид, оп. цит. стр. 259 и стр. 264.

законодавној пракси могу дефинисати као подстрекавање и помагање и тада говоримо о саучесништву у ужем смислу.²⁴¹

Важећи Кривични законик је у члану 33., прихватајући субјективно-објективну теорију,²⁴² дефинисао саизвршилаштво као учешће више лица у радњи извршења која са умишљајем или из нехата, заједнички врше кривично дело, или остварујући заједничку одлуку другом радњом са умишљајем битно допринесу извршењу кривичног дела. Овде је битно да лице које на један од наведених начина учествује у извршењу заједничког кривичног дела то дело хоће као своје (извршилачка воља) те кроз присуство свести о заједничком деловању и остваривањем заједничке одлуке, другом радњом, допринесе извршењу кривичног дела за разлику од саучесништва у ужем смислу када лице умишљајно, остваривањем одређених радњи, у ствари учествује у извршењу туђег дела.

Два или више лица могу равноправно учествовати у радњи извршења и тада се свако од њих појављује као извршилац кривичног дела а сви они заједно као саизвршиоци при чему није битно да су сви они учествовали у извршењу свих делатности које чине биће неког кривичног дела.

Подстрекавање (чл.34 Законика) као облик саучесништва у ужем смислу суштински обухвата умишљајно навођење одређеног лица на извршење конкретног кривичног дела.

Оно може бити остварено на различите начине и може представљати било коју радњу која је подобна да се код лица које се подстрекава изазове стварање одлуке да изврши одређено кривично дело или да се код њега учврсти већ донета одлука о извршењу дела а која не би била реализована да нема овог утицаја.

Важно је да таква одлука није постојала јер у противном не би постојало подстрекавање већ помагање. Подстрекавање се манифестује као одређени непосредни или посредни психички утицај подстрекача на будућег извршиоца кривичног дела, при

---

²⁴¹ Види више, Ибид, стр. 259.

²⁴² Поред ове мешовите теорије која је владајућа у нашој судској пракси и правној теорији постоје и друге теорије које одређују суштину појма саизвршилаштва па тако формално-објективна теорија своди саизвршилаштво само на случајеве када неко макар делимично предузме радњу извршења. За разлику од ње, према субјективној теорији, саизвршилаштво постоји увек када неко учествује у остварењу кривичног дела тако што дело хоће као своје, што поступа са извршилачком вољом (*цум анимо ауцторис*). Вредна је пажње и теорија власти над делом (материјално-објективна теорија) по којој је саизвршилац онај који је у свакој фази остварења кривичног дела имао пресудну улогу у смислу да је битно могао утицати на ток извршења кривичног дела. Треба поменути и теорију о подели рада где се више лица унапред договорило како да остваре кривично дело, да су при томе поделили улоге и направили план, види више, Стојановић, З.: Ибид, стр. 176-177.

чему они уопште не морају да се познају али треба да знају један за другог.²⁴³ Важно је и то да је дело извршено или бар покушано али није неопходно да постоји и кривица извршиоца.

Помагање (чл.35 Законика) као најблажи облик саучесништва представља умишљајно доприношење извршењу одређеног кривичног дела које се може остварити на различите начине како чињењем тако и нечињењем, нормално у ситуацији када та обавеза постоји.

У одредби члана 35. став 2. Законика, конкретно су наведене неке радње помагања па тако као помагање у извршењу кривичног дела се сматра нарочито: давање савета или упутстава како да се изврши кривично дело, стављање учиниоцу на располагање средстава за извршење кривичног дела, стварање услова или отклањање препрека за извршење кривичног дела, као и унапред обећано прикривање кривичног дела, учиниоца, средстава којима је кривично дело извршено, трагова кривичног дела или предмета прибављених кривичним делом.

За даљу елаборацију наше главне теме, значајно је навести, начелан став, да тзв. власторучна кривична дела није могуће остварити у саизвршилаштву јер се она могу извршити од стране само једног извршиоца његовим непосредним, властитим деловањем односно код којег је потребно да постоји неко посебно лично својство које чини битан елемент бића тог кривичног дела (*delicta propria*).

На крају овог уопштеног излагања о саучесништву значајно је истаћи и то, да приликом извршења једног кривичног дела може доћи до извршења, у реалном или идеалном стицају више облика саучесништва од стране једног истог лица. У том случају важи принцип да подстрекавање консумира помагање а саизвршилаштво као тежи облик, подстрекавање.

Као што је наведено, кривично дело силовања, чија се суштина састоји у примени средстава принуде према пасивном субјекту или њему блиском лицу, са

---

²⁴³ Спорно је да ли подстрекч и подстрекнути морају знати да се ради о навођењу на извршење одређеног дела. По становишту које заговара више „заједништво као суштину саучесништва“, за подстрекавање је потребно да учинилац зна да је био подстрекнут. По другом схватању, учинилац не мора знати да је његова одлука да изврши дело донесена под утицајем другог лица. Ово је последица схватања да је за подстрекавање потребна једностранна субјективна веза. Овде се сматра да је довољно да подстрекач зна да друго лице наводи на извршење дела, а није неопходно да и подстрекнути зна за подстрекача, тј. да зна да је подстрекнут на извршење дела. Коментар КЗЈ, Група аутора, стр. 147, извор Јованчевић Н. (2006) *Подстрекавање- облик саучесништва и самостално кривично дело*, Службени гласник, Београд,, оп. цит.стр. 251-252.

циљем вршења обљубе или са њом изједначеног чина над жртвом деликта, може бити заједнички остварено од стране два или више лица мушког или женског пола.

Оно може бити извршено од стране више лица истовремено над истим пасивним субјектом и под истим околностима, где свако то лице лично и самостално предузима радњу извршења уз свест да ту радњу предузима и друго лице.

Она је проузрокована постојањем предходног договора или каснијим сагласјем воља више извршиоца о заједничком деловању. Свако од ових лица врши своје дело са мотивом задовољавања сопственог сексуалног нагона (либидиозна намера) и оно може бити извршено као узастопно силовање или у одређеној конкретној ситуацији могуће је да истовремено један извршилац врши принудну обљубу над жртвом силовања а други са обљубом изједначен чин (анални или орални коитус).

Извршење силовање од стране два или више лица која истовремено лично, самостално и умишљајно врше дело над истим пасивним субјектом и под истим околностима, представља кривично дело високог степена друштвене опасности те је зато оно у Законнику прописано као квалификовани облик овог дела за који је запрећена знатно тежа казна у односу на основни облик. У ситуацији ако је радњу извршења овог кривичног дела предузело само једно лице а друга лица су својим радњама пострекавања или помагања допринела извршењу, постојаће само један извршилац док би сва друга лица били саучесници. Овде се онда неће радити о квалификованом облику овог деликта већ неком од облика из става 1 или 2 Законика.

Из горе приказаног намеће се закључак да су у овој ситуацији можда испуњени и сви објективни и субјективни услови који су неопходни за постојање саизвршилаштва. Међутим о томе у правној теорији и судској пракси постоје два супростављена мишљења. Према једном гледишту овде се сасвим слободно могу применити опште одредбе о саизвршилаштву полазећи од тога да је силовање сложено двоактно кривично дело те у ситуацији када се врши од стране два или више лица довољно је да нека лица у свршеном или покушаном делу употребе само принудна средства а само једно од њих да изврши обљубу или са њом изједначен чин. Битно је да ова лица хоће дело као своје односно да испољавају извршилачку вољу па чак и ако само друго лице врши принудну обљубу. Ово становиште је било заступљено у старијој кривичноправној теорији али и судској пракси.²⁴⁴

---

²⁴⁴ Ј. Таховић сматра да код сложених кривичних дела постоји саизвршилаштво „ако неки извршују једну делатност а други другу делатност из које је састављено то кривично дело. Код силовања нпр. саизвршилац је онај који употребљава силу или претњу као и онај који врши обљубу“. У том смислу

С друге стране, схватање које је прихватљивије и преовладава, има полазиште везано за правну природу овог кривичног дела као тзв. „власторучног“ дела које се врши ради задовољења полног нагона а његов извршилац може бити само лице које врши обљубу.²⁴⁵ док друга лица могу бити саучесници у ужем смислу посматрано.

Ова друга лица у наведеној ситуацији не могу штети обљубу или са њом изједначени чин као своје властито дело те стога се не могу сматрати саизвршиоцима. Оправданост овог аргумента лежи у чињеници да је крајњи мотив принудне обљубе или са њом изједначеног чина задовољење полног нагона непосредног извршиоца а не неког другог лица .

То је индивидуални акт који је као такав најчвршће везан за личност непосредног извршиоца и његов полни живот. Значи кривично дело силовања није могуће извршити у саизвршилаштву као облику саучесништва посматраног у ширем смислу.

Радња подстрекавања код кривичног дела силовања састоји се у својеврсном навођењу извршиоца на вршење принудне обљубе или на са њом изједначени чин. Дакле она мора бити управљена на конкретан сексуални деликт односно остварење бића кривичног дела силовања при чему подстрекач не мора имати тачну представу о свим околностима извршења. Он својом радњом код непосредног извршиоца

он прихвата да саизвршилац у кривичном делу силовања може бити и женска особа. Најзад, наглашава да је „за постојање саизвршилаштва битан услов свест о заједничкој сарадњи у извршењу једне делатности. Таховић, Ј.; *Коментар кривичног законика*, Београд, 1957, стр.117-118,

Б. Краус у том смислу свој ранији став изражава: „Кад више особа нападну једну жену у циљу принуде на обљубу и према њој примјене силу или пријетњу непосредним нападом на живот или тјело, а само један или неколико од њих изврше обљубу, сва ова лица одговарат ће као саизвршиоци кривичног дјела силовања, дакле и они који саму обљубу нису извршили.Краус, Б.; *Кривична дјела против достојанства личности и морала и кривична дјела против брака и породице*, Приручник бр. 5/1958, Загреб, стр. 534.

Л. Урошевић, налази да према параграфу 269 КЗ од 1929 г. саизвршилац код силовања може бити и онај ко примењује принуду, Урошевић, Л.; *Судски требник*, Београд, 1929, стр. 397.

М. Доленц, А. Маклецов за саизвршиоца кажу да је то „ оно лице које ради као учинилац заједно са другим, који дају сваки свој удео у извршењу дела“. Доленц, М., Маклецов, А.; *Систем целокупног кривичног права Краљевине Југославије*, Београд, 1935, стр. 82, извор , Мемедовић, Н.: *Ибид*, стр. 225-226.

У нашој старијој судској пракси постоји знатан број пресуда у којима се заступа став да је саизвршилаштво код силовања могућно. Тако нпр. у пресуди ВС Хрватске Кж. 353/53 од 10.03.1953г., „Учесници у радњи извршења заједнички умишљајног дјела силовања одговарају сви као саизвршиоци без обзира у којој форми и у ком опсегу сваки од њих судјелује. Када је извршена обљуба, по само и једном од њих уз учествовање и других при употреби силе, одговарају као саизвршиоца довршеног дјела силовања и учесници који нису успјели да изврше обљубу“, *Збирка одлука Врховних судова*, Београд, 1954, изд. „Архива“, одлука бр. 46. Исти став овај суд има и у пресуди Кж. 1806/58: „Када код кривичног дјела силовања из чл. 179 ст.1 КЗ учествује више лица са заједничким умишљајем, да изврше то дјело, они ће одговарати као саизвршиоци за довршено дјело силовања, без обзира на то што су једни употребили само силу, а други извршили обљубу“. *Наша законитост*, бр. 3-4/1959, стр.170, извор Мемедовић, Н.: *Ибид*, стр. 228.

²⁴⁵ Види Лазаревић, Ј.: *Ибид*, стр. 617.

проузрокује доношење или учврђивање одлуке за извршење принудне обљубе или са њом изједначеног чина али не утиче и на начин употребе силе и претње, време, место и средство извршења.

Навођење на силовање се може остварити на различите начине почев од самог наговарања и саветовања или упућивања одређених молби извршиоцу недозвољеног полног чина, давању истом различитих обећања односно плаћањем одређених новчаних износа или обећања разних поклона, претњом, провоцирањем и опкладом са извршиоцем да ли сме или не сме да изврши принудну обљубу затим првидним одвраћањем од силовања или искорашћавањем положаја у односу на подстрекаваног. На крају подстрекавање извршиоца силовања могуће је учинити и његовим довођењем и одржавањем у заблуди а у вези неких околности које се тичу пасивног субјекта и његовог односа према извршиоцу. То би било рецимо када се лажно приказује наводна жеља пасивног субјекта за сексуалним односом са извршиоцем.

У сваком случају без обзира на начин наговарања²⁴⁶ битно је да код подстрекаваног лица није постојала одлука о вршењу силовања јер у супротном овде се не би радило о радњи подстрекавања већ о неком облику психичке подршке односно психичком помагању извршиоца у вршењу сексуалног деликта или пак о неуспелом подстрекавању.

Поред навођења на конкретан сексуални деликт подстрекавање подразумева и истовремено утицање и на конкретано лице или одређени круг лица а да при томе није пресудно битно да подстрекач лично познаје извршиоца. Битно је да постоји њихов психички однос тј. комуникативан утицај подстрекача на непосредног извршиоца. који може бити директан или индиректан тј. преко другог лица стим што је могуће да се у конкретном случају може појавити већи број посредника у подстрекавању на принудну обљубу или са њом изједначен чин. Непосредан извршилац мора да буде свестан делања и утицаја подстрекача у проузроковању његових одлука јер у супротном они нису саучесници.

Радња подстрекавања код кривичног дела силовања мора бити производ умишљаја њеног извршиоца тј. он мора имати свест о стварним обележјима овог дела одосно да је свестан да својом радњом код непосредног извршиоца ствара или учврђује одлуку да уз употребу силе или претње изврши обљубу или са њом

---

²⁴⁶ Наговарање, као радња подстрекавања, јесте процес који временски дужи траје, јер наговарани има отпор према изложеној идеји, не жели нешто да учини, а подстрекач мора да уложи увећани труд и напор у том циљу. (Решење Апелационог суда у Београду Кж. 1 6023/11 од 18.01 2012г. и пресуда Вишег суда у Београду к. 1199/10 од 14.07.2011г.), Трешњев, А.: Ибид, стр. 30-31.

изједначени чин над пасивним субјектом који се томе противи. Код њега мора постојати умишљај и када подстрекава непосредног извршиоца на вршење принудне обљубе или са њом изједначеног чина који су квалификовани посебном околношћу што није случај ако се ради о силовању које је квалификовано тежом последицом када се та тежа последица може, као и код непосредног извршиоца, приписати само његовом нехату. Веома је важно истаћи да умишљај подстрекача не мора бити подударан са умишљајем непосредног извршиоца кривичног дела силовања тако да свако сноси сопствену одговорност за извршено дело при чему је значајно нагласити и то да у случају одсуства кривице непосредног извршиоца за вршење принудне обљубе и са њом изједначеног чина то не искључује постојање самог кривичног дела и кривице подстрекача који ће одговорати за своју инкриминисану радњу.

За неуспело подстрекавање на вршење кривичног дела силовања учинилац ће се казнити као и у ситуацији кажњавања за покушај овог дела односно довршено дело. Занимљиво је истаћи ситуацију када је подстрекавани покушао принудну обљубу или са њом изједначени чин али је ипак у одређеном тренутку добровољно одустао од незаконитог полног односа тада ће подстрекавање бити третирано као успело. С друге стране ако сам подстрекач молбом, навођењем, убеђивањем или физичком силом добровољно спречи извршиоца у вршењу делу на које га је првобитно подстрекавао могуће је да буде и ослобођен од казне.

Међутим ако у томе не успе а предузео је све реално могуће радње усмерене ка спречавању извршења или даљег вршења дела, тада се ова чињеница може узети као олакшавајућа околност.

Радња помагања код кривичног дела силовања обухвата умишљајно доприношење вршењу принудне обљубе или са њом изједначеног чина од стране извршиоца који је одлуку о извршењу те инкриминисане радње донео пре него што су од стране једног или више лица, помагача, предузете делатности којима се њему олакшава вршење недозвољеног полног акта.²⁴⁷

Значи, да би ове делатности помагача биле релевантне тј. да би се оне разликовале од радње подстрекавања, оне морају бити предузете после донете или учврћене одлуке извршиоца о извршењу дела и оне као такве могу бити остварене пре или за време извршења али и после ако је то било предходно договорено тј. унапред

---

²⁴⁷ Радња помагања треба да буде таква да, поред субјективног елемента, и објективно представља радњу којом би се могло помоћи учиниоцу. (Решење Апелационог суда у Београду Кж 1. 5818/11 од 07.02. 2012г. и пресуда Вишег суда у Београду К. 3551/10 од 01.07.2011г.), Трешњев, А.: Ибид. стр.30.

обећано као помоћ у смислу скривања учиниоца сексуалног деликта затим прикривање и уништења средства извршења, трагова и предмета кривичног дела.

Поред ових делатности радњу помагања је могуће остварити и саветовањем и упућивањем извршоца како да изврши принудну обљубу или са њом изједначени чин што је могуће остварити вербално или конклюдентним радњама затим стављањем извршиоцу на располагање средстава извршења као што су разна оруђа или оружја која се могу користити да би се претило жртви или се иста повредила и тако сломио њен отпор или пак обезбеђивање извршиоцу психоактивних средстава подобних за омамљивање пасивног субјекта како би се добио његов пристанак на полни однос. Такође у ове радње спада и стварање услова или отклањање препрека за извршење дела као на пример давање извршиоцу кључа од стана у коме се налази пасивни субјект над којим извршилац жели да изврши незаконит сексуални акт или са истим мотивом омогућавање извршиоцу превозног средства да превезе жртву и искористи ту ситуацију да исту сексуално напаствује.

За разлику од подстрекавања неуспело помагање није кажњиво. Као и код подстрекавања и овде је важно напоменути да није потребно лично познавање помагача и извршиоца али мора постојати свест о заједничком деловању са другим учесником у извршењу као и то да није важно да је код извршиоца постојала кривица за дело што са друге стране не искључује одговорност помагача за извршено силовање. Извршилац који предузима радњу помагања одговара у границама свог умишљаја и без обзира што је нехатно помагање реално могуће оно није инкриминисано. Правна правила о постојању добровољног одустанка од покушаја силовања на која смо указали приликом излагања о подстрекавању важе и код помагања.

На крају сматрамо да је веома важно истаћи и питање око утврђивања одговорности подстрекача и помагача у вршењу кривичног дела силовања у ситуацији тзв. екцеса извршиоца односно када исти изврши друго дело у односу на оно на које је подстрекаван или помаган.

Већ је речено начелно гледано, да свако одговара у границама свог умишљаја па тако ако извршилац учини сасвим неко друго дело а не силовање, ту онда саучесништва, схваћено у ужем смислу и нема те ту свако одговара за своје дело.²⁴⁸ У тој ситуацији саучесник може одговорати за неуспело подстрекавање. У случају ако

---

²⁴⁸ Подстрекач не може одговорати када подстрекнути у оквиру кривичноправног догађаја на који се подстрекава учини квалитативно друго кривично дело од оног на које је подстрекаван. (Решење Апелационог суда у Београду Кж 1. 6023/11 од 18.01.2012г. и пресуда Вишег суда у Београду К. 1199/10 од 14.07.2011г.), Трешњев, А.: Ибид, стр.31-32.

извршилац учини теже дело од силовања рецимо убиство или умишљајно неки тежи облик силовања он ће јасно, одговарати за свој деликт а саучесник за оно дело које је обухваћено његовим директним или евентуалним умишљајем. Насупрот томе ако он пак учини лакше дело од силовања које је било предмет саучесничке радње рецимо недозвољене полне радње и извршилац и саучесник ће одговарати за учињено дело јер се не може одговарати за дело које није учињено што потпуно одговара теорији лимитиране акцесорности.

7.5 Стицај силовања и других кривичних дела

У кривичноправној пракси уобичајена је ситуација да приликом извршења већине кривичних дела постоји јединство инкриминисане радње извршења и забрањене последице. Међутим код неких кривичних дела међу којима је и силовање, сасвим је могуће да учинилац предузимањем једне или више радњи извршења, проузрокује више последица тј. изврши више посебних кривичних дела. У овој ситуацији постојаће стицај кривичних дела за која ће се, сходно чл. 60 ст.1 Законика, учиниоцу истовремено судити тако што ће му се прво утврђивати казна за свако од тих дела а после тога за њих изрећи јединствена казна.

У правној теорији позната је подела на идеални и реални стицај стим што ће идеални стицај постојати у ситуацији када учинилац једном радњом извршења учини више кривичних дела која могу бити истородна (хомогени идеални стицај) или разнородна (хетерогени идеални стицај) док ће реални стицај, који је друштвено опаснији облик, постојати кад једно лице предузимањем више радњи изврши више кривичних дела која такође могу бити различита по врсти. Од врсте стицаја, хомогеног или хетерогеног, зависи квалификација дела а то је веома значајно и за одмеравање казне учиниоцу. Примера ради, то би било када извршилац вршењем кривичног дела силовања изврши и још неко друго дело које може бити истородно са овим сексуалним деликтом, као рецимо недозвољене полне радње које су такође кривично дело против полне слободе или са друге стране, кривично дело разбојништва које је дело имовинског карактера. Важно је напоменути да свако проузроковање последице мора представљати неко посебно кривично дело јер у противном не би постојао овај кривичноправни институт. Фактички, ако приликом вршења принудне обљубе (вагинални коитус) извршилац над истом жртвом истовремено изврши или покуша и са њом изједначен чин (анални коитус), неће постојати два дела већ једно кривично дело

силовања. Такође, значајно је указати и на то да код обе врсте стицаја, поред тога што морају постојати два или више посебних дела, свршена или и покушана, једно од њих може од стране истог учиниоца бити извршено умишљајно а друго нехатно.

Даље, треба рећи да постоји могућност постојања привидног стицаја кривичног дела. То је ситуација када се једном радњом извршења проузрокује више последица али ипак постоји само једно дело које конзумира сва остала кривична дела (привидни идеални стицај)²⁴⁹ или када се вршењем више радњи, изазове више последица, међутим и тада такође постоји само једно дело као природно јединство свих тих кривичних дела (привидни реални стицај).²⁵⁰

Постојањем привидног идеалног и реалног стицаја поставља се питање односа кривичног дела силовања и неких других кривичних дела.

У том смислу, значајно је на првом месту указати на однос овог кривичног дела са другим кривичним делима против полне слободе као истородним деликтима. Па тако када говоримо о односу силовања и кривичног дела недозвољене полне радње (чл. 182 Законика), извршеног непосредно пре вршења принудне обљубе или са њом изједначеног чина, треба рећи да је оно по правилу увек инкорпорирано у биће кривичног дела силовања те самим тим ту нема ничега спорног ни у теоријском ни у практичном смислу. Наиме, радиће се о привидном идеалном стицају ових дела . Међутим, у другој ситуацији могућ је реални стицај ових дела. То ће постојати у случају када се сам криминални догађај одвија у релативно кратком временском периоду и када извршилац прво предузима неку инкриминисану полну радњу на телу

²⁴⁹ Привидни идеални стицај појављује се у три, односно четири облика. То су: 1) супсидијаритет; 2) консумпција; 3) специјалитете и 4) алтернативитет. Супсидијаритет постоји онда када једно кривично дело у односу на друго дело, које произилази из једне исте радње учиниоца, представља ранији стадијум овог другог кривичног дела. Од кривичноправног значаја је друго кривично дело, док прво кривично дело то може да буде само уколико се не изврши ово друго кривично дело... ово постоји на пример, између кривичног дела учествовања у тучи и кривичног дела тешке телесне повреде. Консумпција постоји онда када кривични закон регулише различите стадијуме потпуног извршења једног кривичног дела, па је предходни стадијум извешања кривичног дела од кривичноправног значаја само онда када није дошло до потпуног извршења тог кривичног дела... На пример, код кривичног дела фалсификовање исправе, употреба лажне исправе конзумира прављење лажне исправе...

Специјалитет постоји онда када два или више законских прописа регулишу једно исто кривично дело... На пример, кривично дело убиства и кривично дело убиство највиших представника државне заједнице и држава чланица... Алтернативитет је облик привидног идеалног стицаја који је споран. Види више, Чејовић, Б.: Ибид, оп.цит. стр. 251-252.

²⁵⁰ У теорији кривичног права сматра се да, по основу консумпције, слично као код поменутог облика привидног идеалног стицаја, постоје следећи облици привидног реалног стицаја: 1) сложено кривично дело; 2) продужено кривично дело; 3) колективно кривично дело. Има мишљења да, осим ових облика, у привидни реални стицај спада и тзв. некажњиво накнадно дело. ибид, стр. 253-257. Неки аутори поред наведених облика наводе и друге, па тако, професор Стојановић помиње у овом контексту, као посебан облик привидног идеалног стицаја и инклузију. Види више, Ибид, стр. 222 а Лазаревић, привидни стицај због индиферентног броја чињења. Види више, Ибид, стр.286.

жртве а потом нешто касније над њом изврши и принудну обљубу или са њом изједначен чин. На овом месту важно је навести и већ поменути могућност добровољног одустанка од покушаја кривичног дела силовања када се кривично дело недозвољене полне радње може појавити као самостално дело с тим што тада треба посебно нагласити да у конкретном случају ако не дође до ослобађања од казне за покушај силовања, неће постојати стицај ових кривичних дела из разлога јер и сам покушај силовања консумира недозвољене полне радње.

Привидни идеални стицај истородних кривичних дела (силовања и обљуба са дететом) постојаће у случају ако се од стране извршиоца врши принудна обљуба или са њом изједначен чин над дететом што представља квалификовани облик силовања. С друге стране слична је ситуација и ако се изврши силовање над немоћним лицем при чему се то стање пасивног субјекта може ценити као отежавајућа околност приликом одмеравања казне што је случај и код вршења силовања над жртвом која се према извршиоцу налази у односу подређености или зависности или је извршиоцу била поверена ради учења, старања, васпитавања или неге. Имајући у виду дефинисани предмет истраживања, значајно је указати и на однос кривичног дела силовања и кривичног дела родоскрвљења (чл. 197 Законика), када на пример, отац силује кћерку, син мајку или брат сестру у вези чега делимо мишљење професора Лазаревића по коме без обзира на став судске праксе која је скоро јединствена да постоји идеалан стицај ова два дела, овде постоји ипак само кривично дело силовања које консумира инцест.²⁵¹

Ово је случај и у ситуацији када се врши принудна обљуба или са њом изједначен чин над супружником у склопу вршења кривичног дела насиља у породици (чл.194 Законика).

Када говоримо о односу силовања и неких неистородних кривичних дела рецимо принуде (чл.135 Законика) такође можемо констатовати да и овде није могућ идеални стицај ових дела већ је реч о привидном идеалном стицају по основу консумације односно инклузије. Наиме, принуда непосредно предходи обљуби или са њом изједначеном чину и има за циљ савлађивање отпора пасивног субјекта што указује да су оне узајамно и непосредно повезане делатности које временски и просторно улазе у састав једног те истог криминалног догађаја. Имајучи наведено у виду неопходно је да се квалитет принуде цени у свакој конкретној ситуацији.

---

²⁵¹ Лазаревић, Љ.: Ибид, стр. 668.

Управо примена средстава принуде, силе и претње, сврстава силовање у деликте са елементом насиља посебно онда када се од стране извршиоца употребљава физичка сила и долази до повређивања телесног интегритета пасивног субјекта што се редовно манифестује као наношење лаких или тешких телесних повреда жртви или њеног усмрћења.²⁵² Постојање ових околности у конкретном случају може створити дилему да ли се и овде ради о стицају кривичног дела силовања и неког о тих кривичних дела против живота и тела. Уколико је жртви умишљајно нанета тешка телесна повреда постојаће стицај ових дела док с друге стране ако је она била производ извршиоачевог нехата тада ће се радити о тежем облику кривичног дела силовања. Овако јасан став није изражен када су употребом физичке силе пасивном субјекту нанете лаке телесне повреде. Стицај ових кривичних дела постоји само у ситуацији ако се ради о опасној лакој телесној повреди у супротном ако постоји обична лака телесна повреда извршена из нехата чији се интезитет налази у оквиру силе која је употребљавана²⁵³ радиће се о привидном идеалном стицају те ће она бити, иако има и другачијих мишљења²⁵⁴, конзумирана кривичним делом силовања. Природа лаке телесне повреде се мора ценити у сваком конкретном случају посебно начин њеног наношења, средство и место извршења као и облик умишљаја извршиоца са којим је он наступао (потребан је директан умишљај). У сваком случају наношење лаке телесне повреде пасивном субјекту приликом вршења кривичног дела силовања може се узети као отежавајућа околност приликом одмеравања казне извршиоцу.

За постојање стицаја значајано је истаћи однос кривичног дела силовања и кривичног дела нарушавање неповредивости стана (чл. 139 Законика). Неће постојати стицај ових дела ако је извршилац у туђ стан или друге просторије неовлашћено продро са намером вршења принудног полног чина над пасивним субјектом већ ће та

---

²⁵² Када је оштећена приликом силовања усмрћена, да би се утврдило да ли се ради о стицају кривичних дела силовања и убиства или се ради о кривичном делу силовања квалификованог смртном последицом, потребно је утврдити да ли су те повреде током принудне обљубе жртви нанете ради тога да она не би пружала отпор и дозивала у помоћ или је то оптужени учинио ради прикривања силовања. (Пресуда Врховног суда Србије, Кж.1513/2000), Симоновић, Д.: Ибид, стр.304.

²⁵³ Лазаревић, Љ.: Ибид, стр. 620-621.

²⁵⁴ Осврћући се критички на постојеће ставове теорије и праксе, Ђ. Лазин искључује могућност конзумације односно инклузије, лаке телесне повреде кривичним делом силовања; па и начело специјалитета иако је силовање специјални вид принуде која нужно не садржи у себи и лаку телесну повреду. Он напомиње да се ту не може радити ни о супсидијаритету, јер лака телесна повреда није природно средство за извршење силовања, пошто се не може извршити после силовања. По њему нема ни алтернативитета, будући да лака телесна повреда није извршена на алтернативно одређеним обележјима бића кривичног дела. Лазин, Ђ.: *Привидни идеални стицај кривичних дела*, Београд, 1982, стр. 146, извор Мемедовић, Н.: Ибид, стр. 244.

радња бити конзумирана деликтом силовања и као таква биће третирана у смислу припремне радње умишљајног извршиоца силовања.

Међутим, у ситуацији када извршилац употребљава знатно јачи интензитет силе приликом обијања или проваљивања у туђ стан или друге просторије и тако претежно не остварује јединство радње са силовањем, може се сматрати да у том криминалном догађају постоји стицај ових дела. Јасно је да је и у овом случају веома важно утврдити субјективан однос извршиоца према сопственим поступцима тј. да ли је прво неовлашћено продро у туђ стан па тек након тога донео одлуку да изврши силовање над пасивним субјектом кога је затекао у просторији или је одлуку о силовању донео пре насилног уласка у стан жртве.

Утврђивање намере извршиоца да употребом средстава принуде сломи отпор жртве и над њом изврши обљубу или са њом изједначени чина је значајно и у ситуацији када он физички спречава пасивног субјекта да напусти одређени простор (стан или друге просторије, возило, усамљено место и слично), противправно га лишавајући слободе кретања. Битан је карактер тог задржавања жртве на одређеном месту тј. сврха делања извршиоца. Ако је циљ тога олакшавање вршења принудне обљубе или са њом изједначеног чина онда ће овде постојати само једно кривично дело, силовање, у супротном, ако се ради о умишљајном лишењу слободе кретања у дужем временском интервалу радиће се о стицају кривичног дела силовања и кривичног дела противправно лишење слободе (чл. 132 Законика).

Будући да је у пракси могућа ситуација да један извршилац сукцесивно изврши више принудних сексуалних деликата истом приликом и над истим пасивним субјектом, сматрамо сасвим прихватљиво да на овом месту укажемо на могућност постојања законске конструкције продуженог кривичног дела силовања као посебног облика привидног реалног стицаја. Да би то било могуће потребно је да су сходно чл. 61 Законика испуњени одређени услови тј. постоје најмање две од неколико следећих околности .

На првом месту, потребно је да је од стране истог извршиоца учињено више истих (силовања) или истоврсних сексуалних деликата (кривичних дела против полне слободе) тј. да њихова природа допушта спајање у једно дело при чему нека од тих дела могу бити свршена а нека остати у покушају. Затим потребно је да постоји временско и просторно јединство криминалног догађаја јер у супротном рецимо ако нема временског континуитета извршених кривичних дела не би било ни услова за

постојање продуженог кривичног дела.²⁵⁵ Ову чињеницу ће у свакој конкретној ситуацији ценити поступајући суд.

Даље, обавезан је услов да је код свих извршених кривичних дела која улазе у састав једног продуженог дела присутна истоветност пасивног субјекта²⁵⁶ и на крају важно је постојање јединственог умишљаја учиниоца. Имајући у виду да је овом приликом могуће да продужено кривично дело обухвата лакше и теже облике истог дела, сматраће се да је продуженим кривичним делом учињен најтежи облик од учињених дела (чл.61 ст.4 Законика), па тако у ситуацији ако је извршено једно свршено и једно покушано кривично дело силовања постојаће једно продужено свршено кривично дело силовања. Исто тако ако је покушан тежи и извршен основни облик силовања, постојаће једно продужено кривично дело силовања у покушају квалификовано тежим обликом. Постојањем једног квалификованог облика у правној конструкцији продуженог кривичног дела силовања, конзумирају се сви други облици извршења тако да се та околност цени приликом одмеравања казне.

Исто тако у конкретној ситуацији продужено кривично дело силовања конзумира с њим извршена и друга дела истоврсног карактера.

За сам крај излагања о стицају кривичног дела силовања и других кривичних дела, ваља указати и на правна правила која се тичу одмеравања казне учиниоцу за извршење кривичних дела у стицају. У ситуацији ако би се десило да се и за дела која су извршена у стицају са кривичним делом силовања може изрећи казна затвора, онда ће суд, сходно чл. 60 ст. 2 Законика и принципу асперације, изрећи јединствену казну затвора која мора бити већа од сваке појединачно утврђене казне али не и већа од збира утврђених казни. С друге стране ако је суд за нека дела извршена у стицају са силовањем утврдио казне затвора али за нека и новчане казне он ће применом принципа асперације у погледу казне затвора и принципа кумулације у погледу новчане казне, изрећи једну казну затвора и једну новчану казну.

---

²⁵⁵ Када оптужени над истом оштећеном изврши у четири наврата насилну обљубу у периоду од четири дана чини једно кривично дело силовања у продуженом трајању. (Пресуда Окружног суда у Београду, К.1401/98 од 03.11.1999г), види више, [хттп://прописнет.муп.](http://прописнет.муп.), Ибид, приступљено, 10.03.2014г у 09,06ч.

²⁵⁶ Када је оптужени извршио два кривична дела силовања на штету две женске особе, нема услова да се оваква његова противправна дела оцене као јединствена целина, нити да се привилегују као једно продужено кривично дело силовања. (Пресуда Врховног суда Србије, Кж. 783/99), Симоновић, Д.: Ибид, стр. 304.

7.6 Стварна заблуда и силовање

Појам заблуде везује се, уопштено посматрано, за свест човека о неким околностима манифестованим у спољном свету. Чињеница постојања или непостојања свести о тим околностима је значајна за оцену његових поступака. Заблуда ће, с једне стране, постојати у ситуацији потпуног одсуства свести о неким стварним околностима или пак, с друге стране ако њима постоји погешна представа.²⁵⁷

Сходно члану 28. Кривичног законика, стварна заблуда се може односити на заблуду о стварним обележјима бића конкретног кривичног дела или заблуду о разлозима искључења противправности дела. Постојањем било које од њих две, код учиниоца, може искључити кривицу за извршено дело, а самим тим и постојање кривичног дела уопште.

Стварна заблуда о бићу кривичног дела ће постојати у ситуацији када код учиниоца не постоји свест о некој, било којој стварној околности која представља битан елемент бића кривичног дела (нпр. заблуда о радњи извршења, последици кривичног дела, њиховој међусобној вези, пасивном субјекту итд.).

Насупрот томе, стварна заблуда о разлозима искључења противправности дела постојаће у случају када је код учиниоца присутна заблуда у вези неке стварне околности, чије би постојање довело до примене неког основа који искључује само кривично дело.

Ова ситуација постоји, рецимо у случају поменуте тзв. путативне нужне одбране или уображене крајње нужде.

Обе врсте стварне заблуде могу бити отклоњиве и неотклоњиве, посматрано са аспекта учиниоца. Неотклоњива стварна заблуда постоји онда када учинилац није био дужан и није могао да избегне заблуду у погледу неке стварне околности која би, да је заиста постојала, чинила дело дозвољеним (члан 28. став 2.). Дело учињено у неотклоњивој стварној заблуди није кривично дело (члан 28. став 1.) јер се у овој ситуацији искључује и умишљај и нехат учиниоца.

Отклоњива стварна заблуда постојаће ако је учинилац у конкретној ситуацији према својим личним својствима био дужан или је могао бити дужан да има правилну

---

²⁵⁷ Разлика између стварне и правне заблуде, је у томе што код стварне заблуде постоји заблуда о неким стварним околностима, погрешна представа о чињеничној ситуацији (*error facti*), а код правне, заблуда о околностима правног карактера, тј. заблуда о праву (*error juris*).

представу о некој стварној околности кривичног дела или његовој противправности. И овде је искључен умишљај, али ако је учинилац у овој ситуацији био стварној заблуди услед нехата, постојаће кривично дело учињено из нехата онда када закон то изричито то предвиђа (члан 28. став 3.).

Када посматрамо однос стварне заблуде и кривичног дела силовања, у ранијем излагању у делу када је говорено о проблематици пристанка пасивног субјекта на обљубу или на са њом изједначени чин, поменуто је могућност постојања стварне заблуде код учиниоца овог кривичног дела.

Силовање је умишљајно кривично дело, што значи да је његов учинилац био свестан свих стварних обележја бића овог деликта, те је хтео његово извршење, односно био је свестан да може да изврши ово дело, па је на то пристао. Он је свестан да принуђује пасивног субјекта на обљубу или са њом изједначен чин, тј. свестан је да до сексуалног односа дошло без пристанка оштећеног лица. Међутим, у одређеној конкретној ситуацији учинилац се може наћи у стварној заблуди, тј. он може имати погрешну представу о постојању пристанка жртве на вршење сексуалних односа, па да под тим околностима изврши обљубу. Ово је сасвим реално очекивати у случају када је од стране оштећеног лица изостало јасно изражено неслагање за вршење полног односа, које истини за вољу није ни обавезно да постоји. Исто важи и за ситуацију када изостане и отпор пасивног субјекта или је он пружен али је био слабијег интензитета. Практична важност овог питања посебно долази до изражаја у ситуацији када се утврђује постојање инкриминисаног сексуалног односа између лица која су раније имала међусобно добровољне полне односе у брачној или ванбрачној заједници односно другој сентиментално љубавној вези. Слични проблеми могу настати и у случају ступања учиниоца кривичног дела у сексуални однос са лицем које пружа сексуалне услуге за новац и када се извршилац може наћи у стварној заблуди о постојању пристанка овог лица на све облике полног задовољења.

Ваља истаћи да се постојање стварне заблуде учиниоца о пристанку пасивног субјекта не треба посматрати само на основу чињенице понашања жртве, већ се та околност преваходно треба утврђивати кроз карактер употребљене принуде односно правилније речено, према свим околностима конкретног случаја.

Даље, постојање стварне заблуде је могуће и у контексту принудног сексуалног односа са малолетним лицем или лицем које није навршило 14. година живота када је код учиниоца могуће присуство заблуде о стварним околностима које се тичу узраста пасивног субјекта. Ово је сасвим реално посебно у ситуацији када је физичка,

психичка и интелектуална зрелост пасивног субјекта на знатно вишем нивоу у односу на лица његових година. У овом случају ако се код учиниоца утврди постојање стварне заблуде он ће одговарати за основни облици кривичног дела силовања а не за неки од квалификованих.

Постојање стварне заблуде код учиниоца кривичног дела силовања у којој се он нашао услед нехата, искључује његову кривицу за извршено дело, без обзира што је ту заблуду могао да отклони имајући у виду околности под којим је дело извршено, као и његова лична својства према којима је био дужан и могао бити свестан те могућности.

7.7 Нужна одбрана и силовање

Као што смо у предходном излагању могли видети, извршилац кривичног дела силовања може,²⁵⁸ према пасивном субјекту приликом извршења дела, употребити између осталог и физичку силу ради савлађивања отпора жртве, што самим тим представља својеврстан противправан напад на телесни и полни интегритет пасивног субјекта који с друге стране, у тој ситуацији може својим активним отпором, одбијањем наведеног напада и сам извршити кривично дело те тако испунити услове за примену института нужне одбране. Имајући у виду практичан значај овог питања сматрамо сасвим прихватљивим да се овој теми детаљније посветимо.

Институт нужне одбране је прописан у члану 19. важећег Законика у коме у ставу 1., законодавац јасно истиче опредељење које је уједно и становиште наше кривичноправне теорије, да дело учињено у нужној одбрани није кривично дело. Суштина овог института се своди у ствари на искључење кажњивости за кривично дело учињено у одбијању противправног напада од заштићеног добра. Постоје различита мишљења о тој кажњивости, односно правној природи нужне одбране.²⁵⁹ У

---

²⁵⁹ По такозваној субјективној теорији, основ некажњавања се везује за психичко стање нападнутог, односно посебан афект који га онемогућава да у потпуности управља својим поступцима. Објективне теорије имају за идеју, постојање права нападнутог да у ситуацији одбијања противправног напада изврши одређено кривично дело, а да за то не буде кажњен. По теорији природног права основ нужне одбране произилази једноставно из природног права човека на одбрану свога живота, док је по теорији друштвеног уговора основ садржан у склопљеном споразуму између државе и појединца при чему овај потоњи има право одбране у случају непосредне опасности. Наиме, у ситуацији када држава не може да благовремено да интервенише својим апаратом принуде на пољу заштите правних добара појединца, а што јој је уставна и законска обавеза, исти тај појединац има право на заштиту правног поретка одбијањем противправног напада употребном нужне одбране. По позитивној теорији истиче се мишљење по коме је основ нужне одбране у чињеници да правни поредак престaje да важи за нападача у тренутку напада. Радојковић, З.(2010).*Нужна одбрана у кривичном праву*, магистарски рад, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, , оп.цит.стр.44.

савременој теорији кривичног права преовлађује схватање да се нужна одбрана оправдава неопходношћу одбране ради одбијања напада обзиром да одбијање напада представља већу корист за друштво од заштите правних добара нападача.²⁶⁰

Поред различитих схватања о правној природи нужне одбране, постоје и дилеме у смислу одговора на питање, који је од општих елемената искључен у случају извршења дела у нужној одбрани? Имајући у виду како је дефинисан општи појам кривичног дела (члан 14 Законика), произилази најлогичнији закључак, да нужна одбрана искључује противправност извршеног дела. Такво схватање има ослоња у граматичком, логичком и циљном тумачењу одредаба из става 1.; закон изричито прописује да се дело учињено у нужној одбрани не сматра кривичним делом и на тај начин искључује његову противправност.²⁶¹

У ставу 2. наведеног члана, дата је дефиниција нужне одбране, где се већ на први поглед уочавају неки саставни елементи који се са једне стране тичу постојања напада, а са друге стране постојања одбране, односно одбијање напада. Да би ови елементи били кривичноправни елементи, потребно је да они испуњавају одређене услове.

Када говоримо о постојању напада као саставном елементу, на првом месту треба истаћи, да он мора бити предузет само вољом човека, затим да он мора бити усмерен против неког правног добра или правног интереса нападнутог лица. Такође, он мора бити противправан, истовремен и стваран. Напад као почетна фаза нужне одбране мора бити остварен, односно реализован јер нужна одбрана није дозвољена против будућих или наговештених напада, тј. у времену и простору, неодређених.

Он мора бити производ људског понашања, односно делатности човека које се састоји преваходно у чињењу или изузетно не чињењу. Посебан услов је усмереност напада против правом заштићеног добра. У савременој законодавној и судској пракси круг заштићених добара је неограничен²⁶² како у погледу врсте, тако и у погледу значаја. Право на нужну одбрану није условљено једнаком вредношћу правног добра

²⁶⁰ Чејовић, Б.: Ибид, стр. 143.

²⁶¹ Лазаревић, Љ.: Ибид, стр. 91-92.

²⁶² У кривичноправној литератури је опште прихваћено мишљење о потпуно проширеном кругу заштићених добара у која поред живота и телесног интегритета спадају и имовина, слобода, права, достојанство личности, част и углед, безбедност земље, права добра појединаца или државних органа, односно привредних субјеката, установа и других организација. Битно је истаћи да сва правна добра и интереси имају исти значај у смислу заштите без условљавања. Сходно томе, нашим уставом у члану 21. је веома јасно прописано, да се забрањује свака дискриминација, непосредна или посредна, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичких или других уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета.

која је објект напада те сходно томе, правно добро мање вредности може се бранити повредом нападачевог правног добра веће вредности. Нужна одбрана не дозвољава заштиту само сопственог добра, већ и добра другог лица, поготову у ситуацији када он није у стању да сам од себе одбије противправан напад (нужна помоћ). Она је допуштена и онда када би се тај „други“ за чији се рачун одбрана чини, противио тој одбрани. То би трајало све док се он не би пуноважно одрекао тог добра.

Услов нужне одбране је и противправност напада која се састоји у томе да лице које предузима напад, то чини без законског или другог овлашћења из захтева да напад мора бити противправан, произилази и то да није дозвољена одбрана против оног који се брани у нужној одбрани (нужна одбрана на нужну одбрану). Овде је веома важно водити рачуна о прекорачењу нужне одбране, јер у том случају се она претвара у противправни напад на који нападач има право одбијања напада јер се он сада налази у стању нужне одбране. Такође, веома је значајно питање да ли постоји нужна одбрана када је противправан напад испровоциран. Законик о томе ништа не говори, односно не тражи услов да напад буде нескривљен, те се таквим тумачењем може закључити да је напад противправан и када је изазван.

Стваран напад ће постојати онда када се он манифестује у спољном свету. То је редовно фактично питање које се оцењује у сваком конкретном случају. У ситуацији када нападнути има погрешну представу о постојању напада, тада напад неће постојати па самим тим неће бити ни услова за нужну одбрану. Овај случај се у кривичноправној теорији назива путативном, уображеном, односно тобожњом нужном одбраном.

Истовременост напада постоји онда када постоји озбиљна и објективна могућност повреде или угрожавања лица које се налази у нужној одбрани и неког другог лица. Она постоји када је напад започет и траје или када он непосредно предстоји.²⁶³

Други елемент нужне одбране је одбијање напада што се може дефинисати као свака неопходно потребна делатност усмерена на спречавање напада који непосредно предстоји, или напада који је започет и траје, при чему се овом приликом повређује или угрожава неко правно добро или правни интерес нападача (живот, телесни интегритет, имовина, част, углед и сл.). Одбијањем напада за разлику од самог напада, мора се остварити биће неког кривичног дела. О ком ће се конкретном делу радити

---

²⁶³ Могло би се узети да напад непосредно предстоји када из понашања неког лица несумњиво произилази његова намера за напад када оно предузима одређене делатности, које по објективној процени, указује да напад само што није започео. Лазаревић, Љ.: Ибид, стр. 95-96.

зависи од конкретне ситуације. Некада ће то бити, лишење живота или наношење телесних повреда, а некада уништење или оштећење туђих ствари.

Неопходно потребна одбрана је нужно и неизбежно одбијање напада без којег се не би могло заштити правно добро нападнутог, а да се истовремено не повреди добро нападач које је такође предмет правне заштите. Повређивање добра нападача приликом одбијања напада, мора бити у најмањој мери, али свакако не на уштрб ефикасности одбране. Нападнути има на располагању више одбрамбених средстава те поред дефанзивне он има право и на офанзивну одбрану, при чему одбијање напада треба започети са дефанзивном одбраном, ако то ситуација дозвољава, па тек ако је резултат изостао, онда се може применити и офанзивна одбрана. Овде је важно нагласити, да је за оцену дали је одбрамбена активност била у границама нужне одбране, битно утврдити да ли је нападнути могао на други начин одбити напад у конкретним околностима. Међутим, битно је истаћи и то да се у овој ситуацији не сме заборавити да се пасивни субјект налази у посебном психичком стању, што подразумева да није увек спрема да изабере најбољи начин за одбијање напада. У сваком случају неопходно потребна одбрана подразумева извесну сразмерност између напада и одбране, како у погледу интензитета употребљених средстава, тако и у смислу повредјених добара.

У вези са питањима која постоје у односу на одбијање напада треба посматрати и чињеницу постојања прекорачења нужне одбране. Прекорачење нужне одбране је предвиђено чланом 19. став 3. Законика, и оно има двојак право дејство, које се огледа с једне стране у могућности факултативног ублажавања или с друге стране у ослобађању од казне.

Поред наведених објективних услова нужне одбране који су као такви неспорни, како у законодавној и судској пракси, тако и у кривичноправној теорији, занимљиво је виђење професора Стојановића о постојању субјективног елемента код нужне одбране.²⁶⁴

Наиме, полазиште ове тезе извире из поставке о постојању свести и вољи нападнутог лица да напад постоји и да га нападнути одбија.

Након општег разматрања елемената нужне одбране, у даљем излагању биће речи о могућности примене овог института у контексту вршења кривичног дела силовања.

---

²⁶⁴ Стојановић, З.:Ибид, стр. 151.

Предузимање радње извршења тј. употреба физичке силе у циљу вршења обљубе или са њом изједначеног чина, учинилац овог кривичног дела врши противправан напад на полни интегритет као дела телесног интегритета пасивног субјекта.

Значи, полни интегритет као део телесног интегритета је управо правом заштићено добро које се противправно напада од стране учиниоца. Овако посматран напад на полни интегритет неког лица ће увек бити противправан. Он мора бити стваран и остварен тј. не сме остати у наговештају, већ се мора факитички испољити, односно започети и трајати. Већ је речено да употребљена физичка сила учиниоца, може бити отклоњива или неотклоњива са аспекта жртве силовања те у зависности од тога она је у могућности да пружи или не пружи отпор нападачу. Битно је у овој ситуацији да је одбрамбена радња, одбијање противправног напада, неопходно потребна, имајући у виду интензитет физичке снаге, али и немогућност жртве силовања да се на други начин одбрани. Да би постојала нужна одбрана, потребно је да се одбрамбена радња истовремено остварује када и радња напада. Одбијање противправног напада, пасивни субјект и сам употребљава силу којом повређује неко правно добро нападача, те тако врши кривично дело које неће постојати ако су испуњени сви елементи нужне одбране. Жртва силовања у ситуацији када пружа отпор, односно одбија противправан напад учиниоца, готово ће се редовно наћи у стању нужне одбране, осим ако није у могућности да пружи отпор зато што је употребљена физичка сила нападача таквог интензитета да је неотклоњива или неодољива или она није у могућности да због неких субјективних или објективних могућности пружи активан отпор. Из горе наведеног, можемо констатовати да се одредбе института нужне одбране у потпуности могу применити и у ситуацији вршења кривичног дела силовања. Кад то кажемо мислимо и на одредбе које се тичу прекорачења нужне одбране.

Прекорачење граница нужне одбране²⁶⁵ постоји када између одбијања напада и самог напада не постоји еквиваленција. Ако се утврди да у конкретној ситуацији приликом одбијања противправног напада, одбрана није неопходно потребна онда нема ни нужне одбране (интензивни ексцес). Исто важи и у ситуацији екстензивног ексцеса који постоји када напад није непосредно предстојао, а предузете су радње одбране.

---

²⁶⁵ Види више Радојковић, З.: Ибид, стр. 74-94

Када нема нужне одбране јасно је да се тада не може говорити ни о њеном прекорачењу. Када је кривично дело учињено у прекорачењу нужне одбране, њен учинилац одговара за умишљено или нехатно кривично дело. Ако је до прекорачења дошло умишљајно, онда се одговара за свако кривично дело, а ако је нужна одбрана прекорачена из нехата тада учинилац за то кривично дело одговара само ако је у закону то изричито прописано. Прекорачење нужне одбране спада у опште услове за ублажавање казне и они као такви се могу применити на сваког учиниоца и поводом извршења сваког кривичног дела. Суд увек може ублажити казну онда када може и ослободити од казне. До факултативног ослобађања од казне може доћи ако је нападнути, изазван нападом, прекорачио границе нужне одбране делујући услед јаке раздражености или препаста. Ова патолошка афективна стања представљају посебне облике привремене душевне поремећености и оба могу бити присутна код жртве силовања у ситуацији када пружа отпор учиниоцу, односно када од себе одбија противправни напад. Законодавац се не изјашњава о значају наведених израза, већ то оставља кривичноправној теорији судској пракси. Ова стања су изазвана нападом и она су специфична како по настанку, а тако и по последицама. Раздраженост је патолошки афект гнева, док је препаст патолошки афект страха и да би били кривичноправно релевантни морају бити јаког интензитета.

Јака раздраженост²⁶⁶ представља стање великог узбуђења или срџбе изазвано навалом осећања нанетог зла или зла које непосредно прети. Долази до успоравања менталних и моторичких функција, што има за последицу агресивне, нагонске и импулсивне покрете и реакције. Препаст је осећање великог страха и овде услед изненадног угрожавања неког правног добра, такође долази прво до кочења и блокаде менталних и моторичких функција, а онда до изненадног одбрамбеног, инстинктивног и импулсивног реаговања. Поменута стања су постављена алтернативно при чему је пресудно битно да су она настала као последица напада. Њихов узрочно последични однос би се требао утврђивати у сваком конкретном случају.

---

²⁶⁶ Та раздраженост је повезана са повишењем нивоа активације централног нервног система. Према томе, ова раздраженост (коју не треба бркати са релативно уобичајеним колебањима расположења) може попримити облик емоционалног узбуђења раздражености у форми обичног афекта (страха, гнева, радости, жалости) када су очувани свест, расуђивање (когниција) и воља (контрола понашања) или облик изузетно снажног емоционалног узбуђења (јака раздраженост) тј. патолошког (високог) афекта (ужаса, јарости, заноса, очајања), када су свест, расуђивање и контрола понашања поремећени у битном степену. Јанковић, Н.; Јовановић, А, (2009). *Личност од нормалности до абнормалности*, Београд, стр. 31.

8. Кривичне санкције и казнена политика за кривично дело силовање

У циљу бољег разумевања проблематике изрицања кривичних санкција и спровођења казнене политике за кривично дело силовања, сматрамо да је на почетку овог излагања потребно у вези стим указати на неке опште одредбе нашег актуелног кривичног законодавства.

Уопштено посматрано, у заштити друштва од криминалног понашања у политици сузбијања криминалитета примењују се различите мере које условно речено, можемо поделити на мере превентивног или репресивног карактера. Ове се мере не могу посматрати одвојено јер остваривање њихових основних функција је међусобно повезано.

Прве су економског, социјалног, културног, идеолошког и сличног садржаја, делују на ширем простору и према већем броју лица, предузимају се *ante delictum* и основни им је циљ отклањање општих или појединачних узрока криминалитета.

Друге се примењују према појединцима, поводом извршеног кривичног дела и примарни им је циљ да делују на учиниоца да не понови криминално понашање, а преко тога и на друга лица да се уздрже од вршења кривичних дела: по својој садржини су, по правилу, ретрибутивне природе, јер се њиховом применом учинилац кривичног дела лишава неких својих слобода и права или се у њима ограничава.²⁶⁷

Средства кривичноправне принуде којима се остварује ретрибутивна правда су кривичне санкције чији се опште материјално- формални појам може одредити тако да оне представљају законом предвиђене репресивне мере које се с циљем сузбијања криминалитета примењују према учиниоцу противправног дела које је у закону предвиђено као кривично дело на основу одлуке суда донете након спроведеног кривичног поступка.²⁶⁸

Према нашем важећем Закону (чл. 4. став 1.), систем кривичних санкција чине четири врсте санкција и то: казне, мере упозорења, мере безбедности и васпитне мере. Њихова општа сврха прописивања и изрицања је еквивалентна основном циљу кривичног права који се састоји у сузбијању дела којима се повређују или угрожавају вредности заштићене кривичним законодавством (чл.4 став 2.). Наведене кривичне санкције се могу након законом спроведеног поступка изрећи како пунолетним тако и малолетним лицима стим што се према малолетницима могу изрећи и васпитне мере

²⁶⁷ Лазаревић, Љ.: Ибид, стр 50.

²⁶⁸ Стојановић, З.: Ибид, стр. 287.

поред других кривичних санкција. Оне се не могу изрећи лицу које није навршило 14. година (став 3.), јер оно не може бити активан субјект кривичног дела.

Казна у систему кривичних санкција заузима најзначајније место и она се изриче од стране суда учиниоцу кривичног дела код којег је утврђено постојање кривице за извршење конкретног криминалног понашања. Врсте казни сходно нашим позитивноправним прописима су: казна затвора, новчана казна, рад у јавном интересу и одузимање возачке дозволе.

Казна затвора се може изрицати само као главна казна док се остале казне могу изрицати и као главне и као споредне казне. Сврха кажњавања се састоји поред специјалне и генералне превенције и у изражавању друштвене осуде за кривично дело, јачање морала и утврђивања обавезе поштовања закона (чл.42 став 1 тач. 3). Она као таква представља веома важан елемент у процесу одмеравања казне учиниоцу кривичног дела.

Када говоримо о казни затвора, у нашем Кривичном законнику у чл. 45 став 1, одређен је законски минимум и максимум ове казне лишења слободе па тако казна затвора не може бити краћа од тридесет дана нити дужа од двадесет година. За најтежа кривична дела и најтеже облике тешких кривичних дела може се уз казну из става 1. овог члана изузетно изрећи и казна затвора од тридесет до четрдесет година и која се може изрећи само на пуне године (став 3.).

Наведене законске одредбе указују на општу легислативну тј. законодавну казнену политику која се тиче свих кривичних дела.

Међутим, нашу пажњу у даљем раду задржаће виђење законодавне казнене политике за кривично дело силовања али не и само то, већ и питање судског одмеравања казне затвора за учиниоце ових кривичних дела кроз процес односно принцип индивидуализације казне тј. кривичне санкције. У овом смислу ваља нагласити да поред редовног одмеравања казне које обухвата прописану казну, сврху кажњавања и олакшавајуће и отежавајуће околности, одмеравање казне, начелно гледајући, може бити остварено кроз ублажавање или поштравање казне. Наше кривично законодавство више не предвиђа поштравање казне као начин одмеравања казне (то је раније био случај код вишеструког поврата, као и касније код продуженог кривичног дела после ЗИД КЗ из 2009г. до ЗИД КЗ из 2012г. када је та могућност укинута). У област одмеравања казне спада и ослобађање од казне, а посебни начини одмеравања казне постоје у случају одмеравања казне за кривична дела учињена у

стицају и одмеравања казне осуђеном лицу.²⁶⁹ О ублажавању и ослобађању од казне учиниоца кривичног дела силовања биће више речи нешто касније.

Сумирајући наведено кривично санкционисање учинилаца кривичних дела против полних слобода, односно силовања поставља се врло сложеним проблемом. Ово се поставља с обзиром на специфичност ове врсте понашања у етиолошком и феноменолошком смислу, те захтева специјалне превенције.

Наиме, анализирајући и националну и упоредноправну традицију, савремени казненоизвршни оквир најчешће за извршиоце ове врсте кривичних дела предвиђа казну затвора. Друштвена опасност коју сексуално насилне особе представљају свакако представља недвосмислену индикацију социјалне изолације и примене одговарајућег психолошког третмана и ресоцијализације.

Ипак, овим се проблем кажњавања не решава. Тако у првом реду једно од последичних питања односи се на одмеравање казне. Бројна емпиријска истраживања и ставови теоретичара упућују да кратке затворске казне нису ефективне у контексту преваспитања. Отуда питање дужине трајања затворске казне мора укључити не само чињеничне објективне и субјективне елементе извршеног кривичног дела, него и захтеве корекције девијантног обрасца сексуалног понашања.

Наравно, прихватајући чињницу да у Републици Србији практично не постоје специјализовани програми третмана намењени сексуалним делинквентима, а у форензичком оквиру, питање изречене кривичне санкције се додатно усложњава. У том смислу могло би се поставити питање да ли се с правом може очекивати да ће се рецимо двадесетпетогодишњи младић који је силовао старицу од седамдесетипет година, наневши јој тешке телесне повреде, поправити простим издржавањем казне затвора у трајању од пет година, а да при томе није подвргнут интензивном психијатријском, психолошком и специјално педагошком третману.

Водећи се доприносима домаћих аутора, поједина кривична дела из групе кривичних дела против полних слобода, као што је приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију, нашло је тумачење у контексту болести зависности. Компулзивни карактер сакупљача дечје порнографије схваћен је као вид компулзивног психијатријског проблема.

---

²⁶⁹ Стојановић, З.. Ибид, стр. 315-316.

Условно слично тумачење могло би се можда разумети и у контексту других кривичних дела против полних слобода. Бројна истраживања која се баве проценом личности секуално насилних особа недвосмислено упућују на оптерећења горе наведеног здравственог квалитета.

Управо у том смислу, кривичне санкције у предметном контексту могле би укључити управо овај здравствено-психијатријски оквир. Тако уколико рецимо Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полних слобода према малолетним лицима у члану 7 став 3 предвиђа постпеналну обавезу осуђених лица да посећују саветовалишта и одговарајуће установе, поставља се питање оправданости даљих измена националног законодавства.

Тако, уколико законодавац већ препознаје специфичну етиологију ове врсте насиља, а уједно предвиђа и мере безбедности психијатријског лечења за алкохоличаре и наркомане, чини се логичним да уместо постпеналне обавезе, казнени оквир буде измењен на начин да лица осуђена за сексуалне деликте буду упућена на извршење мере безбедности обавезног психијатријског лечења. Тек применом специјализованих програма, а сходно начелима здравствене струке, каснији пенилошки рад могао би добити пун оквир.

Наравно, када су у питању кривичне санкције, упоредноправна искуства односа према сексуалним делинквентима нуде и неке новине. Ово се нарочито односи на праксу хемијске, па и хируршке кастрације. Наиме, анализирајући доступну литературу велики број аутора посветио је пажњу могућностима супримовања сексуалног нагона код лица која показују девијанан образац узбуђења. Примена медикаментозне терапије која инхибира тестостерон отуда је нашшла значајну примену у законодавствима појединих држава САД, па и Европе.

Да наведене новине нису потпуна непознаница и у Србији сведоче како радови домаћих аутора, тако и раније иницијативе појединих републичких посланика. Бројни случајеви бруталних силовања повратника покренули су снажну друштвену рекацију и иницијалтиву за наведеним видом санкционисања.

Сумирајући наведено, презентовани оквир захтева врло сложену научну опсервацију са бројним варијаблама и посредујућим факторима. Тек просто законско одређење, без корелативних и кохерентних промена и унапређења на нивоу здравствених, социјалних служби, те пробационих службеника, свакако не би донело очекиване ефекте сузбијања и спречавања ове врсте кривичних дела. Примера ради, хемијска кастрација премда у неким истраживањима редукује стопу рецидива на испод

једног процента захтева доживотно праћење, значајна финансијска средства као и контролу злоупотреба. У том смислу, тек потпунији резултати могу се очекивати у заокруженом системском моделу.

8.1 Законско одређење казне

Легислативна казнена политика за извршено кривично дело силовања дефинисана је у чл. 178 Кривичног законика прописивањем посебног законског минимума и посебног законског максимума казне затвора као главне казне која се може изрећи учиниоцу овог сексуалног деликта. Подсећамо да су услови кажњивости, посматрано у ужем смислу, допунски елементи бића кривичног дела силовања.

Кривичним закоником из 2006. године одређене су следеће казне: за основни облик овог кривичног дела прописаном у ставу 1. учинилац који је оглашен кривим, може се казнити затвором од две до десет година, за привилеговани облик прописан у ставу 2. учинилац се може казнити затвором од једне до осам година. За тежи облик прописан у ставу 3. он се може казнити затвором од три до петнаест година а за најтежи облик из става 4. предвиђен је затвор од пет до осамнаест година.

Као што се може видети законодавац је својим одредбама одредио за све облике овог кривичног дела посебне минимуме и посебне максимуме стим што ваља указати да су овако прописане висине казне затвора у основи строжије у односу на нашу ранију законодавну праксу о чему је било речи у предходном излагању када смо говорили о Кривичном закону Републике Србије из 1977. године, односно о савременом законодавству Србије.

Изнамама и допунама Кривичног законика од 03.09.2009.године додатно су повећане казне за кривично дело силовања па тако за извршено дело из става 1. сада се учинилац може казнити затвором од три до дванаест година, за привилеговани облик прописаном у ставу 2. предвиђена казна је затвор од две до десет година док је казна за тежи облик из става 3. затвор од пет до осамнаест година. За најтежи облик овог дела (став 4.) прописана је казна као посебан минимум и то затвор најмање десет година.

Овим законским одмеравањем казне,²⁷⁰ како у првобитном одређењу тако и изменама и допунама законодавац је несумљиво желео да на првом месту оствари

---

²⁷⁰ Према професору Стојановићу само судско одмеравање представља одмеравање казне у правом смислу речи. С обзиром да је данас у погледу прописивања казне у савременим кривичним законодавствима усвојен систем релативно одређених казни у коме се, неретко, казна за поједина

општу сврху ове кривичне санкције тј. сузбијање криминалитета а истовремено у потпуности и сврху кажњавања која се састоји у спречавању учиниоца да врши кривично дело силовања и утицај на њега да убудуће не чини ова кривична дела, односно утицај на друга лица да не врше ове сексуалне деликте. На крају, он је, као обик тзв. позитивне генералне превенције, очигледно имао намеру да на овај начин изази друштвену осуду за извршење овог кривичног дела против полне слободе, затим постигне јачања морала и учвршћивање обавезе поштовања закона.

За потпуно остваривање сврхе кажњавања, веома је важно истаћи улогу суда у одмеравању казне учиниоцу кривичног дела силовања. Ово је посебно битно имајући у виду да се свако ово кривично дело врши под својеврсним околностима при чему се ове специфичности свакако односе поред дела и на самог учиниоца тј. на његова лична својства, личне околности или лични однос према пасивном субјекту кривичног дела. Прописивање распона између посебног минимума и посебног максимума условљава поступајући суд на делатност одмеравања казне по мери унутар граница прописаног распона имајући у виду тежину извршеног кривичног дела и степен кривице учиниоца.

Поступајући суд у конкретној ситуацији приликом одмеравања казне учиниоцу мора водити рачуна поред прописане казне за извршени облик кривичног дела силовања и сврхе кажњавања, и о постојању олакшавајућих и отежавајућих околности које се везују за учиниоца дела али и за само дело.

Имајући у виду да се овде ради о веома важном питању, у даљем раду ове ће околности бити посебно обрађене.

8.2 Примена олакшавајућих и отежавајућих околности

Приликом извршења било којег кривичног дела постоје одређене околности, олакшавајуће или отежавајуће природе, које као такве не представљају елементе његовог бића (основни или тежи облик). Важно је да оне имају наведени квалитативни значај. Ова подела има релативан вредносни карактер имајући у виду чињеницу да некада једна те иста околност у одређеној ситуацији може бити олакшавајућа а у другој отежавајућа.

кривична дела прописује у веома широком распону, тешко се може прихватити тврђење да и законодавац ту врши неко оквирно одмеравање казне *ин абстрактно*. Види више, Ибид. стр.314-315.

Управо у овом духу, наш Кривични законик у чл. 54 неопредељује које су једне а које друге већ обавезује поступајући суд да приликом одмеравања казне учиниоцу кривичног дела узме у обзир све околности које утичу да казна буде мања или већа а нарочито, степен кривице, побуде из којих је дело учињено, јачинину угрожавања или повреде заштићеног добра, околности под којима је дело учињено, ранији живот учиниоца, његове личне прилике, његово држање после учињеног кривичног дела а нарочито његов однос према жртви кривичног дела, као и друге околности које се односе на личност учиниоца.

Поред овога, изменама и допунама Законика из 2012г.²⁷¹, у чл. 54а, прописано је да мржња према неком лицу због његове припадности раси или вероисповести, националне или етничке припадности пола, сексуалне оријентације или родног идентитета се мора од стране суда узети као отежавајућа околност.

Законом је у истом члану у ставу 3. прописана и забрана тзв. „двоструког вредновања“, наиме, околност која представља обележје кривичног дела не може се узети у обзир ни као отежавајућа ни као олакшавајућа околност, изузев ако прелази меру која је потребна за постојање кривичног дела или одређеног облика тог дела или ако постоје две или више оваквих околности, а само једна је довољна за постојање тежег, односно привилегованог облика.

У сваком случају процена постојања олакшавајућих или отежавајућих околности је овлашћење поступајућег суда у конкретној ситуацију па тако ако он утврди постојање олакшавајућих околности, одмеравање казне ће ићи према доњој граници прописане казне док у ситуацији отежавајућих околности та активност може довести до изрицања казне у мери прописаног посебног максимума. За суд је најприхватљивије да користи аналитичко-синтетички метод а то значи да би он на основу општег утиска полазећи од прописане казне, требало да дође до једне полазне основе, до неке просечне, оријентационе казне и онда да је повећава и снижава након пажљивог појединачног вредновања сваке олакшавајуће и отежавајуће околности. При томе, на коначну казну ипак треба у већој мери да утиче друга фаза, тј. вредновање сваке појединачне околности.²⁷²

Када говоримо о околностима које могу постојати приликом извршења кривичног дела силовања и које се као такве могу третирати као олакшавајуће, на првом месту истичемо околност која се тиче кривице учиниоца овог кривичног дела.

²⁷¹ „Службени гласник РСрбије“ бр. 121/2012.

²⁷² Стојановић, З.: Ибид, стр. 321-322.

То је случај када код њега постоји стање битно смањене урачунљивости. Постојање ове околности, на основу измена и допуна Законика из 2009г., не може више представљати факултативни основ за ублажавање казне извршиоцу овог кривичног дела, тако да ће се њему судити као урачунљивом лицу. Међутим, суд ову чињеницу ипак може узети у обзир као олакшавајућу околност приликом одмеравања казне извршиоцу оцењујући да код њега постоји нижи степен кривице.

Поменути изменама и допунама, судовима је уведена апсолутна забрана кажњавања испод прописаног посебног минимума за кривично дело силовања што истовремено сврстава и покушај силовања у довршено дело па се сходно томе извршиоцу тако мора и судити. Имајући у виду да покушај силовања не проузрокује исте последице као и свршено дело, разумно је ову чињеницу уважити приликом одмеравања казне. У овој ситуацији одмеравањем казне затвора извршиоцу покушаног кривичног дела силовања се свакако не може изрећи казна испод законског минимума прописаног за ово дело.

У случају када се извршилац кривичног дела силовања нехатно доведе у стање смањене урачунљивости те услед таквог стања изврши или покуша извршење дела, такође се могу применити правила која се тичу постојања олакшавајућих околности.. Као олакшавајућа околност може се узети и ситуација у којој подрстекач или помагач својом молбом, навођењем,убеђивањем или употребом физичке снаге не успе да добровољно спречи извршиоца да учини или прекине радњу извршења кривичног дела силовања.

Олакшавајуће околности за извршиоца силовања може постојати и када је он започео принудну обљубу или са њом изједначени чин те у току таквог полног односа дође до давања пристанка од стране пасивног субјекта на сексуални чин. Исти случај ће постојати и када пасивни субјект у конкретној ситуацији, да добровољни пристанак на вршење појединих полних радњи а не и на обљубу или са њом изједначени чин.

Када говоримо о околностима које могу имати олакшавајући карактер ваља напоменути и ситуацију када извршилац предузме радњу извршења или покушаја извршења силовања над пасивним субјектом са којим је раније одржавао брачне или ванбрачне сексуалне односе.

Имајући све ово у виду, суд мора пажљиво водити рачуна о доприносу или давању повода пасивног субјекта извршењу силовања. На ово готово редовно у току суђења указује одбрана окривљеног посебно када су се извршилац и жртва познавали од раније.

У конкретној ситуацији жртва збиља може допринети сопственом силовању посебно када својим слободним понашањем, флертом, кокетирањем са другим лицима, промискуитетним животом, оскудним и провокативним облачењем, неконтролисаним употребом алкохолних пића, конзумирањем опојних средстава и слично, међутим то свакако не сме бити алиби учиниоцу за противзаконито понашање. И ове околности суд мора ценити.

Ранији живот учиниоца може се узети у обзир као олакшавајућа околност ако суд утврди да је он пре извршења ипак поштовао друштвене и моралне норме тиме што није вршио кривична дела односно није био кажњаван за иста. Овде је веома важно да се у процени ових околности узме у обзир старосно доба извршиоца у време извршења јер није исто позивати се на ове околности када је у питању пунолетно лице у средњим или старијим годинама или лице млађих година.

Личне прилике које се тичу учиниоца у смислу да је незапослен, да има здравствене проблеме и слично,²⁷³ тешко да могу имати статус олакшавајућих околности приликом одмеравања казне.

Држање односно понашање учиниоца после извршења кривичног дела може утицати на примену одредби о постојању олакшавајућих околности. Наиме, учинилац после извршења може исказати стварно кајање за своје дело, затим може пружити помоћ жртви силовања или чак засновати брачну заједницу са њом након извршења. Све су ово околности које поступајући суд мора са посебном пажњом да разматра. Овде треба поменути и његово држање у току суђења, његов позитиван однос према кривичноправним субјектима и оштећеном лицу, његово признање дела и кајање, што све може да утиче на одмеравање казне.²⁷⁴

Што се тиче околности које прате извршење кривичног дела силовања и имају карактер отежавајућих околности приликом одмеравања казне, на почетку треба издвојити оне које се тичу степена кривице чиниоца. У том смислу суд ће посебно ценити стање урачунљивости учиниоца затим облике његове виности тј. степеновање тих облика јер они изражавају различите интензитета свести и воље односно различит

²⁷³ Не може се као олакшавајућа околност ценити чињеница да је окривљени отац петоро малолетне деце, те да је породичан човек, у поступку у којем је осуђен за кривично дело против полне слободе. (Пресуда Апелационог суда у Београду Кж.1 104/12 од 07.03.2012г. и пресуда Вишег суда у Београду к. 4266/10 од 23.05.2011г.), Трешњев, А.: Ибид, стр. 39.

²⁷⁴ Признање окривљеног не може се узети као олакшавајућа околност када из постојећих доказа очигледно произилази да је он учинилац кривичног дела. (Пресуда Окружног суда у Београду Кж. 851/09 од 17.03.2009г. и пресуда Другог општинског суда у Београду К. 1049/08 од 12.12.2008.г), Трешњев, А.: Ибид, стр. 37.

ступене непажње. Исто важи и за свест учиниоца о противправности дела. На темељима овога треба посматрати степен упорности извршиоца за наступање забрањене последице што указује на елементе воље његовог умишљаја.²⁷⁵ Такође, значајно је која средства принуде је извршилац употребио према пасивном субјекту ради вршења обљубе или са њом изједначеног чина. Није исто ако је он користио као средство принуде претњу, компулзивну или апсолутну силу. Важна околност за одмеравање казне може бити и одабрано време и место извршења кривичног дела.

Суд може у конкретном случај узети у обзир као отежавајућу околност чињеницу да је извршилац приликом вршења принудног сексуалног чина поступао на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин и да је то чинио из нехата. У противном овде би се радило о кривичном делу силовања квалификованог нарочитом околношћу.

На овом месту је значајно навести да ако се извршењем кривичног дела силовања оствари већи број квалификованих облика овог дела (пример, силовање малолетног лица које је имало за последицу трудноћу тог лица или његову смрт), неће се радити о стицају ових облика, већ ће се ове околности третирати као отежавајуће околности приликом одмеравања казне.

Приликом извршења кривичног дела силовања код пасивног субјекта повредом његовог телесног, психичког и полног интегритета могу наступити различите последице. Оне могу бити материјализоване као тешке телесне повреде, трудноћа или смрт пасивног субјекта и тада ће постојати неки од квалификованих облика овог дела, нормално ако се те последице могу приписати нехату извршиоца. Овом приликом може доћи до доношења само лакших телесних повреда на телу жртве тако да се та околност може од стране суда узети као отежавајућа околност. То ће постојати и у ситуацији ако вршењем принудног сексуалног односа дође до тога да се жртви сексуалног деликта на овај начин пренесу неке тешке заразне полне болести.

Исто тако, као отежавајуће околности, у обзир се могу узети и нематеријалне односно тзв. „невидљиве“ последице као што су, осећај понижености, срамоте, губитка самопоуздања, осећаја ниже вредности, страха од понављања дела и осуде јавности

---

²⁷⁵ Неуобичајена упорност код оптуженог да изврши кривично дело силовања и његова свест да оштећена због својих година и чињенице да живи сама у кући на крају села и не може пружити озбиљан отпор нити може очекивати помоћ других лица, представља отежавајуће околности приликом одмеравања казне. (Пресуда Окружног суда у Ваљеву, К.45/97 од 25.12.1997г., види више, [хттп://прописнет.муп.](http://прописнет.муп.), Ибид, приступљено 23.07.2013г у 13,13ч.

што све може код жртве силовања изазвати привремене или трајне трауме.²⁷⁶ Услед психичких траума насталих извршењем силовања у пракси су могући случајеви самоубиства жртве силовања после извршења дела. У ситуацији ако се овако изазвана смрт жртве не би могла довести у непосредну везу са радњом извршења и ако се та околност не може приписати ни нехату учиниоца, суду не преостаје ништа друго него да ову чињеницу вреднује као отежавајућу околност приликом одмеравања казне извршиоцу кривичног дела силовања.

Као отежавајуће околности суд може квалификовати и околности где извршилац врши принудну обљубу или са њом изједначени чин над немоћним лицем, затим блиским рођаком тј. чланом породице или лицем са којим се налази у неком односу подређености или зависности. Битна је и околност која се тиче старосне доби оштећеног малолетног лица. Није исто да ли је жртва млађи или старији малолетник. Такође и чињеница да је силовање извршено у саучесништву са другим лицима која су својим радњама допринела извршењу дела, може се третирати као отежавајућа околност.

Околност да је извршилац у току истог криминалног догађаја, у циљу задовољења свог полног нагона, над истим пасивном субјекту извршио принудну обљубу али и са њом изједначен чин, од стране суда може бити третирана само као отежавајућа околност а не као извршење два кривична дела силовања.

Када разматрамо ранији живот учиниоца као релеванту околност за одмеравање казне, не можемо а да не укажемо на одредбе нашег кривичног законодавства о повратништву. Закон у чл. 55 упућује суд да приликом одмеравања казне учиниоцу за кривично дело које је учинио након издржане, опроштене или застареле казне или ослобођења од казне итд. може ту околност факултативно узети као отежавајућу, ценећи при томе посебно тежину радње учињеног кривичног дела, да ли је раније дело исте врсте као и ново дело, да ли су оба дела учињена из истих побуда, околности под којима су дела учињена и колико је времена прошло од раније судске одлуке.

Држање односно понашање учиниоца после извршеног кривичног дела може бити посматрано од стране суда као отежавајућа околност посебно ако се окривљени у току кривичног поступка са непоштовањем обходи према кривичноправним субјектима и жртви кривичног дела односно осталим учесницима у поступку,

---

²⁷⁶ Код кривичног дела силовања као отежавајућа околност може се ценити да је критични догађај допринео томе да психички поремећај оштећене прерасте у душевно обољење. (Пресуда Апелационог суда у Београду Кж1. 422/12 од 17.05.2012г. и пресуда Вишег суда у Београду К.188/10 од 01.04.2011г., Трешњев. А.: Ибид, стр.40.

покушава да утиче на сведоке и слично. Порицање кривице, мењање исказа, лагање, несарадња са судом, не могу се узимати као отежавајуће околности јер то све улази у домен законског права окривљеног да бира начин како ће износити своју одбрану у поступку.

8.3 Ублажавање и ослобађање од казне

Ублажавање казне је законско овлашћење односно могућност поступајућег суда да у конкретној ситуацији приликом одмеравања казне учиниоцу кривичног дела изрекне блажу казну од оне која је прописана за то кривично дело. Наведени институт општег дела кривичног права може се применити под одређеним условима тако што ће се прописана казна ублажавати по мери или по врсти.

Одредбама члана 56. Законика, утврђен је правни основ за тзв. законско односно судско ублажавање казне које суштински има факултативни карактер.

На првом месту, суд је у могућности да у законом предвиђеним случајевима²⁷⁷ ублажи казну учиниоцу кривичног дела и то у границама које су чланом 57. Законика, потпуно прецизиране. Исто тако, он може ублажити и учиниоцу кривичног дела који је према законом предвиђеним условима могао у конкретном случају бити ослобођен од кажњавања али га поступајући суд није ослободио од казне (став 1.т. 3) . Овде суд нема ограничења приликом ублажавања казне учиниоцу дела. Као што можемо видети, суд је у оба случаја, у примени својих овлашћења лимитиран законским одредбама па сходно томе овде се ради о тзв. законском ублажавању казне. Судско ублажавање казне учиниоцу кривичног дела је предвођено истим чланом став 1. тачка 3., према коме суд може ублажити кажњавање учиниоца ако утврди да су постојале нарочито олакшавајуће околности које се везују за извршење дела и ако он оцени да се на овај начин може постићи сврха кажњавања.

Одредбе о ублажавању казне су се до измена и допуна Законика из 2009г., примењивале и на кривична дела против полне слободе а самим тим и на кривично дело силовања. Међутим, овим изменама и допунама, у поменутом члану додат је нови став 2. којим је предвиђена апсолутна забрана судовима да ублажавају кажњавање учиниоца одређених кривичних дела која су овом приликом посебно апострофирана

---

²⁷⁷ То су: 1) прекорачење граница нужне одбране, 2) прекорачење граница крајње нужде, 3) изазивање опасности из нехата код крајње нужде, 4) компулзивна сила и претња, 5) битно смањена урачунљивост, 6) отклоњива правна заблуда, 7) покушај, 8) помагање и 9) одсуство личног својства код подстрекача и помагача. Стојановић, 3: Ибид, стр.323.

међу којима је и кривично дело силовања али и нека друга кривична дела против полне слободе као што су обљуба над немоћним лицем (чл.179) и обљуба са дететом (чл.180). Имајући у виду да су овом истом приликом и пооштрене казне, поред осталих и за кривично дело силовања, то сасвим јасно указује на одређене трендове у нашој законодавној казненој политици када је овај деликт у питању.

Ваља указати да, генерално посматрано, ове одредбе којима се забрањује ублажавање казне за одређена дела, трпе ошту критику у правној теорији па тако према професору Стојановићу, реч је о доста необичном решењу којим се прво, дерогира један општи институт, а друго, иако се ради о тешким кривичним делима (али не и о најтежим), не види се критеријум којим се законодавац руководио када је збранио ублажавање казне баш код тих кривичних дела. Даље, код већине тих кривичних дела ЗИД КЗ из 2009. године прописао је више посебне минимуме чиме је подигао и доњу границу ублажене казне. Најзад, тешко се може криминално политички бранити решење које искључује могућност примене и законских основа за ублажавање казне код ових кривичних дела (чиме се изједначава кажњавање за покушано и довршено кривично дело, не уважава битно смањена урачунљивост итд.).²⁷⁸

Значајно је навести и то да је чланом 57. став 4. предвиђено да суд може када је овлашћен да учиниоца кривичног дела ослободи од казне, истог и блаже казни и то без ограничења прописаних у ставу 1. и 3.овог члана.

Када је кривично дело силовања у питању, то би биле ситуације када је у конкретном случају дошло до добровољног одустанка извршиоца од покушаног сексуалног деликта или је дело покушано неподобним средством или предметом. Исто ће постојати и када подстрекач или помагач молбом, навођењем, убеђивањем или физичком силом добровољно спречи извршиоца да изврши принудну обљубу или са њом изједначени чин.

Методологије суда која се примењује приликом ослобађања учиниоца од казне подразумева то да се егзистенција самог кривичног дела силовања не доводи у питање тј. сматра се да оно без обзира на све као такво постоји, тако да се учинилац након спроведеног кривичног поступка оглашава кривим осуђујућом пресудом али се њоме истовремено и ослобађа од казне.

²⁷⁸ Стојановић, З.: Ибид, оп. цит. стр. 325.

9. Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полних слобода према малолетним лицима

Кривичноправна заштита полних слобода у Републици Србији јасно предвиђена је одредбама Кривичног законика. Ипак, по узору на праксу у САД, 2013.године усвојен је Закон о посебним мереама за спречавање вршења кривичних дела против полних слобода према малолетним лицима. Сам закон представљен је као *lex specialis* односно легислативни оквир допунског карактера који је додатно регулисао поступање према лицима осуђеним за кривична дела сексуална природе почињена према најмлађима. У том смислу дати оквир обухвата неке аспекте како кривичноматеријалне, тако и казненоизвршне природе.

Премда је доста дуго у националним оквирима била прихваћена тенденција да се сва питања кривичноматеријалног законодавства обухвате једним закоником, суровост случаја бруталног силовања и убиства осмогодишње девојчице²⁷⁹ условио је формулисање засебног закона који се тиче предметне области. Ово у номотехничком смислу чини се није било потребно, а с обзиром да сам закон, са завршним одредбама, обухвата свега деветнаест чланова. У том смислу стиче се утисак да је општа сврха нових одредби могла бити уметнута у постојећи Кривични законик, без даљег разуђивања законских извора.

Образлажући потребу доношења засебног акта, законодавац је поред уставног основа, а који се односи на остваривање заштите слобода и права грађана, истакао и преузете међународноправне обавезе. Ово се најпре односи на члан 37. Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, а који предвиђа обавезе држава потписница у погледу предузимања мера прикупања података који се односе на идентитет и генетски профил лица осуђених за сексуалне деликте над децом.

Коначно, поред истицања опажене учесталости ове врсте насиља законодавац се позвао и на друге међународноправне изворе, попут Препоруке РЕС (2001) 16 о заштити деце од сексуалног искоришћавања, Оквирне одлуке Савета Европске уније о

---

²⁷⁹ СТАРИ ЛЕДИНЦИ - Злочин какав се до сада не памти завио је у суботу у црно породицу Јовановић из Старих Лединаца, а житеље тог питомог фрушкогорског села огорчио и оставио без речи. Мештанин Младен Огулинац, 52-годишњи радник у пекари „Меркатора“ у Новом Саду је, како су показали досадашњи резултати истраге, у својој кући у Улици Салвовача 15, најпре највероватније силовао, а потом и угушио осмогодишњу Марију Јовановић која је живела у комшилуку, у кући удаљеној од његове једва 200 метара! Преузето са <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html>: 290078-Silovao-па-ugusio-devojcicu приступљено 12.01.2016.године

борби против сексуалног искоришћавања деце и дечје порнографије, као и на пракси Европског суда за људска права у Стразбуру.

Премда је „Маријин закон“, а како је популарно назван у јавности био представљен као нарочито важно решење и карика која недостаје у ланцу заштите најмлађих, домаћи аутори само делимично су посветили пажњу овом оквиру. Тек аутори попут Павловића²⁸⁰ и Петковића и сарадника²⁸¹ дају потпунији осврт на ову тему уз наглашавање бројних проблема у идеји и реализацији законодавца.

Анализом законског текста наведеног закона мора се истаћи да је недвосмислено интенција доношења овог закона била позитивна, ипак с обзиром на садржано не треба да чуде подаци који упућују да је тек половином 2016.године овај закон добио и прве, појединачне практичне одразе. Ово се односи на запажања да је у текућој години регистар сексуалних преступника, чије је увођење предметни закон предвидео, обухватио тек прва четири лица чији су поступци правоснажно окончани²⁸².

Посветивиши се детаљније садржају Закона о посебним мерама чланом 1. одређен је законски опсег, а као прописивање посебних мере које се спроводе према учиниоцима кривичних дела против полне слободе извршених према малолетним лицима и уређује вођење посебне евиденције лица осуђених за та кривична дела.

Сврха овог закона експлицирана је чланом 2., а уз наглашавање специјалнопревентивних усмерења ка починиоцима сексуалних деликата. С обзиром на истакнуто предвиђено је и подручје примене овог закона одређујући га у контексту извршења кривичних дела: 1) силовање (члан 178. ст. 3. и 4. Кривичног законика); 2) обљуба над немоћним лицем (члан 179. ст. 2. и 3. Кривичног законика); 3) обљуба са дететом (члан 180. Кривичног законика); 4) обљуба злоупотребом положаја (члан 181. Кривичног законика); 5) недозвољене полне радње (члан 182. Кривичног законика); 6) подвођење и омогућавање вршења полног односа (члан 183. Кривичног законика); 7) посредовање у вршењу проституције (члан 184. став 2. Кривичног законика); 8) приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију (члан 185. Кривичног законика); 9) навођење

²⁸⁰ Павловић, З. (2013). *Сексуална злоупотреба деце- криминолошки и кривичноправни аспекти*, Нови Сад, 295-300.

²⁸¹ Петковић, Н., Павловић, З. & Стевковић, Љ. (2013). *Ставови професиналаца према увођењу регистра учиналаца кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима*, Темида, 13 (4), 61-82.

²⁸² Телеграф: У Регистар педофила у Србији уписане су прве четири особе у складу са применом „Маријиног закона“ и у тој евиденцији ће сходно закону остати трајно, речено је данас Тањугу у Управи за извршење кривичних санкција. Преузето са <http://www.telegraf.rs/vesti/2176735-registar-pedofila-u-srbiji-poceo-da-radi-upisane-prva-cetiri-osudjenika-po-marijinom-zakonu> приступљено 13.01.2016.године.

малолетног лица на присуствовање полним радњама (члан 185а Кривичног законика); 10) искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу (члан 185б Кривичног законика).

Прегледом претходних одредби запажа се јасна идеја законодавца који починоце ове врсте кривичних дела маркира као нарочито опасне у смислу рецидивизма. И мада подаци криминолошких студија нису увек сагласни са овим закључком поставља се питање зашто је донет став да се овим законом штите само полне слободе у односу на малолетна лица. Ово се намеће тим пре што се дешава да лице почини прво кривично дело сексуалне природе на штету пунолетног лица, а тек касније исто изврши против детета. Отуда се чини логичан закључак да уколико постоји потреба маркирања нарочито опасних злочинаца дати напори би морали обухватити сва лица која су испољила криминално усмерену сексуалност.

Осврнувши се на садржински део закона чланом 5. предвиђа се као прва заштитна мера да се учиниоцу горе наведених кривичних дела не може ублажити казна од стране суда, а применом члана 57. став 1. Кривичног законика. Истим чланом у ставу 2. даље се наводи да се осуђена лица по датом основу не могу условно отпустити.

Дато решење свакако представља покушај исказивања вишег нивоа ретрибутивног односа државе према учиниоцима сексуалних деликата. И док је ово донекле оправдано, а с обзиром на опажање важности заштитног објекта могло би се поставити друго питање. Наиме, премда је наведеним одредбама законодавац онемогућио условно отпуштање поставља се питање у колико случајева је овој врсти учинилаца заиста у пракси одговорено позитивно по молби за условни отпуст. Премда у моменту писања овог докторског рада немамо довољно података у односу на изнету дилему, претпоставка је да су овакви случајеви статистички занемарљиви.

Уколико пак у пракси и постоје случајеви у којима је суд проценио да лице које је рецимо осуђено за силовање након издржане две трећине казне поправило у довољној мери да се са правом може очекивати да на слободи неће вршити нова кривична дела, ваљало би утврдити на којим критеријумима је донета таква одлука. Познајући чињеницу да у нашим пенелним установама практично не постоје стандардизовани програми третмана намењени сексуалним преступницима, горе елаборирана забрана доделе условног отпуста чини се не доноси никакву новину у практичном смислу.

Премда Кривични законик и сам предвиђа одговарајуће правне последице осуде, дати оквир нешто је проширен Законом о посебним мерама. Тако се учиниоцима

сексуалних деликата на штету деце као обавезне правне последице наводе: 1) престанак вршења јавне функције; 2) престанак радног односа, односно престанак вршења позива или занимања које се односи на рад са малолетним лицима; 3) забрана стицања јавних функција и 4) забрана заснивања радног односа, односно обављања позива или занимања које се односи на рад са малолетним лицима.

Наступање правних последица, одређено је даном правоснажности пресуде, при чему се време њиховог трајања одређује на двадесет година, не рачунајући при томе време проведено на издржавању казне затвора.

Када су у питању наведене правне последице осуде мора се напоменути да су исте већим делом већ биле инкорпорирани у одредбе кривичног законодавства. Тек постојећи оквир осим делимичног проширивања претпоставио је само дуже време трајања, а што чини се не доноси значајан помак у погледу заштите најмлађих.

Витални сегмент закона одређен је чланом 7. који опет одређује оквир посебних мера заштите. Наиме, усмеравајући се ка извршиоцима сексуалних деликата на штету деце, са циљем вишег ниво заштите намеће се: 1) обавеза јављања надлежном органу полиције и Управе за извршење кривичних санкција; 2) забрана посећивања места на којима се окупљају малолетна лица (вртићи, школе и сл); 3) обавеза посећивања професионалних саветовалишта и установа; 4) обавеза обавештавања о промени пребивалишта, боравишта или радног места; 5) обавеза обавештавања о путовању у иностранство.

У погледу трајања наведених мера временски период је одређен на двадесет година. Ипак, истим чланом предвиђа се да ће на сваке четири године од почетка примене посебних мера, суд који је поступао у првом степену бити у обавези да одлучује о потреби њиховог даљег спровођења. Премда се ово спроводи по службеној дужности, захтев за преиспитвањем може бити поднет и од стране осуђиваног лица, а на сваке две године од почетка примене посебних мера.

Да би се донела поуздана и основана одлука у контексту оправданости наставка спровођења законом предвиђених мера, суд ће прибавити извештаје органа и организација који су надлежни у спровођењу наведених мера.

Анализирајући оквир појединачних посебних мера чланом 8. овог закона предвиђа се обавезно јављање надлежном органу полиције и Управе за извршење кривичних санкција. Дати оквир надаље предвиђа да ово јављање осуђени обави лично и то организационој јединици полиције у месту његовог пребивалишта и организационој јединици праве за извршење кривичних санкција надлежној за третман

и алтернативне санкције. Ова обавеза јављања мора се спровести најкасније до петнаестог дана у месецу.

Наредним чланом предметног закона прописује се забрана посећивања места на којима се окупљају малолетна лица. При томе под овим се подразумева дужност учиниоца кривичних дела сексуалне природе да се уздржава од посећивања места на којима се окупљају потенцијалне жртве. Ипак, док закон наводи да се под овим местима подразумевају зграде, школска дворишта, вртићи и игралишта остају нејасна два момента. У првом реду појам уздржавања није одређен на једнак начин као и забрана приласка, с обзиром да он само подразумева квантитативно мању меру. На другој страни одредба слично која се налази у помису ограничених локација могла би се тумачити практично као сва места на којима се налазе два или више малолетних лица, а што води неоправданом ограничењу слободе кретања осуђиваног лица.

Закон о посебним мерама у даљем предвиђа и да осуђени настави неки вид психосоцијалног третмана након издржане казне. У том смислу чланом 10. Истиче се обавезно посећивање професионалних саветовалишта и установа, а сходно одлучи организационе јединице Управе за извршење кривичних санкција која је надлежна за третман и алтернативне санкције.

И мада се наведено поставља оправданим, поставља се питање да ли наш Кривични законик претпоставља постојање оваквих мера, неодређеног трајања, а које су по својој природи блиске мерама безбедности. Додатно, док се мере безбедности извршавају као практично саставни део санкције, наведени оквир мера извршава се према лицима која су практично слободна и која су већ издржала судски изречену санкцију. У том смислу ово решење било би логичније тек онда када би уз правоснажну, рецимо, затворску казну, суд донео и пратећу пресуду о спровођењу наведене посебне мере након издржаног дела затворске казне.

Један од облика заштите малолетних лица од починилаца сексуалних деликата подразумева и обавезно обавештавање полиције и Управе за извршење кривичних санкција од стране осуђеног о промени пребивалишта, боравишта или радног места. Наведено се при томе може разумети у контексту информисања полиције о присуству неког лица које је маркирано под ризиком у одређеном региону, те евентуалном спровођењу неких мера надзора или повезивањем са неким кривичним делом постделиктно. И док се наведено може донекле разумети није у потпуности јасно зашто осуђивано лице у периоду од двадесет година након издржане казне мора да обавештава полицију о промени радног места. Да ли ће сазнање о томе да осуђени

више не ради као пекар него као молер заиста носити неки посебно висок ниво протекције не чини се врло вероватним.

Сличан закључак може се донети и у контексту члана 12. предметног закона, а којим се предвиђа обавеза обавештавања, горе поменутих органа, о одласку у иностранству, месту у које се путује, те планираној дужини боравка. Наведена заштитна мера при томе у својој основи могла би носити важност информације о кретању осуђиваног лица. Ипак, ово би било смислено онда када би по преласку границе, држава у коју дато лице улази, била обавештена, те по истом предузела неке даље мере континуираног надзора. Наравно, како се ово у практичном не спроводи, а с обзиром да би подразумевало праћење великог броја лица, у криминалистичком смислу податак о томе да лице није или јесте у некој држави могао би се сам по себи искористити, без додатног оптерећивања у погледу обавештавања.

Закон о посебним мерама предвиђа и неке друге елементе, а који могу бити од користи у заштити малолетних лица од сексуалног насиља. Ипак, стиче се утисак да законом предвиђене мере немају примарнопревентивни, већ пре свега терцијарни карактер. Тако вођење посебне евиденције, а која се предвиђа чланом 13. овог закона садржи: 1) име и презиме осуђеног; 2) јединствени матични број грађана осуђеног; 3) адресу пребивалишта осуђеног; 4) податке о запослењу осуђеног; 5) податке о особеним знацима осуђеног; 6) ДНК профил осуђеног; 7) податке о кривичном делу и казни на коју је осуђен; 8) податке о правним последицама осуде; 9) податке о спровођењу посебних мера прописаних овим законом.

Наиме, анализирајући горе наведено сви подаци садржани у датој евиденцији могу имати пре свега криминалистички значај. Примера ради уколико је извршено неко ново кривично дело сексуалне природе прикупљени биолошки трагови могу се упоредити са генетским материјалом који је похрањен у овој евиденцији.

Додатно, како подаци који су садржани у овој евиденцији нису доступни јавности, не може се очекивати да дати законски оквир донесе исти ниво заштите попут рецимо америчких закона који гарантују слободну доступност свих података јавности.

Када је у питању доступност података из посебне евиденције чланом 15. регулисано је да се исти могу дати суду, јавном тужиоцу и полицији у вези са кривичним поступком у току. Подаци се такође могу доставити и јединици Управе за извршење кривичних санкција надлежној за третман и алтернативне санкције, када је то потребно за вршење послова из њихове надлежности.

Како правне последице осуде имају значаја за обављање одређених раније наведених функција и дужности, подаци садржани у евиденцији могу се, на образложен захтев, дати и државном органу, предузећу, другој организацији или предузетнику.

Када су у питању наведени орагани, правна лица или предузетници који своју делатност оријентишу кроз рад са малолетним лицима не само да им се могу доступити ови подаци, већ су у обавези да затраже податак да ли је лице које треба да заснује радни однос код њих, односно обавља послове са малолетним лицима, уписано у посебну евиденцију.

У финалним запажањима, премда Закон о посебним мерама представља допуну кривичног законодавства, непоштовање постављених одредби води прекршајном кажњавању. Тако се чланом 16. овог закона предвиђају прекршаји учиниоца кривичног дела, а где се за кршење правне последице осуде и неиспуњавање посебне мере прети казном затвора у трајању од тридесет до шездесет дана.

Ипак, чини се много строже кажњавање предвиђено је за прекршаје правног лица, предузетника и одговорних лица. Наиме, чланом 17. се предвиђа да ће се казном од 500.000 до 2.000.000 динара казниће се за прекршај правно лице ако: 1) не поштује правну последицу осуде из члана 6. став 1. овог закона; 2) не достави податак или не достави податак у прописаном року овлашћеном лицу Управе за извршење кривичних снакција које води посебну евиденцију (члан 14. став 2). 3) не затражи податак из посебне евиденције у складу са чланом 15. став 3. овог закона. За прекршај из става 1. овог члана казниће се предузетник новчаном казном од 200.000 до 500.000 динара. За прекршај из става 1. овог члана казниће се и одговорно лице у правном лицу и државном и другом органу новчаном казном од 100.000 до 150.000 динара.

Сумирајући наведено, аутори попут горе поменутих Павловића²⁸³ и Петковића и сарадника²⁸⁴ истичу да елаборирани законски оквир носи много више естетски и политички оквир интервенције, него суштински помак у контексту заштите полних слобода. Отуда у наредном периоду има смисла размишљати о изменама националне легислативе и подизању стандарда ефикасности.

---

²⁸³ Павловић, З. (2013). *Сексуална злоупотреба деце- криминолошки и кривичноправни аспекти*. Нови Сад. 295-300.

²⁸⁴ Петковић, Н., Павловић, З. & Стевковић, Љ. (2013): *Ставови професионалаца према увођењу регистра учиналаца кривичних дела против полне слободe прама малолетним лицима*, Темида, 13 (4), стр. 61-82.

10. Кривичнопроцесни аспекти и заштита полних слобода

Руковођени дефинисаном темом рада, у даљем излагању, више простора биће посвећено различитим процесним аспектима третмана кривичног дела силовања. Следствено томе, у фокусу разматрања су поједина питања која највише указују на третман оштећеног лица овог сексуалног деликта пред органима поступка и то у његовим различитим стадијумима. Истовремено, наша пажња биће задржана и на третману према учиниоцу овог кривичног дела пред органима предистражног и кривичног поступка односно приликом издржавања казне затвора где се он појављује у статусу осуђеног лица. На крају, сматрамо да би било прихватљиво да изнесемо одређене примере из праксе односно детаље из неких правоснажно окончаних предмета који су вођени против конкретних учиниоца кривичног дела силовања.

Када је у питању анализа процесних аспеката важност дате теме истиче се из прагматичних, принципијелних и формално-правних разлога. Наиме, чињеницом да предметно кривично дело носи висок степен угрожавања оштећених са вишеструким последицама, кривични поступак мора имати такве атрибуте који гарантују заштиту оштећених, односно сведока. При томе први горе поменути оквир представља се пре свега кроз потребу ефикаснијег сузбијања савремених облика криминалитета. Затим, принципијелни разлози намећу се из потребе заштите основних људских права и у кончаном, формално-правни произилазе из потребе усклађивања домаћег законодавства за међународним правним стандардима²⁸⁵.

Надаље, специфичност кривичног поступка у случајевима силовања нарочито се наглашава у контексту спречавања секундарне виктимизације. Бројни домаћи аутори тако рецимо бавећи се пробелемом сексуалног насиља над децом упућују да дете од поношења кривичне пријаве до правоснажности пресуде некада и до пет пута мора да даје изјаву о конкретном кривичном делу. Свакако обезбеђивање модела који би елиминисао дату појаву носио би вишеструки бенефит. Да је наведено потврђено и на емпириско истраживачком ниову сведоче и подаци истраживања спроведеног у Великој Британији који упућују да узрок непријављивања 6% кривичних дела од стране жртава и 22% од стране сведока налази објашњење у застрашивању и очекиваним непријатностима током поступка²⁸⁶.

---

²⁸⁵ Бркић, С. (2005). *Заштита сведока у кривичном поступку*. Нови Сад .

²⁸⁶ Бркић, С. Ибид, 9.

Дизјанирање економичнијих модела кривичног поступка са вишим степеном заштите укључује и друге циљне конкретизације. Ово се рецимо односи на мере прикривања идентитета сведока, а посебно у контексту случајева виктимизације деце, те потребе искључивања јавности.

Премда ће о особеностима кривичног поступка и моделима заштите жртава кривичног дела бити више речи у засебном поглављу на овом месту може се напоменути да наведени облици обухватају и мере везане за радње доказивања, укључујући под овим мере спречавања физичког сусрета окривљеног и сведока, затим саслушање сведока изван суднице, суочење, препознавање, привремено удаљавање окривљеног из суднице, саслушање сведока путем техничких средстава за пренос слике и звука, те друге облике заштите.

10.1 Однос појединих процесних начела и кривичног дела силовања

Основна начела кривичног поступка односе се на кривично гоњење, извођење доказа и спровођење кривичног поступка.²⁸⁷ У прву групу кривичнопроцесних начела сврставамо тзв. начела кривичног гоњења међу којима убрајамо: начело акузаторности; начело легалитета; начело официјелност кривичног гоњења; начело опортунитета и начело забране понављања кривичног поступка (*ne bis in idem*). У групу доказних начела убрајамо: начело непосредности; начело слободне оцене доказа; начело *in dubio pro reo*. Начела вођења кривичног поступка односе се на форму поступка, а ту сврставамо: начело равноправности; начело усмености; начело јавности, начело зборности и већинског одлучивања; начело слободног судијског уверења, начело правног лека; начело истине; начело правичног вођења кривичног поступка.

Нека од ових начела имају своје другачије облике испољавања у поступку суђења за кривично дело силовања од којих посебно издвајамо, начело официјелности кривичног гоњења, начело утврђивања истине и начело јавности.

а) Начели официјелности кривичног гоњења

Суштина начела официјелности се састоји у томе да надлежни јавни тужилац има право да по службеној дужности значи *ex officio*, покрене вођење кривичног поступка без

²⁸⁷ Шкулић, М.(2011).*Кривично процесно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, оп. цит. стр.43.

обзира на вољу оштећеног лица. То у начелу значи да он има законско овлашћење да иницира кривични поступак а да му за то није потребна сагласност или пристанак лица чије је правно добро извршењем конкретног кривичног дела угрожено или повређено.

Према важећем Законику о кривичном поступку, сходно чл.7 ст. 1 т. 1, сматра се да је кривични поступак покренут доношењем наредбе од стране надлежног јавног тужиоца о спровођењу истраге против одређеног лица или непознатог учиниоца за које постоје основи сумње да је учинио кривично дело (чл.295 ст. 1 и 2, Законика).

Ова правна поставка се генерално односи и на учиниоце кривичног дела силовања. Међутим, на овом месту треба навести један изузетак од овог правила. Он произилази из одредбе чл. 186 Кривичног законика, која утврђује то да ако је ово дело учињено према брачном другу, кривично гоњење се предузима према његовом предлогу или предлогу лица које је уместо њега овлашћено да поднесе приватну тужбу. Овај предлог оштећеног лица у бити садржи његову сагласност да јавни тужилац предузме гоњење против његовог брачног или ванбрачног супружника односно лица са којим се налази у другој трајној заједници живота. Без тог предлога, односно сагласности, јавни тужилац не може предузети кривично гоњење што је потпуно у складу са чланом 6. став 2. Законика о кривичном поступку.

Даље, значајно је рећи да одустанак пасивног субјекта од предлога за кривично гоњење има за последицу обуставу кривичног поступка, односно доношење пресуде којом се оптужба одбија (члан 422. став 1. тачка 1. ЗКП). Ово ће се десити чак иако је јавни тужилац несумњиво утврдио да је окривљени извршио кривично дело. Окривљени у овој ситуацији има право на накнаду трошкова насталих вођењем кривичног поступка.

Из горе наведеног произилази да целокупна активност кривично-процесних субјеката, тужилаштва и суда, могу завистити од воље оштећеног, који формално посматрано, може имати пресудно битан утицај на ток и судбину кривичног поступка.

Такође, поред овога, ваља нагласити да кривично гоњење које се предузима од стране јавног тужиоца значајно може бити отежано вољом жртве и у ситуацијама кад не постоји наведени лични однос учиниоца и пасивног субјекта, То је случај, када рецимо жртва званично не жели да поднесе кривичну пријаву за извршено кривично дело силовања односно поднету пријаву касније повуче.

Разлози за одсуство решености жртве да допринесе утврђивању истине у поступку покренутом против особе у односу на коју може да ускрати сведочење (чл. 94, Законика),²⁸⁸ могу бити веома различити.

Саматрамо да није сувишно уколико неке од њих на овом месту поменемо.

У жељи да се сачува брак због емотивне везаности, жртва не подноси пријаву за силовање против учиниоца сматрајући да у даљем заједничком животу може да утиче на насилника да се промени и да неће понављати насиље. Ово посебно долази до изражаја ако у том браку или у са њим изједначеној животној заједници, имају заједничко потомство.

Ускраћивање сведочења, односно подношење пријаве од стране жртве овог сексуалног деликта може бити узроковано и економском зависношћу од насилника, затим, страхом од његових претњи убиством или тешким повређивањем ако се пријави криминални случај, преиспитивањем жртве да ли је управо она својим поступцима изазвала реакцију учиниоца. Један од разлога непријављивљања инкриминисаног сексуалног деликта може бити и необавештеност жртве о кажњивости оваковог понашања њеног супружника.

б) Начело утврђивања истине

Начело утврђивања истине у кривичном поступку предвиђено је чланом 15. Законика, којим се јасно одређује начин прикупљања и извођење доказа, што с друге стране, недвосмислено значи да свако другачије поступање са доказима у поступку не може имати правно релевантну снагу.

За разлику од ранијег законског решења, којим је било предвиђено да се суд обавезује да истинито и потпуно утврди чињенице које су од важности за доношење законите одлуке, актуелним Закономом коју представља англосаксонски-адверзијални страначки поступак, он престаје да буде титулар овог овлашћења. Његова улога се сада своди на то да он може изводити доказе само на предлог странака у поступку тј. на његову контролу исправности доказног поступка који суштински карактерише следеће.

---

²⁸⁸ Сходно наведеном члану став 1. тачка 1., од дужности сведочења ослобођено је лице са којим окривљени живи у браку, ванбрачној или другој трајној заједници живота те оно као такво има статус тзв. „привилегованог сведока“.

Терет доказивања оптужбе се налази на страни тужиоца док насупротив томе, окривљени односно оптужени има право, али не и обавезу, да предлаже доказе у своју одбрану користећи различите правне и експертске тимове односно детективске услуге у прикупљању доказа и слично. Овим се обезбеђује формална равноправност странака у доказном поступку што у пракси фактички и не мора бити случај имајући у виду да сви окривљени нису у могућности да због постојања одређених објективних разлога остваре ово своје законско право у потпуности.

Из наведеног произилази да је суд ограничен у свом поступању доказним предлозима странака које, истина, и не мора увек да прихвати, али свакако мора, да такав свој став посебно и у потпуности образложи.

Са друге стране, он може према члану 15. став 4. Законика, да странци у поступку наложи да изнесе допунске доказе, што она такође не мора прихватити, те се тај доказ неће ни изводити. Изузетно, суд може одредити да се такви докази ипак изведу ако оцени да су до тада изведени докази, противречни или нејасни и да је то неопходно да би се предмет доказивања свестрано расправио. Међутим, он то ипак може само изузетно предузети.

Разматрајући овакав приступ остваривања начела утврђивања истине у вођењу кривичног поступка, посебно када је у питању суђење за кривично дело силовања, не можемо а да не приметимо, да је сасвим реално очекивати да, при условима када је готово цео доказни поступак у рукама странака и уз пасивну улогу суда у погледу одређивања предмета доказивања и утврђивања чињеничног стања, може доћи до тога да се не оствари циљ Законика о кривичном поступку, а то је, да нико невин не буде осуђен, и да се учиниоцу кривичног дела изрекне кривична санкција под условима које прописује кривични закон, на основу законито и правично спроведеног поступка (чл. 1 ст.1, Законика).

Овај став желимо да образложимо чињеницом, да окривљени за кривично дело силовања, који нема довољно материјалних средстава да обезбеди изабраног браниоца али и друга лица који му помажу у поступку, не може увек у току суђења да у потпуности себи обезбеди адекватну одбрану, посебно приликом прикупљања доказа, као што то може тужилаштво кроз поступак тужилачко-полицијске истраге.

Такође, с друге стране, оштећено лице у овако конципираном поступку тешко да може бити заштићено од додатних последица секундарне виктимизације до којих може доћи услед агресивног наступа правног тима одбране који током суђења основ

свог наступа може тражити у компромитовању личности жртве кривичног дела силовања и њеног исказа пред судом.²⁸⁹

ц) Начело јавности

Присуство јавности приликом вођења кривичног поступка је уставом утврђена категорија која представља право сваког грађанина, односно сваког лица које није директно и витално заинтересовано за исход поступка, да присуствује суђењу, те да о поступку буде обавештено и путем средстава јавног информисања.²⁹⁰

Истовремено, ово указује и на дужност суда да на главном претресу у првостепеном поступку обезбеди јавност расправљања кроз омогућавање присуство суђењу сваког лица које то жели и које је старије од 16 година (чл.362 Законика). На овај начин се остварује увид у рад суда од стране опште јавности што свакако може допринети квалитетнијем вршењу процесних активности и доношењу квалитетније судске одлуке.

Поред ове заступљености шире јавности у кривичном поступку, треба указати и на уобичајено присуство кривичнопроцесних странака у поступку односно других лица заинтересованих за праћење тока суђења, као једног од елемената права на правично суђење.

На основу наведеног, можемо констатовати да се у редовним околностима у којима се одвија рад поступајућег суда, сједне стране, обезбеђује страначка јавност као неопходна процесна предпоставка и са друге стране, општа јавност у виду присуства других грађана.

Међутим, суд у одређеним ситуацијама може искључити општу јавност на главном претресу у целини или неком његовом делу и то од тренутка отварања па до момента затварања заседања претресног судског већа.

Претресно судско веће може, на основу чл. 363 Законика, по службеној дужности или на предлог странака у поступку односно браниоца, искључити јавност,

---

²⁸⁹ Положај жртве се усложњава у самом кривичном поступку, посебно у судници, где се среће са осумњиченим и његовим браниоцима, док је жртва углавном сама, као сведок у поступку. Њена права брани тужилац, са којим углавном није у контакту изван суднице. У том погледу жртва је препуштена самој себи и нападима (одбрани) осумњиченог и његових адвоката, који на све начине настоје да је дискредитују питањима о сексуалној прошлости, сексуалним навикама, партнерима које је имала и сл.. Бојанић, Н.: *Криминалистичка процедура код кривичног дјела силовања*, Факултет криминалистичких наука, Сарајево, 2006, стр. 46.

²⁹⁰ Илић, Р.(2014). *Кривично процесно право*, Београд, Мегатренд универзитет, стр.27.

из разлога заштите, интереса националне безбедности, јавног реда и морала, интереса малолетника, приватности учесника у поступку и других оправданих интереса у демократском друштву. Јасно је да се потпуно или делимично искључење јавности не односи на кривичнопроцесне странке, браниоца, оштећеног лица, његовог заступника и пуномоћника тужиоца.

Веће може на основу чл. 364 Законика, ипак да дозволи, да на главном претресу на коме је јавност искључена, присуствују поједина службена лица, научни, стручни и јавни радници, а на захтев оптуженог може то дозволити и његовом брачном другу, блиским сродницима и лицу са којим живи у ванбрачној или другој трајној заједници живота уз њихову обавезу чувања као тајне свега онога што су сазнали у току претреса.

Имајући у виду наш предмет истраживања, на овом месту посебно желимо да укажемо на однос овако конципираног присуства јавности у кривичном поступку и суђења за кривично дело силовања.

На почетку, треба напоменути да наведена правила о присуству или искључењу јавности важе и када је у питању вођење кривичног поступка за извршено кривично дело силовања, када суд по службеној дужности води рачуна о осетљивости предмета расправљања односно о положају оштећеног лица и окривљеног. Међутим, насупрот томе, морамо да укажемо на ситуације када долази, можемо слободно рећи, до злоупотреба права на информисање јавности тј. права на објављивање стања тока или списка предмета расправљања пред судом. Опште је познато да извршење кривичног дела силовања само по себи изазива велику пажњу јавности. То посебно долази до изражаја када у томе учествују и средства јавног информисања која неретко приликом обавештавања јавности о конкретном криминалном догађају, чак и пре почетка кривичног поступка, знају да данима сензационалистички информишу шири аудиторијум позивајући се на незваничне изворе сазнања, о детаљима начина извршења кривичног дела, личности учиниоца и жртви сексуалног деликта што несумњиво изазива вишеструке последице.²⁹¹

---

²⁹¹ УХАПШЕН ПОЗНАТИ ВАЉЕВСКИ БИЗНИСМЕН! Силовало своју девојку?!

Власник познатог ваљевског кафића "Скала" Дејан С. (41) ухапшен је због сумње да је силовао своју 16 година млађу девојку Ј. П. из ваљевског села Лукавац! Дејану је одређен притвор до 30 дана, а Ј. П., с којом је живео од 2013, оптужује га да ју је више пута силовао и на разне начине злостављао у последњих годину дана. Како сазнајемо, Ј. П. је свог момка пријавила полицији након жучне свађе и пошто ју је избацио из изнајмљеног стана у ком су живели. - У тренутку кад је случај пријавила полицији није имала видљивих повреда по телу, осим повреда које је задобила раније приликом пада са скутера - наводи наш извор близак истрази. Познати угоститељ је негирао оптужбе које му је доскорашња девојка ставила на терет. - Он је казао да је избацио девојку из стана након жучне свађе, због сумње да га је

На овај начин се изазивају последице у виду тзв.терцијалне виктимизације код саме жртве силовања која, о за њу крајње немилостиво догађају, чита или слуша преко разноврсних средстава за масовну комуникацију (нпр. *online* новинска издања), која дају могућност прављења јавне дебате о ономе што је у ствари у конкретној ситуацији само она преживала. До посебно негативних конотација тек долази када се од стране новинара инсистира и на њеној изјави о детаљима догађаја или се узимају изјаве од њој блиских лица.²⁹²

Одређене, сасвим озбиљне негативне последице, оваквим неодговорним понашањем представника средстава информисања, настају и за окривљеног за кривично дело силовања, коме се на овај начин у јавности, упркос начелу пресумпције невиности, суди и пресуђује и пре самог започињања кривичног поступка. Истовремено, медији се ретко баве проблематиком лажног пријављивања силовања у оним ситуацијама када је то утврђено у самом судском поступку већ се то чини само у контексту концепта одбране осумљиченог или окривљеног. Озбиљнијим приступом овој теми, објављивањем правоснажне одлуке суда којом се потврђује ова чињеница, свакако би се више допринело у својеврсној сатифакцији лажно пријављеног лица односно на овај начин би се истовремено значајније утицало и на заштити положаја правих жртава силовања.

варала са другим. Он је признао да ју је ударио песницом у главу и да јој је разбио телефон, међутим, негира да ју је сексуално злостављао. Она је за сведоке предложила своје другарице, које су, наводно, упућене у то да је Ј. П. била жртва силовања. Осумњичени је све време негирао кривицу, наводећи да му је све намештено -објашњава наш извор.Иначе, Ј. П. је пре везе са Дејаном била у кратком браку са једним пољопривредником из мионичког села Паштрић. Дејанови познаници су уверени да му је цео случај намештен и да је Ј. П. у протекле две године живела луксузно поред њега.Извор, *online* издање дневног листа „Информер“, www.informer.rs, приступљено 05.09.2015г. у 23,48ч.

²⁹² ДЕВОЈЧИЦА (13) КОЈУ ЈЕ СИЛОВАО ПОП ИЗ КОВИНА: „Урадио ми је то на столу, а када је завршио благословио ме је.“ Апелациони суд је поништио пресуду од пет година затвора свештенику Миловану Ђ(57) из једног села код Ковина, који је прошле године ухапшен због сумње да је у више наврата обљубио девојчицу(13) В.П. Осумњичени је имао секс са девојчицом у цркви и на гробљу, а после блудничења, несрећну малолетницу би благословио. Блудном свештенику ће се поново судити, а огорчен девојчицин деда Стојан казао је да ће запалити и село и цркву ако попа не осуде. Девојчица: Претио ми је да ћутим о сексу! Два дана након што је свештеник ухапшен прошле године, девојчица је испричала да ју је поп први пут обљубио почетком јануара 2014. “Урадио ми је то на столу у сали у црквеном дому. Када је завршио, благословио ме је и рекао: 'Ти си добра и поштена и треба да идеш у цркву и школу'. Болело ме је и он је рекао да ником не смем ништа да причам о томе шта ми је радио. Плашила сам се да било ком кажем, јер је рекао да ми нико неће веровати, пошто је он свештеник“. (Речи попа које је шапутао девојци док је терао да га орално задовољава можете прочитати ОВДЕ). Свештеник Милован ухапшен је крајем марта 2014. године и годину дана био је у притвору. Отишла код оца Пуштен је на слободу средином априла, када му је Виши суд у Смедереву изрекао казну од пет година затвора, али је изашао из притвора до правоснажне пресуде. Апелациони суд је, међутим, ту пресуду поништио и наложио ново суђење. Извор, ибид, приступљено, 06.09.2015г. у 00,15ч.

Надаље, овакве конотације овог криминалног догађаја у јавности, могу код суда али и других органа у поступку, изазвати осећај одређеног притиска у односу на њихово поступање како пре почетка али и у току суђења.²⁹³

Тако створен абијент, може допринети утисаку да се све оне наведене одредбе које се тичу јавности главног претреса у великој мери девалвирају.

На крају, као последицу злоупотребе информисања о вођању кривичног поступка, наводимо наш утисак да се на овај начин општа јавност у ствари не обавештава о конкретном криминалном догађају већ се напротив, информисањем о њему, узнемирава. У сваком случају, ваља указати на то, да се оваквим приступом начелу јавности, тешко може остварити сама његова сврха која се састоји у томе да се омогућавањем присуства јавности кривичном поступку обезбеђује право на правично суђење односно превенција криминала, развијање друштвеног морала и друштвене дисциплине грађана.

---

²⁹³ МИСТЕРИЈА Да ли је манекен силовао девојку. Та девојка је у нашу кућу долазила само ноћу, и сада је мом сину наместила силовање, а нема ниједну повреду. Ово је у изјави за „Блиц“ рекао Драган Јовановић из Остружнице, отац манекена Николе Јовановића (25), коме је у четвртак одређен притвор због силовања Р. Ш. (25). Силовање се, према пријави оштећене, догодило у уторак у раним јутарњим сатима, након журке коју је организовао Раде Лазих, манекен који је у четвртак увече ушао у ријалити шоу „Фарма“.- Та девојка је то вече звала Николу, који је био на сплаву с колегом Радетом и друштвом. Никола ју је позвао да тамо дође и она је дошла с другарицом. Мој син и та девојка се тајно виђају пола године. Она има дечка, али је врло често долазила код мог сина, и то искључиво ноћу. Прође уз степенице на спрат код њега, а ујутру се искраде напоље... - прича Драган. Он каже и да није од родитеља који своју децу бране по сваку цену.- Ко год да је крив, нека одговара, па макар то био и мој син. Али знам да му је та девојка наместила силовање јер му је поручила да ће му уништити каријеру, а онда му је послала полицију. Знам и да нема ниједну повреду којом би доказала силовање - каже Драган. И у полицији и у тужилаштву кажу да немају доказе о повредама наводно силоване девојке, због чега је цео случај још под знаком питања и због чега се истрага још води. - Другарица оштећене је у уторак позвала полицију и пријавила силовање. То је затим потврдила и оштећена девојка, након чега је Јовановић приведен. У четвртак су обоје саслушани у тужилаштву. Она тврди да ју је Никола после журке одвезао у њен стан у Жаркову, где ју је силовао. Он, међутим, тврди да су имали нормалан сексуални однос, да је затим избила ситна свађа и да је девојка почела да хистерише. Извор, *online* издање дневног листа „Блиц“ www.blic.rs, приступљено 06.09.2015г. у 00,27ч.

10.2 Начини сазнања за кривично дело силовања

На основу тужилачко- полицијске праксе можемо констатовати да постоје различити начини сазнања за извршено кривично дело силовања.

На првом месту до ових сазнања је могуће доћи на основу пријаве самих жртви силовања, затим, пријаве чланова њихових породица или других лица која вршењем свог професионалног позива могу доћи до сазнања о криминалном догађају, анонимних или псеудонимних пријава, путем јавног поговарања или преко средстава јавног информисања али и на основу посредних или непосредних сазнања полицијских службеника односно јавног тужиоца.

Најчешћи начин сазнања за извршење овог деликта је свакако пријава оштећеног лица које својом усменом или писменом изјавом пријављује извршење дела и његовог учиниоца овлашћеним службеним лицима полиције или јавном тужиоцу. Ова изјава се од стране наведених органа предистражног поступка записнички констатује у форми кривичне пријаве уз обавезно упозорење подносиоцу пријаве да лажно пријављивање дела и учиниоца, такође представља кривично дело. Завређује да буде поменуто да су ови случајеви у одређеној мери присутни у пракси процесних органа с тим да као такви могу бити инспирисани различитим побудама.²⁹⁴

У полицијском раду постоји више или мање уједначено поступање приликом загревања кривичне пријаве жртава силовања. Првобитно пријављивање криминалног догађаја се обично врши у дежурној служби полицијске станице или испоставе у чијем саставу се налазе униформисани полицијски службеници мушког пола који нису специјализирани за рад са жртвама сексуалног насиља. Само у већим полицијским

---

²⁹⁴ Веома су различити мотиви због којих душевно нормалне жене подносе лажне пријаве. Поједине жене често се упуштају у сексуалне односе са мушкарцима очекујући или тражећи извјесну материјалну корист, па ако ова изостане, оне, да би им се осветиле, подносе лажну пријаву о силовању... Лажне пријаве се подносе и да би се неко натјерао на склапање брака, из љубоморе- љубави на коју се није одговорило, да се издејствује дозвола за побачај, услед лажног стида, итд.... Било је случајева да је девојка подносила такву пријаву против вјереника који ју је оставио, или да девојка која је остала трудна, подноси лажну пријаву због силовања, како би прикрила „срамоту“. Има и таквих случајева да је жена од неког изненађена и затечена у тренутку милосног сношаја са неким мушкарцем. Услијед лажног стида она наједанпут почиње да говори о силовању... Жене чији је муж дуже вријеме одсутан, да би оправдале своје прељубе које су извршиле у одсутности свога мужа, измишљају и тврде да је над њима извршено силовање. Неке девојке, које родитељи строго држе, да би се пред њима оправдале своје закашњење из дискотеке, измишљају силовање. Друге, да би оправдале свој први сношај са школским колегом, окривљују наставника. Дјевојке у пубертету и неке врсте душевних болесника врло често у својој машти доживљавају разне жељене случајеве и због тога подносе неистините- лажне пријаве. Жртве оваквих дјевојчица односно душевних болесница најчешће су: очух, учитељи, наставници и друга лица која имају везе са женском дјецом. Корајлић, Н., Мухарреми, Д. (2011). *Хеуристичка криминалистика*, Универзитет у Травнику, Правни факултет у Кисељаку, 579-580.

станицама у саставу дежурних служби се налазе полицијски службеници криминалистичке службе који су задужени за пријем кривичних пријава на записник и који такође нису обучени за рад са лицима која пријављују силовање тако да они поступају као да се пријављује било које друго кривично дело. У случају да се приликом пријављивања силовања, у просторијама полиције не налазе полицајци који могу запримити кривичну пријаву у прописаној форми, врши се позивање таквих полицијских службеника да приступе у просторије дежурне службе или се жртва силовања најчешће упућује да се јави наредног дана да поднесе пријаву.

Ово је уобичајена пракса у ситуацији када се силовање пријављује ван редовног радног времена полицијских службеника криминалистичке полиције. Поступање полиције поводом сазнања за сексуални деликт обично изостаје све до подношења званичне кривичне пријаве.²⁹⁵ Треба рећи и то да пут званичне кривичне пријаве за извршено кривично дело силовања, до полицајца који по њој поступају, често подразумева проток одређеног времена за њено завођење односно евидентирање у кривичном уписнику.

Овлашћена службена лица полиције која су задужена за рад по овим пријавама немају специјалистичку обуку за поступање са жртвама сексуалног насиља односно не предузимају мере и радње према прописаном стандардизованом поступку већ то чине према свом практичном искуству заснованом првенствено на општеприхваћеним криминалистичким методама. Ваља нагласити да посебан поступак иначе није предвиђен у полицијском раду када су у питању кривична дела силовања што може довести до арбитрерног поступања у конкретном случају. У пракси, такође, не постоји стандардизован упитник приликом узимања изјаве односно пријаве на записник од жртве сексуалног насиља.

Нестандардизованим запримањем кривичне пријаве за извршено кривично дело силовања се не предузима довољна заштита личних података жртве посебно у ситуацији када та кривична пријава неретко поред осталих података садржи и њен контакт телефон што у некој каснијој фази оставља простора за различите видове

---

²⁹⁵ Благовременим прибављањем почетних сазнања, њиховом провером и осмишљеном, организованом и систематски спроведеном информативно-обавештајном делатношћу, овлашћена службена лица полиције остварују битан предуслов ефикасног деловања других субјеката антикриминалне праксе. Добрим делом и из тих разлога, овлашћена службена лица не смеју чекати да неко пријави догађај, већ морају и самоиницијативно предузимати мере помоћу којих ће доћи до података о извршеном, али и припреманом кривичном делу. Жарковић, М., Ивановић, З.(2014). *Криминалистичка тактика*, Криминалистичко полицијска академија, Београд, 36-37.

притиска на њу од стране пријављеног лица. Све наведено може допринети да дође до не пријављивања криминалног догађаја или до одустанка од поднете кривичне пријаве.

До сазнања за извршено кривично дело силовања је могуће доћи и путем пријаве породице или блиских сродника жртве односно лица из њене околине који о томе имају информације. Ово се дешава у ситуацијама када сама жртва силовања то не чини из разлога страха услед претњи учиниоца, страха од окривљавања насилника, постојања осећаја да ће се пријављивањем изазивати неверица и исмевање околине, затим, потребе да се не сазна шта је све преживела током принудне обљубе или са њом изједначеног чина или услед осећаја недостатка снаге да се пролази кроз поступак пред процесним органима.

Основ сумње да је над неким лицем извршено силовање могу пријавити и представници неких јавних установа као што су здравствене и образовне установе, домови ученика и студената односно домови за незбринуту децу, домови за стара лица и друга физичка и правна лица која у вршењу својих редовних делатности могу доћи до ових сазнања. У овом контексту овде треба указати, да тумачењем одредби члана 280. Законика о кривичном поступку који се односи на позивање физичких и правних лица на подношења кривичне пријаве за кривична дела за која се гони по службеној дужности, то више није њихова законска дужност.²⁹⁶

Органи предистражног поступка за извршено кривично дело силовања и његовог учиниоца могу сазнати и путем анонимних и псеудонимних пријава којима такође треба посветити пуну професионалну пажњу уважавајући чињеницу да подношење оваквих пријава може бити инспирисано различитим мотивима подносиоца, посебно оних који на овај начин неистинито пријављују постојање силовања неког лица односно његовог извршиоца.

Такође, до наведених сазнања ови органи могу доћи и путем јавног поговарања или преко средстава јавног информисања у вези чега јавни тужилац у склопу руковођења предистражним поступком може затражити од полиције да прикупи потребна обавештења ради провере основа сумње да је учињено кривично дело силовања или да је одређено лице учинило то кривично дело. Значајно је истаћи да у оквиру својих овлашћења јавни тужилац има право да самостално позива грађане и

---

²⁹⁶ Генерална обавеза пријављивања кривичних дела, сада за све субјекте, осим оних којима овакво поступање представља професионалну дужност (полиција, инспекције и сл.), представља само једну моралну обавезу. Илић, П.Г., Мајић, М., Бељански, С., Трешњев, А.: Ибид, стр.596.

друга лица како би са њима непосредно обављао разговор, којом приликом може и непосредно сазнати за извршено кривично дело силовања и њеног учиниоца.

Поред наведених начина сазнања за извршено силовање и његовог учиниоца, полиција може до сазнања о овом сексуалном деликту доћи и на непосредан начин, затицањем извршиоца у вршењу поменутог кривичног дела до чега обично долази у склопу плански спроведених оперативно тактичких мера и радњи у ситуацијама откривања и спречавања серијског вршења силовања. Такође, она до ових сазнања може доћи и током оперативног рада на другим кривичним делима односно рада са лицима из криминогене средине.

10.3 Овлашћења органа предистражног поступка

У сврху вођења кривичног поступка, важећим Закоником посебно су прописани одређени стадијуми и фазе тог поступка, те у том смислу, разликујемо предходни и главни кривични поступак. Предходни поступак обухвата предистражни поступак, истрагу и поступак оптужења, с друге стране, главни кривични поступак се састоји од фазе припреме за главни претрес, главног претреса и фазе доношења одлуке.

Предистражни поступак представља прву фазу предходног поступка и као такав представља, повезано деловање одређених субјеката, међу којима се издвајају јавни тужилац и полиција, које је усмерено на откривање кривичног дела које се гони по службеној дужности, проналажење учиниоца, као и откривање и обезбеђивање предмета и трагова кривичног дела.²⁹⁷

У том смислу посматрано, постојање скупа чињеница које посредно указују да је учињено кривично дело које се гони по службеној дужности односно да је одређено лице учинилац кривичног дела је довољан разлог за предузимање кривичног гоњења односно почетак предистражног поступка. Кривично гоњење започиње, сходно чл. 5 ст.2 тч.1, Законика, првом радњом јавног тужиоца или овлашћеног службеног лица полиције на основу захтева јавног тужиоца. Полиција на основу чл. 286 ст. 1 Законика, може самоиницијативно предузимати одређене потребне мере у циљу проналаска учиниоца кривичног дела, спречавања његовог сакривања или бекства, затим ради откривања и обезбеђења трагова кривичног дела и предмета који могу послужити као доказ као и да прикупи сва обавештења која би могла бити од користи за успешно

---

²⁹⁷ Бошковић, А. (2015). *Радње полиције у предходном кривичном поступку и њихова доказна вредност*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр.25.

вођење кривичног поступка. Она је дужна да о томе одмах, а најкасније у року од 24 часа обавести јавног тужиоца.

У склопу тужилачко- полицијског концепта истраге, јасно је одређено да предистражним поступком сходно чл. 285 ст.1 Законика, руководи јавни тужилац који као овлашћени орган гоњења својим радњама усмерава рад полиције на откривању кривичног дела силовања и проналажењу његовог учиниоца.

Он своје поступање првенствено заснива на издавању налога криминалистичкој полицији, да предузима одређене мере и радње са циљем утврђивања постојања основане сумње да је одређено лице учинилац овог деликта. Укратко речено, руководећа улога јавног тужиоца када је у питању предистражни поступак подразумева његову активну улогу која се огледа, не само у улози органа који ће да надгледа ток предистражног поступка, већ да активно учествује на свим пољима почев од планирања па до оперативног одлучивања о радњама које је потребно предузети у предистражном поступку.²⁹⁸ Сходно томе, он је овлашћен да од полиције преузме вршење радње коју је полиција на основу закона самостално предузела (чл. 285 ст. 5, Законика).

Јавни тужилац односно најчешће заменик јавног тужиоца који по правилу није специјализован за поступање по кривичним делима против полне слободе, у ситуацији када из саме кривичне пријаве или другог обавештења о извршеном кривичном делу силовања, не може оценити да ли су вероватни наводи пријаве тј. ако не пружају довољно основа да може одлучити да ли ће спровести истрагу, може самостално прикупљати податке о томе позивањем грађана ради давања потребних обавештења или из истих тих разлога подносити захтеве државним или другим органима и правним лицима (чл. 282 ст.1 тч. 1, 2 и 3, Законика). Уколико није у могућности да сам предузме наведене радње а то се у пракси најчешће дешава, он ће од полиције захтевати да прикупи потребна обавештења и да предуземе друге мере и радње у циљу откривања кривичног дела и у учиниоца силовања. Полиција је дужна да поступи по захтеву јавног тужиоца и да га о предузетом обавести у року од 30 дана од пријема од када је примила захтев.

Полиција као орган откривања у предистражном поступку на основу Законика о кривичном поступку, у ситуацији када постоје основи сумње да је извршено кривично дело силовања, има дужност предуземања потребних мера и радњи потражног

---

²⁹⁸ Бошковић, А.: Ибид, стр.26.

карактера и без налога јавног тужиоца, па тако, може тражити потребна обавештења од грађана, извршити потребан преглед превозних средстава, путника и пртљага, ограничити кретање на одређеном простору за неопходно време тј. најдуже 8 часова, предузети потребне мере у вези са утврђивањем истоветности лица и предмета, расписати потрагу за лицем и предметима за којима се трага и предузима и друге потребне мере и радње које као такве могу, поред осталог, проистећи из Закона о полицији²⁹⁹³⁰⁰ и то кроз садржину обављања одређених полицијских послова и примене појединих полицијских овлашћења.³⁰¹ У овом контексту, полицијски службеници могу по налогу јавног тужиоца прибавити евиденцију остварене телефонске комуникације, коришћених базних станица или извршити лоцирање места са којег се обавља комуникација осумњиченог или његовог саучесника³⁰².

Ове изворне полицијске мере и радње не морају имати неку посебну процесну форму и самим тим не могу имати ни доказну вредност али без обзира на то, оне морају бити предузете у складу са процесним одредбама које штите људска права и слободе. Оне су првенствено усмерене на откривање учиниоца кривичног дела силовања, откривању доказа који указују на постојање овог деликта као и на његовог извршиоца, односно на њихово фиксирање и обезбеђивање. У суштини ствари, наведене мере и радње се односе на прикупљање обавештења и података који могу бити од користи у даљем току поступка. О предузимању мера потражног карактера, као што је већ речено, полицијски службеници су дужни да обавесте јавног тужиоца одмах а најкасније 24 часа након предузимања.

Прикупљање обавештења од грађана у вези извршеног кривичног дела и његовог учиниоца, предузето од стране јавног тужиоца или полиције, по својој природи не представља доказну радњу. То суштински значи, да сазнања до којих се дошло на овај начин немају доказну вредност али она, с друге стране, могу послужити као материјал којим се употпуњује кривична пријава односно опредељује даљи ток поступка. Обавештење дато од стране грађанина може представљати доказ, само ако би он у каснијој фази поступка, по посебним законским правилима, био испитан као

²⁹⁹ „Службени гласник РС“ број 101/2005, 63/09- одлука УС, 92/2011 и 64/2015.

³⁰⁰ Закон о полицији (Службени гласник 6/2016).

³⁰¹ У домаћој научној и стручној литератури, радње које предузима полиција у циљу откривања, разјашњавања и доказивања кривичног дела, а са којима се не прикупљају докази, односно које имају оперативни карактер, називају се, поред потражних, још и криминалистичко- тактичким и криминалистичко- оперативним радњама, у зависности од појединих аутора. Бошковић, А.: Ибид, стр.72.

³⁰² Лештанин, Б. & Никач, Ж. (2016). *Коментар Закона о полицији*. Београд: Пословни биро

сведок. Законик о кривичном поступку у чл.288, детаљно одређује правила која се односе на прикупљање обавештења од грађана, међутим, око тога ми се овде нећемо посебно задржавати, већ ћемо мало касније у наредном излагању, да укажемо на неке практичне аспекте прикупљања обавештења од жртве силовања, неретко јединог сведока пријављеног криминалног догађаја.

У току предузимања наведених полицијских мера и радњи може се појавити потреба за предузимањем неких доказних радњи која не трпе одлагање и које се односе на прикупљање доказа о извршењу кривичног дела силовања од стране конкретног извршиоца (нпр. увиђај места догађаја, предмета или лица, привремено одузимање предмета од осумњиченог, претресање његовог стана и других просторија и др.). И ове радње полиција може предузети самоиницијативно, али да би се докази који су фиксирани у току њиховог спровођења, могли користити у даљем току кривичног поступка, морају бити прикупљени искључиво у складу са Закоником о кривичном поступку. О њима ће бити више речи нешто касније.

Поред ових доказних радњи које се могу изводити од стране полиције у предистражном поступку, сходно чл. 100 Законика, треба додати и радњу препознавања осумњиченог за кривично дело силовања од стране оштећеног лица као сведока, коју је као такву могуће извршити само уз присуство јавног тужиоца и браниоца осумњиченог. Ова радња се обично предузима када је учинилац кривичног дела од раније непознат жртви силовања.

Радњу препознавања треба спровести тако да осумњичени не може да види лице које врши препознавање и обрнуто, оштећено лице као сведок које врши препознавање не сме пре започињања ове радње видети лице које је предмет препознавања па чак ни на фотографији. Међутим, у пракси се ипак дешава да се жртви силовања већ код првог разговора приликом пријављивања силовања са непознатим извршиоцем, показује албум са фотографијама извршиоца силовања међу којима се налази и фотографија осумњиченог. У ситуацији ако се пре спровођења радње препознавања, оштећеном лицу као сведоку, покаже осумњичени на фотографији или се то учини непосредно, у службеним просторијама полиције односно на неком другом месту, те се након тога спроведе радња препознавања, сматраће се да је ова доказна радња извршена на незаконит начин тј. доказ који је њоме прикупљен не би се могао користити у поступку и на њему се не би могла заснивати судска одлука (чл. 16 ст.1 ЗКП). Исто важи и у ситуацији када се оштећеном као сведоку приликом препознавања показује осумњичени са још неколико особа чије

спољне физичке особине не одговарају онима које је жртва силовања описала да је имао извршилац.

Не можемо а да не кажемо да радња препознавања осумњиченог лица, за жртву силовања има сасвим другачију конотацију у односу на горе наведена процесна правила. Она спровођење ове радње доживљава као велики психолошки притисак много већи него код лица која су оштећена неким другим кривичним делом, тако да је сасвим разумљиво да она у таквом психичком стању није у могућности да самостално учествује у овој доказној радњи без пуномоћника на чији ангажман према важећим прописима нема права по службеној дужности. Она је у ствари у овој ситуацији најчешће препуштена сама себи при чему се заборавља да извршено препознавање осумњиченог лица као учиниоца пријављеног силовања у склопу ове доказне радње не представља само индицијални доказ већ доказ на којем се може засновати судска пресуда.

Надаље, сматрамо да би веома значајно било указати на још једну радњу овлашћених службених лица полиције коју они могу спровести у предистражном поступку а то је саслушање одређеног лица у својству осумњиченог за извршено кривично дело силовања у вези чега се, као и за осумњичене других кривичних мера, примењују одредбе чл. 289 ЗКП.

Да би се записник о саслушању одређеног лица као осумњиченог могао користити као доказ у кривичном поступку, потребно је да то одређено лице пристане да буде саслушано у том својству, да тај пристанак и будући исказ да у присуству свог браниоца и да буде саслушано по свим правилима која се односе на саслушање окривљеног (чл. 85- 90 ЗКП).

О потреби да се одређено лице саслуша као осумњичени за извршено кривично дело силовања, полицијски службеници морају без одлагања да обавесте јавног тужиоца који у вези тога може одлучити, да сам изврши саслушање осумњиченог, затим да присуствује саслушању које ће спровести овлашћена службена лица полиције и на крају, може ову радњу у потпуности препустити полицији да је самостално спроведе стим што ће она јавном тужиоцу без одлагања доставити записник о саслушању.

Јавни тужилац ће сходно чл. 284 ст. 1 Законика, одбацити кривичну пријаву ако из саме пријаве пристиче да, пријављено дело није кривично дело које се гони по службеној дужности (тч.1), затим ако је наступила застарелост или је дело обухваћено амнестијом или помиловањем или постоје друге околности које трајно искључују

гоњење (тч.2) при чему се те околности односе на недостатак предлога оштећеног за кривично гоњење, на пресуђену ствар, смрт окривљеног и слично. Кривичну пријаву јавни тужилац ће такође одбацити и ако не постоје основи сумње да је учињено кривично дело силовања. У случају одбацивања кривичне пријаве, као и о разлозима за то, поступајући јавни тужилац ће обавестити полицију али и оштећено лице у законом одређеном року, стим што ће оштећено лице истовремено подучити о његовом праву на приговор.

10.4 Доказне радње

Доказне радње су законом одређене активности које првенствено предузимају органи поступка и које као такве имају кривично процесни значај. Органи поступка, сходно чл. 2, ст. 1, тч. 15 ЗКП, су јавни тужилац, суд или други државни орган пред којим се води поступак, при чему се најпре мисли на полицију имајући у виду њену улогу у предистражном поступку. Они могу предузети различите процесне радње као што су, саслушање окривљеног, испитивање сведока, увиђај, реконструкција, вештачење, узимање узорака, претресање стана, других просторија и лица, привремено одузимање предмета, доказивање исправом и провера рачуна и других трансакција.

Наведене радње превасходно су усредсређене на доказе као резултат свог предузимања и манифестују се као: 1) радње којима се докази прикупљају, 2) радње којима се докази обезбеђују, 3) радње којима се докази изводе и 4) радње којима се докази проверавају³⁰³ и могу се предузимати у предистражном, предходном и главном кривичном поступку.

Треба рећи да полиција законом није овлашћена да предузима све доказне радње, те у том смислу истичемо да она не може предузети испитивање сведока, узимање узорака и проверу рачуна и сумњивих трансакција. Такође, она не може предузети ни саслушање окривљеног али може сходно тим правилима саслушати осумњиченог ако јој то повери тужилац. Полиција може одредити потребна вештачења осим вештачење леша и есхумацију али није овлашћена да саслушава одређено лице као вештака.

У сваком случају веома је важно навести, да о предузимању наведених доказних радњи, овлашћена службена лица полиције морају без одлагања да обавесте јавног тужиоца, имајући у виду да од тог тренутка тече рок од 30 дана у коме тужилац може

---

³⁰³ Илић, Р.: Ибид, стр. 116.

донети наредбу о спровођењу истраге што се у ствари сматра и моментом покретања кривичног поступка.

Овом приликом треба рећи, да сходно чл. 301 ЗКП, и осумњичени и његов бранилац могу самостално прикупљати доказе и материјал у корист одбране³⁰⁴ односно могу, ако сматрају да је то потребно, да предложи јавном тужиоцу да предузме одређене доказне радње у корист одбране (чл.302 ЗКП). Истим Законом у чл. 303, предвиђа се обавеза кривичнопроцесних субјеката да се међусобно упознају са прикупљеним доказима.

Све ове опште одредбе које се тичу доказних радњи, важе и када је у питању вођење поступка за учињено кривично дело силовања у вези чега свакако постоје и одређене посебности на којима ћемо се више задржати у даљем излагању.

На првом месту желимо да укажемо на одређене специфичности вршења увиђаја (чл.133 ЗКП) када је у питању кривично дело силовања.

Кључну улогу у вршењу увиђаја за извршено кривично дело силовања у предситражном поступку имају овлашћена службена лица полиције што је иначе случај и када су у питању и готово сва друга кривична дела.³⁰⁵ Јавни тужилац веома ретко присуствује предузимању ове доказне радње тако да његова функција у конкретном случају има надзорни карактер у односу на оно што полиција самостално обавља. Ово је разумљиво имајући у виду да су полицијски службеници више оспособљени за примену криминалистичко тактичких и криминалистичко техничких метода у обради места кривичног догађаја.³⁰⁶

Из наведеног произилази да управо полиција има највећу одговорност за вршење увиђаја када је у питању пријављено кривично дело силовања али и не само то,

³⁰⁴ У циљу остваривања овлашћења да могу самостално да прикупљају доказе и материјале у корист одбране, осумњичени и његов бранилац имају право да разговарају са лицем које им може пружити корисне податке за одбрану и да од тог лица уз његову сагласност прибављају писане изјаве и обавештења, затим могу да, уз пристанак њиховог држаоца, улазе у приватне просторије или просторе који нису отворени за јавности, и на крају могу да од физичког или правног лица уз потврду преузму предмете и исправе односно прибаве обавештења којима они располажу.

³⁰⁵ С обзиром на одредбу чл. 2, ст. 1, тч. 15 ЗКП у којем је прописано да је орган поступка јавни тужилац, суд или други државни орган пред којим се води поступак, логичким тумачењем се може закључити да су у предистажном поступку за вршење увиђаја овлашћени и јавни тужилац и полиција без обзира на тежину учињеног кривичног дела. Бошковић, А.: Ибид, стр.110.

³⁰⁶ Криминалистичка обрада места кривичног догађаја представља систем мера и радњи (опште оперативних и истражних, доказних радњи), које се применом адекватних криминалистичко- тактичких, криминалистичко- техничких и других научних метода и средстава, предузимају на месту кривичног догађаја у циљу што квалитетнијег очувања и фиксирања затченог стања, односно утврђивања што је могуће већег броја поузданих одговора на „златна“ питања криминалистике. Жарковић, М., Ивановић, З.: Ибид, стр.237.

већ и за обезбеђење лице места криминалног догађаја и прикупљање обавештења од жртве силовања и евентуалних сведока сексуалног насиља.

У склопу мера првог захвата након пријаве силовања, полиција после прелиминарног разговора са жртвом, предузима мере и радње обезбеђења лица места извршења кривичног дела силовања било да се оно налази на отвореном или затвореном простору а све у циљу очувања затеченог стања до доласка екипе која ће вршити увиђај.³⁰⁷ Ове мере и радње по правилу предузимају униформисани полицијски службеници који обављају позорничку или патролну делатност као своју редовну дужност, што значи да они нису посебно оспособљени за обезбеђење лица места сексуалног деликта односно немају потребна знања и искуства да могу да одреде границу места догађаја и унутар њега, стазу пролаза за кретање лица која морају ући на лице места, што свакако може утицати да они сами наруше место догађаја и контаминацијом униште трагове кривичног дела.³⁰⁸ Ово је сасвим могуће имајући у виду да су код сексуалних деликата најзаступљенији микротрагови који се не могу на први поглед уочити. Ситуација се додатно компликује када је место криминалног догађаја различито односно када су место радње извршења и место пронађених трагова или предмета кривичног дела одвојени. Јасно је да се разликује приступ полицијских службеника приликом обезбеђења лица места на отвореном или затвореном простору.

Радњу увиђаја као део криминалистичке обраде места кривичног догађаја по правилу предузимају полицијски службеници криминалистичке полиције као орган поступка по процесним одредбама и криминалистичким правилима. Предмет увиђаја може бити место извршења кривичног дела силовања и то, како место где је предузета радња извршења и наступила последица, тако и место, где су пронађени трагови или предмети дела, затим, ствари тј. средства извршења, оруђе или оружје коришћено приликом претњи жртви силовања, одећа и обућа осумњиченог или жртве кривичног дела односно други предмети на којима се могу наћи материјални трагови. Поред ових покретних ствари, на исти начин се третира као предмет увиђаја, увид и читање СМС и

---

³⁰⁷ Излазак на место догађаја треба увек практиковати без обзира да ли постоји сумња о његовом постојању или претпоставка да је лице места измењено, ако ни због чега другог онда бар због могућности провере навода из пријаве. На овај начин се могу утврдити нелогичности односно контрадикторности исказа подносиоца пријаве.

³⁰⁸ Упутством о поступању првог полицијског службеника на пословима обезбеђења лица места из 2014г., министар унутрашњих послова је прописао поступање и понашање полиције приликом обезбеђења лица места, међутим у пракси су веома присутни случајеви да управо полицијски службеници који обезбеђују место догађаја својим непрофесионалним понашањем униште или оштете трагове кривичног дела у вези чега правилима службе није јасно предвиђено санкционисање таквог пропуста. Поменуто Упутство је је израђено у оквиру пројекта SWESE II, видети Интранет МУП-а РС, секција-„документа“- УКП.

других поруке између осумњиченог и жртве. На крају, предмет увиђаја могу бити и лица, учесници сексуалног деликта на којима се могу пронаћи трагови кривичног дела³⁰⁹. Без обзира где се пронађу, они се могу класификовати као трагови насиља, трагови обљубе или са њом изједначеног чина и трагови контакта учиниоца и жртве.

Трагови извршења овог кривичног дела јесу специфични и углавном су биолошког (људског) порекла. Они се манифестују као трагови крви, сперме, пљувачке и других људских излучевина, затим, као отисци прстију, односно трагови нападачке и одбрамбене активности нападача и оштећеног³¹⁰. Они се могу пронаћи како на телу актера криминалног случаја у виду крвних подливи, посекотина, огреботина, а тако и на оруђу које је употребљено као средство апсолутне силе (шприц, жилет, нож, пиштољ, револвер и др.) или неком другом приручном средству. Трагови контакта се могу пронаћи и у тзв. подноктном садржају (ткиво и тканина), жртве односно учиниоца³¹¹.

Неки од ових трагова су видљиви, неки од њих невидљиви. Неки од њих подсећају на неке друге трагове и постоји главно питање како их разликовати и како и којом методом, изазвати и фиксирати, а да се тим поступком не униште, јер ће могуће у будућем времену бити можда једини и искључиви докази у кривичном поступку.

Приликом вршења непосредног запажања ради утврђивања или разјашњења неке релевантне чињенице криминалног догађаја, поступајућа овлашћена службена лица полиције, могу али не морају затражити помоћ стручног лица форензичке, медицинске или друге специјалистичке струке које ће по потреби а у пракси готово увек, предузети проналажење и обезбеђивање трагова кривичног дела, њихово описивање, извршити потребна мерења и снимања, сачинити скице и фотодокументацију, затим, узети узорке ради анализе односно прикупити и друге податке. На увиђај се може позвати и вештак одговарајуће струке, рецимо судске медицине, чије присуство може бити од користи за касније давање налаза и мишљења о одређеним околностима силовања.

Учешће стручних лица приликом вршења увиђаја не умањује, формално посматрано, руководну улогу полицајца криминалистичке полиције. Међутим, не можемо а да не укажемо, да у пракси на месту извршења кривичног дела силовања,

---

³⁰⁹ Митровић, В. (1988). *Криминалистичка техника*. Виша школа унутрашњих послова.

³¹⁰ Матијевић, М. & Марковић, М. (2014). *Криминалистика*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.

³¹¹ Симоновић, Б. (2004). *Криминалистика*. Правни факултет, Институт за правне и друштвене науке.

кључну улогу ипак има криминалистички техничар тј. полицијски службеник форензичке струке који је у одређеној мери оспособљен и опремљен за проналажење материјалних трагова сексуалног деликта.³¹² С друге стране, овлашћено службено лице криминалистичке полиције, које се сматра руководиоцем увиђајне екипе, по правилу не поседује, генерално посматрано, специјалистичку обуку за вршење увиђаја, посебно не за вршење увиђаја места догађаја извршеног кривичног дела против полне слободе. Ово је значајно истаћи имајући у виду да управо овај полицијски службеник одлучује и процењује да ли ће се, према расположивим подацима из пријаве за извршено силовање, изаћи на лице места и предузети преглед места догађаја односно вршење увиђаја.

Наведено, најбоље илуструје колико је важно правилно коришћење свих расположивих кадровских и техничких потенцијала криминалистичке обраде места догађаја. Већ у овој фази поступања на месту догађаја треба имати на уму да се пропуштено неретко неће моћи накнадно постићи уколико неке чињенице или докази не буду откривени, односно не буду правилно заштићени, протумачени и фиксирани, односно да ће њихов доказни значај бити релативизиран, тј. умањен или у потпуности изгубљен. Дакле, службена лица која обезбеђују и обрађују место догађаја треба да имају на уму да резултати предузетих активности могу бити од пресудног значаја за даљи рад осталих учесника у расветљавању и доказивању кривичне ствари, те разматрани и интерпретирани од стране других лица годинама касније.³¹³

---

³¹² Ово посебно долази до изражаја ако узмемо у обзир чињеницу да се наглим развојем појединих метода криминалистичке технике, односно криминалистичке форензике, што је адекватнији појам, (биолошка и медицинска истраживања не спадају у технику), значајно доприноси мењању криминалистичких правила која се односе на вршење увиђаја. У овом смислу ваља указати да се у пракси све чешће поред статичке и динамичке фазе увиђаја, предузимају као предходне радње, информативна фаза и фаза претходног испитивања лица места форензичким светлима и утврђивање трасе кретања. Наиме, помоћу посебних форензичких светала и помагала, могуће је открити биолошке трагове али и трагове стопала који се голим оком не могу видети и који би се нарушили у самој статичкој фази увиђаја приликом обележавања појединих трагова.

Форензичка светла се данас праве на бази флуоресценције и преламања светлости код појединих врста трагова (крв, сперма), где се најчешће користи такозвано „плаво светло“ (подврста УВ светла), одређене таласне дужине, док се детекција врши наранџастим филтерима или наочарима. Ово је врло успешна метода откривања код тзв. „фришких“ трагова. Код старих трагова, врше се друге хемијске методе изазивања и фиксирања, које превазилазе домен овог рада и писања.

Потребно је напоменути да се УВ светла и тзв. „blue light“ светла, углавном налазе у Полицијским управама на терену, те да је релативно лако пронаћи ове трагове са успехом, као и методом луминола, док се поједини методи и средства користе од стране НКТИЦ стручњака (метода „hungarian red“ за проналазак брисаних трагова крви, нпр. и друге). Потребно је имати сазнања и које методе не уништавају евентуални ДНК узорак, имајући у виду да се у форензици, углавном ради о агресивним хемијским методама изазивања појединих врста трагова.

³¹³ Жарковић, М., Ивановић, З.: Ибид, оп.цит. стр.240.

Већ је речено да полиција може као орган предистражног поступка да предузме радње увиђаја ствари односно других предмета на којима се могу наћи материјални трагови, међутим у пракси су то веома ретке ситуације. Наиме, полиција пронађене предмете који се тичу кривичног дела силовања ако их већ не изузме са лица места кроз увиђај места, обично то чини привременим одузимањем тих предмета од лица код којих их пронађе, и које као такве прослеђује на вештачење надлежној установи без посебног вршења увиђаја истих. То може створити одређене проблеме у ситуацији ако би ти предмети касније били оштећени или уништени због неадекватног чувања и руковања.

Увиђај лица, код кривичног дела силовања подразумева криминалистичко-форензички и медицински преглед тела жртве силовања или осумњиченог лица.

Циљ форензичко-медицинског прегледа и испитивања физичког стања жртве је да се уоче и документују физичке повреде које су наступиле услед напада, да се открију биолошки трагови настали услед примене силе и обљубе, као и да се уоче, документују и изузму сви други трагови са одеће и тела жртве који су у вези са извршеним кривичним делом.

Форензичко-медицински третман жртве силовања обично обухвата бројне радње, укључујући одговарајућу обраду рана, огреботина, крвних подлива и трагова угриза (могућност трагова пљувачке), прикупљање назалне слузокоже, оралних, вагиналних и ректалних узорака, преглед и анализу одеће коју је жртва носила током напада, узимање узорака испод ноктију жртве, као и сваког страног материјала или остатака на телу жртве (нпр. прљавштине), других супстанци које могу бити у облику мрља на телу жртве, стидних длака (које могу припадати и нападачу), узимање узорака крви и урина за токсиколошко испитивање (утврђивање присуства алкохола, опојних дрога), тестове на трудноћу и сексуално преносиве болести итд.³¹⁴

Криминалистичко-форензички и медицински преглед осумњиченог лица се обавља на исти начин као и у случају жртве силовања те се тако прикупљени трагови генерално могу користити слично као у случају прегледа жртве у три сврхе и то кроз, утврђивање вагиналне, аналне или оралне пенетрације, затим, утврђивања трагова присилног сексуалног односа и утврђивања идентитета силоватеља.³¹⁵

---

³¹⁴ Мариновић, Д. (2012). *Место и улога жртве у криминалистичким истрагама силовања, Криминалистичко-полицијска академија, Безбедност*, год. 54, бр.2/12, Београд, , оп. цит. стр.233-234.

³¹⁵ Видети више, Маринковић, Д.(2014). *Осумњичени у криминалистичким истрагама силовања, Зборник радова Правног факултета Нови Сад*, бр.2/14, Нови Сад, стр. 299-300.

У случају да орган поступка врши телесни преглед лица да би се утврдиле или разјасниле неке чињенице у посупку радило би се о увиђају, док телесни преглед лица за који је потребно стручно знање којим не располаже орган поступка представља вештачење.³¹⁶

Треба рећи, да полиција као орган предистражног поступка, ретко у пракси користи овлашћење да одмах након пријаве за силовање, фиксира фотографијом или видео записом постојање видних повреда на телу жртве сексуалног насиља односно телу осумњиченог лица, и исте записнички констатује кроз процесну форму увиђаја, већ то препушта лицима медицинске струке која врше вештачење телесних повреда по наредби јавног тужиоца. Протеком времена, повреде на телу нестају, поготову оне које имају површински карактер, тако да то може касније отежати утврђивање механизма повређивања, редоследа насталих повреда и реконструкцију догађаја.

Узумање узорака (140-142 ЗКП) и вештачења (чл. 113-132 ЗКП)³¹⁷ су доказне радња које имају веома велики значај када је упитању кривично дело силовања. Доношење наредбе за предузимање ових радњи доказивања је у искључивој надлежности јавног тужиоца или суда док полицијски службеници форензичке струке односно криминалистичке технике могу самостално предузети само форензичку регистрацију осумњиченог.

Она, сходно члану 140. Законика, подразумева да се у циљу утврђивања чињеница конкретног криминалног догађаја од осумњиченог, чак и без његовог пристанка, могу узимати отисци папиларних линија или отисци делова његовог тела и то отисак брида длана, ушне шкољке, усне, табана, затим карактеристичне црте лица, индивидуална обележја ока и слично.

Наведено биометријско узорковање односи се и на узимање букалног бриса од осумњиченог, његових личних података, односно састављање његовог личног описа и прављење фотографије која може, ако је то неопходно ради утврђивања истовестности осумњиченог или у другим случајевима од интереса за успешно вођење поступка, уз одобрење суда, бити јавно објављена.

Отисци папиларних линија и делова тела као и букални брис, може се узети без пристанка, и од оштећеног или другог лица затеченог на месту извршења кривичног дела силовања. Поред полицијских службеника припадника криминалистичке технике,

³¹⁶ Илић, П. Г., и други, Ибид, стр.341.

³¹⁷ Вештачења која се могу применити када су питању сексуални деликти су најпре вештачења телесних повреда, судско-медицинско вештачење, биолошка и ДНК, дактилоскопска, трасолошка, психијатријска и друга у зависности од конкретног случаја.

ово узорковање могу предузети и друга стручна лица о којима законодавац посебно не говори што може изазвати одређене дилеме у стручној јавности.³¹⁸

Даље, на основу чл. 141 ЗКП, по наредби јавног тужиоца или суда, узимање узорака биолошког порекла и предузимање других медицинских радњи неопходних ради даљих анализа и утврђивања чињеница које се тичу извршења кривичног дела силовања односно његовог извршоца и жртве, предузимају искључиво здравствени радници и то такође без пристанка субјеката сексуалног деликта осим у случају ако би због тога наступила каква штета по њихово здравље. Дакле, поменуте мере непосредно предузима лице које има завршен медицински факултет или другу школу здравствене струке и које непосредно обавља здравствену делатност као професију у здравственим установама или приватној пракси.³¹⁹

Под биолошким траговима подразумевају се трагови људског порекла (крв, делови људског ткива, зној, пљувачка, сперма, излучевине, длаке с различитих делова тела), као и трагови животињског и биљног порекла. Треба нагласити да се класичним биолошким методама вештачења биолошких трагова може установити, по правилу, једино групна припадност, тј. врста оставиоца трага, док се применом форензичко-генетичке анализе (ДНК вештачење) може утврдити идентитет оставиоца трага.³²⁰

Присуство биолошких материјалних трагова само по себи не значи и постојање недозвољеног полног акта.

На основу одредби чл. 142 ЗКП, јавни тужилац или суд ће ради откривања учиниоца кривичног дела силовања или утврђивања других чињеница које се односе на криминални догађај, наредити узимање узорака за форензичко-генетичку анализу спорног биолошког материјала који је изузет са места извршења кривичног дела или места на коме се налазе трагови и предмети принудне обљубе или са њом изједначеног

³¹⁸ Није сасвим јасно која би то лица могла бити? Свакако, да су то полицијски службеници криминалистичке технике или форензике, међутим Законик то дозвољава и другим стручним лицима. Форензичку регистрацију је овде потребно увезати са Законом о полицији чл.76, ст.1, тач.7. и наредних неколико чланова, јер се полиција стара о евиденцијама ових радњи и то у складу са прописима о заштити података о личности. У супротном, сви други органи или установе, или чак физичка лица као стручна лица, са једним или више закона се морају обавезати о вођењу и начину вођења поменутих евиденција, на сличан начин, како је то урађено у Закону о полицији. Једноставније је да се овај поступак и евидентирање препусте полицији, где се то свакако и ради и регулисано је другим законом и да се нагласи да су то стручна лица полиције. Такође је потребно избећи недоумице коме се обраћа полиција за издавање наредбе, јавном тужиоцу или суду и у којој фази поступка. Слажемо се да је овде поступак контроле неопходан, али би то требало ограничити на један орган у зависности од фазе, која је најчешће предистражна што се тиче ових активности.

³¹⁹ Видети ише, Илић, П. Г., и други, стр.352.

³²⁰ Симоновић, Б.(2012). *Криминалистика*, Правни факултет у Крагујевцу, Универзитет у Крагујевцу, Институт за правне и друштвене науке, Крагујевац, стр.369.

чина.³²¹ Поред осумњиченог лица и жртве силовања, узимање узорака за форензичко-генетичку анализу, предвиђено је и за окривљеног који је оглашен кривим за умишљајно кривично дело против полне слободе.

Вођење евиденције о узетим узорцима, њихово чување и уништавање уређује се посебим прописом.

Након презентације неких процесних правила која се односе на узимање узорака и вештачење, у даљем раду покушаћемо да укажемо на неке практичне аспекте предузимања ових доказних радњи посебно када је у питању узорковање за форензичко-генетичку анализу односно вештачење телесних повреда, ДНК вештачења и др..

Прво, треба нагласити да је наведено узимање узорака од учесника конкретног криминалног догађаја само по себи ограничено односно онемогућено одређеним субјективно-објективним околностима.

У том смислу, када је у питању жртва силовања посматрана као носилац круцијалних материјалних доказа овог деликта,³²² сасвим је могуће да она руковођена својим разлозима, одмах не пријави извршење кривичног дела па услед тога дође до протока драгоценог времена за фиксирање и обезбеђивање доказа сексуалног насиља. Дужина временског интервала који је протекла између извршеног сексуалног насиља и прегледа жртве од пресудног је значаја за налаз, нарочито када се врши анализа учесталости повреда гениталних органа. Наиме, уколико се преглед не изврши у прва 72 сата по учињеном насиљу, значајно се умањује вероватноћа да ће гениталне повреде бити регистроване, будући да се оштећена слузокожа полних органа веома брзо зацељује.³²³

Надаље, врло је могуће да жртва пре него што пријави силовање и подвргне се форензичко-медицинском прегледу, у циљу прекида везе својих емоција са сећањем на немили догађај, уништи биолошке трагове принудне обљубе или са њом изједначеног чина, прањем свог тела посебно у зони гениталија или бацањем доњег веша или других делова одеће који је имала на себи када је била нападнута. До уништења биолошких

---

³²¹ Форензичко-генетичком анализом се истражује спорни биолошки материјал, тако што се из ћелије екстрахује дезоксирибонуклеинска киселина како би с посебном методом испитали одређени делови њеног ланца с циљем идентификовања генетског материјала појединца, који је индивидуалан и непоновљив. Ова врста анализе се најчешће назива методом утврђивања ДНК отиска, а у последње време се међу форензичким генетичарима све више среће назив ДНК профилисање. Ибидем, стр.478-479.

³²² Маринковић, Д.: Ибид, 232.

³²³ Алемпијевић, Ђ., и други (2006). *Телесни преглед жртава сексуалног криминалитета на територији града Београда*, Српски архив за целокупно лекарство, вол.134,бр.9-10, Београд, стр.411.

трагова принудног сексуалног односа може доћи и услед обављања физиолошких потреба.

Исто важи и када је учинилац кривичног дела силовања у питању, који и поред тога што је одмах познат органима гоњења, може бити недоступан у неком временском периоду након извршења дела, па да управо тада дође до свесног или несвесног уништења материјлних трагова.

Уобичајено поступање у вези форензичко-медицинског прегледа жртве и осумњиченог за кривично дело силовања и узимање узорака за каснију форензичко-генетичку анализу, у пракси подразумева активност здравствених радника оних медицинских установа које својом наредбом у конкретном случају одреди поступајући јавни тужилац.

На подручју града Београда, жртва сексуалног насиља се на телесни преглед по правилу упућује на Институт за гинекологију и акушерство Клиничког центра Србије док се у другим срединама тај преглед врши на одељењима гинекологије која се налазе у општим болницама. Преглед се врши према ономе што је наредбом јавног тужиоца захтевано па самим тим од прецизности тог налога зависи и свеобухватност извештаја здравственог радника који у одсуству јасно одређених упута, приликом прегледа поступа према правилима своје струке. Исто важи и када је у питању узимање узорака за форензичко-генетичку анализу.³²⁴

Овом приликом лекар гинеколог не поступа по неком устаљеном протоколу који је предвиђен за медицински преглед жртава сексуалног деликта што свакако може утицати на променљиву индивидуалну професионалну праксу.

Прегледом гинеколога обично се констатују повреде и промене у гениталној области тела жртве са којег места се узимају и биолошки трагови односно узорци за даљу анализу. Друге повреде на телу у виду црвенила, подлива, огреботина и слично, констатују се без давања мишљења о начину и механизму повређивања и квалификацији њихове тежине.

Ово је сасвим разумљиво имајући у виду чињеницу да овај лекар специјалиста није у потпуности квалификован са давање таквог налаза и мишљења. У ситуацији ако у конкретном случају изостане посебна наредба јавног тужиоца за вршење телесног прегледа и вештачења повреда на телу жртве односно осумњиченог од стране

---

³²⁴ У пракси се често дешава да се наредбом јавног тужиоца захтева узимање букалног бриса из уста и грла жртве над којом је извршена принудна орална пенетрација ради утврђивања ДНК профила извршиоца при чему се превиђа да тај узорак није подобан за ову врсту вештачења већ је било потребно узети узорак испљувка.

копетентног здравственог радника, ови значајни материјални трагови који у многоне могу да допринесу утврђивању чињеница које се односе на криминални догађај, не би могли бити увршћени у релевантан доказни материјал. Сходно чл.128 ст. 1 ЗКП, вештак, у овом случају здравствени радник, морао би тачно да опише повреде на телу прегледаног лица и по потреби у вези тога сачини фотодокументацију, а након тога да мишљење о врсти и тежини сваке појединачне повреде и њиховом укупном дејству с обзиром на њихову природу или посебне околности случаја. Такође, он мора дати мишљење и о томе какве последице те повреде обично производе односно какве су оне у конкретном случају и посебно се мора изјаснити о начину и средству наношења тих повреда. Констатоване повреде на телу оштећеног лица се по правилу вештаче прегледом повређеног, а ако то није могуће или по мишљењу вештака није неопходно, на основу расположиве медицинске документације или других података у списима предмета (чл.127 ст.2).

Из наведеног се основано може закључити, да у случају постојања телесних повреда код субјеката сексуалног деликта, орган поступка треба да за вршење форензичко медицинског прегледа одреди лекара специјлисту судске медицине који је једини квалификован за вештачење свих врста повреда тела.

Овом приликом значајно је навести и то, да поступајући здравствени радници, који су по Законику једини овлашћени за узорковање биолошких трагова намењених за форензичко-генетичку анализу, поред тога што не поступају по јединственом протоколу када врше наведени преглед, увек не располажу ни адекватним прибором за прикупљање, складиштење и транспорт доказног материјала у случајевима силовања. У тој ситуацији они су принуђени да се ослањају на помоћ полицијских службеника форензичке струке који су оспособљени за узимање ових узорака али нису, имајући у виду законске одредбе, овлашћени за предузимање ове доказне радње.³²⁵

---

³²⁵ У оквиру развојно-сарадничког програма МУП Р. Србије и Шведског националног полицијског борда (SNPB) и реализације пројекта „Развој система за криминалистичко-техничку и форензичку обуку и успостављање центра за форензичку обуку у склопу МУП-а Р. Србије“ (SweSe2 пројекат) и у циљу унапређења форензичке обраде лица места (увиђаја) код кривичних дела из области полних слобода (силовања и др.), одсек за криминалистичку и ПД технику ПУ Чачак и ПС Вршац је у току 2015г. добио опрему неопходну за квалитетно третирање и изузимање трагова специфичних за кривична дела из области полних слобода у облику специјалних китова, хемикалија за третирање биолошких трагова, коморе за сушење изузетих брисева, система алтернативних светала кључних код детекције биолошких трагова- ПОЛИЛАЈТ итд. Полицијски службеници ПУ Чачак и ПС Вршац су након спроведеног семинара-радионице добили неопходна теоретска и практична знања и у потпуности су оспособљени да правовремено и на квалитетан начин форензички обраде лице места код наведених кривичних дела.

Већина поменутог прибора садржи инструкције о томе како се рукује доказима у траговима, одјећом и доњим рубљем, сасушеним тјелесним излучевинама, траговима пронађеним испод површине ноктију, длакама, пљувачком, крви, вагиналним, пенисним и аналним размазом.³²⁶

У пракси, орган поступка, за вршење ДНК вештачења пронађених биолошких трагова код сексуалних деликата, својом наредбом најчешће одређује Биолошки факултет у Београду али и Институт судске медицине, затим Национални криминалистичко-технички центар МУП Р. Србије и Институт за генетику, што у одсуству потребних прописа, доводи до несинхронизације базе података утврђених ДНК профила извршилаца ових кривичних дела односно базе пронађених трагова са лица места.³²⁷

Резултати који се добијају овом врстом вештачења и који се чувају у “интерним базама података” појединих лабораторија могу послужити као основ за расветљавање и појединих других тешких кривичних дела у којима је извршилац био непознат у време када је биолошки материјал достављен на вештачење у те лабораторије. ДНК доказ показао се веома корисним, не само при разјашњавању појединачних, већ и приликом доказивања серијских кривичних дела код којих је долазило до остављања биолошких трагова. ДНК вештачењем може се несумњиво доказивати присуство исте особе (тј. осумњиченог) на више места или пак њено учешће у извршењу већег броја кривичних дела.

10.5 Третман према оштећеном лицу кривичног дела силовања

Као што је у предходном делу рада било речи, органи поступка своје активности према жртви силовања предузимају још у фази предистражног поступка тј. одмах

Након спровођења овог пилот пројекта, Национални криминалистичко-технички центар МУП Р. Србије у сарадњи са шведским партнером има намеру да пројекат прошири на све полицијске управе Министарства унутрашњих послова Републике Србије.

³²⁶ Корајлић, Н., и други, Ибид, стр.583.

³²⁷ Наша земља нема централну базу података, јер су органи поступка, као што можемо видети, по својој иницијативи, давали на вештачење, поготово ДНК вештачења, различитим државним органима или институцијама, тако да ту информацију имају само они, појединачно. Не постоје формално осмишљени механизми да се изврше претраживања на овакав начин, нити постоји извршена контрола заштите података о личности у свим институцијама који се баве овом делатношћу. Законом би се ови проблеми разрешили и формирала јединствена централна база података. Ова база података је у пракси других земаља, у већини, у рукама полиције. Краљевина Норвешка, на пример, нема своју ДНК лабораторију у рукама полиције, али има централни ДНК регистар.

након подношења пријаве за криминални догађај³²⁸. Дакле од тог тренутка долази до непосредне материјализације друштвене реакције на пријављено кривично дело силовања што самим тим у први план ставља формално правни али и фактички положај оштећеног лица у поступку³²⁹.

У наведеној фази поступка, третман оштећеног лица је обележен одлучујућом улогом полиције која, имајући у виду да се у овој ситуацији јавни тужилац веома ретко непосредно појављује у спровођењу активности из своје надлежности, предузима различите мере и радње, почев од обављања разговора са жртвом силовања, њеног одвођења на медицински преглед као и пружања различитих врста психолошке и егзистенцијалне подршке односно информативне и саветодавне помоћи. Положај полицијских службеника у овом смислу је веома специфичан и сложен посебно ако узмемо у обзир чињеницу да не постоји једнообразно прописана процедура поступања у оваквим ситуацијама, затим, нема стандардизованог упитника који се испуњава приликом пријављивања ових деликата, и на крају, без обзира колико је поступајући полицијски службеник искусан у оваквим случајевима, он није посебно специјализован односно стручно оспособљен за поступање у предметима кривичних дела против полне слободе.³³⁰

У полицијској пракси редовно се дешава да се са жртвом силовања, пре него што се њена кривична пријава достави јавном тужиоцу, више пута обавља прелиминарни информативни разговор о извршеном сексуалном деликту и његовом учиниоцу. Ово је с једне стране, сасвим разумљиво узимајући у обзир чињеницу, да се силовано лице након извршења дела налази у посебном психофизичком стању које утиче да њен исказ буде пропраћен емотивним набојем, страхом, стидом а често и плачом, услед чега долази до честог прекидања и одлагања узимања изјаве.³³¹ С друге

³²⁸ Moldy, D. *Neki propusti kriminalističko-metodičke naravi u predistražnom postupku pri istraživanju kaznenih djela silovanja*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 6(1).45-62

³²⁹ Марковић, М. (2014). *Овлашћења полиције у предистражном и истражном поступку*, Међународна научно-стручна конференција. Размена теоријских знања и практичних искустава везаних за рад по моделу тужилачке истраге и концепту адверзалног кривичног поступка. Сјеница, 79-93.

³³⁰ Успешно обављање информативног разговора уопште, претпоставља познавање основа психологије исказа, метода опште и криминалистичке психологије, општих правила вођења разговора, као и посебних криминалистичких правила вођења разговора са појединим, специфичним категоријама лица, одређено криминалистичко искуство и квалитетну појединачну припрему. Бановић, Б., Веселиновић, М. (1999). *Неки аспекти финутираног силовања*, Безбедност, бр. 4/99, Београд, стр.440.

³³¹ Генерално, може се рећи да је данас у криминалистичко- психолошкој литератури и пракси општеприхваћен став да се, након виктимизације, код жртава силовања јављају стања анксиозности и депресије, поремећаја сна, осећаја кривице и срама, раздражљивости и сличне реакције које утичу на њено психофизичко здравље и опоравак, као и на квалитет дате изјаве о самом догађају. Маринковић, Д. (2012). *Место и улога жртве у криминалистичким истрагама силовања*, Безбедност бр. 2/12, Београд, стр.223.

стране, поступајући полицијски службеник, по правилу не може из првог разговора са жртвом силовања да сазна све релевантне чињенице које се тичу дела и учиниоца. Он током овог разговора треба доћи до одговора на многа питања која се између осталог односе и на то, да ли се у конкретном случају уопште ради о сексуалном деликту, затим, да ли се можда не ради о лажном пријављивању силовања и његовог учиниоца, на који начин је извршен сексуални деликт, која су средства принуде употребљена, какве је повреде задобила жртва приликом криминалног догађаја, као и да се разјасне и друге околности. Наведена ситуација може створити осећај неповерења органа поступка према исказу оштећеника што додатно отежава његов положај. Веома реално је очекивати да све што је наведено, непосредно утиче на оштећено лице и његову ретрауматизацију приликом давања исказа што само по себи може трајати више дана или чак недеља.³³²

Да би професионално спровео наведени криминалистички интервју,³³³ поступајући полицијски службеник, када је то могуће, мора унапред припремити разговор са подносиоцем пријаве што у пракси обично подразумева прикупљање података о лицу са којим се обавља разговор, проучавање свих постојећих података о предметном догађају, дефинисање околности које треба разјаснити разговором, припремање основних питања и тактике њиховог постављања, избор места, времена и начина на који ће се водити односно документовати разговор.³³⁴

У таквим околностима, поставља се питање ко је особа од поверења, која ће мотивисати жртву силовања да истраје и остане при својој одлуци да пријави дело и учествује у поступку. У конкретним ситуацијама то је најчешће управо полицијски службеник који поступа у конкретној ситуацији, од којег оштећено лице очекује да га упозна са даљим фазама поступка, да му да одређени правни савет односно пружи правну помоћ у вези неких процесних питања, да му обећа одређену извесност крајњег резултата поступка и слично³³⁵. У овој фази поступка за жртву сексуалног деликата јавни тужилац је обично непознат и недоступан.

³³² Кели, Л. (2003). *Визија, иновација и професионализам у раду полиције у вези са насиљем над женама и децом*, Вип водич, направљен за потребе програма „Полиција и људска права 1997-2000, Савет Европе, Београд, стр. 50.

³³³ Криминалистичка тактика познаје четири фазе криминалистичког интервјуа: уводну фазу, фазу слободног присећања, фазу у којој се сведоку постављају додатна питања и фазу затварања интервјуа. Бркић, С.(2014). *Посебно осетљиви сведоци*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, вол.48, бр.2.,Нови Сад, стр.218.

³³⁴ Ибид, стр. 440.

³³⁵ Маринковић, Д. [2012]. *Место и улога жртве у криминалистичким истрагама силовања*. Безбедност, Београд, 54(2), 221-247.

Значајно је навести да се у пракси неретко дешава, поготову у већим срединама, да се оштећеном лицу пружа помоћ од стране појединих невладиних организација које преко својих стручних тимова пружају правну и психолошку подршку жртвама силовања кроз одговарајуће посттрауматске третмане.³³⁶

Међутим, њихове активности често пута нису усаглашене односно синхронизоване са активностима органа поступка тако да у неким случајевима изостаје и најмањи облик сарадње. Имајући наведено у виду, не чуди чињеница да ови субјекти у пракси располажу различитим подацима о учињеним сексуалним деликтима.

---

³³⁶ Неке од организација цивилног друштва које се баве овом или сличном проблематиком су: АСТРА – Акција против трговине људима је невладина организација која делује од 2000. године и посвећена је сузбијању свих облика трговине људима, нарочито женама и децом. АСТРА СОС телефон и Дневни центар пружају директну помоћ жртвама трговине људима која укључује ургентно збрињавање, медицинску и правну помоћ, психолошку подршку, као и остале облике помоћи и подршке у процесу опоравка и (ре)интеграције.

Атина (Удружење грађана за борбу против трговине људима) је организација основана 2004. године и ангажована у области борбе против трговине људима и свеобухватне социјалне инклузије жртва трговине људима и других видова експлоатације кроз приступ заснован на поштовању људских права, уз пуну партиципацију, сагласност и сарадњу корисница/ка и вршење утицаја на узроке уласка у ситуацију трговине и других видова експлоатације – односи у примарној и секундарној породици, сиромаштво, претходна маргинализација и дискриминација, немогућност остваривања основних права, незапосленост и недоступност образовања. НВО АТИНА се залаже за успостављање равноправног статуса свих чланова и чланица друштва у сферама јавног и приватног живота, кроз идентификацију и борбу против родно засноване маргинализације, дискриминације и насиља, и пружање директне помоћи и подршке жртвама трговине људима и сексуалне експлоатације.

Аутономни женски центар (АЖЦ) - женска невладина организација основана 1993г. која остварује своје циљеве реализацијом активности у областима: превенције и заштите од свих форми родно заснованог насиља, политике уклањања дискриминације, женских људских права, родне равноправности, социјалне политике и заштите, социјалне инклузије, сиромаштва и развоја, здравља, образовања, културе и медија.

Инцест Траума Центар - женска НВО специјализована служба за тему сексуалног насиља у земљи, званично регистрована 1994. године. Служи побољшању позиције деце и одраслих особа које су преживеле сексуално насиље кроз утицај на видљивост проблема сексуалног насиља у друштву. Од 2009. године, стратешки је фокусирана на превенцију сексуалног насиља.

Лабрис - група за лезбејска људска права. Основана је у Београду 1995. године. Лабрис је организација која сматра право на различито сексуално опредељење једним од основних људских права и ради на елиминацији свих врста насиља и дискриминације над лезбејкама и женама другачије сексуалне оријентације од хетеросексуалне.

СОС Женски центар - организација која се бави превенцијом и последицама насиља у друштву, са акцентом на породичном насиљу. Организација је настала као пројекат Новосадског Женског Центра 08.03.2002. године, а као самостално удружење грађана постоји од 27.10.2004. године.

СОС телефон за жене и децу жртве насиља - непрофитно хуманитарно удружење чији је основни циљ пружање подршке женама и деци који живе у ситуацији насиља или не могу да остваре неко друго основно право. СОС телефон омогућава женама и деци да се могу анонимно јавити за помоћ ради насиља (физичког, психичког, сексуалног и економског) у породици, школи, на радном или неком другом јавном месту да би добили психосоцијалну помоћ или основне информације како изаћи из насиља и др. Извор, www.gendernet.rs/rpage.php, приступљено 23.10.2015г. у 00,17ч.

Када говоримо о третману оштећеног лица у предистражном поступку веома је значајно указати и на начин поступања здравствених радника приликом спровођења форензичко-медицинског прегледа над истим³³⁷.

Овај преглед се обавља у одређеној здравственој установи по наредби јавног тужиоца, међутим он као такав нема посебан статус већ се третира као редован здравствени преглед што резултира да жртва силовања над којом је потребно извршити, рецимо, гинеколошки преглед, долази у здравствену установу обично у претњи полицијских службеника где се чекајући преглед, налази у чекаоници са свим осталим пацијентима при чему је изложена поред знатижељних и не баш пријатељским погледима присутних. Боравак у здравственој установи је неретко пропраћен вишесатним чекањем, што посебно представља проблем у ситуацији када се оштећено лице, жртва силовања, мора уздржавати од вршења физиолошких потреба како се не би уништили трагови сексуалног односа³³⁸.

Проблематична ситуација постоји и када се као жртве силовања појављују особе које су нервни болесници или ометене у душевном развоју а орган поступка одмах не користи своју законску могућност да одреди психијатријско вештачење(чл.131 ст.2 ЗКП), које може наложити када постоји сумња у општу способност оштећеног лица да сведочи односно пренесе своја сазнања или опажања у вези са предметом сведочења.

Вршењем психијатријског вештачења оштећеног у предистражном поступку и утврђивањем евентуалних психичких тј. душевних сметњи код истог, поготову утврђивањем његовог психолошког профила и склоности ка измишљању догађаја, спречили би се непотребни трошкови вођења кривичног поступка у случају откривања лажног пријављивања сексуалног деликта. Такође, на овај начин могло би се утврдити и постојање нематеријалних, тзв. „невидљивих“ повреда код жртве кривичног дела силовања што би била основа за потпуно и свеобухватно утврђивање насталих последица услед извршења конкретног деликта сексуалног насиља.

Узевши у обзир чињеницу да је жртва сексуалног деликта, као и сваки други сведок, незаменљиво доказно средство у поступку, не можемо а да истовремено не укажемо, да је његов процесни положај у пракси исти као и свих других пунолетних

³³⁷ Алемпијевић, Ђ., Савић, С., Кесић, В., Баралић, И., & Илић, Г. (2006). *Телесни прегледи жртава сексуалног криминалитета на територији града Београда*. Српски архив за целокупно лекарство, 134(9-10), 408-413.

³³⁸ Видаковић, И. (2003). *Улога здравствене службе у помоћи жртвама криминалитета (резултати квалитативног истраживања)*. Темида. 6 (1). 45-53

сведока што у ствари највише и доприноси његовој својеврсној секундарној виктимизацији.

Наиме, у пракси суда и тужилаштва, када се одлучи да се испита као сведок криминалног догађаја, према оштећеном лицу сексуалног деликта, уобичајено је да се примењују основне одредбе које се односе на испитивање сведока (чл. 91-102 ЗКП) што практично значи да ће се оно у тој ситуацији опоменути да је дужно да говори истину и да не сме ништа да прећути, да ће се упозорити да давање лажног исказа представља кривично дело, затим, да се од њега захтева да пре сведочења положи заклетву. Такође, оно може бити, у поступку испитивања, изложено суочењу са окривљеним, односно на главном претресу, и унакрсном испитивању од стране одбране.

Сва наведена правила и процесне могућности могу имати веома негативан утицај на жртву силовања имајући у виду поред овога, да и сам сусрет са органима поступка за оштећено лице сексуалним деликтом је трауматично само по себи и да у редовном поступку, она ако нема свог пуномоћника, није припремљена за долазак у суд у смислу како ће изгледати седница главног претреса, како изгледа судница, шта се и где налази у њој, до тога да се она пре почетка суђења налази у истом ходнику са окривљеним и његовим браниоцима.³³⁹

С друге стране, у конкретним случајевима када је у питање поступак за ова кривична дела, према жртвама силовања, постоји могућност примене одредби Законика које се односе на посебно осетљиве сведоке (чл.103-104).³⁴⁰ Према овим процесним правилима, јавни тужилац, председник већа или судија појединац, може донети решење о одређивању статуса посебно осетљивог сведока, и то по службенох дужности, на захтев странака или самог сведока којем ће, ако сматра да је то потребно ради заштите његових интереса, донети и решење о постављању пуномоћника. Посебно осетљиви сведок се одређују с обзиром на његов узраст, животно искуство, начин живота, пол, здравствено стање, природу, начин или последице извршеног

---

³³⁹ Ђоковић, С.(2003). *Жртве криминалитета у систему државне (кривичноправне) реакције*, Темида, б (1), 29.

³⁴⁰ Категорија посебно осетљивих сведока је први пут била уведена у наше процесно законодавство Закоником о кривичном поступку из 2006. године (чл. 110 ЗКП). Та одредба је била једна од малобројних одредаба која се примењивала у нашем праву одмах по ступању на снагу тог ЗКП и важила је све до 2009. године, када је престао да важи ЗКП из 2006. године. Од 2009. године до почетка примене новог ЗКП Србије из 2011. године, наше законодавство није познавало ту установу. Бркић, С.: Ибид, стр. 215.

кривичног дела, односно друге околности које се односе на криминални случај.³⁴¹ Сведоку којем је одређен овакав статус не могу се постављати директна питања већ само преко органа поступка при чему се према њему мора опходити са посебном пажњом, настојећи да се избегну могуће штетне последице кривичног поступка по личност, телесно и душевно стање сведока. Важно је нагласити да се испитивање овог сведока може обавити уз помоћ психолога, социјалног радника или другог стручног лица и то у његовом стану или другој просторији, односно овлашћеној институцији која је за то стручно оспособљена. Испитивање се може извршити употребом техничких средстава за пренос слике и звука и то се чини без присуства странака и других учесника у поступку. На крају, значајно ј је истаћи да овај сведок не може бити суочен са окривљеним, осим ако то он захтева. О томе свакако одлучује орган поступка водећи рачуна о степену осетљивости сведока и о правима одбране.

Без обзира на овако одређена правила и процесне могућности, органи поступка наведене прописане одредбе ретко када примењују у односу на сведоке као оштећена лица кривичног дела силовања.

Као што смо могли видети, положај оштећеног лица кривичним делом силовања пред органима поступка је веома важно питање али исто тако, немали значај, с друге стране, има и третман учиниоца овог дела, о чему ће мо говорити у наставку рада.

10.5.1 Практични модели заштите жртава кривичног дела силовања током кривичног поступка

Премда је добро познато да кривични поступак представља извор додатног стреса за оштећене, као и да услед различитих притисака жртва неретко мења исказ или избегава долазак на рочишта, проблему заштите жртава кривичног дела силовања тек од скора се посвећује потпунија пажња^{342,343,344,345}.

---

³⁴¹ У правној теорији постоји мишљење неких аутора да можемо разликовати четири категорије посебно осетљивих сведока: 1) особе осетљиве због узраста – деца; 2) особе осетљиве због стања изразитог стреса везаног за доживљено кривично дело, 3) особе осетљиве због постојања различитих потешкоћа, оштећења или болести релевантних за сведочење, што укључује и особе са физичким оштећењима различитих врста и 4) особе са значајним интелектуалним тешкоћама или значајним тешкоћама социјалног функционисања, особе с душевним поремећајима или болестима. Глушчић, С. и др., *Процесне мере заштите сведока*, Приручник за припаднике полиције и правосуђа, Београд, 2007, стр.216.

³⁴² Ljubin, T.(2004). *Utjecaj spola na formiranje impresije o žrtvi silovanja*.Kriminologija i socijalna integracija, 12(1), 13-18.

³⁴³ Rihtarić, M. L., Jelena, J., & Vukadin, I. K. *Students' stereotypes about female victims*. In Istraživanja u edukacijsko-rehabilitacijskim znanostima.2012.

Оквир протективних мера описан у литератури и примењен у пракси показује доста хетерогене моделе. Тако се могу разликовати обавезене и факултативне мере, а које ће опет бити различито примењиване у националним законодавствима. Примена датих мера такође може укључити и оне које се спроводе по службеној дужности или се њихово наређење условава захтевом странака. Такође, примена мера заштите може бити опште или посебне природе, односно може подразумевати модел самосталних или допунских, комбинованих модела заштите^{346,347}.

Тек избор наведених мера захтеваће поштовање више различитих принципа, а укључујући под овим принцип законитости, комбинације, индивидуализације, сразмерности и компензације.

Наиме, у поступањима која се тичу заштите жртава суд ће јасно бити ограничен законским оквиром. Тек предвиђеност законом гарантоваће да је дата мера одмерена на начин да не задире превише у оквир права одбране крњећи постављену равнотежу.

Поред права да се комбинује више различитих мера истовремено, судови примену одговарајућих мера морају индивидуализовати, а сходно особеностима сваког конкретног случаја. Отуда ове мере нису априорне и апстрактне, већ конкретне и прилагођене стварним потребама.

Сам избор протективних мера такође претпоставља и постојање сразмерност нивоа угрожавања и нивоа заштите. Ово се нарочито односи на избор оне мере која је најмање рестриктивна и која у том смислу не ограничава право одбране. Да је наведено од посебног значаја изводи се из принципа компензације, а који захтева одржавање равнотеже између права оптужбе и права одбране уз напомену да примена мера заштите заправо ни на који начин не сме кршити презумпцију навиности.

Међу малобројним доприносима домаћих аутора у овом контексту нарочито се истичу монографске публикације Удружења јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, а која је посвећена теми улога и могућности јавног тужиоца у заштити кривичног дела³⁴⁸. Односно, важним доприносом може се сматрати доста

---

³⁴⁴ Marinković, D. (2012). *The position and role of the victim in criminal investigations of rape*. *Bezbednost*, Beograd, 54(2), 221-247.

³⁴⁵ Ellison, L. (1998). *Cross-examination in rape trials*. *Criminal Law Review*, 605-615.

³⁴⁶ Pajić, D. (2010). *Zaštita osjetljivih svjedoka u krivičnom postupku*. *Analі Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, (6), 93-116.

³⁴⁷ Бановић, Б. (2003). *Заштита сведока у кривичном поступку*. *Правни живот*, број,9, 645-662.

³⁴⁸ Шкулић, М., Лукић, Д., Векарић, Б., Пековић, С., Плазинић, М., Вучковић, Б., Јовановић, М. & Матић, М.: (2009). *Улога и могућности јавног тужиоца у заштити жртава кривичног дела*. Београд: Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије,

обухватан рад професорке Бркић, а који тему посвећује заштити сведока у кривичном поступку³⁴⁹.

Анализирајући доступну литературу нотирају се бројни разлози који актуелизују предметни проблем. Специфичност сексуалне виктимизације и стигма која прати жртве отуда може бити опредељујући чинилац којим жртва не жели да поновљено проживљава трауматску ситуацију.

Надаље, страх који оштећени имају у суочавању са учиниоцем кривичног дела може имати врло негативан психолошки утицај, а што се може одразити на раван сведочења. Ненамерно давање погрешних исказа, па чак и развој илузија и халуцинација није непознаница у судској пракси³⁵⁰.

Водећи се искуствима из претходних деценија које су биле оптрећене ратним сукобима на територији бивше СФРЈ, ратни злочини неретко су укључивали појаву сексуалног насиља³⁵¹. У том смислу жртве силовања позиване су од стране тужилаштва и надлежних судова као сведоци оптужбе. Тек чињеницом да се радило о поступцима против неретко утицајних особа, обезбеђивање адекватног оквира сигурности за жртве-сведоке поставило се као императив ефективног функционисања судова и кривичних поступака.

У коначном заштита жртава сексуалног насиља током кривичног поступка представља обавезу која произилази из оквира норми међународног права. Примера ради Препорука о помоћи жртвама и спречавању виктимизације (1987), Препорука о сексуалном експлоатисању, порнографији, проституцији и трговини децом и млађим пунолетним лицима (1991), Препорука о застрашивању сведока и правима одбране (1997), Препорука о акцији против трговине људима у циљу сексуалне експлоатације (2000), Препорука о медијској дистрибуцији информација у вези са кривичним поступцима (2003), представљају неке од аката међународног права, а који носе значајне импликације на предметни оквир поступања.

Сумирајући наведено, без могућности да се на овом месту детаљно анализирају сви аспекти заштите жртава сексуалног насиља у кривичном поступку, у даљем тексту биће дат краћи приказ практичних модела мера и поступака заштите сведока. Наведени

---

³⁴⁹ Бркић, С.(2005). *Заштита сведока у кривичном поступку*. Нови Сад.

³⁵⁰ Јевтић, Д.(1960). *Судска психопатологија*, Београд-Загреб.

³⁵¹ НОВОСТИ-04.04.2007. Босански Србин Драган Зеленовић осуђен је у среду у Хашком трибуналу на 15 година затвора због вишеструких силовања муслиманки у Фочи од јула до октобра 1992. године. Преузето са <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.69.html:196353-Za-devet-silovanja-15-godina-zatvora> приступљено дана.22.03.2016.године.

оквир водиће се елаборацијом раније поменуте професорке Бркић, а обухватиће мере прикривања идентитета сведока, мере спречавања физичког сусрета окривљеног и сведока, те мере везане за процесне принуде. Истим оквиром анализираће се и посебна правила о заштити сведока, а нарочито у контексту заштите осетљивих сведока и деце и малолетника као сведока. Коначно, исти оквир обухватиће и посебна правила о заштити сведока код појединих врста кривичних дела, обухватајући под овим кривична дела насиља у породици и сексуална кривична дела. Оквир датог прегледа укључиће како аспекте националног законодавства, тако и упоредноправна решења, а са циљем евентуалног формулисања *de lege lata* предлога унапређења домаће кривичноправне регулативе.

Елаборирајући проблематику мера и поступака процесне заштите сведока Бркић³⁵² истиче да дати оквир обухвата различита правила која су усмерена на прикривање идентитета и спречавање физичког сусрета окривљеног и сведока. При томе први сегмент може носити различиту усмереност односећи се на протективне мере које се односе на јавност или у изузетним случајевима одбрану^{353,354}.

Када је у питању дефинисање појма идентитета исти оквир може се разматрати из различитих аспеката. Тек поједини подзаконски акти у Републици Србији, а који се баве питањима идентификације диференцирају седам различитих облика знања идентитета^{355,356,357}. Лично име, локација, различите форме псеудиноима, знање очинства, социјална категоризација и симболи (не)квалификованости.

Наведени оквир нарочито је значајан у контексту мера прикривања идентитета од опште јавности. Наиме, процесно начело јавности³⁵⁸ подразумева да трећа лица, која нису процесни субјекти присуствују процесном току, те да буду обавештена о предузетим радњама. Ово се односи како на непосредно присуствовање рочишту, тако и на обавештавање путем средстава јавног информисања³⁵⁹.

³⁵² Бркић, С. (2005). *Заштита сведока у кривичном поступку*. Нови Сад,

³⁵³ *Brkić, S. (2008). Prilog teorijskom utemeljenju procesne zaštite сведока*. Journal of Criminal Justice Issues (Kriminalisticke teme) 7

³⁵⁴ *Brkić, S. (2006). Anonymous testimony in continental law.* Zbornik radova Pravnog fakulteta, Novi Sad 40.3 289-314.

³⁵⁵ Правилник о кућном реду за примену мере притвора (Сл. Гласник РС 35/99) у вези са идентификацијом притвореника приликом њиховог пријема

³⁵⁶ Закон о основним подацима за личну карту (Сл. Лист СФРЈ 6/1943)

³⁵⁷ Закон о личној карти (Сл. Гласник РС 15/74, 54/77, 57/80, 45/85, 40/88, 53/93, 67/93 и 48/94).

³⁵⁸ Грубач, М. (2009). *Кривично процесно право*. Београд: Службени гласник

³⁵⁹ Grozdanić, V., & Sršen, Z. (2012). *Criminal law response to sexual violence*, Riječki teološki časopis (RTČ), 38(2), 313-334.

Премда предметно начело нуди извесни бенефит у смислу подизања квалитета судских поступања, објективности, умиривања јавности и подизања осећања безбедности, доступност јавности може носити и извесна оптерећења. Наиме ово се односи на могућност повећаног притиска јавног мњења, као и неоправданог излагања интимног живота процесних странака.

Када су у питању кривична дела силовања, искључење јавности може свакако имати карактер заштите приватности учесника у поступку. Друштвени притисак који случајеви сексуалног насиља носе отуда би могли утицати депримирајуће на жртву.

Водећи се доприносима домаћих аутора³⁶⁰ наведени ниво заштите заправо представља продужетак настојања очувања морала. Чињеницом да жртва осећа нелагодност у датом контексту може се схватити као врлина оштећеног лица које захтева посебну заштиту. Отуда се рецимо ограничења слободе штампе и јавног информисања не могу схватити као вид малициозне цензуре. Коначно исто корелира и са Кодексом новинара Србије³⁶¹, а којим се ограничавају новинари у изношењу информација које вређају приватност грађана.

Поред непосредно оштећених, а нарочито ако се ради о малолетним лицима, наведени оквир заштите свакако мора обухватити и и породице жртава, осумњичених, оптужених и осуђених лица. Сложеност случајева породичног сексуалног насиља отуда би могла да доведе до ситуације у којој рецимо штампани медији не објаве име и презиме оштећеног детета, али наведу личне податке оца, учиниоца, што у коначном опет доводи до негативних ефеката који су се желели избећи³⁶².

Водећи се упоредноправним искуствима одређене оправдане околности које би представљале несразмерну тешкоћу доласка сведока/оштећеног лица на рочиште, могу се превазићи и саслушањем сведока ван суднице. Тако ће се у датој ситуацији сведок саслушати у месту где се налази, а о истом ће бити обавештена и друга страна у поступку.

³⁶⁰ Бељански, С. (1999). *Право и илзузија*. Београд.

³⁶¹ Кодекс новинара Србије- Преузето са <http://www.savetzastampu.rs/cirilica/kodeks-novinara-srbije> Приступљено дана 21.02.2016.године

³⁶² Заштита идентитета жртве предвиђена је практично у свим европским законодавствима. При томе овај елемент почиње већ од поступања полиције. Тако рецимо у Хрватској протокол о поступању полицијских службеника у случајевима сексуалног насиља предвиђа да полицијски службеници који спроводе истрагу дужни су осигурати заштиту идентитета жртве сексуалног насиља од самог почетка криминалистичког истраживања. У том смислу не смеју се јавно објављивати подаци на основу којих би се могао утврдити идентитет жртве. Преузето са http://www.mup.hr/UserDocsImages/PDF/Ravnopravnost%20spolova/prijelom_online_protokol.pdf Приступљено дана 21.03.2016.године.

Поред наведеног оквира заштите у правној пракси се као допунске мере искључења јавности главног претреса нотирају се и забране објављивања докумената који садрже идентификујуће податке. Односно, заштита идентитета може се обезбедити наредбом присутним учесницима поступка да чувају у тајности сазнате идентификујуће податке. При томе ово решење носиће различите формално правне захтеве у различитим законодавствима, где ће у домаћем позитивном праву као разлози дате наредби бити интереси кривичног поступка, интереси чувања тајне, интереси јавног реда, разлози морала или заштите личног или поридичног живота оштећеног или окривљеног.

Оквир мера спречавања физичког сусрета окривљеног и сведока налази различите облике у националним законодавствима. Ово је одређено како различитостима на нивоу легислативних решења, тако и техничким ограничењима.

Сегментираном анализом датог оквира наведене мере се могу поделити на оне везане за доказивање и мере везане за радње процесне принуде. При томе први оквир обухвата проблеме суочења, препознавања, привремено удаљење окривљеног из суднице, право сведока на сигурно место чекања на саслушање, те саслушање сведока путем техничких средстава за пренос слике и звука^{363,364}.

Када је у питању суочење сведока или оштећеног лица са окривљеним исто подразумева заправо могућност идентификације противречности њихових исказа. Тек у непосредној расправи која укључује аргументацију обе стране могуће је евентуално утврдити истину. При томе ово подразумева могућност постављања процесних страна једне према другој, те постављање захтева расправљања истинитости раније изнетог.

Наравно суочење није обавезни елемент и појављује се током процесног тока онда када суд то одлучи сходно слободној оцени. Ипак, када су у питању кривична дела против полних слобода, а нарочито силовање овакав вид суочавања може изазитвати нарочит страх, који последично опет води дисторзији исказа³⁶⁵. У том смислу суочавање би представљало потенцијални извор секундарне виктимизације који свакако требало избећи³⁶⁶.

³⁶³ Milošević, M. (2005). *Legislative and practical aspects of witness protection in criminal proceedings.* Bezbednost, Beograd 47(1), 9-34.

³⁶⁴ Бркић, С.: *Заштита сведока у кривичном поступку*. Нови Сад, 2005.

³⁶⁵ Рајић, Д. *Zaštita osjetljivih svjedoka u krivičnom postupku*, Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, (6), 2010.93-116.

³⁶⁶ Илић, И. *Procedural protection of juvenile victims of negligence and abuse*. ,Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, (66), 2014. 343-359.

Када је у питању препознавање учиниоца кривичног дела поједина законодавства предвиђају могућност да се препознавање врши на такав начин сходно коме лице које се препознаје не може видети лице које врши препознавање. Организација препознавања корз једнострано прозирни оквир на тај начин ствара безбедносну дистанцу која гарантује осећање сигурности онеме ко препознаје. При томе, у датом случају не мора се радити ни о постојању стварне опасности, већ је довољно да наведени начин обезбеђује комотитет оштећене стране и повећава истинитост опсервације³⁶⁷.

Наравно, посебни модели препознавања имају нарочит смисао у оним кривичним делима када лице које препознаје представала сведока, а не непосредну жртву. Код кривичног дела силовања отуда је логично за очекивати да ће учинилац моћи препознати жртву свог чина неовисно о постојању наведеног облика заштите. Додатно, док је наведено прикривање идентитета логично у предистражном или истражном поступку, поставља се питање доступности података о идентитету жртве браниоцу окривљеног, а који ће свакако опет бити доступни касније током поступка. Ипак, узимајући у обзир психолошки ефекат и дистанцу која се чини наведеним обликом препознавања исто свакако има смисао у случајевима силовања.

Попис могућих мера које налазе примену у упоредним законодавствима обухвата и привремено удаљење окривљеног из суднице. Наведени оквир тако као као разлоге удаљења налази различите аргументе међу којима се истичу одбијање сведока да да исказ у присуству окривљеног или када присуство окривљеног може утицати на потпуности и тачност исказа. Такође, уколико окривљени прекидањем или на други начин ремети сведочење дата мера налази оправдану примену.

Посматрано у упоредним законодавствима Законик о кривичном поступку Немачке предвиђа де наведена могућност може применити у случајевима сведочења лица млађег од шеснаест година, као и онда када би присуство окривљеног могло озбиљно штетити здрављу сведока³⁶⁸.

Конкретна решења која се тичу удаљења окривљеног нису јединствена посматрано у упоредноправним законодавствима. Ове разлике се односе на процесне захтеве доношења наредбе, обухватност мере која се може односити и на браниоца, право жалбе или примену допунских мера заштите.

---

³⁶⁷ Бркић, С. 2005). *Заштита сведока у кривичном поступку*. Нови Сад

³⁶⁸ Бркић, С. Ибид. 143

Да наведени оквир није новина сведочи свакако и увод у правну праксу Краљевине Југославије, где је већ тридесетих година прошлог века иста опажена као нарочито повољна у контексту кривичних дела на штету деце, а која су мотивисана похотом³⁶⁹.

Наравно, када је у питању наведени оквир поставља се питање поштовања принципа компензације, односно заштите права на одбрану. Уколико оптужени нема право на суочење, уколико не постоји могућност унакрсног испитивања или присуства браниоца, поставља се питање једнакости процесних странака.

Важан чинилац у обезбеђивању сигурности оштећених, односно сведока поставља се и у контексту права сведока на сигурно место чекања на саслушање. Чињеницом да судови често немају одговарајућа архитектонска решења отуда може водити ситуацији у којој долази до физичког контакта породица оштећеног и окривљеног, тек последичних непријатности³⁷⁰.

Анализирајући праксу у различитим државама овом проблему се посвећује нарочита пажња. При томе ово се посебно односи на случајеве у којима се дете поставља као жртва, а где се у посебним просторијама обезбеђују такви услови који повећавају осећање сигурности жртве, те редукцију притиска.

Последња мера обухваћена предметним оквиром представља саслушање сведока путем техничких средстава за пренос слике и звука. Наведена мера при томе омогућена је свакако технолошким развојем, који применом савремених технологија обезбеђује просторно-физичку дистанцу између сведока, односно жртве и окривљеног³⁷¹.

Предност наведеног модела огледа се у комитетету који превазилази уобичајено просторно поимање одржавања рочишта. У том смислу суђење се може несметано одвијати и када сведок није физички у суду или кад чак није ни у истом граду или држави. Представљени вид комуникације у литератури се означава различитим терминима, а најчешће се говори о видео-конференцијској или теле-конференцијској вези или сведочењу путем видео-линка³⁷².

---

³⁶⁹ Доленц, М. (1993). *Теорија судског кривичног поступка за Краљевину Југославију*. Београд.

³⁷⁰ Бркић, С. (2004). Заштита сведока према процесном законодавству Србије и Црне Горе и општеприхваћени правни стандарди. у: *Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода и кривично законодавство Србије и Црне Горе*, Златибор, Београд: Удружење за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе, 433-458.

³⁷¹ Ristanović-Nikolić, V. (2003). *Victim support and prevention of secondary victimisation: Contemporary legal solutions and practice*, *Temida* 6(1), 3-10.

³⁷² Calvo-Goller, K. (2006). *The trial proceedings of the international criminal court*. М. Nijhoff.

Премда различите државе предвиђају и неуједначене процесне захтеве за примену ове мере, ваља напоменути да рецимо црногорско законодавство дозвољава примену видео линка управо у случајевима који се тичу сексуалног насиља³⁷³.

У практичном смислу сведочење путем видео-конференцијске везе поставља и друге захтеве контроле. Тако са циљем елиминације свих утицаја на сведока, у пракси, се инсталирају две камере. Једна камера ће отуда фокусирати сведока који даје исказ, док ће друга давати слику околног простора, а како би се контролисало присуство других лица и елиминисали евентуални утицаји.

Поред посебних мера заштите различити општи институти такође могу носити одговарајући протективни потенцијал. Ово се тако нарочито односи на меру притвора³⁷⁴ или забрану састајања са одређеним лицима, а као меру контролисане слободе. Коначно, у истом оквиру представља се и могућност обавештавања жртве о пуштању окривљеног на слободу³⁷⁵.

Када је у питању притвор он свакако представља најтежу меру процесне принуде, односно меру обезбеђења присуства окривљеног. Ипак, у контексту заштите оштећених или сведока, притвор може наћи основ и у онемогућавању утицаја на поменути круг лица.

Како притвор представља врло рестриктивну меру лишења слободе поједини упоредноправни кривични системи предвидели су либералније заштитне мере. Наиме, дозвољавајући да се окривљени налази на слободи суд може наметнути одређене обавезе или забране. При томе дати оквир забрана односи се на забрану посећивања одређених локација или контакта са одређеним лицима.

Премда наведени оквир мера налази своје место у систему мера процесне принуде, на овом месту ваља указати на релативно слична практична решења у националном законодавству, а која се тичу насиља у породици^{376,377}. Ипак, треба имати на уму да наведени оквир налазе другачије полазишне основе, те суштински представљају различите облике друштвене протективне интервенције.

---

³⁷³ Бркић, С. (2005). *Заштита сведока у кривичном поступку*. Нови Сад.

³⁷⁴ Поповић, П. (2008). *Жртве родно базираних насиља и њихова правна заштита у Србији*, Темида 11(4), 87-99

³⁷⁵ Закон о извршењу кривичних санкција („Службени гласник, бр 55/2014)

³⁷⁶ Игњатовић, Т. (2008). *Право на сигурност: заштита жена од насиља у интимним партнерским релацијама*, Генеро, (12), 47-67.

³⁷⁷ Петрушић, Н., & Вилић, С. К. (2006). *Водич кроз систем породичноправне заштите од насиља у породици*. Аутономни женски центар, Програм развоја добрих пракси у области насиља у породици.

Наиме, оквир породичноправне заштите од насиља у породици чланом 198 Породичног закона предвиђа сет мера заштите. Законом предвиђени репертоар мера тако укључује: а) издавање налога за исељење из породичног стана или куће без обзира на право својине односно закупа непокретности; б) издавање налога за усељење у породични стан или кућу без обзира на право својине односно закупа непокретности; ц) забрану приближавања члану породице на одређеној удаљености, д) забрану приступа у простору око места становања или месту рада члана породице и е) забрану даљег узнемиравања члана породице³⁷⁸.

Побројане мере заштите одређује суд, уз могућност кумулативног изрицања више различитих мера. У погледу трајања наведене мере могу бити максимално орочене на период до годину дана, односно до престанка постојања разлога који су довели до њиховог изрицања.

Сумирајући елаборирано, представљене мере заштите свакако налазе место у контексту сексуалног насиља. Чињеницом да се различита кривична дела из групе кривичних дела против полних слобода могу учинити у породичном контексту, наведене мере свакако чине важним.

Напоследку, мере везане за радње процесне принуде укључују и обавештавање жртве о пуштању окривљеног на слободу. Наведени облик заштите може се сврстати у мере за спречавање физичког сусрета жртве/сведока са окривљеним, односно поступање којим се превенира ревиктимизација³⁷⁹.

Водећи се упоредноправним искуствима наведена мера налази примену у контексту разнородних, а најчешће насилних кривичних дела. Тек анализирајући оквир националног законодавства Закон о извршењу кривичних санкција у члану 181. предвиђа да се у случајевима када се осуђени за кривична дела против живота и тела, против полне слободе или брака и породице, отпушта са издржавања казне затвора, односно условно отпушта, као и у случају бекства обавештава жртва кривичног дела од стране завода.

При томе услов за примену дате мере јесте постојање захтева о обавештењу од стране жртве, односно постојање процене ризика завода да би осуђено лице могло поново извршити кривично дело над раније оштећеним лицем.

³⁷⁸ Почуча, М. & Шаркић, Н.(2014). *Породично право и породично правна заштита*. Нови Сад.

³⁷⁹ Радић, Г. (2015). *Мере заштите од насиља у породици*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.

Сумирајући наведено, представљени оквир мера свакако налази примену у контексту извршења кривичних дела против полних слобода. Тек делимичан проблем у овом контексту може се односити на меру притвора. Наиме, водећи се правним тумачењима притвор представља меру која обезбеђује присуство окривљеног у кривичном поступку, као и спречавање ометања доказивања. Тек изузетно ова мера се изриче у контексту обезбеђивања грађана од нових кривичних дела окривљеног или спречавање узнемирања јавности које би уследило ако окривени остане на слободи³⁸⁰. Па ипак, када су кривична дела против полних слобода у питању, а која последњих година заокупљују нарочиту пажњу јавности управо овај последњи ванпроцесни циљ заштите јавности поставља се као доминантан у одређивању превентивног лишења слободе. У том смислу стиче се утисак потребе потпуније анализе датог законског сегмента, те унапређења легислативног оквира.

Осврнувши се детаљније на појам осетљивих сведока, дати концепт налази различито тумачење у правној литератури. Тек најчешће ово се односи на лица код којих је извршење кривичног дела условило озбиљно телесно или душевно повређивање, односно лица која су по својим старосним, полним, здравственим особеностима нарочито осетљива. Најчешће се ово при томе односи на децу и малолетнике³⁸¹.

Када је у питању правни положај деце и малолетника већ на нивоу међународног права бројни извори наглашавају потребу специфичног односа који у кривичним поступањима мора као највиши интерес имати заправо интерес детета³⁸²,
383

Наведени оквир јасно проистиче из специфичних биолошки, психолошких, социјалних, те последично правних особености малолетних лица. При томе, чињеницом да наведени оквир укључује децу и малолетнике, а као квалитативно различите развојне категорије, исто води и одговарајућим правним импликацијама.

Значај мера заштите предметне групе поред априорно хуманистичких настојања има и друге мотиве. Ово се нарочито односи на питање процене веродостојности децјег исказа, те могућности утицаја на дете и дисторзија исказа.

³⁸⁰ Грубач, М. (2009). *Кривично процесно право*. Београд: Службени гласник.

³⁸¹ Бркић, С. (2005). *Заштита сведока у кривичном поступку*. Нови Сад.

³⁸² Илић, Р. (2005). *Положај малолетника у кривичном поступку*. Економика, 51(4), 53-215.

³⁸³ Jovašević, D. (2008). *Položaj maloletnika u novom krivičnom pravu Republike Srbije*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 45(3), 465-486.

С обзиром на природу сексуалних кривичних дела, а која феноменолошки релативно често бивају извршена на штету малолетних лица, попис мера заштите заправо обухвата практично целокупни претходно елаборирани корпус. Тек поједине мере представљају се као допунске, а управо у контексту заштите личности деце и малолетника. Тако ће попис наведених мера, а посматрано у оквирима упоредног права укључити: нарочиту обазривост у поступању, а са циљем заштите психе малолетног лица; саслушање од стране специјализованих службеника; саслушање уз помоћ стручних лица попут психолога, педагога, социјалних радника; присуство пуномоћника за време саслушања; обезбеђивање психолошке, социјалне и стручне помоћи; заштиту приликом унакрсног испитивања која се ограничава само на постављање питања од стране суда; саслушање путем видео-линка; искључење јавности са главног претреса, поштовање приватности и достојанства, порпознавање окривљеног на начин који онемогућава да окривљени види и чује лица која врше порпознавање; ограничења у погледу суочавања, избегавање вишеструког саслушавања, привремено одвајање посебног осетљивог сведока од породице и друге.

Без могућности детаљнијег елаборирања свих наведених мера на овом месту осврнућемо се само на поједине. Наиме, уколико је малолетно лице оштећено кривичним дело, поставља се обавеза обазривог саслушања, а како се не би утицало негативно на личност и развој оштећеног³⁸⁴. Ова обазривост односи се не само на поступање суда и тужиоца, већ поставља и истоветне захтеве пред браниоца или пуномоћника оштећеног.

Присуство стручних лица, попут психолога и педагога нарочито је важно у случајевима када су оштећена малолетна лица. Тако ће овлашћено стручно лице моћи да поставља питања малолетнику, водећи рачуна о свим аспектима његове личности. У појединим законодавствима ово ће се поставити обавезним, када се као жртва сексуалног кривичног дела јавља дете или лице са физичким и психичким хендикепом³⁸⁵.

Институт стручног лица познаје и наше домаће законодавство са традицијом која траје већ четири деценије. При томе ова лица могу имати нарочит допринос и при увиђају и реконструкцији кривичног дела, односно при саслушању малолетних сведока.

---

³⁸⁴ Мажибрада, И. (2002) Сексуално злостављање деце и адолесцената, у: Срна, Ј. (ур.), Од групе до тима, Београд: Центар за брак и породицу.

³⁸⁵ Косијан-Херцигонја, Д. & Буљан-Фландер, Г. (2000) *Djeca kao svedoci na sudu i kako voditi intervju sa seksualno zlostavljanim djetetom*, Zagreb: Potpora – удруга за помоћ дјечи и обитељима.

Да је специјализација поступајућих службеника нарочито важна може се видети и кроз садржај Правилника о поступку и доказима Хашког трибунала. Тако рецимо правило 34. датог Правилника предвиђа постојање посебне Службе за жртве и сведоке. Дата инстанца тако има овлашћења у предлагању мера заштите за жртве и сведоке, те пружању помоћи и савета, а нарочито у случајевима силовања и сексуалних деликата³⁸⁶.

Специфичност поступања са малолетним лицима у току кривичног поступка поставља и друге захтеве. Тако различити извори упућују на нарочите технике интервјуисања жртава сексуалног злостављања. Поступност заснивања односа поверења отуда је од примарне важности³⁸⁷.

Наиме, водећи се чињеницом да је дете виктимизирано и високотрауматизовано предлаже се отпочињање разговора који није испрва директно везан за прдметни циљ. Прикупљањем информација о детету, његовим интересовањима, активностима, друговима, обезбеђује се снижавање отпора према службеном лицу. Некада, када се ради о сексуалним кривичним делима, препоручује се да разговор обавља лице супротног пола од пола насилника. Тако ће жена лакше успоставити однос са виктимизираном девојчицом, превазилазећи родно условљене препреке.

Специфичност заштите малолетних лица надаље зависиће и од узраста жртве. Уколико се ради о сасвим малој деци могућа је примена посебних психолошких техника, где се кроз игру или цртање могу добити виталне информације. Ово је нарочито важно у истражном поступку³⁸⁸.

Када су у питању посебне технике испитивања деце, а у контексту сексуалног насиља, у литератури се често спомиње употреба анатомских лутака³⁸⁹. Наиме, тешко је очекивати од детета да на раном узрасту уме препознати природу сексуалног понашања, где уз одсуство знања анатомије и именовања гениталних органа, потпунији исказ може изостати. Ипак, различити извори упућују да деца жртве сексуалног злостављања могу показивати на анатомским луткама како је „чика змијом

³⁸⁶ Радуловић Ј. (2014). *Синтеза процесних стилова адверсијалног и мешовитог система кривичног процесног права на примеру Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију - део I*, Правни записи, 5(1):259-289.

³⁸⁷ Sladović Franz, B. (2002). *Početni intervju s djetetom u slučajevima sumnje na seksualno zlostavljanje*, Ljetopis socijalnog rada 9.2 283-294.

³⁸⁸ Areh, I. (2012). *Protokoli preiskovalnih intervjujev za ugotavljanje spolne zlorabe otrok*, Varstvoslovje 14.1 97.

³⁸⁹ (Zorić, J 2004). *Forenzični (postupni) intervju (metode i tehnike intervjuiranja djeteta za potrebe kaznenog progona i postupka)*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu 11.1 119-142.

дирао“ или начин на који су се „играли“, а што ће носити јасно сведочанство о природи односа.

Ако пак говоримо о судском поступку такође се мора водити рачуна о особеностима малолетног лица. Непријатност коју носи судница, изложеност другим љидима, тешкоће одржавања пажње и емоционални притисак неки су од елемената на које се мора обратити пажња. Отуда, лада је у питању поступање судија исти морају бити врло тактични у педагошком смислу, али уз поштовање циљева кривичног поступка. Судија мора имати припремљена питања која прате одређени редослед и воде ка утврђивању истине.

У истом контексту нарочита пажња мора се посветити самом квалитету питања, а с обзиром на опасности сугестибилности. Надаље, ако се ради о сасвим малом детету мора се водити рачуна да исказ не добије карактер фантазије.

Тек нарочита важност у овом контексту истиче се с обзиром на запажања сходно којима се у пракси понекад дешава малициозно инструкирање деце од стране мајки или оба родитеља. Инструментализовање детета са циљем да се (бивши) супруг прикаже као злостављач, није непознаница у судској пракси, те отуда захтева посебну позорност.

Преглед упоредноправних кривичнопроцесних решења у поступцима који се тичу кривичних дела против полних слобода овим се не завршава. Тако поједина законодавства инкорпорирају родно обојене одредбе. Наиме, искуства из Швајцарске и Аустрије упућују на праксу у којој се током претходног поступка и/или главног претреса као судија јавља само лице које је истог пола као и оштећена страна. Основна идеја оваквог приступа базира се на претпоставци да мушкарци неће у потпуности имати капацитет разумевања жртве силовања^{390,391}. Дата ситуација се при томе нарочито односи на случајеве силовања брачног партнера или када су оштећена и окривљени раније имали консезуалне сексуалне односе.

И мада раније напомене о предностима саслушавања деце од стране жена могу носити извесни квалитет, а у контексту превенције секундарне виктимизације, родно одређење судија се ипак чини претераним. Тако док би се могло разумети да ће рецимо жене, жртве силовања имати ниже осећање стида пред судијом женског пола, поставља

---

³⁹⁰ Maričić, I. (2015). *Maskulinitet u sudskim presudama o silovanju Maskulinitet u sudskim presudama o silovanju*. Zagreb: Centar za ženske studije. Završni rad.

³⁹¹ Николић-Ристановић, В. (1989). *Жене као жртве криминалитета*. Београд.

се питање пред киме ће силовани мушкарац имати нижи степен стида. Да ли је лакше описивати жени или мушкарцу како си силован?

Наравно, ово се чини нонсенсом и из других аспеката. Уколико пођемо од претпоставке да судије неће довољно добро разумети жртву силовања, да ли то значи да се исто може закључити и у односу на тужиоца. У коначном, можда гинеколог или психијатар који се јављају као судски вештаци, а ако су мушкарци, такође носе извесне предрасуде које замагљују истину.

Тек много много логичнији вид заштите представља обезбеђивање психосоцијалне помоћи током поступка. У том смислу ангажовање одговарајућих сервиса као вид припреме за поступак и током поступка, могли би се сматрати пожељним и довољним видом помоћи³⁹².

Када су у питању неки процесни аспекти, поједина законодавства су поставила и друга ограничења, а која се тичу заштите жртве на начин да се основ одбране не може базирати на дискредитацији жртве, а на бази ранијег сексуалног живота. Представљање оштећене као сексуално промискуитетне, не само да неће отуда бити дозвољено, већ се на овом основу не може заснивати одлука суда³⁹³.

10.6 Третман према учиниоцу кривичног дела силовања

Учиниоцем кривичног дела силовања се сматра свако оно лице која на било који начин доприноси чињењу овог сексуалног деликта. Међутим, на овом месту нашу пажњу желимо да усмеримо само на извршиоца кривичног дела силовања односно лице које непосредно предузима радњу извршења и тиме проузрокује настајање забрањене последице по интегритет жртве.

Сексуални деликвент је у класификацији преступника склоних вршењу кривичних дела против полне слободе, условно речено, посебан тип криминалне личности. У литератури није издиференциран општи тип сексуалног деликвента, али су, на основу клиничких испитивања селектирани разни профили њихове психоструктуре и социјалних обележја. У питању је врло хетерогена структура особа,

---

³⁹² Ђопић, С., & Видаковић, И. (2002). *Службе за помоћ жртвама криминалитета у Енглеској, Велсу и Северној Ирској*. Темида. 2(5), 32-46.

³⁹³ Радуловић Ј. (2014). *Синтеза процесних стилова адверсијалног и мешовитог система кривичног процесног права на примеру Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију - део .* Правни записи. 5(1), 259-289.

различите психоструктуре, поремећаја личности, социјалних обележја и мотивационих основа.³⁹⁴

Једну групу чине сексуално обезвређене особе, односно мушкарци који не могу да остваре консensualни сексуални однос са особом супротног пола, због чега обљубу остварују насилним путем.³⁹⁵ Другу групу чине специјализовани силоватељи, који знатно већи степен сексуалног узбуђења и задовољства остварују насилном, у односу на споразумну обљубу. Трећу категорију чине тзв. опортунистички силоватељи, који зависно од конкретне ситуације и околности, сам чин обљубе остварују принудно или споразумно. Посебну, четврту групу чине психопатски силоватељи, док у пету спадају силоватељи партнери, односно брачни или емотивни партнери жртве.³⁹⁶

Испитивање личности³⁹⁷ окривљеног често је од пресудног значаја за доношење исправне одлуке у погледу тога, коју кривичну санкцију изрећи учиниоцу кривичног дела.... Но, правилно и потпуно испитивање личности није важно само да би се на ваљан начин извршио избор санкције, већ и због правилног одмеравања санкције.³⁹⁸

Сумирајући наведено, можемо закључити да је извршилац сексуалног насиља један од кључних актера овог криминалног догађаја што је сасвим довољан разлог да се надаље више задржимо у анализи његовог правног и фактичког положаја у различитим фазама поступка пред поступајућим органима.

Према одредбама важећег закона којим се уређује кривични поступак, осумњичено лице, уопште посматрано па самим тим и за кривично дело силовања, је

³⁹⁴ Гутмахтер (Guttmacher) је у једној својој студији описао три типа сексуалних деликвената: аутентичан тип чији је мотив силовања примарно сексуалан; садистички тип чији је мотив сексуалног задовољства у физичком насиљу према жртви и агресиван тип класичног криминалца, антисоцијалног начина живота. Кохен (Cohen) и сарадници су 1971. године у једној студији дефинисали четири таква типа, померено агресивни код кога је бес према познатој жртви померен на сексуални акт; компезаторски тип, преступник који своју неспособност у нормалним облицима сексуалног задовољавања надокнађује силовањем; дифузни тип, преступник код кога су фузионисани облици сексуалне и агресивне енергије и импулсивни тип, ситуациони преступник, силоватељ без посебног плана. МекКалдон (McCaldon) их дели на три групе: а) вишеструке повратнике осуђиване за различита кривична дела; б) психопате, хронично асоцијалне личности и ц) особе са психичким поремећајима чији се ментални дефекти претварају у агресивно понашање према жртви. Извор, Вошковић, М.: (2009). *Kriminološka obeležja krivičnih dela protiv polnih sloboda*, Zbornik radova Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu, vol. 43, br.2, Novi Sad, стр. 130-131.

³⁹⁵ Martin Lalumiere et. al.(2005). *The causes of rape*, American Psychological Association press Washington, Дс, извор, Маринковић, Д.: Ибид, стр. 293.

³⁹⁶ Ибидем, стр.293.

³⁹⁷ У садржај појма личности улазе и психичка и физичка конституција, наслеђе, васпитање, навике, утицаји средине, карактерна својства, темперамент, грађа вегетативног нервног система и механизма реаговања на психичке и физичке трауме итд. Капамација, Б.: *Судска психијатрија*, Матица српска, Нови Сад, 1974, стр.150.

³⁹⁸ Дракић, Д.(2014). *Кривично право и психологија- тачка спајања*, Зборник радова Правног факултета Универзитета у Новом Саду, бр. 2/14, Нови Сад, стр. 253.

оно лице према коме је због постојања основа сумње да је учинио овај сексуални деликт покренут предистражни поступак или се води истрага. Произилази да је за статус осумњиченог довољно постојање скупа чињеница које посредно указују на учињено кривично дело силовања односно да је одређено лице учинило то дело, што представља нижи степен уверења у односу на раније законско решење када је за статус осумњиченог лица било неопходно постојање основане сумње, дакле, скупа чињеница које непосредно указују на то да је одређено лице учинилац кривичног дела.

Имајући у виду да је и за предистражни поступак и за покретање истраге прописан исти материјални услов, правни третман осумњиченог за било које кривично дело за које се гони по службеној дужности је изједначен статусним положајем окривљеног што у многеме отежава његову процесну позицију као странке у поступку.

Као што је већ речено, сходно чл.5 ст.2 Законика, кривично гоњење осумњиченог за кривично дело силовања започиње предузимањем прве било које радње јавног тужиоца предузете на непосредан или посредан начин. Међутим, без обзира што се овде без неке формалне одлуке органа поступка предузимају радње којима се задире у права односно законом засноване интересе осумњиченог, он о томе по правилу нема званичних сазнања тако да се налази у положају у ком је онемогућено да оствари своја права на одбрану и то од првог тренутка када за то постоји основ. Ово је посебно значајно у тренутку када је против овог лица јавни тужилац донео наредбу о спровођењу истраге због основа сумње да је извршио наведени деликт сексуалног насиља.

Поменута ситуација добија на тежини имајући у виду да законским прописима није предвиђена обавеза поступајућег јавног тужиоца да наредбу о спровођењу истраге достави окривљеном одмах по доношењу, нити је за то одређен посебан временски рок, чиме су створени услови за његову арбитрарност као јединог титулара овог дела поступка.³⁹⁹ У том смислу значајно је навести и то да на донету наредбу јавног тужиоца о спровођењу истраге није дозвољена жалба нити било какав приговор као правно средство. Ту много не мења на ствари обавеза јавног тужиоца да наредбу мора доставити уз позив окривљеном и браниоцу да присуствују првој доказној радњи којој

---

³⁹⁹ Новој истрази дат је карактер поступка са изразитим елементима инквизиторности који јавни тужилац покреће и води потпуно самостално, без учешћа друге странке, без контрадикторности и без икакве контроле суда... Све процесне функције у тој фази кривичног поступка врши јавни тужилац: он одлучује, оптужује и стара се о одбрани окривљеног, слично као што је некад радио инквизитор. Видети више: Грубач, М.: Отварање истраге према новом ЗКП Србије, Правни запис, год.V, бр.1, Нови Сад, 2014, стр.232.

по закону могу присуствовати, јер јавни тужилац одлучује које ће доказне радње извести и којим редоследом, па те радње увек може оставити за крај.⁴⁰⁰

Укидање права на благовремено обавештавање о кривичном гоњењу или покретању истраге отвара могућност за вођење тајних истрага у чијем току су искључена или ограничена и друга минимална права одбране осумњиченог (право на личну одбрану, право да испитује сведоке оптужбе, право на увид у списе итд.)... Да апсурд буде већи, кривични прогон може бити тајан само за осумњиченог, а не и за медије који су “изборили право“ да илегално стичу информације о предходном кривичном поступку из полицијских извора и да их некажњено објављују.⁴⁰¹ Даље, Закоником је допуштено и вођење истраге против непознатог учиниоца што такође пружа могућност тужиоцу да читаву истрагу води без учешћа окривљеног и браниоца уколико формално прикаже да је до података којима је идентификовао учиниоца кривичног дела дошао тек у завршном стадијуму истраге.

Треба нагласити и то да отварање истраге није условљено саслушањем осумњиченог за силовање па стога, поступајући јавни тужилац ту радњу може сходно искључиво својим проценама, оставити за сам крај ове фазе поступка а да за то време фактички може изводити све остале доказне радње што са друге стране, неминовно утиче на неостваривање значајних права одбране као што је, већ поменуто право на разгледање тј. разматрање списка, разгледање прикупљених предмета који служе као доказ или предлагање спровођења појединих доказних радњи односно права на присуство испитивању сведока или вештака итд..

Инфериоран положај окривљеног се огледа и у томе што он сходно чл.68.ст.1 тач.1.Законика, има право да пре првог саслушања буде обавештен само о делу које му се ставља на терет и о „природи и разлозима оптужбе“ за разлику од ранијег ЗКП-а који је прописивао да окривљени има право да пре првог саслушања буде обавештен и „о доказима који су против њега прикупљени.“

Надаље, позитивно кривично процесно законодавство прописује да окривљени има право, да буде поучен да није дужан ништа да изјави, да може да ускрати одговор на поједина питања, да слободно изнесе своју одбрану, призна или не призна кривицу, да све што изјави може бити коришћено као доказ, као и да има право да буде саслушан у присуству браниоца кога сам изабере, тек непосредно пре првог саслушања

---

⁴⁰⁰ Ђурђић, В.(2015). *Перспективе новог модела кривичног поступка Србије*, НБП Журнал за криминалистику и право, вол.ХХ, Но.2, Београд, стр.75.

⁴⁰¹ Грубач, М. (2014). *Шта је неуставно у новом Закоником кривичном поступку*, Гласник адвокатске коморе Војводине, Часопис за правну теорију и праксу, књига 74, бр.7-8, Нови Сад, стр.415.

за разлику од ранијег законског решења којим је било прописано да се окривљени мора поучити о овим правима у моменту хапшења. Наведено даје довољно простора да окривљени може давати органима кривичног гоњења разне информације па и на сопствену штету, а да претходно није поучен о својим правима.

Као што је раније у раду речено, осумњичени и његов бранилац могу, сходно чл. 301 ЗКП самостално прикупљати доказе и материјал у корист одбране односно могу, ако сматрају да је то потребно, да предложи јавном тужиоцу да предузме одређене доказне радње у корист одбране (чл.302 ЗКП). Истим Закоником у чл. 303, предвиђа се обавеза кривичнопроцесних субјеката да се међусобно упознају са прикупљеним доказима.

Дакле, окривљени и бранилац имају право да самостално прикупљају доказе и материјал у корист одбране и да у том циљу разговарају са лицем које им може пружити податке корисне за одбрану, као и да од тог лица прибављају потребне изјаве и обавештења, под условом да није реч о оштећеном односно жртви кривичног дела и лицима која су већ испитана од стране полиције или јавног тужиоца.

Одбрана је дужна да одмах по прикупљању доказа обавести тужиоца да је доказ прикупљен, као и да пре завршетка истраге омогући увид у прикупљене доказе. Ова обавеза одбране као и правило да је она дужна да предложи све доказе још на припремном рочишту угрожавају право окривљеног да се брани на начин који сматра најповољнијим јер је практично присиљен на изношење доказа и разоткривања концепције своје одбрамбене тактике већ на самом почетку поступка и то често пута пре сагледавања доказа који га терете.

Процесно правило да тужилаштво и полиција у конкретном случају имају законску обавезу да непристрасно разјасне сумњу о кривичном делу и да с једнаком пажњом испитују чињенице које терете окривљеног али и оне које му иду у корист, у пракси често може бити спорно јер за тако нешто нема јасних процесних гаранција. У том смислу треба навести да одбрана има право да предложи тужиоцу да предузме неку доказну радњу стим ако тужилац одбије њено предузмење или не одлучи о томе у року од осам дана, одбрана исто то може предложити судији за претходни поступак који у истом року одбија или усваја тај предлог и налаже тужиоцу да предузме поменути доказну радњу у одређеном року. У овој ситуацији предложено предузимање неке доказне радње односно обезбеђивање доказа, подразумева проток извесног времена што може утицати да докази не буду адекватно фиксирани посебно од стране

поступајућег јавног тужиоца који се предходно већ успротивио спровођењу конкретне доказне радње.

Посебно треба нагласити, да јавнотужилачка истрага представља фазу формалног кривичног поступка у којој јавни тужилац предузима доказне радње чији резултати имају доказну снагу као да их је извео суд или као да су странке извеле те доказе на главном претресу пред судом надлежним да пресуди кривичну ствар. Сходно томе искази сведока и вештака које је испитао јавни тужилац могу се директно користити на главном претресу (чл. 40б), па након упознавања суда и окривљеног са тим исказима бити чињенична основа пресуде.⁴⁰²

Из свега наведеног може се закључити да је положај учиниоца кривичног дела силовања као у осталом и учиниоца других кривичних дела у фази предистражног односно истражног поступка према важећем Законику, такав да он нема на располагању тзв. „једнакост оружја“ у овом делу кривичног поступка у односу на поступајућег јавног тужиоца односно полицију када она предузима процесне радње по тужиочевом овлашћењу. Окривљени је од процесног субјекта у истрази претворен у објект поступка као што је био у чистом инквизиторском поступку.⁴⁰³

На крају можемо закључити да резултати јавнотужилачке истраге односно ефекти који се постижу у амбијенту овако постављеног предходног поступка значајно опредељују даљи процесни ток односно само суђење окривљеном за кривично дело силовања.

Када је у питању суђење окривљеном за кривично дело силовања, оно се заснива на истим процесним правилима као и редовни кривични поступак који је као такав предвиђен и за друге учиниоце кривичних дела за која се гони по службеној дужности. Имајући наведено у виду, у даљем излагању задржаћемо се у одређеној мери управо на тим правилима и њиховим рефлексима на положај извршиоца силовања када се налази у поступку пред судом.

Ако окривљени има уставно право да захтева да се под истим условима као сведоци оптужбе испитују сведоци одбране поставља се питање – да ли је уставноправно прихватљиво да се на главном претресу читају искази сведока оптужбе који су у истрази саслушани од стране тужиоца без могућности непосредног постављања питања и унакрсног испитивања, као и да ли је уставноправно прихватљиво да се на главном претресу читају искази сведока оптужбе у случајевима

---

⁴⁰² Ђурђић, В.: Ибид, стр.85.

⁴⁰³ Грубач, М.: Ибид, стр.232.

када није било ни покушаја да се омогући присуство одбране јер је према дискреционој процени тужиоца присуство окривљеног или браниоца могло да утиче на сведока (чл.300.ст.2) или је сведок саслушан на основу претходног одобрења судије за претходни поступак (чл.300.ст.6) или је сведок саслушан у истрази која се водила против НН учиниоца који је у каснијој фази поступка идентификован. Дакле, реч је о процесним ситуацијама у којим током истраге није било ни покушаја да се омогући одбрани да узме учешћа у испитивању сведока, а на основу чл.406.ЗКП постоје услови за читање ових исказа на главном претресу.

Овде је реч о одступањима од принципа непосредности и принципа контрадикторности која морају бити рестриктивно и прописана и схваћена, јер чл.32.Устава РС прописује да свако коме се суди за кривично дело има право да сам или преко браниоца износи доказе у своју корист, испитује сведоке оптужбе и да захтева да се под истим условима као сведоци оптужбе и у његовом присуству, испитују и сведоци одбране. Елементарно је начело да окривљени у кривичном поступку мора имати делотворну могућност оспорити доказе против себе. Ово начело захтева да окривљени мора бити у могућности да испита истинитост и поузданост изречених тврдњи тако што се сведоци усмено испитују у његовом присуству. Дакле, у свим ситуацијама када је сведок саслушан у истрази без позивања окривљеног или браниоца није могуће читати њихове исказе на главном претресу јер окривљеном није била пружена могућност да у кривичном поступку оствари своје уставно право из чл.32.Устава РС, које је претежније од законске могућности да и ови искази буду формално читани. Уколико судска пракса заузме овакав став, тужиоцу ће бити сувише рискантно да чл.300.ст.2.ЗКП и чл.300.ст.6.ЗКП примењује екстензивно јер се на тај начин излаже ризику да неће моћи да чита исказ тог сведока на главном претресу уколико се стекну законом прописани услови.

Нарочито важан процесни сегмент у третману учиниоца кривичног дела представљају овлашћења одбране. При томе треба имати на уму да поступање браниоца у поступцима који се тичу извршеног кривичног дела силовања није екстензивније анализирано у правној литератури. Чињеницом да се ради о редовном кривичном поступку, дати оквир анализу налази управо у општим правним разматрањима. Тек последњих година ова тема актуелизована је из перспективе невладиног сектора и виктимолошки оријентисаних центара који инсистирају на примарној заштити жртава, занемаријући права оптужених. У том смислу поступања

браниоца истицана су пре свега у контексту секундарне виктимизације оштећене стране, односно покушаја дискредитације жртве.

Ипак, без обзира на недовсмислен став друштвеног презира који се односи на ову врсту кривичних дела, једно од основних начела кривичног права јесте поштовање презумпције невиности⁴⁰⁴. У том смислу сви оптужени морају имати право на правично суђење и стручну одбрану, ма колико конкретни случај носио одређени емоционални набој⁴⁰⁵. Из тог разлога процесна одређеност поступања браниоца су од велике важности.

Не улазећи на овом месту у детаљну анализу свих процесних карактеристика ваља нагласити да нови ЗКП нигде не предвиђа правно средство – приговор којим би се браниоцу дала могућност да благовремено одреагује у судници и спречи повреду права окривљеног која се чини начином постављања одређеног питања.

Није довољно да бранилац само може унети примедбу на крају записника јер није довољно делотворно. Суштина активности браниоца јесте да предупреди повреду правила поступка на штету окривљеног и допринесе да поступак буде спроведен законито и правично. Ако за тако нешто није наоружан одговарајућим процесним средствима које може употребити кад год уочи да повреда постоји, већ све повреде може истицати тек у жалби на пресуду и то само као релативно битну повреду поступка онда ово законско решење не пружа одговарајућу заштиту прокламованим правима одбране.

Поставља се питање каква је процесна санкција постављања недозвољеног питања, да ли то чини незаконитим читаву доказну радњу или се само одговор на то питања не може користити као доказ, на који начин би се из оцене доказа могао апстраховати сегмент доказа и колико је повреда потребно учинити да би се извео закључак да поступак није био правичан

Напоследку, пажња се ваља посветити и незаконитим доказима у кривичном поступку. Наиме, судске одлуке се не могу заснивати на доказима који су непосредно или посредно, сами по себи или начину прибављања „у супротности са законом,, а не само на доказима који су „законом изричито забрањени“.

Овакво законско решење у складу је са праксом Европског суда за људска права која прихвата тзв. „доктрину плода отровног дрвета“ према којој је законитост доказа

---

⁴⁰⁴ Чејовић, Б. (1968). *Претпоставка невиности окривљеног у кривичном поступку*, Правни живот, 4-5, 35-50

⁴⁰⁵ Војовић-Kолакović, М. (2012). *Presumption of innocence and media.*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, (61), 555-569.

компримитована ако је приликом његовог прибављања или извођења коришћен незаконит доказ или ако тај доказ никад не би ни био прибављен да му није претходило прибављање незаконитог доказа.

Кључни проблем новог ЗКП-а је што уопште није прописана забрана да се незаконити докази користе приликом извођења доказа, нити процесна судбина доказа приликом чијег извођења су коришћени незаконити докази или докази до којих никада не би ни дошло да им није претходило неки незаконити доказ.

Дакле, нова законска формулација пружа основ за тврдњу да се судске одлуке не могу заснивати на доказима који су „посредно прибављени“ – проистекли из незаконитих и који морају бити доведени у исту раван и делити исту процесну судбину у складу са доктрином плода отровног дрвета. Међутим, коришћење незаконитог доказа није више прописано као апсолутно битна повреда кривичног поступка. Ово је сада релативно битна повреда кривичног поступка јер подразумева да неће резултирати укидањем пресуде ако је према процени другостепеног суда очигледно да би и без тог незаконитог доказа била донета иста пресуда. Овакво законско решење у потпуности девалвира доктрину плода отровног дрвета која је начелно прокламована у чл.16.ЗКП.

ИСТРАЖИВАЧКИ ДЕО

1. Предмет, циљ и задаци истраживања

Предмет овог истраживања јесу кривична дела против полних слобода, док је циљ дефинисан као научно објашњење феноменолошких и етиолошких особености ове појаве, утврђивање карактеристика казнене политике, те анализа ставова лаика и професионалаца у контексту кривичноматеријалних и кривичнопроцесних одредби. Наведени предмет формулисан је с обзиром на важност анализираних феномена, односно потребу сагледавања стварних потенцијала доступних правних механизма у погледу заштите од сексуалног насиља. Надаље, с обзиром на чињеницу да су кривична дела против полних слобода статистички релативно учестала, са високом тамном бројком, планирана анализа доступних статистичких података, те узрока пресуда кривичних судова може се искористити у смеру *формулисања de lege ferenda* предлога могућих унапређења. Коначно, овоме ће помоћи и анализа ставова јавности, а у односу на постојеће механизме заштите, те пројектоване превентивне идеје.

У односу на изнето задаци истраживања се могу дефинисати као:

а) Утврђивање феноменолошких особености кривичних дела силовања у Републици Србији, те утврђивање особености учиниоца и жртава кривичних дела против полних слобода

б) Утврђивање особености казнене политике према учиниоцима кривичних дела против полне слободе и кривичног дела силовања

в) Утврђивање ставова лаика и професионалаца у контексту позитивноправних решења кривичног законодавства, те предлога могућих унапређења.

2. Хипотезе истраживања

Генерална хипотеза – Кривична дела против полних слобода представљају континуиран и значајан друштвени проблем и феномен са којим се морамо континуирано бавити на свеобухватан начин у циљу правовремене и адекватне заштите свих грађана, а нарочито малолетних лица.

Хипотеза 1. Кривична дела против полних слобода одржавају се константним у погледу учесталости извршења.

Хипотеза 2. Казнена политика судова у поступцима који се тичу кривичних дела против полних слобода ограничена је на доње партиције запрећених казни.

Хипотеза 3. Потребно је изменити кривичноматеријалне одредбе у циљу остваривања вишег степена заштите полних слобода

Хипотеза 4. Постоји потреба ширег друштвеног ангажовања (социјалне службе, образовање, невладин сектор) са циљем спречавања и сузбијања кривичних дела против полних слобода

Реализовањем истраживања и применом одговарајућих научних метода потврдиће се или ће се оповргнути постављене хипотезе. Подаци добијени кроз емпиријски рад отуда ће помоћи у сагледавању актуелног стања, али и утемељењу пута који ће помоћи у проналажењу адекватнијег одговора на проблем кривичних дела против сексуални слобода. У том смислу ова дисертација ће добити своју стручну и научну сврсисходност, односно употребљивост у будућим научним, али и практичним поступањима.

3. Методологија (методи) истраживања

Истраживачки део ове дисертације је подељен у два сегмента. Тако ће се првим делом представити статистичка анализа званичних података о учесталости и карактеристикама кривичних дела против полних слобода у Републици Србији, а посматрано у периоду од 2005. године до 2014.године. Наведени део истраживања односиће се на анализу показатеља феноменолошких карактеристика, те приказ броја пријављених извршиоца ових дела, затим броја оптужених, односно осуђених лица за овај деликт сексуалног насиља. Истим оквиром ће се указати на различитости у погледу старосних карактеристика извршилаца, оштећених, те карактеристике казнене политике.

Период који је узет у разматрање одабран је јер одговара временском важењу Кривичног законика, а рачунајући све измене и допуне, укључујући и оне из 2009.године, које су предвиделе нешто другачију казнену политику у одмеравању казне за ово кривично дело.

Приликом ове анализе коришћени су доступни подаци Републичког завода за статистику Републике Србије⁴⁰⁶ и Управе за аналитику, Сектора за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије Министарства унутрашњих послова Републике Србије.⁴⁰⁷ Како наведени извори користе нешто различиту методологију и прикупљању, анализи и представљању статистичких података могућа су извесна одступања, а о чему ће бити више речи у даљем тексту.

Други део истраживања односи се на анализу ставова професионалаца запослених у правосуђу, приватној адвокатској пракси, односно у полицији. Истраживање је укључило узорак од 120 испитаника при чему је дизајн студије предвидео три бројчано једнаке компаративне групе. Лица која су исказивала ставове анкетирани су у оквиру петнаест полицијских управа на нивоу Републике Србије, основних и виших судова, односно адвокатских канцеларија у четири града. Анкетирање је извршено током периода од марта 2013 г. па до маја 2016. године.

Поред наведеног емпиријског истраживања, овим радом биће обухваћена и квалитативни преглед нерепрезентативног узорка од 4 лица која су осуђена за кривична дела против полних слобода, а која су издржавала казну затвора у Казнено-поправном заводу у Сремској Митровици и Пожаревцу. Поред анализе доступне документације, прикупљени су подаци кроз интервју са самим осуђеним лицима и то укупно њих 18 који су пристали на интервју, као и службеницима запосленим у Служби за третман. Интервјуи су обављени у периоду фебруар-мај 2016 године.

У погледу карактеристика узорка који се тиче анализе ставова професионалаца, у родном контексту приметна је наглашена предоминантност испитаника мушког пола. Ово на нивоу целокупног узрока износи чак 95% (n=114). При томе према се покушало са уједначавањем узорка, исто није било могуће нарочито у равни подузорка полицијских службеника. Међутим, мора се нагласити да су је иницијални план истраживања укључивао шири узорак, а управо из разлога успостављања родне равнотеже. Ипак, у чак 16 случајева жене запослене у правосуђу или приватној адвокатској пракси нису доставиле попуњене упитнике на време или у целости. Ово је нарочито упадљиво с обзиром да је број мушкараца који нису испоштовали методологију истраживања свега 2.

---

⁴⁰⁶ Преузето са www.stat.gov.rs, дана 10.07.2015г. у 13,32ч.

⁴⁰⁷ Подаци су коришћени на основу Закона о слободном приступу информацијама од јавног значаја, „Службени гласник Р.Србије“ бр.120/2004, 54/2007, 104/2009 и 36/2010.

У погледу старости узорком обухваћених испитаника просечна старосна доб износи 40 година. Тек упадљивије разлике односе се на образовни статус где су на подзорку адвоката и запослених у правосуђу сва лица имала факултетски ниво образовања, док је на подзорку запослених у полицији свега 5 лица (25%) имало диплому више школе или факултета.

Сегмент истраживања који се односи на утврђивање и анализу ставова професионалаца спроведен је применом технике анкетирања. При томе сходно циљевима истраживачке студије формулисан и је упитник дизајниран у ове сврхе. Сам упитник је креиран по узору на сличне моделе, а који су коришћени у анализи ставова јавности и професионалаца у односу на феномен сексуалног насиља над децом⁴⁰⁸, породичног насиља⁴⁰⁹, те поједина законска решења. Сам садржај и структура упитника поред наведене аналогије потврђена је и у консултацији са професорима Правног факултета за привреду и правосуђе у Новом Саду, Правног факултета Универзитета у Београду, те професорима Криминалистичко полицијске академије.

Структура упитника подељена је на два сегмента. Први оквир подразумева ајтеме који се односе на социодемографске карактеристикаме испитаника, док други део садржи тридесет тврдњи на које су испитаници давали одговоре на тростепеној Ликертовј скали у распону од потпуног слагања, до потпуног неслагања.

Наведени сегмент ајтема који и представља централни део истраживања укључује неколико подобласти. Тако се у првом делу формулишу тврдње које се тичу опште перцепције проблема сексуалног насиља, затим тврдње које се тичу кривичноматеријалних одредби и бића кривичног дела силовања, тврдње које се односе на процесне аспекте у случајевима сексуалног насиља, тврдње које се тичу казнене политике и третмана сексуалних преступника и тврдње које се тичу ширих, социјалних интервенција у датом контексту. Поред наведеног методолошког приступа са испитаницима је обављен и полуструктурирани интервју, а ради допунске, квалитативне анализе ставова.

Прикупљени подаци су обрађени и анализирани применом компјутерског статистичког програма SPSS 19.0. У обради података примењен је квантитативни

⁴⁰⁸ Петковић, Н., М. Ђорђевић & В. Балош. (2010). *Анализа ставова јавности у Србији према феномену сексуалне злоупотребе деце*, Темида 13, 61-82.

⁴⁰⁹ Радић, Г. (2015). *Поступци заштите од насиља у породици*. Нови Сад, Правни факултет за привреду и правосуђе

метод. При томе, коришћена је дескриптивна статистика и униварјантна анализа варијансе (ANOVA).

4. Резултати истраживања – преглед статистичких података

У контексту горе приказане методологије научног истраживања у наредном сегменту представиће се доступни статистички подаци који се тичу кривичних дела против полних слобода, а нарочито кривичног дела силовања. Обухвативши горе експлициран временски рок истраживања представиће се подаци о броју пријављених извршиоца ових дела затим броја оптужених односно осуђених лица за овај деликт сексуалног насиља. Такође указаће се на феноменолошке особености које се тичу броја завршених кривичних дела, односно оних која су учињена у покушају. Коначно, представиће се и подаци који се односе на малолетна лица, а као извршиоце ове врсте сексуалних деликата.

4.1 Пријављена кривична дела против полних слобода

У овом приказу и анализи, пажња ће првобитно бити усмерена на укупан број извршених тј. пријављених кривичних дела против полне слободе односно силовања посматран кроз призму свих пријављених кривичних дела на простору Републике Србије у наведеном периоду без обзира да ли си извршена од стране пунолетних или малолетних лица. У овом смислу, сматрамо да је важно указати и на број пријављених кривичних дела силовања на различитим деловима територије наше земље односно на број пријављених силовања према облицима извршења овог дела. Такође, значајно је указати на старосну и полну структуру извршиоца ових кривичних дела односно жртава овог сексуалног деликта.

На почетку излагања важно је напоменути да је за ове деликте везана општеприхваћена претпоставка која указује на то да су статистички подаци ових кривичних дела оптерећени постојањем високог броја непријављених дела односно чињеницом да многи облици сексуалног насиља нису дефинисани као кривично дело силовања, тако да то званичној статистици у многоме даје релативан вредносни карактер.

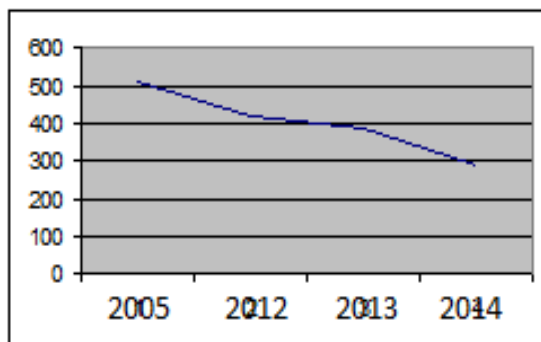
Табела 1: Пријављена лица за сва кривична дела и пријављена лица за кривична дела против полне слободе

	2005		2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014	
	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
Пријављена лица за сва кривична дела	103.481	100	108.742	100	102.136	100	108.808	100	103.573	100	78.026	100	92.53	100	96.787	100	95.255	100	95.711	100
Пријављена лица за кривична дела против полне слободе	511	0,5	428	0,4	520	0,5	475	0,4	459	0,5	454	0,6	462	0,5	416	0,4	388	0,4	288	0,3

Посматрајући податке из табеле 1 може се закључити да је учешће пријављених лица за кривична дела против полне слободе у укупном броју пријављених лица за сва кривична дела у извештајном периоду, константно и креће се од 0,3% до 0,6% у зависности од посматране године стим што се може видети да је у задње две године тренд укупног броја тих дела у опадању . Збирно гледајући то је укупно 4437 кривичних дела против полне слободе односно око 0,5% у односу на укупан број извршених свих кривичних дела (981.728). На први поглед рекло би се да је то занемарујући број кривичних дела.

Међутим ако се узме у обзир већ речено око заступљености тзв. „тамне бројке“ код ових кривичних дела а посебно чињеница о тежини последица које ови деликти изазивају код жртава, наведена квалификација би морала свакако да буде другачија.

Анализирајући нешто шири оквир динамике кретања, односно учесталости ове врсте кривичних дела мора се ипак представити и нешто шира перспектива. Тако посматрано на нивоу фреквенци приметно је да у односу на прву и последњу посматрану годину постоји значајна разлика броја пријављених случајева уз снажан тренд опадања. Тако број пријављених случајева 2014.године чини само 56% укупног броја пријављених случајева током 2005.године. У истом оквиру анализе, премда период обухваћен истраживањем карактеришу извесне осцилације учесталости пријављивања, од 2011.године приметан је јасан тренд опадања учесталости (Графикон 1). Премда ово корелира донекле са укупним тенденцијама смањења броја пријава, а у односу на сва кривична дела, опажена разлика нешто је наглашенија у сегменту кривичних дела против полних слобода

Графикон 1. Број пријављених случајева извршења кривичних дела против полних слобода у Србији у периоду од 2005-2014.године

4.2 Старосне категорије пријављених учинилаца кривичних дела против полних слобода

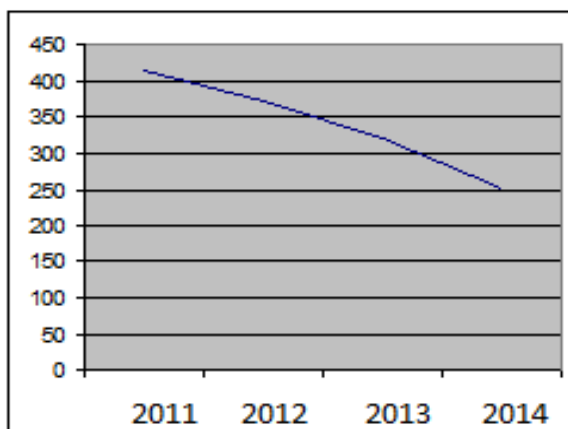
Имајући у виду да је анализа старосне структуре пријављених лица од прворазредног значаја за сагледавање ове проблематике односно планирања и предузимања адекватних превентивних мера у политици сузбијања ових облика криминала у наставку рада ће управо то бити предмет истраживања. Тако се први ниво дистинкције остварује на нивоу пунолетних и малолетних учинилаца, а што свакако носи касније вишеструке импликације.

Табела 2: Однос броја пријављених пунолетних лица за сва кривична дела и броја пријављених пунолетних лица за кривична дела против полне слободе

	2005		2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014	
	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
Поднете кривичне пријаве против пунолетних лица за сва кривична дела	100.536	100	105.701	100	98.702	100	101.723	100	100.026	100	74.28	100	88.207	100	92.87	100	91.41	100	92.600	100
Пријављена пунолетна лица за кривична дела против пунолетних лица за кривична дела против полне слободе	479	0,5	374	0,4	455	0,5	405	0,4	448	0,4	387	0,5	414	0,5	372	0,4	320	0,4	252	0,3

Анализирајући податке из табеле 2. може се констатовати да је учешће пријављених пунолетних лица за кривична дела против полне слободе у укупном броју пријављених пунолетних лица за сва кривична дела у извештајном периоду, готово идентично као однос наведених параметара у предходној табели. Минимална разлика учешћа пријављених пунолетних лица на овом месту у посматраном односу има отуда тренд од 0,3% до 0,5%. Ваља нагласити да је учешће пунолетних лица у укупном броју

извршених кривичних дела против полне слободе око 88% односно 3906 дела. При томе овај однос није увек константан, а креће се и са разликама на ниову од 10%

Графикон 2. Број пријављених пунолетних лица за кривична дела против полне слободе

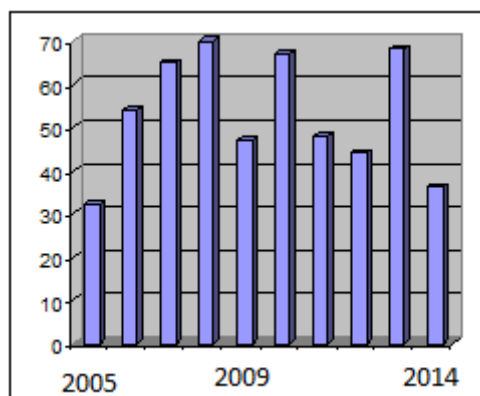
Ова проблематика посебно добија на сложености ако се у истом периоду посматрају подаци који се тичу броја пријављених кривичних дела против полне слободе извршених од стране малолетних лица.

Као што можемо видети (Табела 3), за разлику од пријављених пунолетних лица, учешће пријављених малолетних лица за кривична дела против полне слободе је значајно веће у укупном броју пријављених кривичних дела која су извршена од стране ове категорије лица. Ово учешће се креће од 1,1% до 1,9% у посматраном периоду, а што је разлика на ниову два до шест пута. Даље, упоређујући анализом наведене податке, долазимо до закључка да је учешће малолетних лица у извршењу укупног броја кривичних дела против полне слободе (4437) око 12% тј. 531 дела, што није мали број имајући у виду степен друштвене опасности ових дела и ову категорију лица као извршиоце односно њихов однос према вредностима које се овом приликом повређују или угрожавају.

Додатно, посматрано у сегменту феноменолошких аспеката и динамике кретања криминалитета не може се формулисати потпуно јасан став. Ово се истиче с обзиром на промењивост кретања учесталости ове врсте кривичних дела у којима су као пријављени извршиоци малолетници, а у распону од 32 током 2005.године до 70 током 2008.године (Табела 3; Графикон 3).

Табела 3: Однос броја пријављених малолетних лица за сва кривична дела и броја пријављених малолетних лица за кривична дела против полне слободе

	2005		2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014	
	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
Поднете кривичне пријаве против малолетних лица за сва кривична дела	2945	100	3041	100	3434	100	4085	100	3497	100	3747	100	4323	100	3913	100	3844	100	3110	100
Пријављена малолетна лица за кривична дела против против полне слободе	32	1,1	54	1,8	65	1,9	70	1,7	47	1,3	67	1,8	48	1,1	44	1,1	68	1,8	36	1,2

Графикон 3. Број пријављених малолетних лица за кривична дела против полне слободе

Када су у питању изнете разлике у погледу учесталости тешко је донети јединствен став у погледу узорности. Ово се истиче пре свега с обзиром на потребу додатних информација у погледу карактеристика кривичних дела, околности и самих учинилаца. Тек основана претпоставка која се може дати јесте да су наведене разлике последица опортунистичког понашања малолетника, те да ситуациони чиниоци диктирају у највећој мери и испољавање сексуалног насиља.

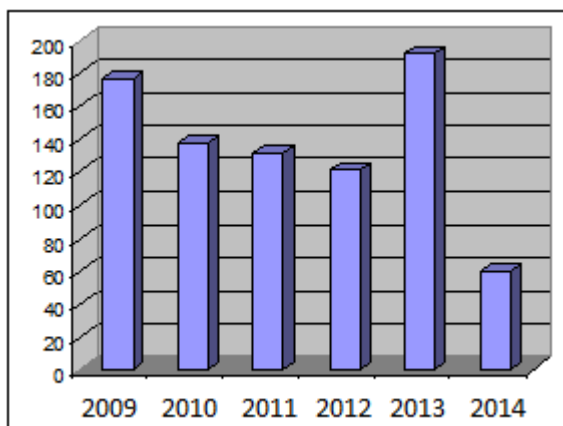
Водећи се даљом анализом која укључује сепарирани податке о извршењу кривичних дела силовања, из наведених података (Табела 4; Графикон 4) може се закључити да се учешће пријављених пунолетних лица за кривична дела силовања у целокупном броју кривичних дела против полне слободе извршених од стране ових лица, мери у распону од око 24% до 40% зависно од конкретне године с тим што у просеку то у посматраном периоду износи око 32%. Ово се истиче имајући у виду да је извршено укупно 1266 кривичних дела силовања а 3906 кривичних дела против полне слободе. Из наведеног произилази да је учешће осталих кривичних дела против полне слободе у укупном броју извршених дела око 78%.

Поново када се упореди учесталост у представљеним годинама запажа се тренд смањивања броја пријава пунолетних лица у контексту извршења кривичног дела силовања. Ово је нарочито истакнуто у односу на периоду од 2009. године. Тако се у

односу на дату годину примећује да је 2014.године број пријава практично опао три пута на свега 60, а што чини разлику од 117 случајева

Табела 4: Пријављена пунолетна лица за кривична дела против полне слободе и кривичног дела силовања

	2005		2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014	
	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
Пријављена пунолетна лица за сва кривична дела против полне слободе	479	100	374	100	455	100	405	100	448	100	387	100	404	100	372	100	320	100	252	100
Кривична дела силовања	114	24	127	34	164	36	142	35	177	40	138	36	131	32	121	33	92	29	60	24
Остала кривична дела против полне слободе	365	76	247	66	291	64	263	65	271	60	249	64	283	68	251	67	228	71	192	76

Графикон 4. Број пријављених пунолетних лица као учинилаца кривичног дела силовања

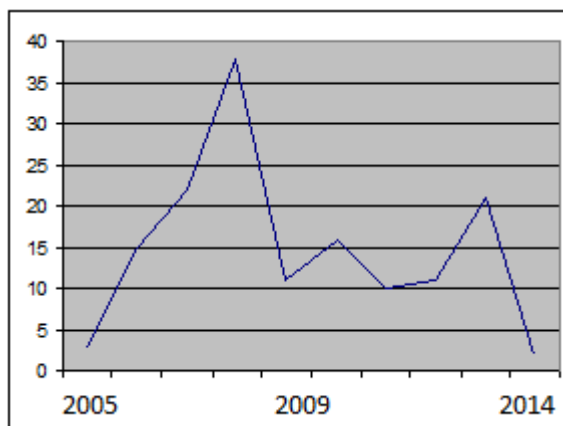
Када су пак у питању малолетни извршиоци, разматрањем приказаних података можемо констатовати да ова лица учествују просечно са око 24% извршених кривичних дела силовања (n=129) у укупном броју кривичних дела против полне слободе пријављених малолетних лица (n=531). С друге стране, упоређујући ове податке са раније приказаним подацима, учешће ових лица у укупном броју извршених кривичних дела силовања је око 9% у посматраном периоду.

Када се посматра пак феноменолошка слика и динамика кретања криминалитета кривичних дела силовања, а где се пријава односи на малолетника, добија се доста неуједначена перспектива. Тако је рецимо први и последње године обухваћене истраживањем утврђено 3, односно 2 случаја, док је током 2007. и 2013.године утврђено 22, односно 21 случај у коме се малолетно лице јавља као пријављени учинилац.

Табела 5: Пријављена малолетна лица за кривична дела против полне слободe и кривичног дела силовања

	2005		2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014	
	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
Пријављена малолетна лица за сва кривична дела против полне слободe	32	100	54	100	65	100	70	100	47	100	67	100	48	100	44	100	68	100	36	100
Кривична дела силовања	3	9	15	28	22	34	18	26	11	25	16	24	10	21	11	25	21	31	2	6
Остала кривична дела против полне слободe	29	91	29	72	43	66	52	74	36	75	51	76	38	79	33	75	47	69	34	94

Графикон 5. Број пријављених малолетних лица као учиниоца кривичног дела силовања

Коначно, треба навести да је учешће извршених кривичних дела силовања, како од стране пунолетних тако и од малолетних лица ($n=1395$) око 31% у односу на укупан број извршених кривичних дела против полне слободe ($n=4437$) односно да је учешће пријављених лица за кривично дело силовања у односу на укупан број пријављених за сва кривична дела између 0,1% и 0,2%.

4.3 Територијална распрострањеност кривичних дела против полних слобода

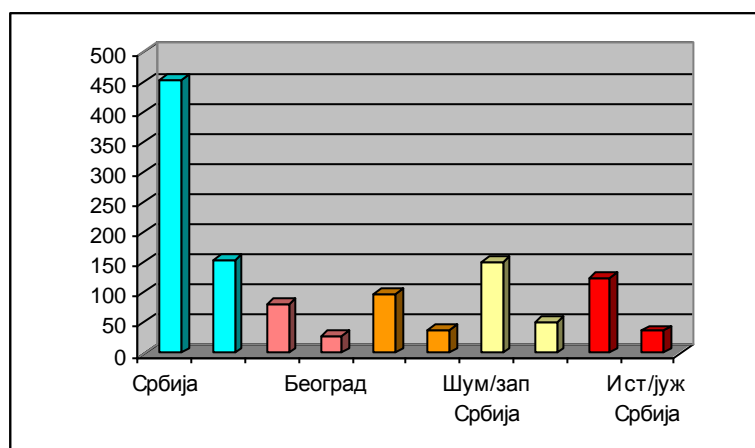
Даљи преглед доступних статистичких података односи се на аспекте територијалне распрострањености кривичних дела против полних слобода, односно кривичног дела силовања. У том смислу поред анализе феноменолошких особености на нивоу целокупне територије Републике Србије анализирана су четири парцијална кластера, укључујући регион Београда, Војводине, Шумадије и западне Србије и регион источне и јужне Србије.

Табела 6. Број извршених кривичних дела против полне слободе и кривичних дела силовања, пре материјалија⁴¹⁰

ГОДИНА	ТЕРИТОРИЈА	УКУПНО ЦЕЛА СРБИЈА	РЕГИОН БЕОГРАДА	РЕГИОН ВОЈВОДИНЕ	РЕГИОН ШУМАДИЈЕ И ЗАПАДНЕ СРБИЈЕ	РЕГИОН ИСТОЧНЕ И ЈУЖНЕ СРБИЈЕ
	КРИВИЧНО ДЕЛО					
2010	Против полне слободе	454	81	98	151	124
	Силовање	154	28	38	52	37
2011	Против полне слободе	462	106	112	165	79
	Силовање	141	12	42	56	31
2012	Против полне слободе	416	91	99	106	111
	Силовање	132	21	38	33	40
2013	Против полне слободе	388	66	84	128	110
	Силовање	113	10	26	45	32
2014	Против полне слободе	288	55	83	70	80
	Силовање	62	6	23	18	15

Увидом у наведене статистичке податке (Табела 6) који се односе на распрострањеност сексуалних деликата на појединим подручјима, може се истаћи да је бројчана заступљеност ових кривичних дела највећа у региону Шумадије и западне Србије (укупно извршено 620 кривичних дела против полне слободе и 203 кривична дела силовања) затим у региону јужне и источне Србије (504:155) и територији АП Војводине (476:167) и тек на крају региону града Београда (399:77).

Ипак, посматрано кроз временску димензију дати показатељи могу се и додатно тумачити. Тако рецимо ако се посматра период 2010. године јасно је да је највећи број случајева био на територији Шумадије и западне Србије (155:52), док је најмањи број случајева евидентиран у региону Београда (81:52). При томе добијени подаци упућују да је у датом поређењу разлика на нивоу од два пута, док удео кривичних дела силовања у односу на укупан број кривичних дела против полних слобода износи око 30%, а у региону Шумадије, односно 34% у региону Београда (Графикон 6).

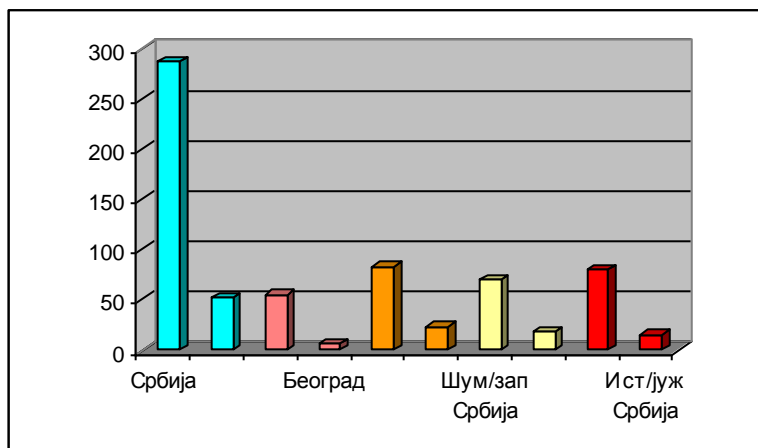

⁴¹⁰ Напомињемо да од 1999. године Републички завод за статистику не располаже подацима за АП Косово и Метохију тако да се они не могу користити. Такође до 2010. године, Републички завод је приказивао податке по тадашњој методологији за територију региона Централне Србије и регион Војводине када је то промењено па се сходно томе за анализу кривичних дела по територији користе подаци по другим параметрима.

Графикон 6. Однос кривичних дела против полних слобода и кривичног дела силовања према територијалној распрострањености током 2010. године

Ако се пак погледају подаци из 2014.године регион Београда поново носи најмањи број евидентираних случајева извршења кривичних дела против полних слобода (n=55), односно извршења кривичног дела силовања (n=6). При томе за разлику од 2010.године удео кривичних дела силовања износи свега 11% у односу на сва кривична дела сексуалне природе (Графион 8).

На другој страни највећи број случајева евидентиран је на територији Војводине (83:23), а где удео кривичног дела силовања у укупном броју кривичних дела против полних слобода смањен за 11% у односу на 2010.годину. Сличне разлике коначно закључују се и у поређењу региона источне/јужне Србије, а у компарацији 2010. и 2014.године где не само да је смањен број извршења кривичних дела силовања, већ је удео ових дела у укупном броју сексуалних деликата смањен са 29,8% на 18,7%.

Графикон 7. Однос кривичних дела против полних слобода и кривичног дела силовања према територијалној распрострањености током 2014. године

Дати показатељи указују да се сексуални деликти не требају посматрати искључиво као тзв.“урбани феномен“ тј. да се највише везују за велике градове. Ово посебно треба истаћи имајући у виду да је статистички посматрано тих дела најмање извршено у београдском региону.

Међутим, не треба заборавити да је управо у већим градовима ниво соционалног и културолошког развоја такав да може утицати на однос појединаца и друштвене заједнице у вези третирања полних слобода односно њихових злоупотреба. То може бити узрок раста непријављивања ових деликата насиља. Са друге стране, већа заступљеност ових кривичних дела на мање развијеним подручјима која карактерише више изражен патријархални начин живота може се посматрати као

позитивна тенденција мењања свести у овим срединама. Наиме, оне подразумевају другачије поимање одређених личних и друштвених вредности што често изазива непријављивања вршења ових дела због страха од осуде породице и околине.

4.4 Статистички показатељи Министарства унутрашњих послова Републике Србије

Ради потпунијег сагледавања проблематике силовања у даљем раду више ће бити речи о подацима којима располаже Министарство унутрашњих послова Р. Србије имајући у виду да ова инстанца врши вођење евиденције на дневном нивоу о извршеним кривичним делима и то по параметрима који се у одређеној мери разликују у односу на методологију прикупљања података Републичког завода за статистику и других субјеката који се баве праћењем проблематике извршених кривичних дела.

Табела 7. Укупан број кривичних дела против полне слободе и кривичних дела силовања (свршено и дело у покушају)

Територија	КД ПРОТИВ ПОЛНЕ СЛОБОДЕ	Силовање				
		Свршено дело	%	Дело у покушају	%	
Република Србија	2005	523	90	17,21	31	6
	2006	435	114	26,21	43	10
	2007	425	110	25,88	54	13
	2008	438	125	28,54	36	8
	2009	447	115	25,73	31	7
	2010	491	76	15,48	33	7
	2011	498	83	16,67	37	7
	2012	417	85	20,38	22	5
	2013	349	77	22,06	21	6
	2014	348	65	18,68	18	5

Из наведене табеле може се запазити да су статистички подаци о укупном броју кривичних дела против полне слободе и кривичних дела силовања којима располаже Министарство унутрашњих послова нешто другачији него изнети подаци Републичког завода за статистику. У наведеном Министарству се подаци о укупном броју кривичних дела силовања и других дела евидентирају према броју поднетих кривичних пријава за извршена свршена и покушана дела и према броју лица која су учествовала у извршењу док се у Републичком заводу подаци првенствено воде према броју пријављених лица.

Упоређујући те податке који су горе изложени, закључујемо да је по статистици МУП-а у посматраном периоду евидентирано укупно 1266 кривичних дела силовања и

то 940 свршених и 326 покушаних дела а према статистичким подацима Републичког завода пријављено је у истом периоду за ово кривично дело 1395 лица како пунолетних тако и малолетних. Ово различито приказивања прикупљених података односно њиховог евидентирања свакако утиче на потпунији увид у наведену проблематику о чему ће више бити речи у другом делу рада.

Сматрамо да је на овом месту важно указати на изнете статистичке податке Министарства који указују на учешће силовања у покушају (n=326) у укупном броју ових деликата (n=1266) што у посматраном периоду износи око 26%. То је значајно имајући у виду да се овде ради о делима за која се према наведеним одредбама Закона о изменама и допунама Кривичног законика из 2009. године суди као да су свршена дела без обзира на последице које она као таква проузрокују.

Табела 8. Укупан број учинилаца кривичног дела силовања и силовања у покушају

Територија		Силовање					
		Број учинилаца		Број малолетних учинилаца		Број пунолетних учинилаца	
		Свршено дело	Дело у покушају	Свршено дело	Дело у покушају	Свршено дело	Дело у покушају
Република Србија	2005	93	27	5	3	88	24
	2006	119	47	12	10	107	37
	2007	115	47	11	4	104	44
	2008	124	32	19	4	105	28
	2009	127	28	13	1	114	27
	2010	90	36	15	6	75	30
	2011	90	34	8	7	82	27
	2012	91	21	17	1	74	20
	2013	89	15	12	3	77	12
	2014	60	18	9	1	51	17

Из наведених података анализом запажамо да је укупан број пријављених пунолетних лица за кривично дело силовања у посматраном периоду, 1143 што је око 88% од свих пријављених лица за ова дела. Овај број се разликује од истог податка

Републичког завода за статистику који износи 1266 пријављених пунолетних лица односно око 91% од свих пријављених лица за кривично дело силовања. Анализом приказаних података запажа се да је учешће малолетних учиниоца (161) у укупном броју пријављених лица за кривично дело силовања (1304), како свршених тако и покушаних дела, процентуално заступљено око 12% што је нешто више него како је то према статистици Републичког завода за статистику приказано за ову категорију лица где је тај проценат око 9%.

Табела 9. Кривична дела силовања према облицима извршења

Година	Свршено дело				Покушана дела			
	ст. 1	ст. 2	ст. 3	ст. 4	ст. 1	ст. 2	ст. 3	ст. 4
2005	78	3	9	0	26	0	5	0
2006	94	2	15	3	39	0	4	0
2007	90	4	16	0	47	0	3	4
2008	101	4	19	1	31	0	4	1
2009	83	10	16	6	27	0	3	1
2010	50	3	16	7	31	0	1	1
2011	63	2	15	3	32	0	2	3
2012	53	1	23	8	19	0	1	2
2013	50	0	19	8	15	0	5	1
2014	48	0	11	6	14	0	4	0

Када је у питању детаљнија анализа свршених кривичних дела и дела извршених у покушају, а посматрано у односу на критеријум пунолетства представља се доста неуједначена слика. Разлог из кога је даље тешко формулисати прецизније закључке односи се на то да су парцијализацијом података представљене квантитативно мале групе, а што поставља питање валидности статистичких извођења. Ово се нарочито односи на сегмент података који се тичу малолетника, а где се током више година, у појединим категоријама опажају фреквенце мање од пет случајева.

4.5 Облици извршења кривичног дела силовања

Даља анализа доступних података остварена је у односу на законску квалификацију дела. У том смислу кривично дело силовања праћено је у односу на основи облик, те привилеговане и квалификоване форме (Табела 9).

Сажимајући статистичке податке, може се констатовати да је највећи број кривичних дела силовања, као што се могло очекивати, извршен у основном облику. Наиме у посматраном периоду извршено је укупно 710 свршених и 281 покушаних дела силовања према члану 178. став 1., што је укупно 991 дело или око 72% од укупног броја извршених дела по свим ставовима (n=1266).

Након овога, из става 3. извршено је укупно 191 дело или око 15% од свих евидентираних дела силовања а из става 4. укупно 55 дела односно око 4%. Најмањи број кривичних дела је извршен из става 2. и то 29 дела што износи око 2%.

Ови подаци имају значај због праћења појавних облика овог кривичног дела и предузимања адекватних мера како у законодавној тако и судској у казненој политици али и мера превентивног карактера у политици сузбијања криминала.

Ипак, доступни подаци пружају тек ограничене могућности закључивања. Наведено се истиче с обзиром да законодавац предвиђа алтернативна одређења приликом квалификације кривичних дела. У том смислу не постоји јасна дистинкција добијених података у односу на старосне особености жртве, начин извршења, коришћење оружја или оруђа, те последице извршења, а што се свакако поставља од значаја. Ово се нарочито истиче у контексту извршења кривичног дела силовања према малолетном лицу или детету, а где се у ставу 3. и 4. не прави потребна диференцијација.

4.6 Родне карактеристике учинилаца кривичног дела силовања

Разматрањем приказаних статистичких података о старосној и полној структури учиниоца кривичних дела силовања и силовања у покушају у извештајном периоду, занимљиво је да су заступљене све старосне групе и можемо закључити да се највећи број учинилаца ових дела налази у категорији лица старости од 21 до 30 година. Дати оквир тако обухвата укупно 366 лица. Затим следе лица старости од 31 до 40 година, и то у 267 случајева и лица животне доби од 41 до 50 године у 188 случајева.

Графикон 8. Старосна и полна структура учинилаца кривичног дела силовања и покушаја силовања

Премда се из представљеног може закључити да навјећи удео починилаца кривично дело изврши у периоду између 18 и 40 године живота. Тако од укупног броја извршених кривичних дела силовања чак 619 случајева односи се на обухваћени распон старосне доби. Значајне импликације постављају се ипак и у односу на лица старости преко 50 година, а где се нотира укупно 105 учинилаца.

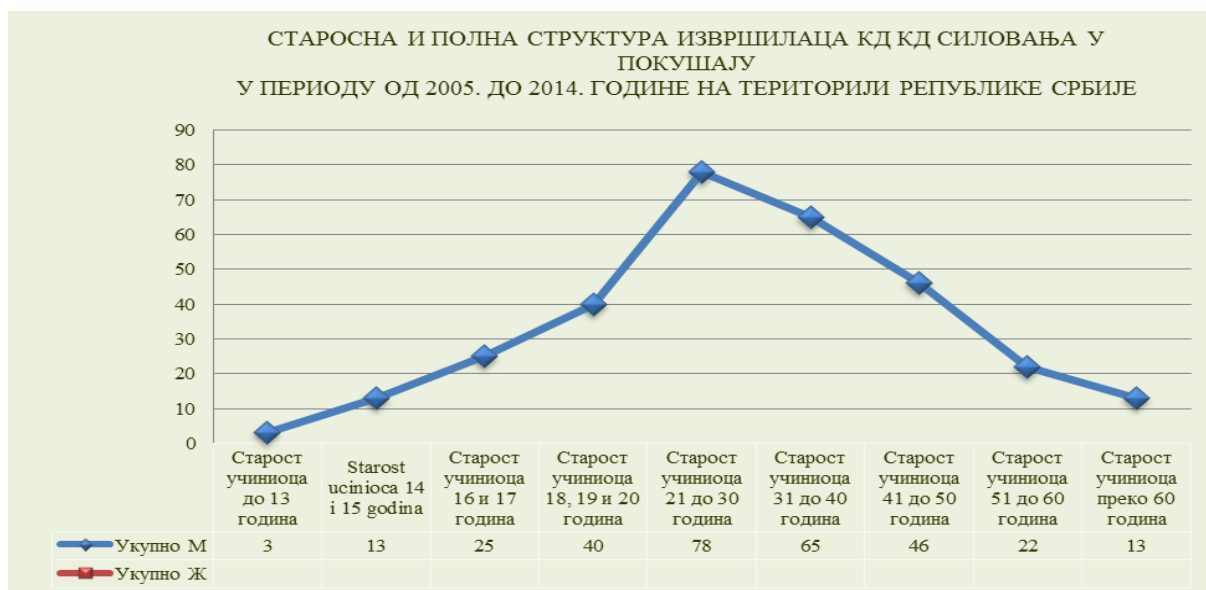
Да је питање година старости врло важно намеће се и у односу на опажање према коме чак 54 лица која су извршила кривично дело силовања представљају малолетнике старости до 14 и 15 година. У истом контексту лица млађа од 13 година обухватају 7 случајева, односно лица старости од 16 и 17 година 69 случајева.

Слични показатељи изводе се и у односу на несвршена кривична дела, односно силовање у покушају. Тако се у распону од 18. до 40 године старости јавља 183 учиниоца, а што представља доминантну партиципу. Надаље посматрано у оквиру преко 50 година старости бележи се 35 лица која су покушала извршење овог кривичног дела, док се од 41 малолетног лица као извршиоци јављају и 3 детета млађа од 14 година живота (Графикон 9).

Што се тиче података који се односе на полну структуру учиниоца ових дела за очекивати је било да су мушкарци највише заступњени у статистичким показатељима. Ипак, мора се запазити да се и лица женског пола јављају као субјекти пријаве за одређени број ових деликата.

Нарочито важна напомена односи се на то да од 6 лица женског пола колико се јавља у евиденцији пријава, чак 3 су малолетнице, односно 4 су млађе од 20 година. Наведено истина може носити ограничене закључке, а с обзиром да се ради о врло малом узроку, али упућује на позорност и евентуалне импликације о сексуално насилном понашању лица женског пола на раним узрастима. Потпунији одговори на дату дилему наравно захтевали би детаљније податке о конкретним случајевима и наводима из пријаве, односно податке о начину извршења кривичног дела силовања.

Графикон 9. Старосна и полна структура учинилаца кривичног дела силовања и покушају

4.7 Карактеристике оштећених лица/жртава кривичног дела силовања

Прегледом и анализом доступних података који се тичу броја оштећених лица у посматраном периоду може се истаћи да је број жртава ових деликата укупно 1244, било да се ради о свршеним или покушаним делима. Не сме се ипак заборавити да овај број жртава силовања треба увек посматрати кроз претпоставку постојања великог броја непријављених дела.

У укупном броју оштећеника учешће пунолетних лица је око 69% а малолетника око 31%. Из приказаних података долазимо до констатације да је укупан број оштећених пунолетних лица 854 од којег броја је 606 жртава свршеног дела силовања, а 248 оштећених покушаним делом (Табела 10). Током анализе наведених податка односно тог сумарног приказа одређених бројева никако не треба заборавити на последице које ова кривична дела изазивају код жртава и то посебно када су оне малолетне.

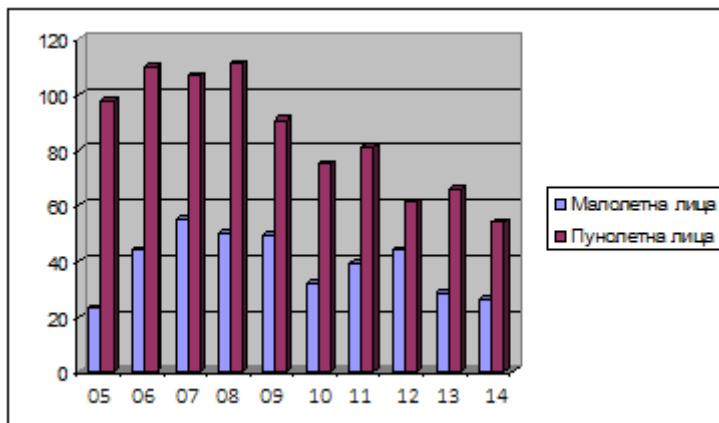
Табела 10. Укупан број оштећених лица кривичног дела силовања и силовања у покушају

ТЕРИТОРИЈА		Силовање					
		Број оштећеника		Број малолетних оштећеника		Број пунолетних оштећеника	
		Свршено дело	Дело у покушају	Свршено дело	Дело у покушају	Свршено дело	Дело у покушају
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	2005	90	31	16	7	74	24
	2006	111	43	36	8	75	35
	2007	108	54	41	14	67	40
	2008	125	36	41	9	84	27
	2009	108	32	39	10	69	22
	2010	74	33	28	4	46	29
	2011	83	37	30	9	53	28
	2012	84	22	38	6	46	15
	2013	73	21	21	7	52	14
	2014	62	18	22	4	40	14

Већ је речено да је учешће малолетних лица у укупном броју оштећених лица, било да се ради о свршеним или покушаним кривичним делима силовања, око 31% што узимајући у обзир постојање „тамне бројке“ непријављених дела указује на веома висок степен угрожености и повређивања њиховог полног интегритета. Тај ниво угрожености или повређивања полне слободе малолетних лица верификује се евидентирањем 312 оштећених малолетних лица приликом извршења свршених кривичних дела силовања у посматраном периоду односно 78 малолетних жртава у покушаним силовањима.

Посветивши се додатној анализи мора се нагласити да током десет година обухваћених истраживањем однос малолетних и пунолетних лица као оштећених није једнак. Премда је практично у свакој анализираној години овај број виши у категорији пунолетних лица примене су и значајне разлике. Тако је рецимо 2005. године број малолетних лица као жртава утврђен на ниову од 23, док је број пунолетних лица утврђен на ниову од 98, а што представља разлику на ниову 4,2 пута. Ипак, посматрано у 2012. години број малетних жртава се нотира на ниову од 44, док је евидентирано 61 пунолетно оштећено пунолетно лице. Ово се поставља значајним с обзиром да је у датој години ова разлика утврђена на ниову од 1,3 пута, а што се поставља значајно различитим у односу на претходни пример.

Коначно, премда би се из претходног могло закључити да је учесталост насиља над малолетним лицима у порасту, а посматрано у укупном уделу кривичних дела силовања, неправилне и промељиве тенденције постављају ограничења у закључивању. У том смислу не може се уочити потпуно јасан тренд, а што упућује на потребе мултидетерминисаних интерпретација (Графикон 10).

Графикон 10. Однос удела оштећених лица у односу на пунолетство

Ради потпнијег сагледавања проблематике оштећених лица код кривичног дела силовања, посебно је важно истовремено указати на различиту старосну и полну структуру силованих о чему ће бити више речи у наредном излагању.

Графикон 11. Старосна и полна структура оштећених лица код кривичног дела силовања и покушаја силовања

Прегледом приказаних података у графиконима који се односе на свршена и покушана дела силовања, долазимо до закључка да је овим сексуалним деликтима најугроженија категорија лица која се налази у животној старости од 21 до 31 година и то 266 лица. Дати податак може се компаративно посматрати у односу на ранија феноменолошка запажања а сходно којима старосна категорија жртава одговара најзасупљенијој старосној структури учиниоца кривичног дела силовања и силовања у покушају.

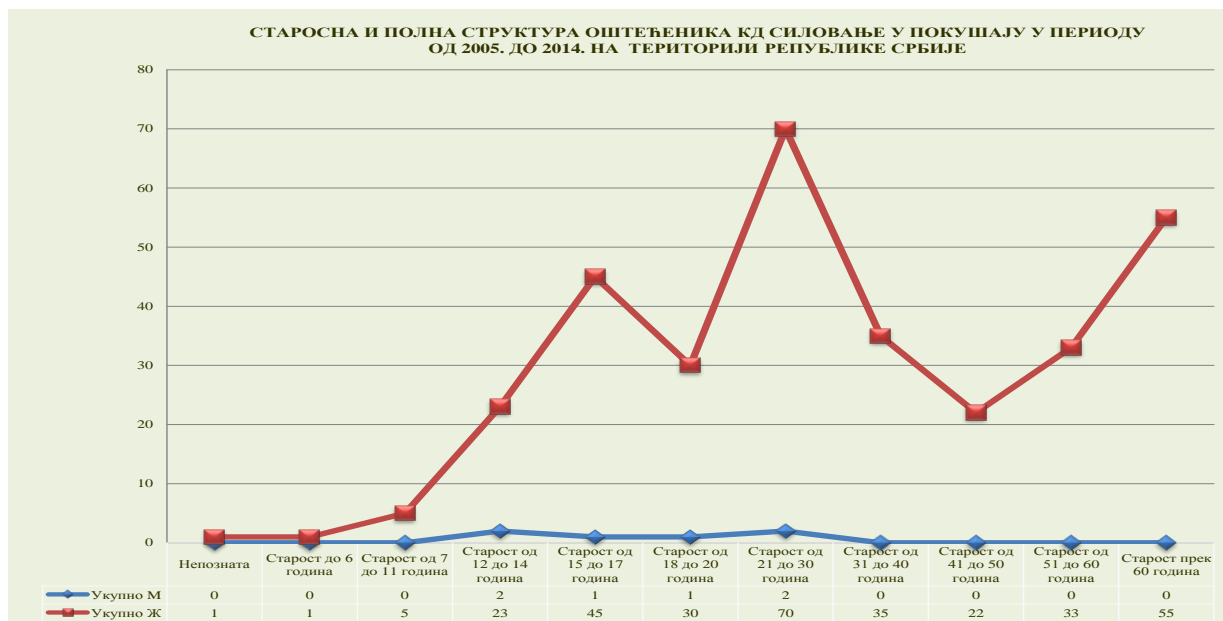
Овај податак може има логичано објашњење имајући у виду да се ова лица налазе у најактивнијој животној доби које подразумева мноштво различитих контаката са различитим људима и у различитим ситуацијама

На другом месту угрожености овим деликтима налазе се жртве старости од 15 до 17 година живота, 227 лица. Овај статистички показатељ може оправдати чињеница да се за ова лица тј. старије малолетнике, обично везује постојање посебног психиофизичко стања услед узраста, које се може манифестовати кроз потребу ових лица да се у различитим животним ситуацијама понашају потпуно слободно као одрасле и зреле особе што их доводи у лакомислено ступање у контакте са непознатим лицима или сличне ситуације у којима је сасвим реално за очекивати да ће њихова полна слобода бити злоупотребљена.

Трећа категорија лица која је статистички посматрано, посебно угрожена овим кривичним делима су особе старије од 60 година. У посматраном периоду ових лица је било укупно 144 и та чињеница указује на својеврстан психолошки профил ових учиниоца кривичних дела силовања. Њихова специфичност се огледа у томе, што они у циљу задовољење свог полног нагона, принудно врше полни акт управо над овим жртвама које су као такве услед физичких промена на телу, природно насталих због старости, престале да у одређеној мери буду предмет несавладиве сексуалне пожуде.

Међутим, ипак највише забрињава то што број силовања и силовања у покушају деце ($n=162$), као што смо могли видети различитих узраста, није уопште занемарљив те потпуно оправдава постојећи тренд строге казнене политике за ова дела.

Што се тиче полне структуре оштећених лица она је веома јасно изражена у смислу да су жртве ових сексуалних деликата претежно жене, око 96% у посматраном периоду док су оштећеници мушког пола били заступљени у 48 случаја што је нешто мање од 4% од укупног броја оштећених лица ($n=1244$).

Графикон 12. Старосна и полна структура оштећених лица код кривичног дела силовања у покушају

Неки параметри из евиденције Минисарства унутрашњих послова нису узети у разматрање као што су стручна спрема, занимање и запослење учиниоца кривичног дела силовања и силовања у покушају али и неки други, из разлога што се након спроведене анализе тих података, дошло до закључка да они као такви обзиром на начин уноса у информациони систем не могу имати вредносни карактер у функцији израде озбиљног научно-истраживачког рада.

У даљем раду биће више речи о односу броја пријављених, оптужених односно осуђених пунолетних лица за кривична дела силовања посматрано кроз статистички приказ података Републичког завода за статистику о поступању јавних тужилаштва и судова у вези ове проблематике. У овом приказу у фокусу неће бити пријављени малолетни учиниоци ових кривичних дела због тога што је за ова лица предвиђен посебан поступак у третману пред процесним субјектима што није тема нашег рада.

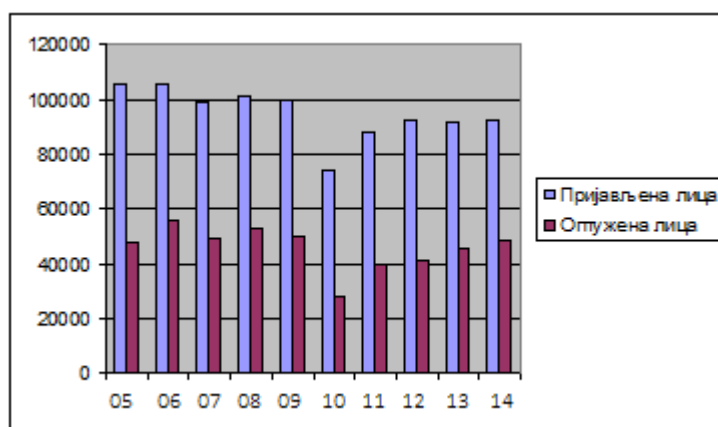
4.8 Тужилачка пракса у поступцима против учиналаца кривичних дела силовања

Статистички приказ и анализу праксе надлежних тужилаштва у третману кривичног дела силовања у периоду од 2005г. до 2014г. започећемо указивањем на однос броја пријављених и оптужених пунолетних лица за сва кривична дела односно код кривичних дела против полне слободе. Након тога у фокусу наше анализе биће исти тај однос када су у питању кривична дела силовања а потом и веома важно

питање одбачаја кривичних пријава поднетих против учиниоца ових дела тј. обуства истрага за та лица.

Табела 11. Однос пријављених и оптужених пунолетних лица за сва кривична дела

Година	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Пријављених лица	105536	105701	98702	101723	100026	74279	88207	92878	91411	92600
Оптужених лица	47870	55369	48903	53035	50404	27860	39439	41621	45704	48425
%	48	52	50	52	50	36	45	45	50	52

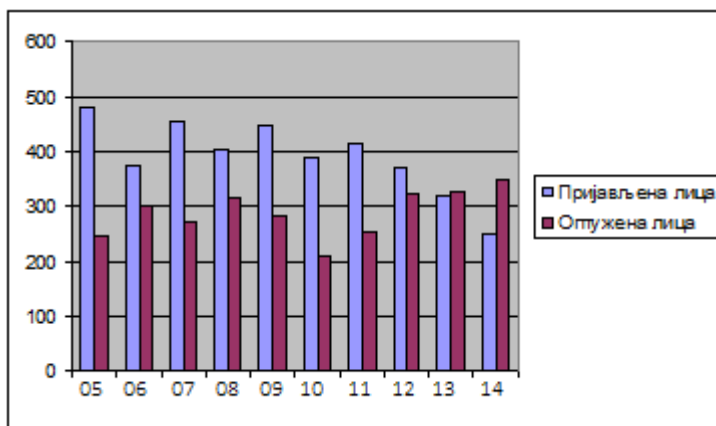

Графикон 13. Однос броја пријављених и оптужених лица за сва кривична дела

Разматрањем наведених података запажамо постојање једног устаљеног тренда броја оптужених лица у односу на пријављене учиниоце свих кривичних дела и он се креће у распону од око 36% 2010 г. до око 52% који је забележен 2006г., 2008г. и 2014.године. Чињеницом да практично ни у једној години број оптужених лица не прелази значајније половину броја пријављених лица неминовно се поставља питање судбине преосталог броја пријава и пријављених лица (Табела 11; Графикон 13). Ово је нарочито забрињавајуће ако се узме да је поменути податак из 2010.године, према коме се тек сваки трећи пријављени учинилац и оптужи Отуда ово питање свакако захтева подробнију и свеобухватнију анализу односно неко посебно истраживање.

Табела 12. Однос пријављених и оптужених пунолетних лица за кривична дела против полне слободе

Година	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Пријављених лица	479	374	455	405	448	387	414	372	320	252
Оптужених лица	245	300	274	313	281	209	255	322	326	350
%	51	80	60	77	63	54	62	87	+ 1.8	+ 38

Графикон 14. Однос броја пријављених и оптужених лица за кривична дела против полне слободе

Када су пак у питању кривична дела против полне слободе подаци су нешто другачији. Наиме, из презентованих показатеља примећујемо да је у наведеном периоду у зависности од конкретне године, однос пријављених и оптужених пунолетних лица за ову групу кривичних дела веома различит (Табела 12; Графикон 14).

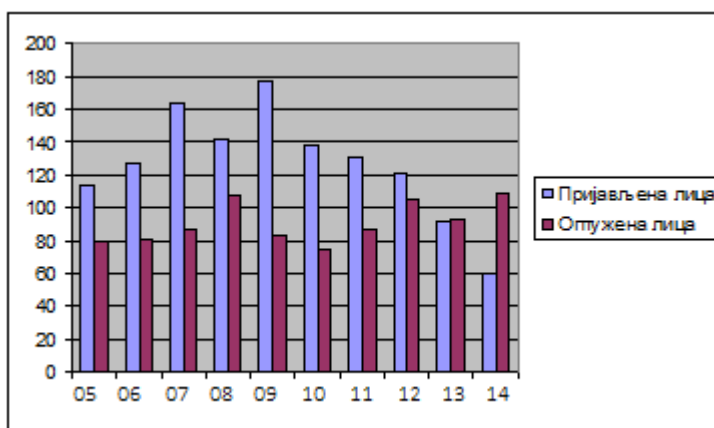
Степен заступљености оптужених лица у односу на број пријављених учиниоца креће се од око 51% што је забележено 2005. године и што је готово идентичан тренду из претходне табеле, до 2013г. и 2014г. када је број оптужених био већи него број пријављених лица. Ово указује на чињеницу да се оптужбама обухватају пријављена лица из ранијих година у односу на годину која се статистички приказује што може да изазове одређене нејасноће приликом анализе ових података.

Уже посматрано у оквиру пријављених и оптужених лица за кривично дело силовања запажа се да се удео оптужених креће у висини од око 47% учешћа од укупног броја пријављених учиниоца, евидентирано у 2009 г. па до око 87% овог учешћа у 2012. години (Табела 13; Графикон 15). Значајно је навести и 2013г. када је статистички гледано, забележен незнатно већи број оптужења у односу на пријављена

лица. У вези тога напомињемо да све што је речено у коментару предходне табеле може се односити и на ове показатеље.

Табела 13. Однос пријављених и оптужених пунолетних лица за кривично дело силовања

Година	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Пријављених лица	114	127	164	142	177	138	131	121	92	60
Оптужених лица	79	81	87	108	84	75	87	105	93	109
%	69	64	53	76	47	54	66	87	+ 1	+55

Графикон 15. Однос броја пријављених и оптужених лица за кривично дело силовања

Премда тужилачка пракса у односу на кривична дела против полних слобода, односно силовања показује нешто већи удео оптужења него када је у питању општи криминал, добијени показатељи отварају важне дилеме. Ово се нарочито истиче у односу на податак да у просеку преко 30% случајева не буде кривично процесуирано пред судом. Тек о разлозима и начину поступања тужилаштва може се спекулисати у контексту наредних података.

Наиме, анализом показатеља који се тичу одбачаја поднетих пријава против пунолетних лица запажамо да је у посматраном периоду било укупно 258 таквих случајева по различитим основама. То је око 18% од укупног броја поднетих пријава за ова кривична дела у периоду који је анализиран.

Подсећамо да је према статистици Републичког завода за статистику у тим годинама било 1395 пријављених лица. Као што можемо видети највише су заступљени одбачаји због недостатка доказа, опроштаја кривичног гоњења, нецилосходности и поравнања, укупно 141 или око 55% од укупног броја одбачаја,

затим 90 случајева одбачаја пријава због тога што дело није кривично дело односно око 35%.

Табела 14. Број одбачених пријава и обустављених истрага за кривично дело силовања

Година	ОДБАЧЕНЕ ПРИЈАВЕ				ОБУСТАВЉЕНЕ ИСТРАГЕ			
	Укупно	Дело није КД	Искључено гоњење	Нема доказа и др.	Укупно	Дело није КД	Искључено гоњење	Нема доказа
2005	26	12	1	13	12	5	0	7
2006	25	11	1	13	7	2	0	5
2007	32	12	1	19	8	2	2	4
2008	31	15	1	15	11	3	1	7
2009	32	9	2	21	8	3	0	5
2010	33	6	1	16	13	3	1	9
2011	27	12	5	10	20	4	1	15
2012	17	4	1	12	14	2	1	11
2013	13	4	1	8	11	4	2	5
2014	22	5	3	14	7	1	/	6

Овај број одбачаја је значајан због самог разлога одбацивања пријаве јер као што је познато највећи број тих пријава подноси полиција по службеној дужности и то по правилу након предходне консултација са надлежним јавним тужиоцем тако да није баш најјасније како је могуће да се после тога таква пријава одбацује због чињенице да дело које се ставља пријављеном лицу на терет није кривично дело које се гони по службеној дужности.

На крају, из табеле можемо видети да је најмање одбачених пријава због постојања околности које искључују кривично гоњење и то 17 односно око 7%. Наведеним показатељима који се односе на број обустава истрага у вези пријављених кривичних дела силовања, може се такође констатовати, да разлози обуставе поступка имају скоро исти тренд заступљености као наведени разлози за одбачаје пријава.

4.9 Судска пракса у примени кривичних санкција за кривично дело силовања

Статистички приказ поступања наших судова у вези са кривичним делом силовања односно кривичним делима против полне слободе извршићемо на начин што ћемо прво указати на однос броја оптужених и осуђених пунолетних лица за сва кривична дела а потом посебно за кривична дела против полне слободе и кривично

дело силовања. Овом приликом биће табеларно приказан тренд изрицања казни затвора према лицима која су оглашена кривим за извршење ових кривичних дела.

На крају, значајно је кроз статистичку анализу указати и на време трајања поступка против оптужених односно пријављених лица за кривична дела против полне слободе стим што нисмо у могућности да изнесемо те податке и за кривично дело силовања јер они нису доступни у евиденцији Републичког завода за статистику. И поред тога сматрамо да је прихватљиво да у вези наведеног користимо статистику која се тиче кривичних дела против полне слободе тако да изведене закључке у вези ових дела можемо тумачити и у контексту кривичног дела силовања имајући у виду да оно представља главно кривично дело против полне слободе.

Табела 15. Однос оптужених и осуђених пунолетних лица за сва кривична дела

Година	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Оптужена лица	47870	55369	48903	53035	50404	27860	39439	41621	45704	48472
Осуђена лица	36901	41422	38694	42138	40800	21681	30807	31322	32241	35376
%	77	75	79	79	81	78	78	75	71	73

Сагледавањем наведеног односа кроз статистичко приказивање података може се указати на укупан обим активности и успешности наших судова у доношењу правоснажних пресуда у кривичноправним стварима. Учешће осуђених лица у броју оптужених лица за сва кривична дела посматрано по годинама, има тренд уједначености ако анализирамо процентуално изражене показатеље. Ту нема већег одступања и проценти се крећу између 71% и 81%. Ваља и овде напоменути чињеницу да се и у овим показатељима износе подаци осуда за предмете за које су вођени поступци у ранијим годинама.

Табела 16. Однос оптужених и осуђених пунолетних лица за кривична дела против полне слободе

Година	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Оптужена лица	245	300	274	313	281	209	255	322	326	350
Осуђена лица	194	236	214	256	238	164	190	244	236	242
%	79	77	78	82	85	78	75	76	72	69

Као и у предходној табели и овде можемо констатовати да је учешће броја осуђених лица у укупном броју оптужених лица за кривична дела против полне слободе уједначено и креће се од око 69% у 2014г. па до око 85% 2009г. што просечно за извештајни период износи око 77% .

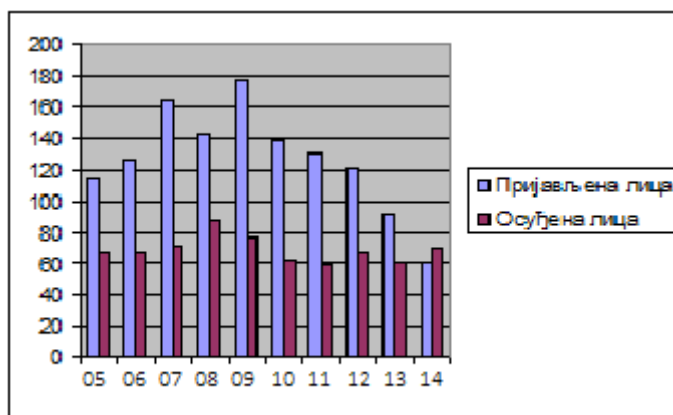
Табела 17. Однос оптужених и осуђених пунолетних лица за кривично дело силовања

Година	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Оптужена лица	79	81	87	108	84	75	87	105	93	109
Осуђена лица	68	67	71	88	77	62	59	67	60	70
%	86	83	82	81	92	83	83	64	65	64

За разлику од предходне две табеле, у овој, однос оптужених и осуђених лица за кривично дело силовања карактерише не баш исти тренд учешћа посебно имајући у виду да је тај проценат у последњим годинама у опадању. Ипак тај проценат за све године просечно гледано износи 76%.

Табела 18. Однос пријављених и осуђених пунолетних лица за кривично дело силовања

Година	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Пријављена лица	114	127	164	142	177	138	131	121	92	60
Осуђена лица	68	67	71	88	77	62	59	67	60	70
%	59	52	43	62	43	45	45	55	65	+ 16

Графикон 16. Однос броја пријављених и осуђених лица за кривично дело силовања

У коначном ваљало би на овом месту указати на разлику између броја пријављених и броја осуђених лица, а што је свакако најдрастичније у датом контексту. Наиме, водећи се просеком за наведени период од десет година 58,5% пријављених лица за извршено кривично дело силовања било је осуђено. Ако се овоме додају више пута истакнуте напомене о високој тамној бројци поставља се питање стварне ефикасности кривично правне заштите. У том смислу било би индикативно поставити питање да ли заиста пријављени случајеви представљају ситуације лажног и малициозног пријављивања или је ослобађање од кривичне одговорности пријављених лица последица лошег рада полиције, тужилаштва или судова.

Посебно важан аспект казнене политике јасно односи се на изрицане кривичне санкције. Премда ће у наредном делу бити пружен детаљнији приказ праксе судова мора се истаћи извесно ограничење у овој равни закључивања. Ово се најпре односи на потребу корелативне анализе, односно утврђивања изречених кривичних санкција у односу на основни, привилеговани или квалификоване облике. Чињеницом да ови подаци недостају и изведени закључци трпеће у валидности.

Табела 19. Казна затвора за осуђена лица, учиниоце кривичних дела против полне слободe

Година	УКУПНО	До 40 годне	Од 30 до 40 година	Од 15 до 20 година	Од 10 до 15 година	Од 5 до 10 година	Од 3 до 5 година	Од 2 до 3 година	Од 1 до 2 година	Од 6 до 12 месеци	Од 3 до 6 месеци	Од 2 до 3 месеци	До 2 месеца
2005	152	/	/	/	3	15	19	23	21	31	24	14	/
2006	124	/	/	/	2	5	10	11	18	24	25	22	7
2007	140	/	/	1	/	9	26	15	27	30	16	13	3
2008	188	/	/	/	4	10	13	20	27	51	43	15	5
2009	168	/	/	/	6	19	18	23	22	31	37	11	2
2010	124	/	/	/	5	19	22	11	26	18	11	7	5
2011	150	/	/	/	4	18	24	15	30	40	14	4	1
2012	174	/	/	1	3	20	26	26	19	27	35	14	2
2013	180	/	/	/	7	29	24	41	15	35	18	9	2
2014	183	/	/	1	5	27	27	31	20	45	21	6	/

На основу приказаних података (Табела 19) може се закључити да су наши судови у посматраном периоду за кривична дела против полне слободe највише изрицали казне затвора у висини између 6 месеци до годину дана (20,9%; n=332). Затим следе казне у трајању између три и шест месеци (15,4%; n=244), односно од једне до две године (14,2%; n=225). Казне затвора од 15 до 20 година биле су изречене у 3 (0,1%) случаја, а затвор од 10 до 15 година у 39 (2,4%) случајева.

Табела 20. Казна затвора за осуђена лица, учиниоце кривичних дела силовања

Година	УКУПНО	До 40 годне	Од 30 до 40 година	Од 15 до 20 година	Од 10 до 15 година	Од 5 до 10 година	Од 3 до 5 година	Од 2 до 3 година	Од 1 до 2 година	Од 6 до 12 месеци	Од 3 до 6 месеци	Од 2 до 3 месеци	До 2 месеца
2005	68	/	/	/	2	10	10	14	15	13	2	/	/
2006	48	/	/	/	1	3	8	10	11	7	5	1	/
2007	71	/	/	1	/	6	22	10	14	8	2	1	/
2008	88	/	/	/	4	8	10	15	21	23	7	/	/
2009	77	/	/	/	4	12	15	13	12	13	8	/	/
2010	62	/	/	/	4	15	15	6	14	3	2	/	/
2011	59	/	/	/	4	13	13	10	8	9	2	/	/
2012	67	/	/	2	3	11	16	22	6	2	2	/	/
2013	60	/	/	/	4	17	9	24	1	5	/	/	/
2014	70	/	/	/	2	21	21	18	4	4	/	/	/

Анализирајући даље доступне статистичке податке (Табела 20), а који се тичу поступака за кривично дело силовања, можемо констатовати да су у наведеном периоду судови највише изрицали казне затвора у висини од 2 до 3 године и то у 142 случаја (21,1%), затим од 3 до 5 година у 129 случајева (19,2%), те између 1 и 2 године, а што се односи на 106 казни (15,8%). Истовремено испод једне године затвора изречено је 119 казни (17,7%).

Томе свакако треба додати и то да су у одређеним годинама судови изрицали и условне осуде учиниоцима за кривична дела силовања и то 2005г. у 2 случаја, 2006г. у 7 случајева, 2007г. у 5 случајева, 2010г. у 2 случаја, 2012г. у једном случају и 2014г. и 2 односно у 3 случаја су окривљене оглашавали кривим али их ослобађали казни.

Не улазећи у разлоге оваквих одлука поступајућих судова, морамо да истакнемо мишљење да актуелна судска казнена политика тешко може да утиче на став жртава кривичних дела силовања да потпуно слободно пријаве извршење сексуалног деликта посебно имајући у виду и дужину трајања поступка за утврђивање кривичне одговорности за учињена дела против полне слободе о чему ће бити више речи кроз анализу статистичких показатеља из следеће табеле.

Напослетку анализа података који се тичу поступања судова нужно укључује и питање ефикасност кривичног поступка. У том смислу ово се може пратити пре свега кроз време које протекне од дана пријављивања извршења кривичног дела до дана правоснажности пресуде, односно од дана подизања оптужбе до доношења правоснажне пресуде.

Табела 21. Трајање поступака против оптужених лица за кривична дела против полне слободе

Година	ОД ПРИЈАВЉИВАЊА ДО ПРАВОСНАЖНОСТИ							ОД ОПТУЖБЕ ДО ПРАВОСНАЖНОСТИ						
	УКУПНО	До 2 месеца	Преко 2 до 4 месеца	Преко 4 до 6 месеца	Преко 6 до 1 године	Преко 1 до 2 године	Преко 2 године	УКУПНО	До 2 месеца	Преко 2 до 4 месеца	Преко 4 до 6 месеца	Преко 6 до 1 године	Преко 1 до 2 године	Преко 2 године
2005	243	2	9	15	46	171	/	245	1	4	15	29	45	151
2006	296	1	4	8	18	52	213	300	5	3	21	24	67	180
2007	266	0	10	12	45	78	121	274	7	29	18	59	67	94
2008	306	0	7	9	58	78	154	313	5	22	25	71	74	116
2009	264	1	5	11	49	64	134	281	5	21	19	57	76	103
2010	205	1	8	5	29	61	101	209	6	12	5	43	59	84
2011	235	1	0	8	43	66	117	255	4	5	21	56	73	96
2012	302	1	9	10	46	76	160	322	7	16	24	61	71	143
2013	291	2	3	3	47	67	169	326	2	16	15	65	71	157
2014	316	1	2	6	33	60	214	350	5	12	11	48	77	197

Наиме, према подацима који су презентирани у првом делу табеле 21, а који се односе на време трајања поступка од момента пријављивања сексуалног деликта до правоснажности одлуке суда, можемо закључити да је највише било посупака који су трајали преко две године, односно укупно 1383, тј. око 51% од укупног броја предмета (n=2724).

Када томе додамо 773 поступака који су трајали од једне до две године, сасвим је јасно колико вођење поступака за кривична дела против полне слободе може утицати на постојање секундарне виктимизације жртава односно оштећених лица.

Исти тренд постоји и када је у питању трајање поступака од тренутка оптужења до окончања истих. Ра тако, највише поступака је било који су трајали преко две године, (n=1321) односно око 46% од укупног броја поступака (n=2875) и оних који су трајали од једне до две године (n=686). Нведено свакако утиче поред третмана оштећеника кривичним делом против полне слободе и на окривљена лица која су на тај начин суочени са својеврсним правним последицама вођења дуготрајних судских поступака.

5. Резултати истраживања ставова професионалаца

Резултати истраживања ставова професионалаца подељени су у неколико сегмената, а сходно структури примењиваног упитника. Отуда су у првом делу

испитаници давали одговоре у односу на изјаве које се тичу опште перцепције проблема сексуалног насиља и неких феноменолошких и етиолошких аспеката.

Посматрано у односу на прву изјаву (1. *Силовање представља важан социолошки, криминолошки и кривичноправни проблем у Србији*), практично целокупан узорак испитаника дао је изјаве слагања. Ово се опажа с обзиром на утврђену просечну вредност од 2,95, без статистички значајнијих разлика на нивоу подузорака.

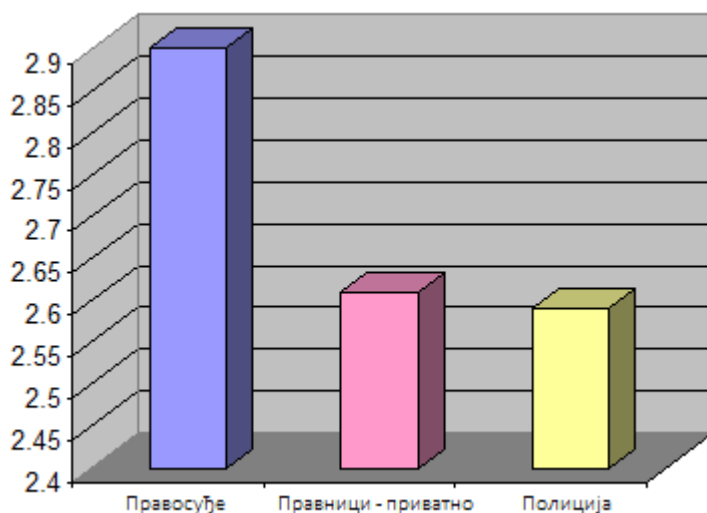
Премда су испитаници обухваћени узроком исказали значајан консензус у погледу опажања важности предметне појаве, извесна разлика приметна је у односу на другу изјаву (2. *Званични статистички показатељи су нижи у односу на стварну учесталост силовања у Србији*). Наиме, посматрано на нивоу целокупног узрока утврђена је средња вредност од 2,71, а која сведочи о општој усмереност ставова у правцу слагања. Ипак, на нивоу појединачних подузорака приметно је да запослени у судовима и тужилаштву износе највиши степен слагања са датом тврдњом (2,90), при чему је 90% (n=36) дало изјаве слагања, 10% (n=4) није имало јасно опредељен став. Ово је пак другачије него на нивоу других подузорока, а где се нешто нижи ниво слагања примећује код правника запослених у приватној пракси (2,61) и полицијских службеника (2,59). Тако је у првом поменутом подузорку 67,5% (n=27) испитаника дало изјаве слагања, 27,5% (n=11) није имало јасно опредељен став, док је 5% (n=2) изнело ставове неслагања. Одосно када су у питању запослени у полицији, приметни су практично истоветни резултати, с тим што је 7,5% (n=3) испитаника изнело изјаве неслагања.

Табела 22. Поређење ставова на изјави 2. *Званични статистички показатељи су нижи у односу на стварну учесталост силовања у Србији*

Испитаници	n	Средњ.вредност	Стд.девијација
Правници у судовима и тужилаштву	40	2,90	.301
Правници у приватној пракси	40	2,61	.608
Полицијски службеници	40	2,59	.901
УКУПНО	120	2.71	.603

Делимично објашњење представљених разлика може се разумети у контексту изнетих одговора у односу на трећу тврдњу (3. *Жене у Србији неретко лажно пријављују мушкарце за силовање*). Анализирајући добијене резултате који се тичу целокупног узрока приметно је да средња вредност од 1,89 сведочи о неопредељености испитаника у односу на предметну изјаву. Ово је нарочито применто на подузорку

правника запослених у приватној пракси (2,05) где се налази идентичан број испитаника који дају изјаве слагања и неслагања (n=17; 42,5%), и (n=6; 15%) оних који нису опредељени. Додатно, применом униварјантне анализе варијансе утврђена је статистички значајна разлика у односу на подузорка правника запослених у судовима и тужилаштву (1,22), а где 85% (n=34) испитаника дало изјаве неслагања, односно 7,5% (n=3) неопредељене изјаве и изјаве слагања.

Графикон 17. Поређење ставова на изјави 2. Званични статистички показатељи су нижи у односу на стварну учесталост силовања у Србији

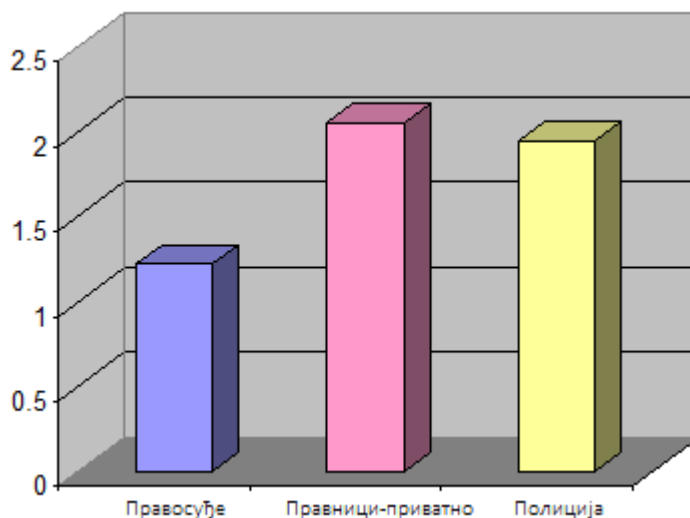
Табела 23. Поређење ставова на изјави 3. Жене у Србији неретко лажно пријављују мушкарце за силовање

Испитаници	n	Средњ.вредност	Стд.девијација
Правници у судовима и тужилаштву	40	1,22	.201
Правници у приватној пракси	40	2,05	.303
Полицијски службеници	40	1,73	.501
УКУПНО	120	1.89	.603

Сегмент ставова који се тичу феноменолошких аспеката анализиран је и на 4. изјави „Сексуално насиље над децом често није препознато“. Тако је на нивоу целокупног узорка поново приметан значајан консезус ставова, а што је видљиво с обзиром на средњу вредност од 2,8. Посматрано на нивоу подузорака тек минимална разлика приметна је код полицијских службеника, а где је утврђена средња вредност од 2,73. Ипак, може се извести закључак да су практично сви испитаници сагласни са тим да овај облик насиља често не бива правовремено препознат.

Коначно, последња изјава која се тиче појавних облика сексуалног насиља тиче се виктимизације старих. Тако је тврдња 5 експлицитно изјављена као „*Тема сексуалног насиља над старима се не посвећује довољно пажње у јавним расправама*“

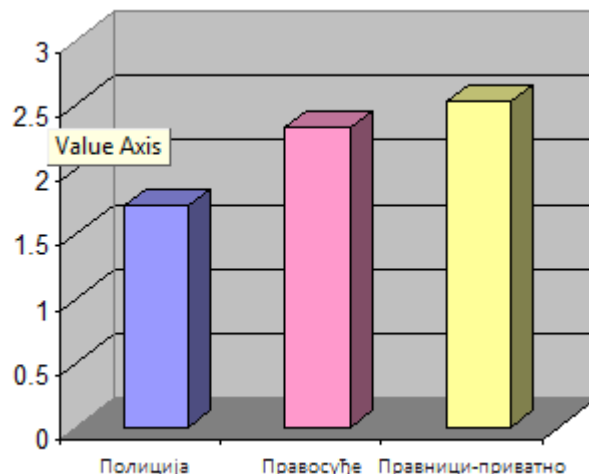

Графикон 18. Поређење ставова на изјави 3. *Жене у Србији неретко лажно пријављују мушкарце за силовање*

Када су у питању резултати на горе представљеној тврдњи 5 приметни су прилично неједнаки резултати. Ово се може опазити с обзиром на средњу вредност на нивоу целокупног узорка од 2,18. Тако када се парцијално посматрају резултати полиције запажа се највиши ниво изјава неслагања и то са утврђеном средњом вредношћу од 1,72. При томе од наведеног подузорка 60% (n=24) испитаника је дало изјава неслагања док је свега 32,5% (n=13) испитаника дало изјаве слагања.

Посматрано у сегменту правника запослених у судовима и тужилаштву утврђена средња вредност од 2,32 сведочи о нешто вишем нивоу слагања. Надаље, на истом нивоу анализе утврђено је да 60% испитаника (n=24) даје изјаве слагања, али и да 27,5% (n=11) даје изјаве неслагања.

Коначно нешто виши ниво од 67,5% изјава слагања приметан је на подзоруку правника запослених у приватној пракси (n=27), а уз опет нижи удео изјава неслагања (15%; n=6), односно утврђеном средњом вредношћу од 2,52. Тек применом униварјанте анализе варијансе потврђена је статистички значајна разлика између наведених узорака.

Графикон 19. Поређење изјава на тврдњи 5. *Теми сексуалног насиља над старима се не посвећује довољно пажње у јавним расправама*

Други део овог истраживачког сегмента се односи на ставове који се тичу самог бића кривичног дела силовања, односно елемената садржаних у законском тексту. Тако се тврдња 6 садржи изјаву „*Да би се говорило о силовању није довољно да пасивни субјект/жртва само исказује вербалну несагласност, већ је потребно да пружа и снажан и континуиран физички отпор*“.

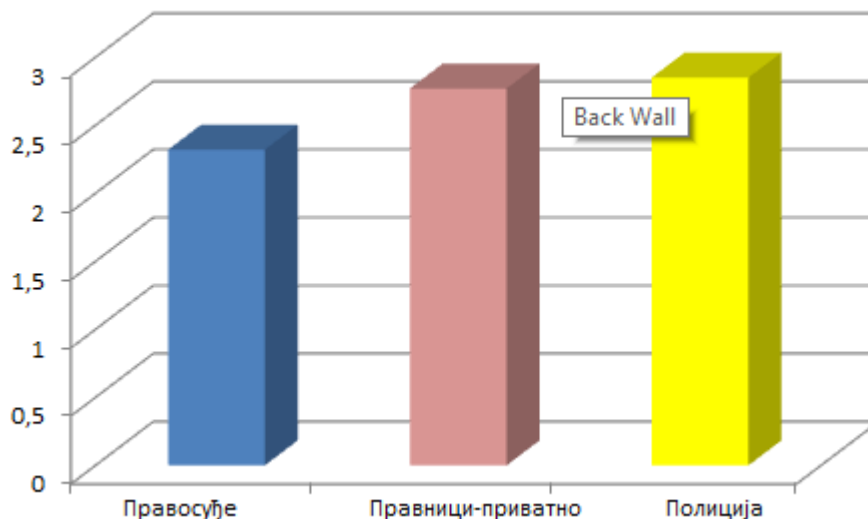
Анализирајући добијене резултате на овој тврдњи добијени су доста неуједначени резултати. Тако рецимо када су у питању службеници запослени у полицији практично целокупан подузорок изражава ставове слагања са просечном оценом од 2,85.

Донекле слични резултати приметни су и на подузроку правника запослених у приватној пракси, а где су приметни ставови који инсистирају на постојању физичког отпора пасивног субјекта. Ово се запажа с обзиром на утврђену средњу вредност од 2,77, при чему 77,5% (n=31) испитаника износи изјаве слагања.

Ипак, када су у питању правници запослени у правосуђу нотира се нешто другачија ситуација. Тако се на датом подузорку запажа да 52,5 % (n=21) даје изјаве слагања, 27,5% (n=11) нема јасно опредељен став, а 20% (n=8) изражава неслагање са изнетом тврдњом. Ово у сумраном даје средњу вредност од 2,32, а што се поставља статистички сигнификантно различитим у односу на компаративне групе.

Табела 24. Поређење ставова на изјави 6. *„Да би се говорило о силовању није довољно да пасивни субјект/жртва само исказује вербалну несагласност, већ је потребно да пружа и снажан и континуиран физички отпор“.*

Испитаници	n	Средњ.вредност	Стд.девијација
Правници у судовима и тужилаштву	40	2,32	.101
Правници у приватној пракси	40	2,77	.203
Полицијски службеници	40	2,85	.402
УКУПНО	120	2.64	.603

Графикон 20. Поређење ставова на изјави 6. *„Да би се говорило о силовању није довољно да пасивни субјект/жртва само исказује вербалну несагласност, већ је потребно да пружа и снажан и континуиран физички отпор“.*

Премда је на претходној тврдњи утврђено релативно слагање испитаника у погледу потребе постојања отпора пасивног субјекта, другачији резултати су добијени на наредном сегменту. Тако изјава 7 гласи *„Није потребан физички отпор жртве да би се говорило о кривичном делу силовања уколико се сексуална радања предузима уз примену оружја или према малолетном лицу“.*

Наиме, изјашњавајући се у односу на представљену тврдњу приметан је значајан консезус при чему се на нивоу целокупног узорка утврђује средња вредност од 2,89. Тако добијени резултат упућује на могућност интрепретације неког сексуалног односа као силовања, без обзира на ниво отпора жртве, а у колико принуда укључује употребу такве потенцијално леталне претње или уколико је предузета према малолетном лицу које, рецимо из страха, није у стању да активно пружа физички отпор.

Наведени сегмент истраживања нарочито је значајан у односу на исказане ставове на тврдњи 8. Тако водећи се радом Стојановића⁴¹¹ и садржаном у члану 36 Истамбулске конвенције, дата тврдња експлицирана је као „*Не може се говорити о кривичном делу силовања уколико не постоји принуда*“.

Анализирајући добијене средње вредности на исказаним ставовима поново је приметно значајно слагање испитаника, где је на нивоу целокупног узрока утврђена вредност од 2,87. Ово је нарочито приметно на нивоу подузорка полицијских службеника где су практично сви испитаници исказали изјаве слагање.

Ипак, анализирајући сегмент правника запослених у судовима и тужилаштвима приметан је најнижи скор од 2,75. Премда добијени резултат не упућује на значајне разлике у ставовима, детаљнијим опажањем може се утврдити да је од 87,5% (n=35) испитаника исказало изјаве слагања. Ипак, 12,5% (n=5) испитаника исказало је неслагање на предметној тврдњи, при чему није било неопредељених испитаника. Као занимљиву напомену ваља истаћи и то да је свих 5 испитаника било из реда судија, а што свакако носи значајне импликације.

Упоређујући добијене резултате можда најзначајније разлике примећене су на тврдњи 9. Тако је дати оквир експлициран као „*Уколико принуда подразумева само претњу изношењем неке информације која би шкодила угледу или части пасивног субјекта, те дође до сексуалног односа, не може се говорити о кривичном делу силовања*“.

Наиме, анализирајући подузорок полицијских службеника утврђена је средња вредност од 2,85, а која сведочи о јасном слагању испитаника из дате подгрупе са изнетом тврдњом. Тако је детаљнијом анализом утврђено да се 85% (n=34) слаже са наведеном тврдњом, 2,5% (n=1) није опредељено, а тек 12,5% (n=5) не препознаје наведени елемент као довољан да би се говорило о предметној инкриминацији из Кривичног законика.

Када су пак у питању правници запослени у приватној пракси утврђен је најнижи скор од 1,92. Ово се истиче с обзиром да се свега 50% (n=20) није сложило са наведеном тврдњом, док је 42,5% (n=17) испитаника изнело став према коме наведени вид принуде није довољан.

И док се донекле могло очекивати да правници у приватној пракси штите интересе својих брањеника, те инсистирају на рестриктивним инкриминацијама,

---

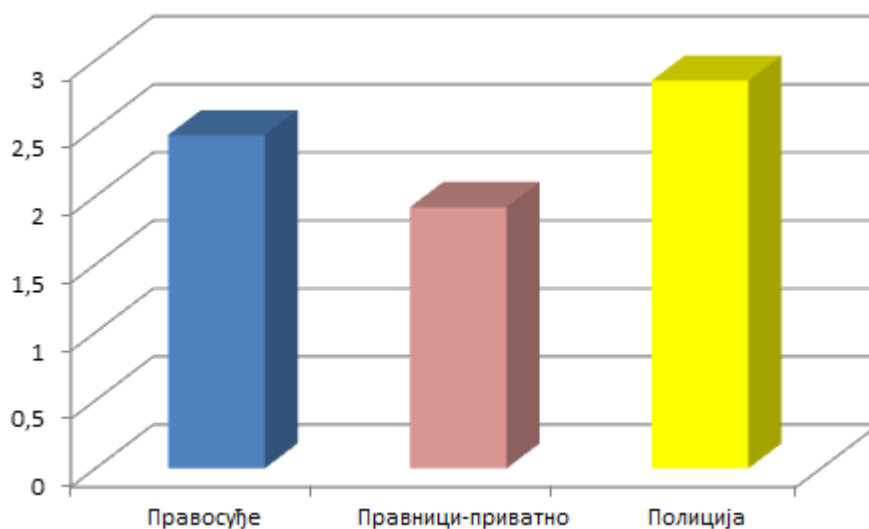
⁴¹¹ Stojanović, Z. "Rape without coercion: Implementation of Art. 36 of the Istanbul Convention." *Nauka, bezbednost, policija* 21.1 (2016): 1-23.

занимљивим се постављају резултати добијени на подзорку правника који су запослени у судовима и тужилаштву.

Наиме, премда би се очекивала виша сагласност са позитивноправним решењима чак 70% (n=28) испитаника није наведени облик понашања препознао као силовање. 5% (n=2) није био јасно опредељен, док је 25% (n=10) сматрало да и претња нарушавањем части или угледа представља довољан и конститутивни део бића кривичног дела силовања. Наведено се при томе идентификује и кроз утврђену средњу вредност од 2,45.

Табела 25. Поређење ставова на изјави 9 „Уколико принуда подразумева само претњу изношењем неке информације која би шкодила угледу или части пасивног субјекта, те дође до сексуалног односа, не може се говорити о кривичном делу силовања“.

Испитаници	n	Средњ.вредност	Стд.девијација
Правници у судовима и тужилаштву	40	2,45	.121
Правници у приватној пракси	40	1,92	.203
Полицијски службеници	40	2,85	.402
УКУПНО	120	2.44	.501

Графикон 21. Пређење ставова на изјави 9. „Уколико принуда подразумева само претњу изношењем неке информације која би шкодила угледу или части пасивног субјекта, те дође до сексуалног односа, не може се говорити о кривичном делу силовања“.

Наредни сегмент истраживања ставова односио се на актуелну казнену политику и очекиване измене у погледу законом запрећених казни. С обзиром да Кривични законик предвиђа више различитих опсега затворских казни, а у односу на различите квалификације кривичног дела силовања испитаницима је остављено да

слободно одреде запрећене законске минимуме и максимуме. Тако је у коначаном ајтем 10 гласио „*Напишите запрећене затворске казне које мислите да би биле адекватне у контексту извршења различитих облика кривичног дела силовања*“.

Табела 26. Ставови према подузорцима у односу на запрећене казне које се сматрају адекватним у контексту члана 178 КЗ

Испитаници	Актуелно	Минимум	Максимум
Полицијски службеници			
178 ст. 1	3-12	5,6	14,1
178 ст. 2	2-10	1,8	3,7
178 ст.3/ тешка телесна повреда	5-15	7,2	15,2
178 ст. 3 /од стране више лица	5-15	9,8	17,8
178 ст. 3 /свиреп-понижавајућ начин	5-15	5,4	13,1
178 ст. 3 /трудноћа	5-15	11,1	19,2
178 ст.3 /малолетник	5-15	12,2	21,1
178 ст.4 /дете	Најмање 10	40,2	46,6
178 ст.4 /смрт	Најмање 10	35,1	45,1
Правници у приватној пракси			
178 ст. 1	3-12	3,1	10,1
178 ст. 2	2-10	1,2	5,3
178 ст.3/ тешка телесна повреда	5-15	5,2	14,2
178 ст. 3 /од стране више лица	5-15	6,1	10,2
178 ст. 3 /свиреп-понижавајућ начин	5-15	3,2	10,8
178 ст. 3 /трудноћа	5-15	3,1	10,1
178 ст.3 /малолетник	5-15	10,1	16,7
178 ст.4 /дете	Најмање 10	15,1	31,1
178 ст.4 /смрт	Најмање 10	10,8	25,5
Правници у правосуђу			
178 ст. 1	3-12	3,3	12,5
178 ст. 2	2-10	1,3	6,5
178 ст.3/ тешка телесна повреда	5-15	4,5	15,3
178 ст. 3 /од стране више лица	5-15	5,1	15,4
178 ст. 3 /свиреп-понижавајућ начин	5-15	3,1	11,1
178 ст. 3 /трудноћа	5-15	4,2	12,1
178 ст.3 /малолетник	5-15	8,5	20,5
178 ст.4 /дете	Најмање 10	15,4	21,1
178 ст.4 /смрт	Најмање 10	10,1	28,2

Анализирајући добијене податке ваља напоменути да су се испитаници одређивали према законском тексту уз додатну парцијализацију. Ово се истиче с обзиром да поједини квалификаторни ставови садрже алтернативно одређене норме које се опет носе на различите феноменолошке перспективе.

Осврнувши се на конкретније податке, посматрано на нивоу целокупног узрока приметно је да у контексту основног облика кривичног дела силовања изнет став према коме је потребно подизање законом запређеног минимума и максимума. Ипак, опажена разлика није нарочито значајна с обзиром да је законски минимум, сходно просечном ставу испитаника подигнут за свега годину дана, док је законски максимум подигнут за свега 0,3.

Табела 27. Ставови на нивоу целокупног узрока према запређеним казнама које се сматрају адекватним у контексту члана 178 КЗ

ЦЕЛОКУПНИ УЗОРАК			
178 ст. 1	3-12	4	12,3
178 ст. 2	2-10	1,2	5,3
178 ст.3/ тешка телесна повреда	5-15	5,6	14,9
178 ст. 3 /од стране више лица	5-15	7	14,46
178 ст. 3 /свиреп-понижавајућ начин	5-15	3,9	11,6
178 ст. 3 /трудноћа	5-15	6,1	13,8
178 ст.3 /малолетник	5-15	10,26	19,4
178 ст.4 /дете	Најмање 10	23,5	32,9
178 ст.4 /смрт	Најмање 10	18,6	32,9

Ипак, посматрано према подузорцима ваља напоменути да док правници у правосуђу и приватној пракси предлажу запређене казне које су практично једнаке позитивноправним решењима, полицијски службеници сматрају потребним подизање и законског минимума и максимума запређене казне. Ово се нотира с обзиром да дата подгрупа предлаже подизање минимума и максимума за више од две године, а у контексту основног облика кривичног дела из члана 178 КЗ.

Када су у питању ставови испитаника који се тичу лакшег облика силовања из члана 178 ст. 2. могу се запазити ипак нешто другачији резултати. Тако док актуелни Кривични законик за наведено кривично дело предвиђа запређену казну од 2-10 година затвора, практично све три подгрупе сматрају адекватним и блаже казне. Тако се

законски минимум, према изнетим ставовима, утврђује на нивоу од свега 1,43 година затвора, док је законом запређени максимум утврђен на нивоу од 5,11 година, а што је практично дупло ниже у односу на актуелно решење.

Премда су либералнији ставови опажени у свим групама треба истаћи да правници ангажовани у приватној пракси предлажу најнижи законом запређен минимум казне на нивоу од 1,2 године затвора, док се најнижи максимум опажа у подгрупи полицијских службеника. Тако дати подзорак бележи средњу вредност од 3,7, а што је приближно 3 пута мање од позитивноправних решења.

Перцепција казни које се тичу извршења кривичног дела силовања квалификованог тешком телесном повредом пасивног субјекта није дала податке који значајније одступају од актуелног законског решења. Наиме, на нивоу целокупног узрока утврђене су средње вредности где је законски минимум на нивоу од 5,6, односно максимум 14,9.

Ипак, поново треба нагласити да је подзорак полицијских службеника био најстрожији у оцени потребне казнене политике где је законски минимум, према датој подгрупи испитаника подигнут за више од две године.

Релативно слична ситуација опажа се и у контексту извршења кривичног дела силовања од стране више лица, где је према актуелном законском решењу запређена затворска казна од 5-15 година. Тако на нивоу целокупног узрока представљен је нешто виши законски минимум и то на нивоу од 7 година затвора, док је законски минимум приближан актуелном решењу и у контексту средње вредности износи 14,46.

Међутим, када се парцијално посматрају подзорци може се приметити да полицијски службеници и правници запослени у приватном сектору сматрају потребним подизање законског минимума и то на 9,8, односно 6,1 годину. Ипак, запослени у правосуђу предложили су законски минимум који одговара актуелним решењима, а на нивоу 5,1 године затвора.

Када је у питању пак законом запређен максимум казне полицијски службеници поново су били најстрожи и то са предлогом од 17,8 година. Нешто нижи ниво, а који одговара актуелним решењима представили су запослени правници у правосуђу и то на нивоу од 15,4.

Тек највећа разлика опажена ја на подузроку правника ангажованих у приватној пракси, а који запређени законски максимум казне представљају на нивоу од 10,2 године затвора, а што је практично за трећину ниже од актуелног законског решења.

Сегмент ставова који се тиче квалификаторних облика одређених начином извршења, односно на свиреп и понижавајућ начин и трудноћом као последицом извршења силовања поново је донео неуједначене резултате.

Наиме, када је у питању први облик приметно је да су на нивоу целокупног узорка изнети ставови који су нижи у односу на актуелна законска решења. Тако када је у питању законски минимум запређене казне утврђена је средња вредност од 3,9 година затвора, док је законски максимум утврђен на нивоу од 11,6 година.

Парцијалном анализом добијених података нарочито се запажа да су нижи скорови утврђени код правника, како запоселних у приватној пракси (3,2), тако и код запослених у правосуђу (3,1), а када је у питању законски минимум. Исто се коначно идентификује и на нивоу законског максимума, а где правници у приватној пракси као максималну казну за извршење предметног облика кривичног дела силовања налазе 10,8 година затвора, односно запослени у правосуђу 11,1.

Када је у питању пак контекст трудноће као настале последице извршења кривичног дела силовања, дати сегмент резултата доноси значајно различите резултате. Тако када су у питању полицијски службеници исти оцењују адекватним законски минимум на нивоу до 11,1 године, а што је чак два пута више него актуелно законско решење. Исто се односи и на опажање адекватности законског максимума казне где се иста одређује на 19,2 године, а што је 4,2 године више у односу на актуелно решење.

Ипак, када су у питању правницу, у обе категорије приметни су значајно нижи предлози. Тако рецимо правници у приватној пракси адекватност казне за овај облик кривичног дела одређују у распону од свега 3,1 до 10,1 година затвора, а што је за 2, односно 5 година ниже у односу на позитивноправна решења.

И док су ставови испитаника прилично хетерогени у контексту претходно приказаних кривичних дела сексуално насиље над малолетним лицима носи, чини се, значајнији емоционални одговор, и идеју потребе строже казене политике. Ово се опажа у све три категорије испитаника, а где се на нивоу целокупног узорка законски минимум предлаже на нивоу од 10,26 година, а законски максимум 19,43 година затвора.

Анализирајући појединачне резултате оцена најрестриктивнијим поново се постављају полицијски службеници. Тако се у овој подгрупи адекватни законски минимум поставља на нивоу од 12,2 године, док је максимум одређен на нивоу од 21,1 године затвора. Када су пак у питању правници у приватној пракси приметни су нешто нижи скорови, а дати распон се поставља између 10,1 и 16,7 година. У коначном,

правници запослени у судовима и тужилаштву извештавају о најнижем законом запрећеном минимуму казне и то на нивоу од 8,5 година, док се максимум одређује на нивоу од 20,5.

Слична ситуација опажа се и у контексту извршења кривичног дела силовања из става 4 Кривичног законика, а које подразумева постојање детета као пасивног субјекта. Наиме, када су у питању полицијски службеници дата подгрупа законски минимум и максимум одређује врло приближно и то у распону од 40,2 до 46,6 година. При томе треба имати на уму да у самом упитнику нису постављена важећа законска ограничења у погледу дужине трајања казне, те су поједини испитаници исказивали ставове о потреби казне дуже од законом предвиђених максималних 40 година.

Када су у питању правници у приватној пракси нотирају се нешто либералнији ставови, али који су и даље строжи посматрано у односу на актуелно решење. Наиме, дати подзорак законом запрећени минимум поставља на нивоу од 15,1 годину, док максимум одређује на нивоу од 31,1, године затвора. Ово је значајно с обзиром да је законодавац предвидео у случају извршења предметног кривичног дела само законски минимум од 10 година затвора, док је законски максимум одређен општим законским ограничењем на 20 година затвора.

У финалном, када су у питању правници ангажовани у правосуђу, поново се опажа сагласност у смислу подизања законског минимума и то на нивоу од 15,4 године, док се законски максимум одређује блиско актуелном решењу на нивоу од 21,1 годину затвора.

Последњи анализирани сегмент односи се на најтежи облик извршења кривичног дела силовања, а који се односи на наступање смртне последице. Поново, као и у претходном приказу, најстроже ставове износе полицијски службеници који адекватни распон запрећене казне постављају између 35,1 и 45,1 година затвора. Значајно либералније ставове износе правници запослени у приватној пракси и то у распону од 10,8 и 25,5 година затвора, док правници ангажовани у правосуђу дати оквир ограничавају између 10,1 и 28,2 година затвора.

Анализа ставова који се тичу казнене политике праћена је и на ајтему 11 *„Судови треба да изричу строже казне у оквиру постојећих законом одређених минимума и максимума казне за кривично дело силовања у односу на актуелну судску праксу“*. Наиме, дати ајтем увршћен је у структуру упитника с обзиром да се данас у јавним расправама често истиче да сам Кривични законик „није лош“, односно да запрећене казне остављају доста простора судовима. Ипак, у истом оквиру дискурса запажа се да

судови неретко изричу казне у доњим партицијама запрећених казни, а где се оправданост поставља свакако упитном.

Осврнувши се на добијене податке, посматрано на ниову целокупног узрока примећује се релативна неопредељеност испитаника. Ово се запажа на основу утврђене средње вредности на ниову од 2,3.

Ипак, утврђујући ставове на ниову подузорака приметне су извесне разлике. Тако када су у питању правници запослени у приватној пракси приметно је да чак 70% (n=28) испитаника нема јасно опредељен став. Тек 20% (n=8) исказало је став слагања са предметном тврдњом, док 10% (n=4) није било сагласно са тим да је актуелна судска казнена политика преблага. Сумарно, дата подгрупа исказала је ставове који су означени средњом вредношћу од 2,1, а што сведочи о генералној неопредељености.

Табела 28. Поређење ставова на изјави 11 „Судови треба да изричу строже казне у оквиру постојећих законом одређених минимума и максимума казне за кривично дело силовања у односу на актуелну судску праксу“.

Испитаници	n	Средњ.вредност	Стд.девијација
Правници у судовима и тужилаштву	40	2,3	.142
Правници у приватној пракси	40	2,1	.201
Полицијски службеници	40	2,6	.302
УКУПНО	120	2.3	.215

Када су у питању правници ангажовани у судовима и тужилаштву ситуација је релативно слична. Тако је на датом подзоруку утврђена средња вредност од 2,3, при чему је 32,5% (n=13) испитаника изнело изјаве слагања, 65% (n=26) није било јасно опредељено, а тек 2,5% (n=1) није исказало сагласност са предметном тврдњом.

Највиши ниво слагања пак утврђен је на узорку полицијски службеника, а код којих је утврђена средња вредност од 2,6. При томе наведено је било статистички сигнификантно различито у односу на подгрупу правника у приватној пракси, те са јаснијом валенцом става који упућује не потребу строже казнене политике. Детаљније посматрано дата подгрупа упућивала је на 70% (n=28) ставова слагања, 22,5% (n=9) неопредељених ставова и 7,5% (n=3) ставова неслагања.

Остајући у истом контексту казнене политике значајно другачији резултати добијени су када је претодна тврдња сужена. Тако је ставка 12 дефинисана као „Судови треба да изричу строже казне у оквиру постојећих законом одређених минимума и максимума казне за кривично дело силовања, а када је кривично дело извршено према малолетном лицу, него што је то случај са актуелном судском праксом“.

Наиме, док су на претходној ставци исказани прилично неодређени ставови, сумарна просечна вредност на тврдњи 12 утврђена је на ниову од 2,8. При томе, тек нешто нижи ниво сагласности са потребом строжег кажњавања учинилаца кривичног дела силовања, а када је пасивни субјект малолетно лице, нотирано је у категорији правника ангажованих у приватној пракси и то на ниову од 2,6. Тако се у датој категорији 72,5% (n=29) испитаника слаже са предметном тврдњом, 22,5% (n=9) није јасно опредељено, а 5% (n=2) није сагласно са потребом строжег кажњавања.

Сегмент казнене политике праћен је кроз још три ставке. Тако си испитаници износили ставове у односу на изјаву 13 „*Треба увести казну доживотног затвора за поједине починитеље кривичног дела силовања*“, изјаву 14 „*Треба увести смртну казну за поједине починитеље кривичног дела силовања*“ и изјаву 15 „*Специјалне повратнике, извршиоце кривичних дела против полних слобода треба кажњавати казнама које су у дуплом трајању у односу на законом запрећене за првопреступнике*“.

Табела 29. Компарација ставова на ставкама 13,14 и 15

Испитаници	n	Доживотни затвор	Смртна казна	Строже кажњавање повратника
		Средњ.вредност	Средњ.вредност	Средњ.вредност
Правници у судовима и тужилаштву	40	1,94	1,3	2,86
Правници у приватној пракси	40	1,7	1,2	2,82
Полицијски службеници	40	2,52	1,82	2,98
УКУПНО	120	2.05	1,44	2,88

Када су у питању ставови на ајтему 13 приметни су одговори који донекле корелирају са раније утврђеним ставовима, а на ајтему 10. Наиме, највећи број правника било да су запослени у правосуђу или у приватној пракси није био сагласан са потребом увођења казне доживотног затвора за учиниоце кривичног дела силовања. Тако сажимајући наведене подгрупе утврђена је средња вредност од 1,82. При томе једнак удео од 27,5% (n=22) изнео је ставове слагања, као и неодређене ставове, док је 45% (n=36) изнело ставове неслагања. Ово коначано одговара ранијим напоменама, а према којима су дате подгрупе предлагале законом запрећене максимуме у распону од 20,5 до 31,1 године чак и кад су у питању извршења кривичног дела силовања малолетника, детета или дела са смртном последицом.

На другој страни сегмент ставова добијених на подзорку полицијских службеника дао је нешто другачије резултате са утврђеном средњом вредношћу 2,52. Наиме, 67,5% (n=27) испитаника из наведене групе исказало је сагласност са потребом

увођења доживотне казне. Тек 17,5% (n=7) није имало јасно опредељен став у овом контексту, док је свега 15% (n=6) дало изјаве неслагања.

Премда је увођење смртне казне у Републици Србији нарочито актуелизовано половином 2016.године, а након случаја силовања и убиства трогодишње девојчице, добијени резултати на ајтему 14 не говоре у прилог потреби поновног враћања ове врсте казне. При томе треба имати на уму да је испитаницима приликом попуњавања упитника назначено, да се не воде чињеницом да је увођење смртне казне супротно прихваћеним међународноправним обавезама. Већ се очекивао само искрен став у погледу оцене оправданости и ефикасности дате казне.

Анализом добијених резултата најстроже одговоре очекивано су дали полицијски службеници и то на нивоу од 1,82. Тако је од укупног броја дате подгрупе 20% (n=8) изнело ставове слагања 42.5% (n=17) неопредељене ставове, а 37,5% (n=15) ставове неслагања са тврдњом да би било потребно увести смртну казну за поједине починитеље кривичног дела силовања.

На другој страни, када су у питању правници запослени у правосуђу приметни су статистички значајно различити скорови и то на нивоу од 1,3. Наиме, ово се истиче с обзиром да је 80% (n=32) исказало ставове неслагања, док је свега 12,5% (n=5) било сагласно са предметном тврдњом.

Слични резултати коначно приметни су и у категорији правника запослених у приватној пракси, а код којих се ниво неслагања са потребом увођења смртне казне утврђује на нивоу од 87,5% (n=35).

Да су измене кривичног законика потребне опажа се ипак у сегменту ставова који су анализирани на ајтему 15, а који се тичу предлога да сви повратници у вршењу кривичних дела против полних слобода буду строже кажњени. Односно, предлога да закон мора експлицитно деструктивно строже кажњавање, од законом запређених казни за првопреступнике. У практичном ово би значило да се рецимо за основни облик кривичног дела силовања повратнику прети казном у трајању од 6 до 20 година или уколико је дело извршено према малолетнику са најмање 10 година.

Занимљиво опажање у овом контексту нотира се нарочито када се сажму сви претходни резултати, а где су правници ангажовани у приватној пракси, на неки начин, својим ставовима заступали интересе потенцијално окривљених. Ипак, када је реч о специјалним повратницима у вршењу кривичних дела сексуалне природе ни дата подгрупа није имала нарочито благонаклоне ставове.

Да је приметан нарочит консезус ставова на датом ајтему опажа се с обзиром на утврђену средњу вредност од 2,88, а на нивоу целокупног узорка. При томе, премда не постоје статистички значајне разлике између поређених субгрупа највиши скорови исказани су у групи полицијских службеника, док су поново најнижи скорови утврђени код правника запослених у приватној пракси.

Оквир анализе кривичноматеријалног права укључио је још неколико ставки, односно тврдњи према којима су испитаници износили своје ставове. Ово се отуда односи како на неке опште правне институте, тако и садржај Закона о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полних слобода према малолетним лицима.

Наиме, ајтем 16 садржао је изјаву „*Требало би изменити закон тако да се условни отпуст не може одобрити свим лицима која су осуђена за кривична дела против полних слобода, без обзира на године старости пасивног субјекта*“. Дата конструкција јасно преузета је из горе поменутог закона, а који опет предвиђа немогућност условљавања казне након издржане две трећине само за лица која су починила кривична дела из ове групе према малолетним лицима.

Осврнувши се на добијене резултате, на предметном ајтему опажају се можда најизраженије разлике. Тако док правници у судовима и тужилаштву и полицијски службеници заступају став према коме би институт условног отпуста требао бити недоступан учиниоцима кривичних дела против полних слобода, правници у приватној пракси бранили су тезу потребе једнакости пред правом.

Табела 30. Поређење ставова на изјави 16 „*Требало би изменити закон тако да се условниотпуст не може одобрити свим лицима која су осуђена за кривична дела против полних слобода, без обзира на године старости пасивног субјекта*“

Испитаници	n	Средњ.вредност	Стд.девијација
Правници у судовима и тужилаштву	40	2,72	.241
Правници у приватној пракси	40	1,3	.101
Полицијски службеници	40	2,92	.201
УКУПНО	120	2,31	.181

Наведене разлике у ставовима прилично су наглашене при чему треба напоменути да док око 85-90% испитаника у подгрупи полицијских службеника и правника у судовима и тужилаштву износи изјаве слагања, у групи правника у приватној пракси мање од 5% даје одговоре исте валенце.

С обзиром на актуелно законско решење, а које примену института условног отпуста ограничава у оним случајевима када је кривично дело извршено према малолетном лицу, исто је обухваћено изјавом на ајтему 17.

Детаљнијим прегледом добијених резултата поново се бележи да су правници у судовима и тужилаштву јасно опредељени у смеру рестриктивне примене предметног института. Ипак, за разлику од претходног ајтема нешто виши ниво слагања, а на нивоу средње вредности од 1,8, приметан је и код правника запослених у приватној пракси. У коначном, док је на ајтему 16 утврђена средња вредност од 2,3, ставови на тврдњи 17 дају средњу вредност од 2,53.

Табела 31. Поређење ставова на изјави 17 „Законом треба спецификовати да се условни отпуст не може доделити лицима која су починила кривична дела против полних слобода према малолетним лицима“.

Испитаници	n	Средњ.вредност	Стд.девијација
Правници у судовима и тужилаштву	40	2,85	.221
Правници у приватној пракси	40	1,8	.111
Полицијски службеници	40	2,94	.101
УКУПНО	120	2,53	.141

Када је у питању однос испитаника према неким општим институтима ајтем 18 обухватио је изјаву „ Треба изменити одредбе Кривичног законика тако да кривична дела против полних слобода која су учињена на штету малолетног лица не могу застарити у погледу кривичног гоњења најмање пет година након пунолетства пасивног субјекта“

Дати ајтем јасно формулисан је с обзиром на садржај различитих међународноправних извора, као и упоредноправна решења, а која настоје да прошире опсег заштите малолетних лица. И мада је Република Србија кроз различите аспекте преузела и обавезе кориговања кривичноматеријалног права у овом смислу ставови испитаника нису у потпуности корелирали са наведеним.

Наиме, анализом добијених резултата утврђена је средња вредност ставова на нивоу од 1,58, а која сведочи о генералном неслагању испитаника за предложеним законским решењем. Дата валенца ставова нарочито је приметна у категорији полицијских службеника, а где је утврђена средња вредност од 1,4. Тако је на датом подзоруку 67,5% (n=27) испитаника било противно изнетој тврдњи, 25% (n=10) није имало јасно опредељене ставове, док је свега 7,5% (n=3) испитаника било сагласно са предложеним моделом примене института застаревања кривичног гоњења.

Када су пак у питању правници запослени у приватној пракси, нотирани су практично једнаки резултати и то на нивоу средње вредности 1,55. Посматрано према учесталости појединачних одговора 62,5% (n=25) испитаника пружило је одговоре неслагања, 20% (n=8) неопредељене ствове, а свега 17,5% (n=7) ставове слагања.

Највиши ниво слагања пак примећен је у групи правника запослених у судовима и тужилаштву. Ипак, ако се запази средња вредност добијених резултата на нивоу од 1,8 јасно је да највећи удео испитаника из ове подгрупе није био сагласан са предметном изјавом. Детаљније посматрано ово се потврђује резултатима према којима 50% (n=20) испитаника није сагласно са изјавом на ајтему 18, 20% (n=8) није опредељено, док свега 30% (n=12) изажава сагласност са предложеним временом застаре.

Табела 32. Поређење ставова на изјави 18 „Треба изменити одредбе Кривичног законика тако да *кривична дела против полних слобода која су учињена на штету малолетног лица не могу застарити у погледу кривичног гоњења најмање пет година након пунолетства пасивног субјекта*“

Испитаници	n	Средњ.вредност	Стд.девијација
Правници у судовима и тужилаштву	40	1,8	.111
Правници у приватној пракси	40	1,55	.421
Полицијски службеници	40	1,4	.105
УКУПНО	120	1,58	.212

Надаље, ајтемом 19 била је обухваћена изјава „*Регистар починилаца кривичних дела против полних слобода треба да обухвати и оне учиниоце који су извршили кривично дело према пунолетном лицу*“.

Тако су испитаници на датом ајтему исказали ставове генералног слагања, упућујући на потребу да јединствен регистар обухвати сва сексуално насилна лица. О овоме сведочи и висока средња вредност од 2,94.

Да ставови испитаника нису тако јединствени по свим питањима кривичне материје може се опазити на наредној тврдњи. Наиме ајтем 20 је експлициран кроз тврдњу „*Регистар починилаца кривичних дела против полних слобода треба да буде слободно доступан јавности*“.

Сажимајући целокупни узорак исказани ставови јасно сведоче о неслагању са изнетом тврдњом. Ово се опажа с обзиром на то да је утврђена средња вредност од 1,38. Тек парцијално посматрано приметне су статистички сигнификантне разлике на

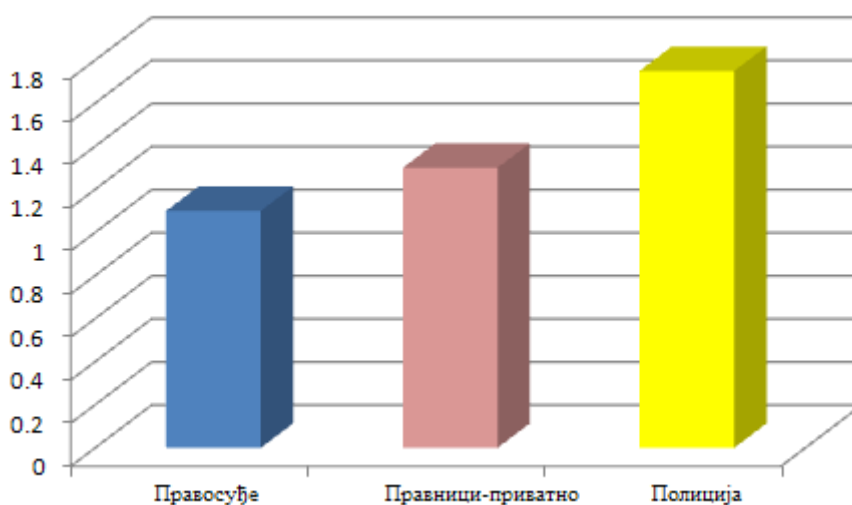
поређеним подузорцима. Ово се нарочито односи на подгрупу полицијских службеника (1,75) и запослених правника при судовима и тужилаштвима (1,1).

Детаљнија анализа добијених података упућује да је на подузроку полицијских службеника 67,5% (n=27) изнело ставове неслагања, 5% (n=2) неопредељене ставове, а 27,5% (n=11) ставове слагања.

И док су припадници полиције изнели највише ставова слагања у погледу потребе да поменути регистар буде доступан свима на увид, дати став дели свега 7,5% (n=3) узорка запослених у судовима и тужилаштву. На датом подузроку 90% (n=36) пак није сагласно са предметном тврдњом, док је само 2,5% (n=1) било неопредељено

Табела 33. Поређење ставова на изјави 20. „Регистар починилаца кривичних дела против полних слобода треба да буде слободно доступан јавности“.

Испитаници	n	Средњ.вредност	Стд.девијација
Правници у судовима и тужилаштву	40	1,1	.222
Правници у приватној пракси	40	1,3	.135
Полицијски службеници	40	1,75	.141
УКУПНО	120	1,38	.166

Графикон 22. Пређење ставова на изјави 20. „Регистар починилаца кривичних дела против полних слобода треба да буде слободно доступан јавности“.

Поред кривичноматеријалних аспеката у даљем истраживању анализирани су и неки процесни проблеми у случајевима који се тичу кривичног дела силовања. Тако је ајтем 21 садржао изјаву „Кривични поступци који се воде против оптужених за кривично дело силовања, од момента подношења кривичне пријаве до правоснажности пресуде, у пракси трају предуго“.

Увидом у добијене резултате опажа се усклађеност ставова на нивоу полицијских службеника и запослених правника у приватној пракси. Ипак, када су у питању запослени у судовима и тужилаштву, очекивано приметни су нешто нижи нивои слагања.

Анализирајући појединачне подзорке запослени у полицији исказали су став који је утврђен на нивоу средње вредности 2,42, а што преодминантно упућује ка слагању са предметном тврдњом. На нивоу дескриптивне статистике даље се нотира да је 65% (n=26) исказало ставове слагања, 12,5% (n=5) неопредељене ставове, а 22,5% (n=27) није било сагласно са тврдњом да кривични поступци трају предуго.

Када су у питању правници запослени у приватној пракси нотира се нешто виши ниво слагања и то на нивоу средње вредности од 2,75. При томе од укупног броја испитаника обухваћених датим подзорком 80% (n=32) било је сагласно са оценом да кривични поступци трају предуго, тек 12,5% (n=5) није било опредељено, док је 7,5% (n=3) исказало ставове противне предметној тврдњи.

Када су пак у питању запослени у судовима и тужилаштву ситуација је нешто другачија. Премда утврђена средња вредност од 2,1 сведочи о генералној неопредељености испитаника мора се напоменути да је само 50% (n=20) било сагласно са изјавом о дужини трајања поступака, док је 40% (n=16) опонирало садржаној изјави.

Табела 34. Поређење ставова на изјави 21 „Кривични поступци који се воде против оптужених за кривично дело силовања, од момента подношења кривичне пријаве до правоснажности пресуде, у пракси трају предуго“.

Испитаници	n	Средњ.вредност	Стд.девијација
Правници у судовима и тужилаштву	40	2,1	.122
Правници у приватној пракси	40	2,75	.121
Полицијски службеници	40	2,42	.142
УКУПНО	120	2,42	.128

Даљи проблеми који се тичу самог поступка у контексту кривичног дела силовања односе се на специфичности односа полиције, тужилаштва и судова према самим оштећенима. Тако је ајтем 22 обухватио изјаву „Поступање службених лица при полицији, тужилаштву и судовима неретко води секундарној виктимизацији оштећених у контексту кривичних дела силовања“.

Анализа добијених резултата на предметном ајтему упућује на приличну сагласност испитаника. Тако практично све три подгрупе исказују ставове који се

утврђују у распону средње вредности од 1,1 до 1,4. Добијени скорови отуда јасно сведоче да испитаници нису сагласни са тврдњом да поступаће при наведеним инстанцама додатно виктимизира жртве сексуалног насиља.

Усмеравајући се на процесне аспекте и заштиту оштећених наредни ајтем садржао је изјаву *„Потребан је виши ниво специјализације службених лица при полицији, тужилаштву и судовима, него што је актуелни, а када су у питању поступања у предметима који се тичу кривичног дела силовања“*.

Парцијалним прегледом добијених резултата према подгрупама, запажа се да је најнижи ниво слагања утврђен у групи полицијских службеника, а који нису препознавали актуелну потребу за даљим подизањем нивоа специјализације у стручним поступањима. Тако је на датом подузорку утврђена средња вредност од свега 1,2. При томе 82,5% (n=33) испитаника није било сагласно са предметном тврдњом, 7,5% (n=3) није било опредељено, док је само 10% (n=4) исказало слагање са датом изјавом.

Када су у питању пак запослени у судовима и тужилаштву забележена је статистички сигнификантна разлика ставова и то на нивоу средње вредности од 2,52. Ово се при томе објашњава чињеницом да је 62,5% (n=25) датог подузорка дало изјаве слагања, 27,5% (n=11) није било опредељено, док је свега 10% (n=4) било става да додатна специјализација није потребна.

Тек највиши ниво слагања са предметном тврдњом изнет је у групи правника који су ангажовани у приватној пракси и то на нивоу од чак 95% (n=38) испитаника. У истој равни анализе утврђен је једнак удео од 2,5% (n=1) испитаника који нису били опредељени и испитаника који се нису слагали са изнетим.

Табела 35. Поређење ставова на изјави 23 *„Потребан је виши ниво специјализације службених лица при полицији, тужилаштву и судовима, него што је актуелни, а када су у питању поступања у предметима који се тичу кривичног дела силовања“*.

Испитаници	n	Средњ.вредност	Стд.девијација
Правници у судовима и тужилаштву	40	2,52	.100
Правници у приватној пракси	40	2,92	.421
Полицијски службеници	40	1,2	.341
УКУПНО	120	2,21	.287

Наредни ајтем обухваћен овим истраживањем садржао је изјаву *„Превенција кривичних дела против полних слобода поред измене кривичног законодавства мора*

укључити и унапређења рада социјалних, здравствених, образовних служби и невладиног сектора“.

Очекивано, резултати добијени на последњој изјави упућују на висок ниво консензуса испитаника, а који су сагласни у ставу да кривично право није једини и довољни оквир заштите. О овоме коначно сведочи и утврђена средња вредност од 2,88.

Претпоследњи ајтем такође је обухватио сегмент ставова који се тичу шире превентивних стратегија. Тако је формулисана изјава *„Програми превенције сексуалног насиља требају да буду обавезни саставни део рада у основним и средњим школама“.*

Анализом добијених резултата и у овом сегменту приметан је значајан консензус ставова. Према се могло очекивати да ће полицијски службеници бити нешто несензитивнији према овој врсти активности, практично целокупни узорак испитаника исказао је став сходно коме школски курикулуми треба да укључе делове прилагођених превентивних активности. Коначно, нивоу слагања са предметном тврдњом сведочи и утврђена средња вредност од 2,91.

Напоследку, последњи ајтем обухваћен овим истраживањем садржао је изјаву *„Лица осуђена на затворске казне због учињених кривичних дела против полних слобода морала би бити укључена у специјализоване и ефективне програме третмана“.* Наведени ајтем дизајниран је с обзиром на пенолошка, односно форензичка сазнања која данас нуде више десетина различитих програма намењених практично свим категоријама сексуалних преступника.

Тек анализом добијених резултата поново се запажа да су практично све три групе испитаника биле високо сагласне у погледу потреба стручног психолошког и психијатријског третмана током издржавања казне. О овоме у коначном сведочи и висока средња вредност од 2,99.

6. Приказ карактеристика лица осуђених за кривично дело силовања

Квалитативна анализа карактеристика лица осуђених за кривично дело силовања начињена је по моделу студије случаја и обухватила је укупно четири лица која су се по предметном основу налазила на издржавању казне затвора у Казнено-поправном заводу у Сремској Митровици и Пожаревцу. Сва лица која су обухваћена истраживањем учинила су кривична дела на штету пунолетних лица, док је више лица која су извршила кривична дела силовања на штету детета одбило сарадњу. Поред

података који су садржани у званичној евиденцији, прикупљени су подаци кроз семиструктурирани интервју са осуђеним лицима, као и са професионалцима засполеним у Служби за третман. Сви подаци орјентисани су око карактеристика породице порекла, раних развојних особености, особености адолесценције и каснијег живота. Поред наведеног анализирани су карактеристике образовног и радног статуса, злоупотребе ПАС, ранијих поремећаја понашања, као и поремећаја сексуалног понашања. У истом контексту анализа је обухватила и елементе опсервиране од стране васпитача, а у контексту понашања током издржавања казне, идентификованог односа према кривичном делу, учешћа у програму третмана, те предикције будућег понашања на слободи.

Са циљем потпунијег прикупљања података, сви интервјуи вођени су уз претходне консултације са психологом и специјалним педагогом ангажованим у заводу за извршење кривичних санкција.

Случај 1. М.Н. Кривично дело силовања чл 178. став 1 КЗ.

М.Н. је рођен 1975. године у Београду. Осуђен за кривично дело силовања из члана 178. став 1. Кривичног законика, на казну затвора у трајању од 4 (четири) године. Завршио је основну школу и започео столарски занат. Неожењен, регулисао служење војног рока. Раније неосуђиван. Као малолетник санкционисан васпитном мером укора.

У погледу породичне анамнезе наводи да је одрастао са мајком и сестром, док је отац повремено био присутан. Отац је био радно ангажован као возач камиона. Није осуђиван, али је повремено био склон злоупотреби алкохола. Односе између мајке и оца описује као добре, премда се стиче утисак субмисивне улоге мајке. Физичке сукобе између родитеља негира. Такође негира да је био жртва физичког, психичког или сексуалног злостављања од стране родитеља или других лица. За мајку наводи да је повремено пила „нервне“ лекове, мада не зна за шта. Мисли да је имала проблем са спавањем. Психичке проблеме код оца негира. Отац је умро три године пре извршеног кривичног дела, а мајка прима очеву пензију.

Када су у питању развојне особености и детњство, осуђени М.Н. негира ране здравствене проблеме, хоспитализацију, као и ангажовање социјалних служби. Ипак, наводи да је био санкционисан васпитном мером укора, на узрасту од 15 година. Не сећа се на које околности, осим да је у питању несташлук. Негира проблеме у учењу,

премда школски период не описује као нарочито гратификујућ. Вршњачке односе описује као површне, без успостављања потпунијих пријатељстава. Сличан образац односа описује и у периоду адолесценције, те током даљег живота.

Осуђени М.Н. је пре извршења кривичног дела дуже време био незапослен. Повремено је радио на сезонским пословима. Издржавао се од породичне пензије. Признаје да би повремено новац прибављао обијањем викендица, али за наведена кривична дела није кривично процесуиран. Слободно време је проводио у бифеу у Крњачи. Живео је са мајком у кући, док се сестра удала и тренутно живи у Панчеву.

Себе не описује као агресивног. Негира физичке сукобе или друге конфликте са лицима са којима се сусреће. О сексуалном животу даје тек површне информације. Негира девијантне фантазије, као промишљање о сексуално виолентном чину пре него што је извршио силовање. Односе са женама описује минималистички. Не извештава о трајнијој емоционалној или сексуалној хетеросексуалној вези. Већина сексуалних искустава тиче се „конобарица у бифеу“, жена док је радио на терену, те проституки.

У погледу кривичног дела, осуђени признаје извршење. Ипак без детаљније елаборације мотива и начина извршења. Подстицан да слободније говори. Негира да је био под дејством алкохола у моменту извршења. „Попио је само два пива“. Оштећену није познавао пре извршеног кривичног дела. Срео ју је на аутобуској станици. То јутро је ишао „на грађевину да пронађе посао“.

Декларативно изражава кајање, мада без адекватног емоционалног праћења. Када је упитан зашто је извршио кривично дело, не даје објашњење. Своја поступања описује као „једноставно ми дошло. Није ми се чак ни свиђала.“.

Изречену казну осуђени прихвата као неминовност. Не одређује се у односу примерености дужине казне и извршеног кривичног дела. Труди се да током издржавања не мисли о кривичном делу и да се посвети организацији слободног времена и живота у затвору. Жели више да ради и да оствари проширена права. Одбио је учешће у едукативним радионицама, јер сматра да се садржаји обухваћени доступним програмима не односе на њега.

Током издржавања казне нема посете. Пише писма породици, али мајка слабо пише, па не добија пошту. Не требају му проширена права. Волео би да заврши курс са вариоца и да се тиме бави на слободи.

Анализом доступне документације осуђени М.Н. је након боравка у пријемном одељењу, Одлуком управника разврстан у затворено одељење В-1 групу. Одбио је учешће у индивидуалним циљевима третмана. Током издржавања казне понуђено му је

и учешће у сепцијализованом програму третмана намењеном лицима која су осуђена за кривична дела против полних слобода. Отпочео је учешће, али је одустао након другог сусрета. Сагласан је само са радним ангажовањем као постављеним циљем третмана.

Применом Упитника за процену ризика за лица осуђена на казну затвора вишу од три године утврђен је висок степен ризика. Исти је идентификован у доњим паритицијама, а на нивоу од 85 бодова. Као нарочито акцентоване области јесу начин извршења кривичног дела и социоекономски статус осуђеног. Такође је наглашена склоност злоупотреби алкохола, те последично инцидентно понашање.

У налазу психолога током опсервације у Пријемном одељењу запажа се да је осуђени снижених интелектуелних капацитета, као и дефицијентних социјалних вештина. Тешко успоставља односе. Нема објективну слику о озбиљности почињеног кривичног дела, као ни реалистичну слику затвора као установе у којој се спроводи програм преваспитања.

Током издржавања казне није испољио проблеме у понашању. Адаптирао се на пеналне услове, без дисциплинских испада. Незаинтересован за програм поступања. Односе са другим осуђеним лицима описује као неконфликтне. Није забринут за личну безбедност.

Према истом извештају кривично дело је починио под дејством алкохола, у раним јутарњим часовима. Од стране психолога, инкрминисано понашање схваћено је као импулсивно понашање условљено фрустрацијама од претходног дана, када му послодавац није исплатио зарађене дневнице. Сам чин силовања није планирао. Однос према жртви деперсонализован, без узимања у обзир страха и трауме коју је оштећена доживела. Само силовање схваћено је као изражавање беса на животне околности и фрустрације.

У погледу третмана осуђени током две године издржавања казне није начинио озбиљнији помак. Не пије психијатријску терапију, одбија психолошко саветовање уз образложење да му није потребно. Стиче се утисак да структурирани живот у затвору прија осуђеном, а у смислу постављања јасних граница, очекивања, те модела понашања по принципу награде и казне.

Постпеналне пројекције осуђеног су минималне и нереалистичне. Како према оперативним сазнањима у самом заводу повремено злоупотребљава алкохол, пијући „Брион“, наведени проблем поставља се индикативним и након издржане казне. У том смислу предикција будућег понашања мора узети у обзир чињеницу да је осуђени ниског социоекономског статуса, без адекватног образовања, те склон злоупотреби

ПАС. Премда психолошки није оптрећен девијантним сексуалним руминацијама, сексуални рецидив се не може искључити. У том смислу ново кривично дело могло би се схватити у једнаком обрасцу стресогене декомпензације. Односно могло би се схватити као инструментални модел у коме ће лице поново доћи на издржавање казне, а у оквир који је познат, сигуран и структуриран.

Случај 2. Л.М. Кривично дело силовања чл 178. став 3 КЗ.

Л.М. је рођен 1980. године у Новом Саду. Осуђен за више кривичних дела силовања из члана 178. став 1. и 178 став 3. Кривичног законика, на казну затвора у трајању од 9 (девет) године. Завршио је основну школу. Нежењен, није регулисао служење војног рока. Раније осуђиван више пута укључујући имовинска кривична дела, као и кривично дела против полне слободе. Као малолетник санкционисан више пута васпитним мерама. Изречена му мера боравка у Васпитно-поправном дому у Крушевцу.

У погледу породичне анамнезе наводи да је одрастао по хранитељским породицама и установама социјалне заштите. Отац је издржавао казну због кривичног дела убиства, а по истеку казне је врло брзо убијен. Мајка га је напустила отишавши у Немачку, где је засновала нову породицу. О оцу не зна практично ништа, а мајку је видео на издржавању казне након двадесет и пет година. Негира да је био жртва физичког, психичког или сексуалног злостављања од стране родитеља или других лица.

Када су у питању развојне особености и детњство, осуђени Л.М негира ране здравствене проблеме и случајеве хоспитализације. Ипак, наводи да се више пута као малолетник самоповређивао, те да је имао покушаје самоубиства због чега је психијатријски лечен.

О школовању даје минималне информације. Приликом интервјуа вербално флуентан, са реченичним конструкцијама које одају утисак вишег образовног нивоа. Интелигентан и манипулативан. Склон повременим ласцивним коментарима на рачун жена.

Извештавање о вршњачким односима минимално. Не прича о пријатељствима, као ни трајнијим емоционалним или сексуалним везама. Осуђени Л.М. је пре извршења кривичног дела дуже време био незапослен. Повремено је радио на сезонским пословима. Не воли и не жели да ради.

Током актуелног издржавања казне, као и ранијих извршења испољио дисциплинске проблеме. Ово се најпре одражава кроз физичке сукобе са другим лицима, те самоповређивање. О размери самоповређивања које често има уцењивачки карактер и инструментално усмерење сведочи догађај када је у жељи да буде пребачен у други павиљон разрезао сопствени абдомен, те држећи утробу у рукама позвао командире да га пребаце.

О сексуалном животу даје тек парцијалне информације. Према извештавању запослених у заводу тежи да успостави ексклузивне односе са запосленима женског пола у Служби за третман.

Када се ради о почињеним кривичним делима против сексуалних слобода, према доступним подацима ради се о дванаест дела силовања, од којих су неколико у покушају. Све жртве су описане као младе, атрактивне девојке у раним двадесетим годинама. Само једна жртва је средњих година. Модус операнди осуђеног укључивао је различита места у раним јутарњим часовима, а када је сачекивао оштећене из повратка из ноћног провода.

У погледу мотива извршења осуђени изражава да су оштећене „и онако ишле у град како би нашле јебача“, „ ја сам им само учинио услугу“. Кривично дело је извршавао уз примену силе, а што је у више случајева за последицу имало тешко телесно повређивање жртве. Само извршење праћено је високом дозом беа, погрдних коментара и понижавања жртве. Приликом извршења осуђени није био алкохолисан.

Након претходне издржане казне, такође по основу кривичног дела силовања, осуђени је провео три месеца на слободи пре него што је починио серију нових кривичних дела.

Боравак у затвору осуђени не перципира као казну. Ниво призионизације код осуђеног је нарочито висок, те се живот у затвору опажа као уобичајени сетинг. Слободно време проводи неорганизовано. Склон је агресивним, психопатским испадима. Тако његов васпитач извештава да је осуђени дуже време у кругу затвора бринуо о мачки, којој је посвећивао нарочиту пажњу. Ипак, из непознатих разлога исту мачку је убио, полозивши јој врат.

Анализом доступне документације осуђени Л.М. је након боравка у пријемном одељењу, Одлуком управника разврстан у затворено одељење В-2 групу. Више пута је започињао учешће у индивидуалним циљевима третмана, али је одустајао.

Применом Упитника за процену ризика за лица осуђена на казну затвора више од три године утврђен је висок степен ризика. Исти је идентификован на нивоу од 107 бодова.

У налазу психолога током опсервације у Пријемном одељењу запажа се да је осуђени просечних интелектуелних капацитета, као и развијених социјалних вештина. Према не успоставља трајније односе, у осуђеничком колективу није виктимизиран, нити има нарочитих проблема. Однос са службеним лицима коректан, према манипулативан. Више пута је дисциплински санкционисан, уз одређивање посебне мере смештаја под појачани надзор.

Водећи се опсервацијом психолога, ради се о психопатској структури личности. Осуђени је читав живот био у различитим институцијама, где је вероватно био и жртва злостављања од стране вршњака. Не изражава кајање у односу на почињена кривична дела, нити узима у обзир настале последице.

У погледу третмана осуђени током издржавања казне није начинио озбиљнији помак. Без постепених пројекција. Начињена корекција ставова и прихватање личне одговорности минорно. Узимајући у обзир све наведено, специјални рецидив се поставља практично извесним.

Случај 3. М.К. Кривично дело силовања чл 178. став 3 КЗ.

М.К. је рођен 1969. године у Сремској Митровици. Осуђен за кривично дело силовања из члана 178 став 3. Кривичног законика, на казну затвора у трајању од 5 (пет) година. Завршио је основну школу. Из средње школе је избачен након три месеца. Нежењен, није регулисао служење војног рока. Раније осуђиван више пута укључујући имовинска кривична дела, као и кривично дело силовања на казну затвора у трајању од две године. Осуђени наводи да кривична дела имовинске природе није почињено већ је прихватио кривицу на себе, те је изржавао казну у замену за новчану накнаду. Као малолетник није санкционисан васпитним мерама.

У погледу породичне анамнезе осуђени потиче из врло угледне и економски имућне породице. Чланови породице запослени у школству и социјалној заштити. Не прича много о односу са мајком и оцем, али наводи да има сестру о којој нарочито брине и са којом има веома близак однос. Негира да је био жртва физичког, психичког или сексуалног злостављања од стране родитеља или других лица.

Када су у питању развојне особености и детњство, осуђени М.К негира ране здравствене проблеме и случајеве хоспитализације. Као специфичност детињства, која је касније постала образац односа и у адолесценцији јесу чести физички сукоби. Приликом туча умео је да користи и цигле и друге предмете који би могли тешко повредити друго лице.

Премда је прекинуо школовање има развијене радне навике. Обрађивао земљу. Има тракторе, прикључне машине. Бавио се трговином. Економски солидног статуса.

Успоставља лако односе, занимљив, шаљив, манипулативан. У погледу ранијих емоционалних и сексуалних веза, наводи да је дуже време имао девојку. Ипак, када је после неколико година девојка покушала да оконча везу осуђени ју је истукао, користивши том приликом „боксер“, а услед чега је задобила трајне ожиљке на лицу. Релације са мушкарцима описује као задовољавајуће, премда нема неких потпунијих пријатељстава. Социјално је ангажован. Воли изласке, свирао у бенду гитару.

Када је у питању прво кривично дело, осуђени негира извршење. Истиче да се ради о девојци са којом је био у емотивној вези. Из кривичне пресуде сама природа односа нешто је другачије описана, а понашање осуђеног је дефинисано као прогањање.

Однос са жртвом описује уз иницијално уважавање њене личности. Ипак, када се осетио изиграним и одбијеним, извршио је кривично дело уз значајну примену физичке силе. Силовање је отуда израз освете због њене „неискрености“.

Када је у питању кривично дело због које је актуелно издржавао казну, исто је извршено на штету конобарице, коју је и раније познавао. Дуже време јој се удварао, частио пићем, штитио на послу. Силовање је извршено у колима у раним јутарњим часовима, а када је понудио оштећену да је одвезе кући, на шта је она и пристала. Ипак, када је одбила сексуални однос, осуђени је то доживео као „фолирање“, због чега ју је претукао и силовао.

Током актуелног издржавања казне, као и ранијих извршења осуђени није испољио дисциплинске проблеме. Успоставио сарадњу са службеним лицима, уз активно учешће у програму поступања.

Боравак у затвору осуђени доживљава као неправду. Премда не негира да је жртве претукао, испољена понашања не доживљава као силовање. Сматра да су оштећене криве за оно што се десило.

Анализом доступне документације осуђени М.К. је након боравка у пријемном одељењу, Одлуком управника разврстан у затворено одељење В-1 групу. Применом

Упитника за процену ризика за лица осуђена на казну затвора вишу од три године утврђен је висок степен ризика. Исти је идентификован на нивоу од 90 бодова.

У налазу психолога током опсервације у Пријемном одељењу запажа се да је осуђени очуваних интелектуелних капацитета, као и развијених социјалних вештина. У осуђеничком колективу није виктимизиран, нити има нарочитих проблема. Однос са службеним лицима коректан. Није дисциплински санкционисан.

Водећи се опсервацијом психолога, ради се о психопатској структури личности, ниске фрустрационе толеранције. Одбијање жена око којих се труди доживљава као издају која захтева казну. Осуђени силовање не доживљава као сексуални чин, већ израз понижења и одмазде. Агресивно понашање није ограничено само на сексуално понашање нити је родно одређено. Не изражава кајање у односу на почињена кривична дела, нити узима у обзир настале последице.

У погледу третмана осуђени током издржавања казне није начинио озбиљнији помак. Премда постепеналне планове организује око радног ангажовања и породице, импулсивни модел агресивног обрасца односа чини се непромењеним. Управо у том смислу, оцена ризик специјалног рецидива поставља се у вези са ситуационим контекстом и успостављањем ефективне контроле импулса.

Случај 4. Н.К. Кривично дело силовања чл 178. став 1 КЗ.

Н.К. је рођен 1989. године у Шапцу. Осуђен за кривично дело силовања из члана 178 став 1. Кривичног законика, на казну затвора у трајању од 5 (пет) година. Нема завршену основну школу. Неожећен. Раније осуђиван више пута укључујући имовинска кривична дела, као и кривично дело силовања. За претходно кривично дело осуђена на казну затвора у трајању од три године. Као малолетник није санкционисан васпитним мерама.

У погледу породичне анамнезе осуђени потиче непотпуне породице, где је живео само са мајком. Оца није упознао. Мајка се бавила обрадом мање парцеле земље, те је ишла у наднице. Односе не описује као проблематичне. Социоекономски статус осуђеног је доста низак. Кућа нема мокри чвор, а струју су „повремено крали од комшије“.

Када су у питању развојне особености и детњство, осуђени Н.К негира ране здравствене проблеме и случајеве хоспитализације. Приметно је нижих интелектуалних потенцијала, а што се види и увидом у налазе психолога. Склон је

злоупотреби алкохола, мада се никада није лечио од алкохолизма. Није се самоповређивао нити покушавао самоубиство.

Односе са другим лицима описује као непроблематичне. Избегава одговор на питање да ли је имао емотивне или сексуалне односе повремене или трајније природе. Са испитивачем успоставља површан однос, уз минимално изештавање. Делује уплашено. Наводи да га на блоку зову „друкарром“, те се плаши ако дуже остане у канцеларији васпитача да друга осуђена лица не помисле да је нешто „друкао“.

Осуђени је специјални повратник. Претходну казну је издржавао такође за кривично дело силовања. Као жртве бира старице које су у моменут извршења кривичног дела имале око седамдесет година. Након прве казне на слободи је био око годину дана, када је поновио истоветно кривично дело.

Сам начин извршења укључује злоупотребу алкохола. Жртве је раније познавао, те је у забаченим деловима села, у касним ноћним сатима одлазио код старица, где их је силовао. Приликом извршења није било значајнијег физичког повређивања жртве, нити другог израженијег облика насиља.

Осуђени признаје да је извршио кривично дело, али не извештава о мотивима који су довели до истог. Према опажању психолога у питању је лице на граници лаке менталне ретардације, које дезинхибирано дејством алкохола опортунистички прилази извршењу кривичног дела. Нема жељу ни идеју да чини насиље, већ тражи непосредну сексуални гратификацију.

Током актуелног издржавања казне, као и ранијих извршења осуђени није испољио значајније дисциплинске проблеме. Успоставио сарадњу са службеним лицима, уз активно учешће у програму поступања. Ипак, више пута је виктимизиран од стране других осуђених лица. Због тога је премештан у павиљоне где му се може обезбедити виши ниво безбедности, те ангажован на пословима који гарантују физички ближе присуство припадника службе за обезбеђење.

Осуђени ни конфликтан, нити злоупотребљава терапију. Ипак, поновољено је прибегавао пракси увођења „Делфина“ у пенис. Премда осуђени нема брачне посете, а што имплицира да током издржавања казне није имао хетеросексуалне односе, више пута је вршио инцизију пениса, те поткожно постављао различите уметке. Оваква пракса, у пеналним условима је позната под горе поменутиим именом „делфин“, а служи повећању сексуалног задовољства.

Осуђени негира хомосексуалне односе са другим осуђеним лицима, премда нека оперативна сазнања упућују да је ступао у рентне сексуалне односе, а пре свега како би обезбедио цигарете.

Анализом доступне документације осуђени Н.К. је након боравка у пријемном одељењу, Одлуком управника разврстан у затворено одељење В-1 групу. Применом Упитника за процену ризика за лица осуђена на казну затвора вишу од три године утврђен је висок степен ризика. Исти је идентификован на нивоу од 93 бодова.

У налазу психолога током опсервације у Пријемном одељењу запажа се да је осуђени нижих интелектуелних капацитета, као и развијених социјалних вештина. У осуђеничком колективу стигматизован, а пре свега због сазнања других осуђених да је „силовао бабе“.

У погледу третмана осуђени током издржавања казне није начинио озбиљнији помак. Премда постепеналне планове организује око радног ангажовања, нема потпунијег увида у озбиљност почињених кривичних дела. Такође не узима у обзир трауму и последице које су остављене на жртву. С обзиром на све горе поменуте лимите, по истеку актеулне казне, без адекватне супервезије, не може се искључити специјални рецидив.

7. Провера хипотеза

Сумирајући добијене резултате извршено је тестирање постављених хипотеза овог истраживања, како у односу на генералну, тако и у односу на посебне хипотезе. Наведена провера вршена је критичком анализом горе представљених резултата, те квалитативном анализом садржаја прикупљених приликом интервјуа који је обављен са испитаницима.

-Генерална хипотеза

Када је у питању генерална хипотеза сходно којој кривична дела против полних слобода представљају континуиран и значајан друштвени проблем и феномен са којим се морамо континуирано бавити на свеобухватан начин у циљу правовремене и адекватне заштите свих грађана, а нарочито малолетних лица, иста је свакако потврђена. Наведени ниво потврде остварен је како у контексту учесталости ове врсте

кривичних дела, феноменолошких карактеристика, тако и на основу исказаних ставова испитаника.

Анализирајући утврђене резултате чињеница је да се у Републици Србији сваке године изврши више стотина кривичних дела против полних слобода. При томе прецизно утврђивање овог броја није у потпуности могуће, а с озбиром на постојања високе тамне бројке непријављених случајева, као и значајне разлике у броју пријављених починилаца и правоснажно осуђених.

Подаци који су приказани у овом докторском раду јасно корелирају са закључцима других аутора, било да се ради о националном или међународном контексту^{412,413}. Водећи се претпоставком да је број пријављених случајева најприближнији стварном броју извршених кривичних дела, може се закључити да је у Републици Србији током 10 година виктимизирано преко 4400 лица, док је само у 2014. години ова бројка утврђена ја на нивоу до 288.

Премда би даљим тестирањем генералне хипотезе могли доћи и до нешто другачијих закључака добијене резултате морамо критички анализирати. Тако када је у питању кривично дело силовања исто у статистичком смислу чини нешто више од четвртине пријављених кривичних дела против полних слобода. Тек, ово у укупном броју свих извршених кривичних дела не представља значајнији постотак учешћа. Чињеницом да кривична дела против полних слобода представљају мање од 1% укупног броја кривичних дела, јасно је да је силовање у феноменолошком смислу још мање заступљено.

Ипак, мора се имати на уму да оваква општа еквиваленција кривичних дела свакако није могућа. Отуда се поставља јасно неоправданим поредити учесталост рецимо кривичног дела крађе и поменутог кривичног дела силовања. Ово се пре свега истиче с обзиром на природу ових дела, заштитни објект, степен друштвене опасности, те последице које извршење истог оставља.

Да је су кривична дела против полних слобода значајан социолошки, криминолошки и кривично правни проблем може се опазити и кроз друге аспекте. Тако, док се у јавним расправама истиче да је стварни број извршених кривичних дела

---

⁴¹² Horvat, M., Jagetić, V. & Vrečko, I. (2005). *Kretanje broja prijavljenih, optuženih i osuđenih za kazneno delo silovanja uz osvrt na specifičnost djela*, *Kriminologija i socijalna integracija* 13.1 133-139.

⁴¹³ Ристић М. (2013). *Кривично дело силовања у праву Републике Србије*, *Право - теорија и пракса*. 30(10-12):68-80.

силовања три до десет пута виши него број пријављених^{414,415} сурова је реалност да значајна порција пријављених учинилаца прође некажњено. Ово се коначно опажа у односу на презентовану статистику пријава, подигнутих оптужница и осуђујућих пресуда.

Наравно Република Србија није изузетак у овом смислу. Истраживања спроведена у Хрватској која презентују податке из 2002. године сведоче да је тек нешто више од 40% пријављених случајева окончано осуђујућом пресудом⁴¹⁶. Управо у том смислу важност предметног феномена поставља се још већом. Питање на који начин и зашто учиниоци ове врсте кривичних дела остају некажњени отуда се чини приоритетним. Прибављање доказа, форензички алати, поступање полиције и тужиоца, као и објективност судова неки су од елемената секвенцијалног низа у коме очигледно данас неко не испуњава очекиване стандарде.

Не покушавајући да на овом месту идентификујемо жариште проблема, мора се напоменути да су домаћи аутори свакако посветили пажњу овој теми. Бројни радови који се тичу управо горе поменутих елемената^{417,418,419} сведоче да достизање високих стандарда поступања у заштити жртава сексуалног насиља није непознаница.

Да су кривична дела против полних слобода важан проблем може се нотирати из још неколико аспеката. Тако се ваља осврнути на горе представљене податке према којима сваке године бива нотирани одређени број малолетних лица, а у категорији пријављених учинилаца кривичних дела сексуалне природе. И мада исто није нарочито статистички значајно у контексту укупне суме криминалитета, мора се имати на уму да различити аутори упућују на тезу према којој сексуални преступници почињу врло рано са криминалном каријером, чинећи велики број кривичних дела током живота^{420,421}. Управо у том смислу сузбијање и спречавање сексуалног насиља као

⁴¹⁴ Гојковић, В., & Фајгељ, С. (2006). *Факторска структура „Тамне бројке криминала*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања (ИКСИ).

⁴¹⁵ Преузето са <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:543298-Zrtve-od-sramote-kriju-silovanje> приступљено дана 22.03.2016. године

⁴¹⁶ Horvat, M., Jagetić, V. & Vrečko, I. (2005). *Kretanje broja prijavljenih, optuženih i osuđenih za kazneno delo silovanja uz osvrt na specifičnost djela.* "Kriminologija i socijalna integracija 13.1 133-139.

⁴¹⁷ Миљковић, Ј. (2000). *Вештачење ДНК отиска у кривичним поступцима код кривичног деки силовање из члана 103 Кривичног закона Републике Србије.* "Билтен судске праксе Врховног суда Србије, Београд 151-172.

⁴¹⁸ Бојанић, Н., Делкић, И. & Лучић-Ћатић, М. (2008). *Значај увиђаја код доказивања кривичних дјела силовања: теорија и пракса*, Јоурнал оф Цриминал Јустице Иссуес (Криминалистичке теме) 8

⁴¹⁹ Новаковић, М. (2006). *Форензички значај силовања.* "Medicinski Pregled/Medical Review 59

⁴²⁰ Hanson, R. Karl. (2002). *Recidivism and age: Follow-up data from 4,673 sexual offenders.* "Journal of interpersonal violence 17.10 1046-1062.

⁴²¹ Simon, Leonore MJ. (1997). *Myth of Sex Offender Specialization: An Empirical Analysis, The.* "New Eng. J. on Crim. & Civ. Confinement 23 387.

први корак може имати управо рано препознавање предиспонираних младих починитеља. Ово свакако није у равни кривичног права, већ захтева синергетско деловање на нивоу школа или социјалних служби. Тек примена одговарајућег скрининга и превентивних програма не само да ће утицати у смеру заштите потенцијалних жртава, већ и заштите младих који показују овакав девијантни образац сексуалног понашања.

Премда је тешко градирати тежину кривичних дела против сексуалне слободе мора се напоменути да је наведени оквир нарочито важан с обзиром на феноменолошку слику, те нарочиту виктимизираност младих. Дати проблем коначно акцензован је у бројним радовима домаћих аутора^{422,423,424}, упућујући на потребе ширег друштвеног превентивног деловања.

Поред феноменолошког тумачења добијених резултата потврда наведене хипотезе остварена је и кроз анализу ставова испитаника који се тичу перцепције самог феномена сексуалног насиља. Ово се запажа на више ајтема при чему се ниво слагања са тврдњом да силовање представља важан социолошки, криминолошки и кривичноправни проблем утврђује на нивоу од 2,95.

Да су добијени резултати у складу са налазима других аутора сведочи и компарација ставова који се тичу перцепције насиља у породици⁴²⁵ и сексуалног насиља над децом⁴²⁶. Ово је свакако разумљиво с обзиром на медијску пажњу коју добијају тешки случајеви сексуалног насиља над најмлађима. Случајеви бруталних силовања и убистава у Србији последњих година јасно су отуда утицали и на ставове испитаника⁴²⁷

Ипак, док ставови испитаника у овој докторској дисертацији упућују на потребу потпунијег посвећивања пажње насиљу над децом, нешто другачији ставови се опажају у контексту насиља над старима. Ово се запажа с обзиром на неодређен став

⁴²² Petković, N., Đorđević, M. & Balos, V. (2010). *Public attitudes toward child sexual abuse in Serbia*. Темида 13.4 61-82.

⁴²³ Тањевић, Н. (2010). *Кривичноправна заштита деце жртава сексуалног насиља у Србији*. "Темида 13 17-36.

⁴²⁴ Ханак, Н. (2013). *Епидемиолошко истраживање насиља над децом у породици у Србији*. "Темида 16.2 (2013).

⁴²⁵ Радић, Г. (2015). *Поступци заштите од насиља у породици*, Нови Сад, Правни факултет за привреду и правосуђе, 292.

⁴²⁶ Петковић, Н., М. Борђевић & В. Балос. (2010). *Анализа ставова јавности у Србији према феномену сексуалне злоупотребе деце*. "Темида 13 61-82.

⁴²⁷ АЛО-08.08.2014.године Драган Ђурић који је убио Тијану Јурић (15) у свом исказу у полицији признао је, да је девојчицу силовао па задавио дуксерicom коју је те кобне вечери носила да врати другу. Преузето са <http://arhiva.alo.rs/vesti/hronika/monstrum-priznao-silovao-sam-tijanu-pa-sam-je-duksericom-zadavio/63631> приступљено дана 21.02.2015.године.

испитаника који нису сигурни да ли се теми сексуалног насиља над старима посвећује довољно пажње у јавним расправама.

Водећи се претходним треба имати на уму да насиље над старима представља врло актуелну криминолошку тему⁴²⁸. Коначно, преглед полицијских извештаја и штампаних медија у Србији последњих година сведочи о врло тешким случајевима сексуалног насиља над старима^{429,430}. Управо у том смислу треба имати на уму да се овај феноменолошки сегмент, премда не значајан у погледу учесталости, никако не сме запоставити.

Хипотеза 1

Прва посебна хипотеза формулисана је кроз претпоставаку да се учесталост извршења кривичних дела против полних слобода одржава константном. Тако је на основу добијених података ова теза делимично оповргнута, уз значајне методолошке резерве.

Наиме, водећи се ранијим напоменама о високој тамној бројки кривичних дела сексуалне природе⁴³¹, тешко је одредити се у погледу стварне учесталости извршења ове врсте кривичних дела. Надаље, анализирајући ставове испитаника у судовима, тужилаштву, полицији, односно приватној адвокатској пракси приметан је став да су званични статистички показатељи нижи у односу на стварну учесталост ове врсте насиља.

При томе, сложеност потврде предметне хипотезе запажа се кроз још најмање два момента. Тако анализирајући ставове на изјави 2 испитаници дају генерално неодређене ставове, са благом валенцом слагања у погледу тврдње да жене у Србији неретко лажно пријављују мушкарце за силовање. Да наведено не може да се тумачи

⁴²⁸ Barnett, O. & Miller-Perrin, C. & Perrin, T. (2005). *Family Violence Across the Lifespan: An Introduction*. Sage Publications, Inc.

⁴²⁹ БЛИЦ -09.06.2016.год. Р. Т. (21) из околине Крагујевца ухапшен је због сумње да је силовао глувонему жену стару шездесет година. Полиција расветлила злочин уз помоћ тумача знаковног језика, а Р. Т. (21) признао да је сексуално злостављао познаницу из истог села Преузето са <http://www.kurir.rs/crna-hronika/stravicno-mladic-21-napao-i-silovao-gluvonemu-staricu-clanak-2300319> приступљено дана 21.06.2016.године.

⁴³⁰ ТЕЛЕГРАФ 19.01.2016- Живадин Живановић (21) [осуђен](http://www.telegraf.rs/vesti/1955306-monstrum-tukao-izujedao-i-silovao-staricu-izrecena-presuda-zivadinu-zrtva-i-selo-strahuju-od-povratka-manijaka) је на три године затвора јер је 1. новембра 2014. године претукао и [силовао](http://www.telegraf.rs/vesti/1955306-monstrum-tukao-izujedao-i-silovao-staricu-izrecena-presuda-zivadinu-zrtva-i-selo-strahuju-od-povratka-manijaka) Десанку И (76) из суседног [Лозовика](http://www.telegraf.rs/vesti/1955306-monstrum-tukao-izujedao-i-silovao-staricu-izrecena-presuda-zivadinu-zrtva-i-selo-strahuju-od-povratka-manijaka). Тужилаштво је најавило жалбу на пресуду, а Десанкина ћерка каже да њена мајка још живи у страху од манијака. Преузето са <http://www.telegraf.rs/vesti/1955306-monstrum-tukao-izujedao-i-silovao-staricu-izrecena-presuda-zivadinu-zrtva-i-selo-strahuju-od-povratka-manijaka> дана 21.03.2016. године.

⁴³¹ Павловић, З. (2013). *Сексуална злоупотреба деце – криминолошки и кривичноправни аспекти*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе

само у контексту родне несензитивности и патријархалног притиска мушкараца који додатно оптужују жене, може се закључити и из других извора^{432,433}. Наиме, пратећи извештаје штампаних медија и интервјуе званичника јасно су приметне изјаве које се тичу лажног пријављивања. Према ово вероватно није статистички значајније, свакако се поставља као ометајући чинилац у контексту стварног утврђивања динамике кретања ове врсте кривичних дела⁴³⁴.

Надаље, пратећи доступне статистичке изворе мора се напоменути раније изнета чињеница разлике у броју пријављених починилаца, подигнутих оптужница и правоснажних пресуда. У том смислу највалиднији феноменолошки увид кроз временску димензију могао би се добити паралелним сагледавањем у сва три сегмента.

Ипак, овим се не завршавају сви опажени проблеми. Ово се пре свега истиче с обзиром на постојање извесних разлика у евиденцији Републичког завода за статистику и Министарства унутрашњих послова Републике Србије, а које јасно опет лимитирају прецизност закључака. Раније поменуте методолошке разлике отуда јасно постављају императив усклађивања статистичких приступа и сагледавања целовите и јасније слике.

Изузимајући све горе наведено, прва посебна хипотеза није потврђена. Наиме, у пратећи број пријављених кривичних дела током периода праћења од десет година приметно је да се у последњем кварталу наведени број значајније смањује. Ово се запажа с обзиром на редукцију кривичних дела против полних слобода на нивоу од приближно 50%, а посматрано у односу на прву годину праћења.

Слично запажање поставља се и у односу на извршење кривичног дела силовања. Ово је нарочито изражено приликом поређења података који се односе на 2009.годину (177 пријављених случајева) и 2014.годину (60 пријављених случајева).

Ипак, када се начини само парцијални осврт на број осуђених лица по основу извршеног кривичног дела силовања, може се потврдити горе експлицирана хипотеза. Наиме, ако би се водили ставом да само правоснажно осуђена лица заправо јесу

⁴³² Kanin, E. J. (1994). *False rape allegations*. Archives of sexual behavior 23.1 81-92.

⁴³³ Fanton, L. et al. (1999). *False rape: a case report*. The American journal of forensic medicine and pathology 20.4 374-377.

⁴³⁴ 24sata-24.03.2015.- Силоватељи су једна од највећих опасности за даме, па је због тога невероватан полицијски податак да остављене девојке и партнерке, које желе да напакосте бившем момку често лажно пријављују да су силоване. У полицији кажу да се инсцениране оптужбе за једно од најтежих кривичних дела брзо докажу на обавезном лекарском прегледу. Понекад истражни органи, тек после више времена, открију да је реч о измишљотини. Преузето са <http://www.24sata.rs/strasno-prijavljuju-lazna-silovanja-iz-osvete/7394>

извршиоци кривичних дела, уз мање осцилације, број ових кривичних дела поставља се практично константним.

Наравно, овакав закључак има и извесне пропратне методолошке коментаре. Тако ако би се водили резултатима ставова испитаника, а нарочито правника у приватној пракси и полицијских службеника, могло би се закључити да кривични поступци против починитеља сексуалних деликата предуго трају. Исто се може извести и анализом резултата пројекта „Мапирање услуга подршке за жене и девојнице које су преживеле насиље у Југоисточној Европи“, а који упућују да поступци у случајевима силовања трају између две и четири године⁴³⁵. Сумарно, прихватајући тромост поступања правосуђа, број осуђених лица, по датом основу представља пре одраз бирократске не/ефикасности судова, него валидни феноменолошки показатељ.

Анализирајући наведени контекст не намеће се нарочито очигледан разлог представљеног смањења учесталости ове врсте кривичних дела. Наиме, узимајући у обзир законски контекст, стандарде рада полиције и других релевантних служби тешко се може запазити преодминантни узрочни чинилац у овом смислу.

Тек разумевање наведеног оквира може имати два могућа правца. Тако на једној страни можемо узети у обзир да је медијска пажња која се последњих година посвећује датом проблему остварила извесни протективни ефекат. Освешћеност потенцијалних жртава у погледу постојећих ризика виктимизације могла је отуда утицати у превентивном контексту. На другој страни наглашавање негативног друштвеног одговора и сведочанство о кажњавању учинилаца могло је такође утицати у смеру обесхрабтивања или одвраћања лица који показују наведене девијантне обрасце сексуалног понашања.

Наравно, овоме се може поставити и нешто другачија перспектива. Наиме, водећи се клиничким сазнањима и искуствима из праксе, лица која врше кривична дела против полних слобода, а нарочито силовања представљају индивидуе са лошим социјалним вештинама, ниском фрустрационом толеранцијом и инсуфицијентном контролом импулса⁴³⁶. У том смислу тешко је за поверовати да су горе наведени елементи друштвеног реаговања заиста утицали инхибиторно на исте.

И док је медијско презентовање случајева свакако утицало у смеру осветљавања проблема сексуалног насиља стиче се утисак да је утицај медија данас имао и

---

⁴³⁵ Преузето са <http://www.dnevnik.rs/drustvo/sudski-procesi-za-silovanje-predugo-traju> приступљено дана 30.07.2016.године.

⁴³⁶ Kron, L. (1996). *MMPI profiles of sexual delinquents*. International Journal of Psychology . Vol. 31. No. 3-4. 27 Church RD, Hove, East Sussex, England BN3 2FA: Psychology press.

негативне последице. Наиме, доступност информација и сензационалистички карактер извештавања штампаних и телевизијских медија могао је имати и ефекат додатне стигматизације жртава⁴³⁷. Тек могућност да жртве буду изложене јавности, чињеница да осећање срамоте више није само индивидуално, већ је доступно свима на увид, могло је утицати у смеру одвраћања жртава да пријаве случајеве сексуалног насиља. Управо у том контексту горе истакнута редукција не мора значити и стварну потврду ефикасности превентивних напора.

Хипотеза 2

Друга посебна хипотеза односила се на перцепцију казнене политике судова у поступцима који се тичу кривичних дела против полних слобода. Тако је формулисана претпоставка да судови у датим поступцима изричу казне које су ограничене на доње партиције законом запрећених казни. Наведено је при томе формулисано пре свега с обзиром на запажања контекста јавних расправа у којима се инсистира на строжој казненој политици и преблагом ставу судова^{438,439}.

Приликом провере предметне хипотезе морају се ипак истаћи извесна ограничења у закључивању. Наиме, доступни подаци структурирани су на такав начин да је немогуће утврдити по ком основу су изричане конкретне кривичне санкције. Тек укрштањем података који се тичу конкретног члана и става Кривичног законика, могуће би било дати прецизније закључке. Ово се посебно истиче у контексту шире оцене казнене политике према учиниоцима кривичних дела против полних слобода с обзиром да поједина кривична дела имају и доста ниске запрећене казне које су у законском минимуму мање од годину дана, односно мање од шест месеци.

Покушај решења претходног ограничења могао би се донекле решити прегледом извршених кривичних дела, а према облицима извршења што је делимично начињено у претходним сегментима рада. Ипак, треба имати на уму да подаци који су претходно презентовани о феноменолошким облицима не представљају увек исте предмете који се односе на изречене кривичне санкције. Ово се напомиње с обзиром на

---

⁴³⁷ Преузето са <http://rs.ejo-online.eu/etika-i-kvalitet/nasilje-u-sluzbi-senzacionalizma> приступљено дана 21.02.2016.године

⁴³⁸ Преузето са <http://www.blic.rs/vesti/hronika/prava-kazna-za-silovatelje-hemijska-kastracija/fe24qb6> приступљено дана 21.02.2016.године

⁴³⁹ Преузето са <http://www.politika.rs/scc/clanak/107238/Hronika/Stroze-kazne-za-silovatelje> приступљено дана 21.02.2016.године

чињеницу да кривични поступци неретко трају дуже од годину дана, а због чега би овакво поређење захтевало нешто другачију методологију и уподобљавање.

Ипак, ако се узму у обзир раније истакнути подаци, а који, када је у питању кривично дело силовања, сведоче о томе да је највећи број кривичних дела извршен или покушан у основном облику, онда би се могле извући и неке претпоставке казнене политике. Наиме, посматрано у 2014. години, од 70 изречених затворских казни, а за извршено кривично дело силовања чак 26 (37,1%) било је у трајању краћем од 3 године, а што је законом запређени минимум за основи облик извршења овог кривичног дела. Премда наведени удео казни које су испод законског минимума осцилира током периода праћења од десет година ваља напоменути да је рецимо током 2008.године исти идентификован на ниову од чак 75%, а што се свакако поставља индикативним.

Тек сумарни преглед добијених резултата који се тичу кривичног дела силовања, а у периоду обухваћеним истраживањем дају још драстичније податке. Наиме, од 670 лица колико је осуђено у датом периоду на казну затвора, чак 540 је било осуђено испод законског минимума од 3 године, а што процентуално изражено чини 80,5%.

Водећи се даљом анализом казнене политике може се запазити и још један аспект. Наиме, пратећи горе изнете податке који се тичу свршених и покушаних кривичних дела силовања, а према облику извршења добија се резултат од 59 случајева који су извршени по члану 178 став 4 КЗ, односно на штету детета или са смртним исходом. При томе у контексту дате инкриминације ваља се подсетити да је законодавац предвидео казну у трајању од најмање 10 година.

Тако ако анализирамо изречене казне затвора у датом периоду од укупног броја (670) свега 31 (4,6%) представља оне случајеве у којима је изречена казна преко 10 година. Надаље, од тог броја свега 3 случаја представљају казне које су изнад 15 година затвора, док је највећа порција од 28 случајева у распону од 10 до петнаест година. Такође, овде треба имати на уму да извесни сегмент наведених казни отпада на извршење кривичног дела силовања из става 3, а где су запређене казне од 5 до 15 година, те је врло тешко конклюдирати о особеностима казнене политике.

Тек када би се покушао донети јединствен закључак, стиче се утисак да су судови доста благи, а у контексту извршења основног облика кривичног дела силовања. Пракса изрицања казни испод законског минимума говори у прилог овог тези. Ипак, када се ради о квалификаторним околностима стиче се утисак нешто, али и

не довољно, рестриктивнијег односа. У том смислу поставља се питање које то елементе кривично дело силовања треба да садржи па да би се изрекла максимална казна од 20 година.

Да питање казних распона није актуелна тема само у Србији може се запазити и прегледом литературе аутора из држава региона. Без идеје да се на овом месту детаљније анализира судска пракса, ваља напоменути да је истраживање законске и судске политике жупанскијски судова у Хрватској за казнена дела силовања, представило податке сходно којима судови у највећем проценту не изричу казне из горњег партума законом запрећене казне. Сажимајући тако 214 правоснажних пресуда истиче се закљичак да је чак 70% свих изречених казни у распону од шест месеци до 5 година, а што свакако понавља горе постављене дилеме оправданости⁴⁴⁰.

Провера друге посебне хипотезе вршена је и у контексту анализе ставова професионалаца, а нарочито на ајтему 11 и 12. Тако су испитаници давали изјаве у односу на тврдње: „Судови треба да изричу строже казне у оквиру постојећих законом одређених минимума и максимума казне за кривично дело силовања у односу на актуелну судску праксу“ и „Судови треба да изричу строже казне у оквиру постојећих законом одређених минимума и максимума казне за кривично дело силовања, а када је кривично дело извршено према малолетном лицу, него што је то случај са актуелном судском праксом“.

Проценом добијених резултата дефинисана хипотеза само је делимично потрђена. Наиме, пратећи одговоре на првом ајтему утврђена је вредност од 2,3, а која сведочи о тек благој валенци слагања. Добијени резултати при томе могу се посматрати двојако, а уз дистинкцију резултата који се тичу правника и полицијских службеника.

Наиме, увидом у добијене резултате и након обављеног интервјуа запажа се да правници, било у судовима и тужилаштву, било у приватној пракси нису јасније опредељени у датом контексту. Ово се могло очекивати с обзиром да су судије оцењивале сопствена поступања, док су адвокати јасно заступали пре свега интересе својих клијената.

На другој страни одговори полицијских службеника током вођеног интервјуа били су видно оптерећени емоционалном димензијом. У том смислу су и разумљивији ставови који упућују на потребу строжег санкционисања.

---

⁴⁴⁰ Garačić, A. (2004). *Zakonska i sudska politika kažnjavanja županijskih sudova u Republici Hrvatskoj za kaznena djela silovanja i zlouporabe droga*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu 11.2 475-516.

Да је питање оцене казнене политике и ставова јавности врло сложено сведоче и различити медијски извори. Тако рецимо ваља напоменути да су измене Кривичног законика из 2009.године у медијима представљене као значајни помак у погледу заостравања казнене политике и проширивања криминалне зоне кривичних дела против полних слобода⁴⁴¹. На другој страни брутални случајеви убистава и силовања девојчица током последњих година, поново актуелизују захтев за поостравањем казнене политике имплицирајући да раније измене нису донеле пуно. У коначном, мора се напоменути да казнена политика која се ограничава на доње партиције запрећених казни није специфична само за ову врсту кривичних дела. Медијски интервјуи са судијама кривичних судова потврђују став благе казнене политике. Тек неки од аргумената у овом контексту истичу приоритетну одговорности виших, односно апелационих судова, као контролних инстанци, затим несигурност судија који у великим запрећним распонима казне бирају блажу санкцију, те правно догматска тумачања која, чини се не узимају у обзир довољно виктимолошку перспективу⁴⁴².

Напослетку, потврда постављене хипотезе остварена је у контексту оцене потребних измена казнене политике, а када се као пасивни субјект јавља малолетно лице. Тако водећи се опажањем сходно коме се у јавности значајна пажња посвећује случајевима сексуалног насиља над децом, очекивано је постигнут висок консензус ставова и то на ниову од 2,8.

Да су исказани ставови везани за случајеве када се као оштећени појављују малолетна лица перзистентни упућује и компарација са резултатима ранијег истраживачког рада који се тицао ставова јавности према сексуалном злостављању деце⁴⁴³. Наиме, студија која је обухватила 804 испитаника презентовала је податке који упућују на доминантну позицију потребе строжег кажњавања, па и увођења нових казних мера, попут хемијске кастрације. У том смислу, добијени резултати у овом докторском раду јасно корелирају са закључцима других домаћих аутора.

---

⁴⁴¹ Преузето са <http://www.politika.rs/scc/clanak/107238/Hronika/Stroze-kazne-za-silovatelje> приступљено дана 21.05.2015.године

⁴⁴² Преузето са <http://www.blic.rs/vesti/hronika/sudije-moraju-da-prestanu-da-izricu-kazne-ispod-minimuma/ch2b4e8> приступљено дана 21.05.2016.године.

⁴⁴³ Петковић, Н., М. Ђорђевић, & В. Балаш. (2010). *Анализа ставова јавности у Србији према феномену сексуалне злоупотребе деце*. Темида 13 61-82.

Хипотеза 3

Трећа посебна хипотеза предвидела је врло широк оквир, претпостављајући постојање потреба измене кривичноматеријалних одредби, а са циљем остваривања вишег степена заштите полних слобода. Провера дате хипотезе вршена је пре свега кроз анализу ставова испитаника, а на више различитих ајтема.

Осврнувши се на сегмент упитника који се тичао кривичноматеријалних одредби остварена је делимична потврда предметне хипотезе. Тако када је у питању ајтем 6 испитаници су генерално били сагласни са тврдњом да искључиво исказивање вербалне несагласности, без физичког отпора жртве, није довољно да би се говорило о кривичном делу силовања. При томе, за разлику од правника који су запослени у судовима и тужилаштву, а који су били предоминантно неопредељени, полицијски службеници и адвокати јасније су заступали дату тезу.

Наведени оквир ставова може се при томе тумачити кроз податке који су прикупљени у каснијем интервјуу. Тако су рецимо полицијски службеници били опредељени у датом смеру пре свега вођени чињеницом да су њихова службена поступања у случајевима силовања прилично отежана код недостатка материјалних доказа. Тек уколико не постоји поцепана одећа, трагови принуде или повреде, врло је тешко прикупити доказни материјал који сексуални однос недовосмислено представља као насилан.

На другој страни, адвокати су поново јасно заступали интересе својихштићеника, а где су, можда, пренаглашавали учесталост лажног пријављивања случајева силовања. У том смислу је и разумљив захтев за постојањем јаснијих критеријума инкриминације, а који се не могу заснивати искључиво или доминантно на исказу жртве.

Ипак, занимљиво је да сви испитаници дају значајно либералније правно тумачење у ситуацији када се радља силовања извршава уз примену оружја или према малолетном лицу. Наиме, утврђујући средњу вредност става на ниову од 2,89 испитаници су били сагласни у томе да наведени оквир може искључити постојање физичког отпора пасивног субјекта. Ово се при томе тумачи јасно нивоом опасности које оружје носи, те специфичним карактеристикама личности малолетника. У кончаном, ово је у складу са пресудом Европског суда за људска права (М.Ц. против Бугарске), а у којима је одсуство отпора код малолетнице било објашњено паралишућим страхом, те конверзивном симптоматологијом.

Наведени сегмент анализе нарочито је важан с обзиром на доприносе међународног права, те Истанбулску конвенцију, а која предвиђа неке новине у правним схватањима силовања. Тако се анализом одговора на ајтему 8 запажа поново да су испитаници сагласни са тим да се не може говорити о кривичном делу силовања уколико не постоји принуда.

Управо том смислу, могао би се извести закључак да постојећи законски оквир, када је у питању инкриминација кривичног дела силовања, не захтева веће измене. Тек проширивање криминалне зоне, које се предлаже на нивоу међународног права, могло би се адекватније решити увођењем нових, засебних кривичних дела, него подвођењем под актуелни члан 178 КЗ.

Да позитивноправна решења нису у свим случајевима оцењена као адекватна може се ипак опазити на ајтему 9. Наиме, Кривични законик у члану 178 став 2 предвиђа лакшим обликом силовања уколико је исто извршено претњом изношењем неке информације која би могла нашкодити угледу или части пасивног субјекта или претњом неким другим тешким злом. Ипак, посматрано на ниову целокупног узорка утврђена је средња вредност од 2,44, односно парцијално слагање са изјавом да горе наведено не одговара кривичном делу силовања. При томе, ако се посматра само узорак полицијских службеника или правника у судовима и тужилаштву, ниво исказаног слагања је још виши.

Водећи се даље информацијама које су добијене приликом интервјуа са испитницима опажа се да је исказани став у великој мери емоционално обојен. У том смислу често изнет коментар био је да изношење било каквих информација о пасивном субјекту не може представљати довољан вид принуде да би се пристало на сексуални однос. Тек пристанак носиће рентни карактер, а који се не може поредити са применом силе или принуде друге врсте. Уколико жртва жели да сачува част и углед онда никако не може пристати на сексуални однос који је у функцији заштите личне репутације.

Ставови који се тичу измена кривичноматеријалног законодавства нарочито су важни у контексту ајтема који се тичу казних одредби. Тако је и у датом сегменту постављена хипотеза само делимично потврђена. Наиме, сумирајући добијене резултате, посматрано на ниову целокупног узорка, испитаници су предлагали запрећене казне по облицима извршења кривичног дела силовања. При томе за већину законом експлицираних ставова испитаници су давали предлоге који су приближни позитивноправним решењима. Тек рестриктивнија политика приметна је у контексту

извршења кривичног дела на штету малолетника, деце или извршења силовања са смртном последицом.

Добијени резултати могу се разумети свакако у контексту општих друштвених стремљења ка вишим стандардима заштите најмлађих. Такође, ваља напоменути да су у време испитивања испитаника у Србији били врло актуелни случајеви бруталних силовања и убистава малолетница, а који су свакако емоционално определили испитанике у смеру строже казнене политике.

Ипак, мора се напоменути да су практично све три групе испитаника давали и предлоге запрећених казни ниже него што је то актуелно одређено Кривичним закоником. Ово се односи на случајеве извршења силовања на свиреп или понижавајући начин, у случају трудноће као последице или извршења силовања под претњом изношења неке информације која би могла нашкодити части и угледу жртве. У том смислу поставља се питање зашто наведене облике сексуалног насиља испитаници не препознају као нарочито опасне, те да ли постоје одређене резидуе стереотипног или дискриминативног односа према овим жртвама сексуалног насиља.

Да испитаници обухваћени истраживањем нису сагласни са свим предложеним изменама кривичног законодавства опажа се и у контексту предлога увођења казне доживотног затвора и смртне казне. Тако, посматрано на нивоу целокупног узорка добијени резултати упућују на генералну неопредељеност, при чему се само полицијски службеници издвајају као нарочито рестриктивна подгрупа. Поново, добијени резултати могу се тумачити у контексту емоционалног вођења ставова, као и опажања захтева послова на откривању и сузбијању ове врсте кривичних дела.

Премда статистички нижи, исти квалитет одговора приметан је и у контексту увођења смртне казне. Тако су обе групе правника биле става да је иста неоправдана. При томе занимљиво је да у интервјуу који је накнадно вођен, испитаници нису износили аргументе потребе усклађивања националног законодавства са међународноправним стандардима. У коначном, међу различитим елаборацијама поједини испитаници су изнели и ставове да би увођење смртне казне могло одредити сексуалне преступнике ка извршењу суровијих кривичних дела. Наиме, уколико би за силовање детета била запрећена смртна казне, из перспективе извршиоца кривичног дела не постоји разлог зашто дете не би и убио, а с обзиром да ће казна бити истоветна.

Однос испитаника према предлозима измена кривичноматеријалног законодавства ипак прихвата увођење и неких новина. Ово се нарочито односи на

предлог изрицања казни затвора у дуплом трајању у односу на забрањене казне, а за категорију специјалних повратника. При томе када је у питању наведени сегмент резултата мора се направити резерва с обзиром да раније приказани статистички подаци не садрже и податке о учесталости рецидивизма у вршењу сексуалних деликата. У том смислу тешко је дати јасан закључак о томе да ли судови заиста и кажљавају строже повратнике или је у датом сегменту казнене политике такође приметна преблага друштвена реакција. Тек уколико судови већ узимају адекватно чињеницу повратништва у погледу одмеравања казне, измене законодавства би биле излишне. Ипак, водећи се јавним расправама, те често изнетим ставовима да су извршиоци кривичног дела силовања у Србији неретко повратници, може се разумети мотив испитаника у погледу исказне кривичноматеријалне оцене.

Потврда треће хипотезе остварена је и на ајтему 16, а којим се предлагало укидање могућности условног отпуста за сва лица осуђена за кривична дела против полних слобода. Међутим у датом контексту морају се дати додатна појашњења.

Наиме, узимајући у обзир целокупни узорак утврђена је средња вредност од 2,31 која упућује на валенцу умереног слагања. Па ипак, овако недовољно опредељен резултат проистиче из става адвоката који су јасно заступали интересе својих клијената. Да је наведена интерпретација тачна закључује се и из накнадно обављених интервјуа у којима се правници ангажовани у приватној пракси не изјашњавају у погледу тога да лицима која су починила наведену врсту кривичних дела заиста и треба условити трећину казне. Тек њихово инсистирање односи се на обавезу поштовања формалне једнакости пред правом и судом, а што јасно имплицира и њихово ангажовање.

Када су пак у питању правници запослени у судовима и тужилаштву, као и полицијски службеници приметан је потпуно опозитан став који оправдава укидање примене датог института. Као аргумент у овом смислу, приликом накнадног интервјуа, дата група испитаника је истакла да код нас не постоје специјализовани програми третмана у затворима, као и да су сексуални делинквенти резистентни на постојеће пенилошке мере. У том смислу, просто издржавање казне затвора се не види као средство поправљања, те је отуда условни отпуст виђен само као средство бирократског оптерећења судства, без суштинског смисла. У коначном, наведена група испитаника наводи да у криминалнополитичком и виктимолошком аспекту условни отпуст представља вређање жртве, те се исти налази неоправданим.

Предлози измена кривичноматеријалних одредби односе се и на оквир застаревања кривичног гоњења учинилаца предметних кривичних дела. Премда се у јавности доста причало о датој теми, а као моделу који би обезбедио већу заштиту жртава, ставови испитаника нису корелирали са исказаним моделом измена. Наиме, док су поједина законодавства у Еворпи у настојању да заштите најмлађе увели модел сходно коме жртва може пријавити насилника до пет година након пунолетства, испитаници на обухваћеном узроку нису били сагласни са предложеним моделом.

Тако када се посматра целокупни узорак утврђена средња вредност ставова од 1,58 сведочи о генералном неслагању са предметном изјавом на ајтему 18. Дати став при томе прихватио је раније исказану интенцију заштите. Тек забележени ставови објашњени су чињеницом да продужење наведеног периода застаре не доноси суштински помак у протективном смислу. Наиме, према ставовима испитаника уколико је кривично дело силовања извршено, рецимо, на узрасту од 15 година, било би врло тешко доказати исто 5 година касније, без обзира што је формално правно могуће гоњење.

Провера треће посебне хипотезе коначно вршена је у контексту предлога измена одредби такозваног Маријиног закона и уведеног регистра сексуалних преступника. Наиме, сходно актуелним одредбама предметног закона регистар обухвата само она лица која су починила кривична дела против полних слобода, а на штету малолетних лица. Ипак, на обухваћеном узорку нотиран је потпуни консезус ставова којим се упућује да би истим регистром требали бити обухваћени сви преступници, без обзира на године старости пасивног субјекта.

Када је у питању утврђени став исто корелира са различитим научним закључцима, а који се тичу криминалне каријере сексуалних преступника. У том смислу износи се запажање да учиниоци кривичних дела на штету малолетних лица често не показују искључиву усмереност на дату старосну категорију. Сексуално насилни обрасци односа имају често дифузно усмерен карактер, где се жртва бира у опортунистичком контексту. Отуда се и чини логичним захтев да се сва лица осуђивана по овом контексту и региструју, а што би свакако имало потпуније криминалистичке и превентивне импликације.

Премда су испитаници у претходном сегменту потврдили претпоставку потребе измена кривичноматеријалних одредби, наведени ниво слагања није утврђен у даљем току провере. Ово се нарочито односи на ајтем 20 где се предвиђала слободна доступност јавности претходно поменутог регистра.

Наиме, водећи се добијеним подацима, значајна већина испитаника била је противна идеји да грађани могу слободно приступити личним информацијама о идентитету и месту становања сексуалних преступника. При томе, када су у питању правници из обе подкатегорије аргументовали су дату позицију угрожавањем права осуђених лица. Тек чињеницом да закон предвиђа дугогодишње трајање законских последица осуде, те низ обавеза и ограничења, јавно излагање носило би само неоправдано стигматизујући ефекат.

На другој страни ваља нагласити да је основна идеја увођења регистра сексуалних преступника у упоредним законодавствима била засновано управо на идеји да локална заједница сазнањем о присуству датих лица може да примени одговарајуће протективне стратегије. Ипак, када се анализирају ставови запослених у полицији приметна је оцена, да би у српској култури, сазнање о близини осуђиваног „педофила“ врло лако водило даљем насиљу над овим лицима. У том смислу, премда би се на једној страни могла обезбедити заштита од сексуалног насиља, потенцијално би се дошло у позицију ескалације других видова насиља.

Хипотеза 4

Последња хипотеза претпостављала је постојање потребе ширег друштвеног ангажовања са циљем спречавања и сузбијања кривичних дела против полних слобода. Дати оквир провераван је кроз анализу ставова испитника, као и прикупљањем додатних података током полуструктурираног интервјуа.

Након анализе прикупљених података постављена хипотеза је у потпуности потврђена. Ипак, на овом месту ваља напоменути неке специфичности. Тако рецимо анализирајући ставове који се тичу секундарне виктимизације оштећених у кривичним поступцима приметно је да су испитаници практично једногласни у ставу да поступања службеника не воде оваквом виду трауматизације.

При томе, добијени резултати могу се тумачити двојачко. На једној страни уистину у Србији јесте пуно учињено током последње деценије у смеру подизања стандарда заштите оштећених. Различити облици едукација спровођени су практично и са припадницима полиције, и са правницима у тужилаштвима и судовима. Отуда се може схватити да је секундарна виктимизација заиста у пракси редукована.

Ипак, исто се може схватити у несензитивности службеника. Ово се при томе може нарочито схватити из чињенице да су испитаници били децидни у свом став, чак

и без негативних коментара о другим подгрупама. У том смислу могло би се рецимо очекивати да ће при накнадно вођеном интервјуу судије и тужиоци оптуживати адвокате одбране као нарочито несензитивне. Или би се могло претпоставити да ће се полицијски службеници мапирати као нарочито груби према женама. Тек овакав став је изостао, а утврђивање разлога истог може бити предмет неких каснијих истраживања.

Када су у питању ставови испитаника који се тичу оспособљености професионалаца за рад са жртвама сексуалног насиља, претходно тумачење добија додатно на значају. Тако док правници у обе подгрупе опажају потребу за специјализацијом службеника, припадници полиције исто врло јасно одбијају.

Наиме, сажимајући шири контекст ставова полицијских службеника опажа се став према коме полицијски службеници доживљавају своју позицију превише изложеном. Отуда захтеви за новим усавршавањима су схваћени не као специјализовање у оквиру полицијске струке, већ као захтев да полицајац буде и психолог и психијатар и педагог, уз удаљавање од примарног занимања. Ово је при томе нарочито истакнуто у контексту случајева породичног насиља, а где је утврђивање чињеница, као и идентификовање једне стране као искључиво одговорне, врло сложено.

С обзиром на горе наведену чињеницу сходно којој поједини сегменти државног апарата доживљавају своју позицију као превише изложу и оптерећену значајним се постављају и став испитаника у односу на тврдњу да *„Превенција кривичних дела против полних слобода поред измене кривичног законодавства мора укључити и унапређења рада социјалних, здравствених, образовних служби и невладиног сектора“*.

Наиме, висок консензус ставова, а на ниову средње вредности од 2,88 јасно корелира са даљом аргументацијом испитаника, а сходно којој ефективно решавање проблема сексуалног насиља не може бити ограничено само на ниво кривичноправног реаговања. Прилично обухватно опажање у том смислу износили су испитаници из све три подгрупе упућујући да је превенција ове врсте виктимизације секвенцијални задатак који се решава на нивоу микро и макро друштвеног система. Управо у том смислу, социјалне службе, здравство, школа, невладине агенције требале би бити кохеретни, па и водећи елемент примарне превенције, секундарне, па и терцијарне превенције.

Занимљиво запажање у истој равни односи се и на став испитаника о потреби увођења програма превенције сексуалног насиља у програмске курикулуме основних и

средњих школа. Тако док нека ранија истраживања спроведена у Србији имплицирају постојање значајнијег отпора према овој врсти активности са децом, узорак испитаника обухваћен овим докторским радом исказује висок консензус у погледу оправданости датих облика рада. При томе, док се код противника превентивних програма сексуалне злоупотребе деце често износе аргументи сексуализације, кварења, те трауматизације деце правници и полицијски службеници оценили су да и ако постоје неки негативни ефекти партиципације у датим програмима, бенефит надилази ова оптерећења.

Напоследку, водећи се искуствима из праксе у Републици Србији не постоје стандардизовани облици форензичког рада са популацијом лица осуђених за кривична дела против полних слобода. На другој страни, примена евалуираних, ефективно доказаних програмских опција данас је у научној литератури врло екстензивно елаборирана. Бројни затвори у свету тако прилагођавају програмске опције за различите категорије сексуалних преступника. Когнитивно-бихевиорални модели, аверзивна и сатијациона терапија, динамски, па и психоаналитички модели налазе отуда своје месту у оквиру терцијарне превенције.

Анализирајући ипак национални контекст, лица осуђена за кривично дело силовања бивају упућена на издржавање казне затвора. При томе, додељени индивидуални циљеви и сам програм третмана тек тангетно додирују проблемску област. Отуда је сасвим могуће данас, па и уобичајено да лице „одлежи“ пет година затворске казне, а да при том употребљени термин нема симболичко, већ практично буквално значење. Упошљавање на различитим пословима, те купирање агресивних испада током извршења казне, отуда представља доминантни модел преваспитног рада.

Као изузетак у овом смислу може се ипак навести покушај рада са сексуалним преступницима при Казнено-поправном заводу у Сремској Митровици. Примена преузетог програма који је нашао примену у иностраним моделима рада, свакако је похвална. Ипак, исти програм није стандардизован, нити прописан од стране Министарства и Управе за извршење кривичних санкција, већ представља самостални допринос на нивоу појединачних васпитача.

Сумирајући наведено, не треба да чуде ставови испитаника, који на нивоу средње вредности од 2,99, извештавају о ставу да би лица осуђена на затворске казне, по предметном основу, морала бити укључена у специјализоване и ефективне програме третмана.

У коначном, уколико лице са девијантним моделом сексуалног понашања и сексуалног узбуђења не прође неки облик третмана који је циљано усмерен на исто, остаје нејасно како се може очекивати испуњеност сврхе кривичних санкција. Чак и најстрожи кривични закон, настрожи судија не могу отуда изрећи довољно дугу казну која ће обезбедити да „силователь“ по истеку казне или током издржавања казне, не почни ново кривично дело.

Закључци и препоруке

Сексуално насиље представља свакако глобално важан криминолошки и кривичноправни проблем са бројним импликацијама^{444,445}. Феноменолошка хетерогеност овог облика виоленције тако се поставља у распону од прекршајних понашања, опортунистичких кривичних дела, па све до организованог транснационалног криминалитета.

Проблем разумевања сексуалног девијантног бихејвиоралног обрасца вишеструко је оптерећен. Ово се пре свега намеће из чињенице да различити облици понашања имају неједнако социолошко тумачење, неједнаку морално-етичку призму анализе, те пратећу друштвену реакцију^{446,447}. О наведеном сведоче бројни еклатантни примери. Тако рецимо водећи се примерима из књижевности „Ромео и Јулија“ представљају архетип љубавног заноса, па ипак треба имати на уму да је реч је о тек тринаестогодишњој девојчици и једва нешто старијем младићу чије би понашање данас у најмању руку мобилисало рад социјалних служби. Као други пример може се узети пророк Мухамед, оснивач Ислама и утемељивач религије која данас окупља више стотина милиона верника, а који опет неретко имају врло рестриктиван однос према сексуалности и женама. Па ипак у историјским књигама, дата личност се помиње као неко ко је оженио деветогодишњу девојчицу, имајући конзументи брак. Надаље, док у појединим државама данашњице поменути дечји бракови представљају учесталу

---

⁴⁴⁴ Radačić, I. (2014). *Seksualno nasilje: Mitovi, stereotipi i pravni sustav*. Zagreb: TIM press.

⁴⁴⁵ Павловић, З. & Петковић, Н. (2013). *Сексуално насиље у међународном кривичном праву*. Дванаести тематски међународни научни скуп: Међународна кривична дела. Тара: Удружење за међународно кривично право 571-585.

⁴⁴⁶ Николић-Ристановић, В. *Сексуално насиље. Жене, насиље и рат*, Београд, Институт за криминолошко и социолошко истраживање, 1995.

⁴⁴⁷ Dearing, A. (2005). *Praksa austrijske policije prema ženama žrtvama seksualnog nasilja*, u: Mamula, M. N. Komarić (ur.): *Seksualno nasilje—teorija i praksa, Ženska soba*, Zagreb

појаву, западно друштво захваћено је моралном паником⁴⁴⁸ о сексуалном злостављању деце, где се педофилија представља као ултимативно зло⁴⁴⁹.

Да је друштвена подвојеност о сексуалним слободама нарочито изражена може се видети и на другим примерима. Тако рецимо превенција сексуалног насиља над децом мобилише значајне ресурсе на међународном нивоу, па опет дечја порнографија представља експанзивну појаву којој се не назире решење⁴⁵⁰. Надаље, док се силовање третира као нарочито важно кривично дело, трговина људима и сексуално злостављање поприма јасне форме организованог криминалитета. Принуда на проституцију тако представља суштински кривично дело силовања у продуженом трајању, а које своје конзументе/учиниоце налази у „високо моралном“, богатом друштву запада^{451,452}.

Вративши се теми овог рада, а која фокус пажње усмерава на кривично дело силовања, ваља напоменути и још неке чињенице. Наиме, док се данас на једној страни инсистира на заштити сексуалних слобода, а посредно и морала, стиче се утисак да је комодификација сексуалности достигла свој врхунац. Секс и сексуализоване представе чине данас садржаје који постављају нови систем вредности у коме стид више није позитивна аксиолошка категорија. Промовисање либералних сексуалних схватања, сексуализација малолетника⁴⁵³, експлицитни садржаји у штампаним и телевизијским медијима, данас су практично константа која свакако оставља утицај и на сегмент девијантних сексуалних понашања^{454,455}. Управо у том смислу, премда се мора направити ограда од става да жртве провоцирају или да су криве за сопствену виктимизацију, може се поставити легитимно питање да ли као друштво заиста чинимо све у смеру аутентичне заштите сексуалних слобода или суштински доприносимо угрожавању истих.

⁴⁴⁸ Томпсон, К. (2003) *Морална паника*, Клио, Београд

⁴⁴⁹ Петковић, Н. & Павловић, З. (2016). *Злостављање и занемаривање деце у Србији*, Београд, Институт за криминолошка и социолошка истраживања.

⁴⁵⁰ Павловић, З.С., Петковић, Н. & Матијашевић Обрадовић, Ј. (2014) *Дечја порнографија*, Зборник радова Правног факултета у Сплиту 51.1 45-61.

⁴⁵¹ Ћопић, С. (2008). *Путеви трговине људима у Европи и позиција Србије на њима [Routes of trafficking in people in Europe and the position of Serbia on them]*, Темида 4 49-68.

⁴⁵² Ристивојевић, Б. (2015). *Утицај вредносних ставова о постојању слободe воље у проституцији на обликовање кривичноправне реакције на трговину људима*, Журнал за криминалисту и право, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, број 1 (1-17).

⁴⁵³ Durham, M.G. "The Lolita effect: The media sexualization of young girls and what we can do about it." (2012).

⁴⁵⁴ Gorupić, Anja. *TEEN i OK!: analiza sadržaja časopisa za mlade*. Diss. University of Zagreb. University of Zagreb-Centre for Croatian Studies. Centre for Croatian Studies-Department of Communication Sciences., 2014.

⁴⁵⁵ Jerković, S. (2012). *You are a Superwoman : New Femininity in Popular Culture*, *Genero* 16 117-140.

Премда овај докторски рад има примарно кривичноправно и криминолошко усмерење, мора се имати на уму да сексуална кривична дела нужно захтевају и интервенцију других дисциплина. Сложеност етиологије сексуалног насиља, препознавање раних знака девијантних образаца узбуђења, дизајнирање инструмента процене сексуално виолентних лица^{456,457}, те осмишљавање ефективних мера примарне, секундарне и терцијарне превенције неки су од елемената секвенцијалног друштвеног реаговања^{458,459}.

Осврнувши се на овом месту на резултате који су добијени у емпиријском делу овог докторског рада, важност ове врсте понашања поставља се недвосмисленом. Стварна учесталост обухваћена тамном бројком, те тешке последице које силовање оставља на жртве током читавог живота отуда намеће императивне захтеве интервенције.

Кривично право свакако чини врло важан алат у поступању према сексуалним преступницима. Ипак, мора се имати у виду чињеница да је кривичноправни модел реаговања пре свега реактивни, а не превентивни. Норме Кривичног законика отуда се активирају тек по извршеном кривичном делу, при чему могу носити само делимичну сатисфакцију жртве и друштва у целисти.

Наиме, чак и када би се претпоставио утопистички модел у коме би сви учиниоци кривичних дела против полних слобода били осуђивани на казне доживотног затвора, не би се могло очекивати да ће исто уистину спречити одрастање нове генерације сексуалних делинквената.

Ма колико строге кривичноправне норме, тешко је веровати да оне заиста остварују снажан генерално превентивни ефекат на сексуално виолентне особе. Подизање минималне запрећене затворске казне са две на три или на пет година затвора, отуда може претпоставити тек ограничене ефекте у смеру одвраћања.

Анализирајући ставове правника и полицијских службеника на узроку обухваћеном истраживањем ваља нагласити став сходно коме предложене измене закона често нису вођене генерално или специјално превентивним мотивима.

---

⁴⁵⁶ Hanson, R. K. & Thornton, D. (1999). *Static 99: Improving actuarial risk assessments for sex offenders*. Vol. 2. Ottawa, Canada: Solicitor General Canada,

⁴⁵⁷ Smith, Wayne R., & Monastersky, C (1986). „Assessing juvenile sexual offenders' risk for reoffending.” *Criminal Justice and Behavior* 13.2 115-140.

⁴⁵⁸ Muzinic, L., & Vukota Lj. (2010). *Tretman seksualnih delinkvenata i zastita zajednice*, Medicinska naklada Zagreb, Psihijatrijska bolnica Vrapce, Zagreb

⁴⁵⁹ Pavlović, Z. & Bijvoets, J. (2016). *Situational prevention of child sexual abuse*, Nauka, bezbednost, policija 21.1 114-132.

Емоционална компонента одговора у том контексту поставља се као доминанта, а што свакако поставља потребу раздвајања очекиване ефективности и емоционалне гратификације.

Остајући у истом контексту, стиче се утисак да позитивноправна решења у националном кривичном законодавству не одступају значајније посматрано у компаративноправној равни. Изузетак у овом смислу представљају САД које карактерише значајно строжи приступ овој врсти кривичних дела.

Ипак и у том контексту ваља напоменути неколико елемената. Тако рецимо САД представљају државу са најбројнијом осуђеничком популацијом, те највећом стопом лица у затворима на 100.000 становника, а посматрано у глобалним оквирима. Преко 2.000.000 лица у затворима, те стопа од приближно 720 лица у затвору на 100.000 становника чини се драконском⁴⁶⁰. Међутим, узимајући у обзир да САД предвиђају у неким случајевима вишедеценијске, доживотну, па и смртну казну, а за случајеве силовања, ова појава свакако није непознаница у датој држави. Случајеви сексуалног насиља без обзира на поменуте одлике казнене политике редовни су део криминолошког репертоара, а што отвара питања о ефективности примењиване казнене политике.

Вративши се националним оквирима, у јавним гласилима све чешће се појављују наслови који се тичу повратништва сексуалних делинквената, а који упућују да је блага казнена политика у директној вези са специјалним рецидивом. Поједини извори тако упућују да је стопа сексуално насилног поврата и до 70%⁴⁶¹. Премда се на овом месту може изнети став слагања да судови јесу благи и да изричу казне ограничене на доње партиције законом запрећене казне, поменути корелативни однос би тек требао да буде доказан. У том смислу данас не постоје, на националном нивоу, поуздане процене колико лица која су осуђивана за кривично дело силовања, након издржане казне поново учини истоврсно дело⁴⁶².

Премда се у истој димензији јавних расправа јасно указује на случајеве вишеструких повратника који би после сваког извршеног кривичног дела били осуђени

---

⁴⁶⁰ Tsai, T. & Scommegna, P. (2012). *US has world's highest incarceration rate*. Washington: Population Reference Bureau

⁴⁶¹ ПОЛИТИКА-06.10.2013.-Србијом шетају вишеструки силоватељи. Преузето са <http://www.politika.rs/scc/clanak/272135/Srbijom-setaju-visestruki-silovatelji>. Приступљено дана 21.03.2016.године.

⁴⁶² Лукић, Н. (2016). *Емпиријска анализа рецидивизма сексуалних преступника*, Анали Правног факултета у Београду-Часопис за правне и друштвене науке 63 (2), 45-60

на релативно кратке казне затвора, поставља се питање да ли су казне које судови изричу ефективне на нивоу статистичке значајности у осталим случајевима. Уколико се на ово може дати позитиван одговор, онда питање измена казнене политике није релевантно ни приоритетно. Уколико у највећем броју случајева краће казне утичу на учиниоце да не врше даље кривична дела сексуалне природе, онда није реч о благој, него добро одмереној казненој политици.

Водећи се даљом дедукцијом, утврђивање особености учинилаца кривичних дела против полних слобода, а нарочито силовања јесте задатак од нарочите важности⁴⁶³. Отуда питање идентификације и превентивног третмана представља много важније питање него питање дужине затворске казне. Уколико би било могуће већ на нивоу средњошкоског узраста извршити превентивни психолошки скрининг, те мапирати лица која су под ризиком сексуално девијантног понашања⁴⁶⁴, могли би се очекивати значајно виши резултати него простом постделиктном репресијом.

Проблем кривичноправног третмана силовања у теорији и пракси носи и друге захтеве. Наиме, уколико би се водили чланом 43. Закона о извршењу кривичних санкција којим се експлицира да је сврха извршења казне затвора да осуђени током извршења казне, применом одговарајућих програма поступања, усвоји друштвено прихватљиве вредност у циљу лакшег укључивања у услове живота после извршења казна, а како убудуће не би чинио кривична дела, онда нема посебних дилема у контексту казнене политике. Тек управо корективно деловање на учиниоца кривичног дела, преваспитање, ресоцијализација, третман, лечење, психотерапија, јесу суштински аспекти извршења наведене казне.

Поштујући претходно, сврха извршења казне затвора, на начин на који је експлицирана у поменутом закону нарочито се истиче у контексту кривичних дела против полних слобода. Тако док ће рецимо кривично дело крађе, разбојништва, изнуде, кривична дела против привреде и слична имати јасно прагматичне мотиве, сексуална делинквенција носи несумњиво другачију етиолошку природу која по свему има обележја психијатријског поремећаја.

Управо у том смислу стиче се утисак да репертоар кривичних санкција које се могу изрећи лицима осуђеним за кривична дела против полних слобода захтева додатно проширивање. Формулисање модела санкционисања који би одговарао

---

⁴⁶³ Lemezina, I. (2016). *Characteristics of young sex offenders in the City of Zagreb*. Diss. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu,

⁴⁶⁴ Lukšić, M. (2016). *Obilježja počinitelja seksualnih delikata*. Diss. University of Zagreb. Faculty of Education and Rehabilitation Sciences. Department of Behavioural Disorders.

природи мера безбедности психијатријског лечења у том смислу поставља се као карика која у значајној мери недостаје у националном законодавству.

У додатном, постојећи модел релативно одређених казни који укључује законски минимум и максимум такође би се могао реевалуирати, а нарочито у категорији повратника. Наиме, данас су развијени бројни инструменти процене који доста позудано и објективно могу сведочити о степену ризика сексуално насилног понашања. Тек у ситуацији у којој се од стране вештака одговарајуће струке, утврди да је лице високоризично, изрицање мере безбедности психијатријског лечења стационарног типа, могло би диктирати и дужину ефективне казне. Уколико се у супротном казна затвора изриче само на основу објективних околности кривичног дела, могао би се превидети ризико-потенцијал који осуђено лице носи.

Вративши се анализи резултата који су представљени у овом раду, сасвим је јасно да се сексуална девијантност испољава и код малолетних лица. Ова развојна природа раних сексуалних аберација прилично екстензивно је елаборирана у литератури^{465,466}. Међутим, док идентификовање датих поремећаја на раним узрастима нуди сав бенефит пластичности личности и могућности ране корективне интервенције, искуства из праксе упућују да васпитно-поправни домови, затвор за малолетнике, па и установе које припадају сфери социјалне заштите, заправо данас немају корективно-терапијске садржаје који су посебно прилагођени овој популацији. Изрицање васпитне мере или малолетничког затвора за седамнаестогодишњака који је извршио силовање, у условима реалитета издржавања кривичних санкција данас у Србији, тешко да може уистину деловати поправно.

Дизајнирање ефективне казнене политике свакако мора укључити и питања постпеналног третмана. „Маријин закон“, посматрано у оквирима националне легислативе тако предвиђа обавезу лица осуђених за извршење кривичних дела против полних слобода на штету малолетних лица да посећују одговарајуће психолошке или социјалне сервисе. Ипак, мора се запазити не само да је овај оквир неоправдано искључио сексуалне делинквенте који су кривична дела починила на штету пунолетних лица, већ изостаје потпуније нормирање самог процеса. У том смислу чини се неопходним формулисање потпунијих подзаконских аката који би одређивали

---

⁴⁶⁵ McCuish, C., Lussier, P. & Corrado, R. (2015) *Examining antisocial behavioral antecedents of juvenile sexual offenders and juvenile non-sexual offenders*. *Sexual abuse: a journal of research and treatment* 27.4 414-438.

⁴⁶⁶ Borduin, C. M., Munsch, R. J., Wagner, D. V., & Taylor, E. K. (2011). Multisystemic therapy with juvenile sexual offenders: development, validation and dissemination. *International Perspectives on the Assessment and Treatment of Sexual Offenders: Theory, Practice and Research*, 263-286.

период постпепалног праћења, ограничења, надлежности повереничке службе и полиције, као и казнене одредбе у случају неиспуњења наметнутих обавеза.

Значајан сегмент овог рада посветио је пажњу и другим проблемима, а осврнувши се на различита номотехничка решења и евентуалне потребе проширивања законског оквира инкриминације код кривичног дела силовања. Различити доприноси међународног права, као и упоредноправна решења послужили су као основ у датом смислу. Ипак, након подробније анализе стиче се утисак да кривично дело силовања представља врло сложену форму кривичног дела, чије би се разумевање, накнадним изменама додатно замагло. Прихватање концепције постојања силовања без принуде, свакако представља пример у овом контексту.

И мада се мора признати да домаће кривично законодавство у неким сегментима носи извесне мањкавости, ваља нагласити да се не може сваки предлог, преузет из других правних система, априорно окрактерисати као напредан и нарочито потентнији. Ако се осврнемо на протеклих деценију и по, насиље у породици представљено је у Србији као посебно важан проблем. Тек увођење нове инкриминације у кривично законодавство представљено је као ултимативно решење које би могло остварити значајнију заштиту жртава и редукцију учесталости ове појаве. Међутим, ситуација у пракси показала се прилично другачијом.

Наиме, не само да је представљени законски оквир налазио на потпуно опозитна тумачења, већ је његова неразумљивост после свега пар година довела до значајне корекције бића овог кривичног дела. Кривични закон као уобичајено доста ригидна структура тако је у кратком времену претрпео више измена, формулишући у коначном један врло сложен и чини се и даље нејасан оквир⁴⁶⁷.

Не улазећи на овом месту у детаљнију анализу одредби које се тичу породичног насиља, задржаћемо се још мало на датом примеру као моделу релативно сличне природе сексуалном насиљу, у коме се најјасније огледа ограниченост домета кривичног права и неоправданост постављања примарно превентивних захтева пред правнике.

Тако водећи се статистичким извештајима, као и анализом јавних расправа насиље у породици у Србији чини се да није практично ни додирнуто у погледу учесталости и тешких последица које оставља. Практично сваке године у Србији више

---

⁴⁶⁷ Шкулић, М. (2009). *Основни елементи нормативне конструкције кривичног дела насиља у породици—нека спорна питања и дилеме*, у: Шкулић, М. (ур.) *Насиље у породици, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд*

десетина лица бива убијено у породичним сукобима, док су жене и деца и даље високо угрожене. Измене законских одредби, поштравање казнене политике, законска предвиђеност мера заштите у Породичном закону, све се, чини се, испоставило импотентним⁴⁶⁸.

Управо у том смислу може се направити паралела на проблем сексуалног насиља. Сва правна гимнастика у оквиру измена кривичног законодавства мора бити реалистична и крајње примењива. Примера ради, раније елабориран „Маријин закон“, премда са несумњиво позитивним намерама, неколико година након увођења у законодавство показао се као проста орнаментика и естетика без стварног потенцијала заштите најмлађих. Једнако као што данас имамо искуства да мере заштите од насиља у продици, предвиђене Породичним законом, не налазе адекватну контролу спровођења уз практично свакодневно кршење, „Маријин закон“ донео је крање растегљив, практично факултативни оквир, без стварне могућности примене⁴⁶⁹.

Право као систем норми којима се регулишу друштвени односи требало би да представља крајње средство које грађанима гарантује сигурност, поштовање права и слобода. Оно мора отуда носити атрибуте применљивости, практичности, адаптивности. Па ипак, кривично право у функцији дневне политике и естетике свакако се не може оправдати.

Да су измене законског односа према сексуалном понашању врло сложене сведоче и различити ставови иностраних, али и домаћих аутора. Тако рецимо, почевши од 2009.године у Србији је инкриминано поседовање дечје порнографије. Измена кривичног законодавства која је представљена као усаглашавање са стандардима европског законодавства, у медијски значајно пропраћеној акцији „Армагедон“ довела је до хапшења више десетина, па и стотина осумњичених за поседовање видео материјала на којима су малолетници у сексуално експлицитном контексту⁴⁷⁰.

Представљени оквир свакако могао се схватити као покушај подизања стандарда заштите сексуалних слобода и најмлађих. Па ипак, представљено законско решење довело је до тога да је данас потпуно легитимно имати сексуални однос са

---

⁴⁶⁸ НОВОСТИ-04.01.2016.-Мужеви у 2015.години усмртили 34 жене, више од половине убица због насиља већ пријављено. Преузето са <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:584380-Muzevi-u-2015-usmrtili-34-zene-vise-od-polovine-ubica-zbog-nasilja-vec-prijavljivano> Приступљено дана 21.02.2016.године

⁴⁶⁹ Петковић, Н., Павловић, З. & Стевковић, Ј. (2013). *Ставови професионалаца према увођењу регистра учиналаца кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима*, Темида, вол. 13, бр. 4, стр. 61-82

⁴⁷⁰ Pavlović, Z. S., Petković, N. & Matijašević Obradović, J. (2014). *Деђа порнографија*. "Зbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu 51(1), 45-61.

четрнаестогодишњом девојчицом, али не и поседовати на рачунару њене наге слике. Такође, како се у највећем броју случајева хапшења радило о лицима која нису починиоци контактеног насиља, поставило се питање на који начин ће затворска казна утицати на поменути круг учинилаца. Чињеницом да исти показују девијантни сексуални образац узбуђења, да су хапшењем и затворском казном у друштву стигматизовани, да су евентуално изгубили запослење, одбачени од породице као девијанти, те да током извршења нису добили одговарајући специјализовани, можемо ли оправдано очекивати да ће то деловати негативно на њихов психолошки статус? Можемо ли онда очекивати да ће након издржаних годину дана казне (од чега два месеца проведу у притвору и месец дана у Пријемном одељењу затвора) исти променити свој образац сексуалног узбуђења, развити осећање кривице, стида? Или пак можемо очекивати да ћемо мобилисати нову генерацију сексуалних девијаната који у недостатку сексуалне гратификације испред екрана рачунара сада могу потражити жртве у парку, комшилуку, својој породици? Можемо ли коначно очекивати да ће силовање или обљуба са дететом бити једино решење сексуалног растеређења?⁴⁷¹

И док на једној страни заштита сексуалних слобода има медијску презентованост као питање приоритетног значаја, данас у Србији, сем једног пилот пројекта, практично не постоје програми превенције сексуалног насиља. Научно базирани програми који се односе на насиље над децом или (сексуално) насиље у интимним партнерским везама младих не налазе разумевање родитеља, школе, локалне заједнице, па и законодавца. Чини се да је много лакше и исплатљивије писати сензационалистичке новинске чланке о „скандалозном“ понашању ученика седмог или осмог разреда, него покренути свеобухватну акцију која уистину може донети превентивне резултате.

Премда би се могло очекивати да ће у овом докторском раду закључак и препоруке имати више правни осврт, специфичност ове врсте кривичних дела управо налаже инсистирање на криминолошким и виктимолошким странама. Тако ако прихватимо чињеницу да се тек једно од пет или једно од десет кривичних дела силовања пријави, морамо бити сагласни у закључку да заправо највећа порција жртава, учинилаца и пратећих варијабли није позната. Ма како закон отуда био строг, старна тачка у којој потенцијални учиниоци имају свест да постоји велика вероватноћа

---

⁴⁷¹ Павловић, З. (2013). *Сексуална злоупотребе деце- криминолошки и кривичноправни аспекти*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе

да прођу некажњено дерогираће сваки превентивни потенцијал строго постављених казних норми.

На другој страни управо превентивни програми носе значајан потенцијал у овом смислу. Доступност стручних сервиса обезбеђује да жртве превладају отпор, лакше пријављивање случајеве виктимизације, а самим тим и да ширу обухватност кривичноправног система^{472,473,474}.

Водећи се претходним напоменама чини се важним нагласити и потребу унапређења методологије праћења ове врсте кривичних дела. Чињеница да и у познатом опсегу пријављених кривичних дела постоје неједнакости евиденције, свакако чини предметно поље додатно замагљеним. Управо у том смислу као предлог могућег унапређења поставља се могућност увођења јединствених идентификационих бројева који се тичу случајева сексуалног насиља, а који би отуда важили и за полицију, тужилаштво и судове.

Посветивши пажњу нешто више теми откривања случајева сексуалног насиља мора се имати на уму још неколико елемената. Наиме, неретко се у литератури, а нарочито у пракси могу запазити потребе вишег нивоа специјализације и сензитизације професионалаца у контексту предметне области^{475,476,477}. При томе, ако се ради о случајевима силовања, чињеницом да се ради о нарочито насилним кривичним делима пажљивост у поступању полицијских службеника или тужиоца није значајније упитна. Ипак, на другој страни може се истаћи запажање сходно коме условно лакша кривична дела, попут недозвољених полних радњи, немају једнак третман. Релативизовање злочина, умањење важности виктимизације по принципу „није то тако страшно“, као и пребацивање одговорности на „провоцирајућу“ жртву није непознаница у домаћој пракси. Овоме треба и додати прилично механицистички однос кривичног права и казних одредби које прихватајући ово кривично дело као лакше превиђају потенцијалну развојну природу сексуалних злочина. Отуда чињеница да је окривљени

---

⁴⁷² Petković, N., & Đorđević, M. (2011). *Prevention of sexual abuse of children*, Специјална едукација и рехабилитација, 10(1), 121-138.

⁴⁷³ Ring, T. E., & Kilmartin, C. (1992). *Man to Man about Rape: A Rape Prevention Program for Men.*, Journal of College Student Development, 33(1), 82-84.

⁴⁷⁴ Schewe, P., & O'Donohue, W. (1993). *Rape prevention: Methodological problems and new directions*, Clinical Psychology Review, 13(7), 667-682.

⁴⁷⁵ Stevanović, I. M. (2002). *Some issues of sexual violence against children*, Temida 5.3 41-49.

⁴⁷⁶ Lazarić Zec, D. & Pavleković, G. (2006). *Iskustvo i samoprocjena znanja stručnjaka u lokalnoj zajednici o problemu nasilja nad ženom u obitelji*. Ljetopis socijalnog rada 13.2 297-314.

⁴⁷⁷ Ristanović-Nikolić, V. (2003). *Victim support and prevention of secondary victimisation: Contemporary legal solutions and practice*. Temida 6.1 3-10.

дуже време „пипкао девојчице и жене у крају у коме станује“ не може бити адекватно праћена новчаном казном или казном затвора у трајању од годину дана.

Тек онда када се применом објективизованих инструмената препозна ризик даљег сексуално насилног понашања може се изрећи адекватна кривична санкција уз свакако примену мера безбедности психијатријског карактера. На тај начин не само да се формулише потпунија казнена политика, већ се обезбеђује превентивни оквир интервенције за тежа кривична дела, попут силовања.

Остајући у контексту теме специјализације субјеката поступања у случајевима сексуалних деликата, дати оквир морао би обухватити цео секвенцијални низ од момента пријављивања кривичног дела, до завршетка кривичног поступка. Оваква стандардизација процедура могла би у коначном подразумевати и сертифициване кривичнопроцесне субјекте, а који су оснажени посебним знањима у сегменту пријављивања, увиђаја, прегледа жртве и осумњиченог, других криминалистичких техника, те даљих правних поступања. Наведени оквир могао би бити вођена аналогним примерима који се тичу насиља у породици, као и поступања према малолетницима.

Поред наведеног, употпуњавање протективног оквира односа према жртви, могло би уместо факултативног носити императивни статус посебно осетљивог сведока жртве сексуалног насиља. Такође, стиче се утисак неоправданости формулисања било каквих правних разлика базираних на старосном основу, односно достизању пунолетства. Чињеница да је силована девојчица од шеснаест или двадесет или старица од седамдесет година, заправо не прави виталну разлику у нивоу потреба и оптерећења које жртва носи.

Неки од предлога који би морали наћи месту у даљој легислативној еволуцији коначно могли би укључити и формирање националних фондова за (правну) помоћ жртвама силовања. Премда је ово помињано у јавним расправама, као често оптерећење у овом смислу истиче се недостатак финансија. Тек као једно од решења у овом смислу поставља се могућност преусмеравања новца у посебне фондове, а који се уплаћује по основу одлагања кривичног гоњења.

У финалним напоменама, кривичноправно не егзистира као самостална научна дисциплина која своје ефекте остварује независно од других друштвених елемената. Психолошки, психијатријски, социјални, а нарочито педолошки рад представљају елементи секвенцијалног низа у коме кривично право даје само оквир интервенције. Казна затвора, ма како била законом одређена у трајању, не може се схватити у

ретрибутивном, већ у корективном смислу. Гађење које као индивидуе и друштво осећамо према „силоватељима“ и „педофилима“ и даље не дозвољава да затвор схватимо као место одмазде. Казна отуда мора остати у функцији ресоцијализације, ома каквим злочинима да се ради. У том смислу и дизајнирање измена Кривичног законика мора имати као прву и последњу тачку орјентације научно засновану процену ефективности. Научно засновану на свим криминолошким, виткимолошким и пенолошким претпоставкама. Тек просто емоционално жонглирање са запрећеним казнама, изменама на номотехничком ниову, чини се да не може донети очекиване ефекте.

Наравно, правна регулатива прехтодним напоменама се никако не релативизује. Заправо онда добија још више на значају. Ово се надаље истиче и у контексту опажених процесних особености и чињенице да поступци који се тичу кривичног дела силовања или других кривичних дела против полних слобода трају неоправдано дуго.

Наиме, основни принципи ресоцијализације упућују да ће казна имати ефекта онда када се иста опажа као неминовна и када кажњавање прати непосредно радњу извршења. Отуда кривични процеси који трају више година свакако стварају додатно осећање несигурности код жртава, у бити крње права окривљених, те атенуирају напоре корективног рада.

Битну ставку у контексту сексуалног насиља такође представља и питање притвора за лица која су осумњичена као учиниоци кривичних дела против полних слобода. Релевантне одредбе Законика о кривичном поступку отуда воде врло необичним импликацијама у пракси. Тако рецимо вођени основом узнемирења јавности лица осумњичена у предменом контексту често проведу значајан период у притвору. Тек изрицањем краће затворске казне, урачунавање притвора у време извршења, практично доводи до ситуације у којој је лице велики део казне провео ван било каквог програма поступања. Чак и када би претпоставили да у пеналним условима постоје адекватни услови ресоцијализације, кратко време боравка у третману минимизира сваку могућност суштинске васпитне корекције.

Питање притвора и касније казненоизвршног законодавства није овим исцрпљено. Наиме, нека искуства из праксе упућују на ситуацију у којој лице буде осумњичено за силовање или рецимо обљубу злоупотребом положаја. Затим му буде одређен притвор, а који буде укинут после три месеца. У релативно кратком временском периоду исто лице буде и осуђено на казну затвора у трајању у три године.

Међутим, осуђени након правоснажности пресуде проведе дуже од четири године на слободи, чекајући извршење казне.

Наведени пример свакако није изолован. Поједини домаћи аутори тако упућу на сличне ситуације у којима правоснажно осуђени за сексуално насиље над сопственим дететом, по окончању судског процеса и правоснажне пресуде, се заправо врате у заједнички дом, живећи заједно дужи временски период пре упућивања на затворску казну.

Представљени сценарији свакако сведоче о бизарности ситуације у националној пракси. Уколико је данас немогуће обезбедити овако елементарне ствари, како онда очекивати да суптилне промене казнене политике остваре неко значајније дејство. Тек онда када се проблему сексуалног насиља посвети одговарајућа пажња, са системским консезусом деловања, супрасинергетски ефекти могу водити потпунијој заштити сексуалног слобода. Ово при томе значи васпитно деловање на нивоу микросистема и породице, едукативно и превентивно деловање на нивоу школе и локалне заједнице, интегрисано деловање на нивоу социјланих служби, полиције, тужилаштва и судова, али и вредносно усмеравање на нивоу целокупног друштва и макросистема.

Литература

1. A. Kurtović Mišić, A. Garačić (2010). Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* (Zagreb), vol. 17 (2).
2. Aras, S. (2005). Silovanje. *Pravnik*, 39(81).
3. Areh, I. (2012). Protokoli preiskovalnih intervjujev za ugotavljanje spolne zlorabe otrok. *Varstvoslovje* 14 (1).
4. Banning, A. (1989). Mother-son incest: Confronting a prejudice. *Child Abuse & Neglect*, 13(4).
5. Barnett, O. & Miller-Perrin, C. & Perrin, T. (2005). *Family Violence Across the Lifespan: An Introduction* ,. Sage Publications, Inc.,
6. Borduin, C. M., Munsch, R. J., Wagner, D. V., & Taylor, E. K. (2011). Multisystemic therapy with juvenile sexual offenders: development, validation and dissemination. *International Perspectives on the Assessment and Treatment of Sexual Offenders: Theory, Practice and Research*.
7. Bošković, M.: (2009). Kriminološka obeležja krivičnih dela protiv polnih sloboda, *Zbornik radova Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu*, 43 (2).
8. Bourke, J. (2015). *Rape: A History from 1860 to the Present*. Hachette UK.
9. Bojović-Kolaković, M. (2012). Presumption of innocence and media. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, (61).
10. Brkić, S. (2006). Anonymous testimony in continental law. *Zbornik radova Pravnog fakulteta, Novi Sad* .40(3).
11. Brkić, S. (2008). Prilog teorijskom utemeljenju procesne zaštite svedoka. *Journal of Criminal Justice Issues (Kriminalisticke teme)* 7
12. Calvo-Goller, K. (2006). *The trial proceedings of the international criminal court*. M. Nijhoff.

13. Corvo, K., & Dutton, D. (2015). Neurotransmitter and Neurochemical Factors in Domestic Violence Perpetration: Implications for Theory Development. *Partner Abuse*, 6(3).
14. D'Avella, J. H. (2006). Death Row for Child Rape-Cruel and Unusual Punishment under the Roper-Atkins Evolving Standards of Decency Framework. *Cornell L. Rev.* 129-143
15. Deacy, S. & Pierce, K. F. (1997) *Rape in antiquity*. NY:Classical Press of Whales.
16. Dearing, A. (2005). Praksa austrijske policije prema ženama žrtvama seksualnog nasilja, u: Mamula, M." *N. Komarić (ur.): Seksualno nasilje–teorija i praksa, Ženska soba, Zagreb*
17. Durham, M.G. (2012). *The Lolita effect: The media sexualization of young girls and what we can do about it*. IO: Universiti of Iowa.
18. Ellison, L. (1998). Cross-examination in rape trials. *Criminal Law Review*.
19. Fanton, L. et al. (1999) . False rape: a case report. *The American journal of forensic medicine and pathology* 20 (4).
20. Fish, M. J. (2008). An eye for an eye: Proportionality as a moral principle of punishment. *Oxford Journal of Legal Studies*, 28(1).
21. Foucault, M. (2012). *The history of sexuality, vol. 2: The use of pleasure*. New York, Vintage.
22. Garačić, A. (2004). Zakonska i sudska politika kažnjavanja županijskih sudova u Republici Hrvatskoj za kaznena djela silovanja i zlouporabe droga. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 11(2).
23. Gorupić, A.(2014). *TEEN i OK!: analiza sadržaja časopisa za mlade*. Diss. University of Zagreb. University of Zagreb-Centre for Croatian Studies. Centre for Croatian Studies-Department of Communication Sciences.,
24. Grozdanić, V., & Sršen, Z. (2012). Criminal law response to sexual violence. *Riječki teološki časopis (RTC)*, 38(2).

25. Hanson, R. K. & Thornton, D. (1999). *Static 99: Improving actuarial risk assessments for sex offenders*. Vol. 2. Ottawa Canada: Solicitor General Canada,
26. Hanson, R. Karl. (2002). Recidivism and age: Follow-up data from 4,673 sexual offenders." *Journal of interpersonal violence* 17(10).
27. Horvat, M., Jagetić, V. & Vrečko, I. (2005). Kretanje broja prijavljenih optuženih i osuđenih za kazneno delo silovanja, uz osvrt na specifičnost djela. *Kriminologija i socijalna integracija*, 13 (1).
28. Ilić, I. (2014). Procedural protection of juvenile victims of negligence and abuse. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, (66).
29. Ilić, Z. & Јованић, Г. (2011). *Затвор и/или слобода под надзором*. Београд: Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
30. James, S. (2009). Romeo and Juliet were sex offenders: An analysis of the age of consent and a call for reform. *UMkC l. reV.*, 78.
31. Jerković, S. (2012). You are a Superwoman : New Femininity in Popular Culture. *Genero* 16.
32. Jovašević, D. (2008). Položaj maloletnika u novom krivičnom pravu Republike Srbije. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 45(3).
33. Kanin, E. J. (1994). False rape allegations. *Archives of sexual behavior* 23 (1).
34. Kocijan-Hercigonja, D. & Buljan-Flander, G. (2000) *Djeca kao svedoci na sudu i kako voditi intervju sa seksualno zlostavljanim djetetom*, Zagreb: Potpora – udruga za pomoć djeci i obiteljima.
35. Kron, L. (1996). MMPI profiles of sexual delinquents. *International Journal of Psychology* . Vol. 31. No. 3-4. 27 Church RD, Hove, East Sussex, England BN3 2FA: Psychology press.
36. Lamy, S., Delavenne, H., & Thibaut, F. (2015). A case of female hypersexuality and child abuse and a review. *Archives of women's mental health*, 1-3.

37. Lazarić Z. D. & Pavleković, G. (2006). Iskustvo i samoprocjena znanja stručnjaka u lokalnoj zajednici o problemu nasilja nad ženom u obitelji. *Ljetopis socijalnog rada* 13.2.
38. Lemezina, I. (2016). *Characteristics of young sex offenders in the City of Zagreb*. Diss. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu,
39. Lukšić, M. (2016). *Obilježja počinitelja seksualnih delikata*. Diss. University of Zagreb. Faculty of Education and Rehabilitation Sciences. Department of Behavioural Disorders.,
40. Ljubin, T. (2004). Utjecaj spola na formiranje impresije o žrtvi silovanja. *Kriminologija i socijalna integracija*, 12(1).
41. Malenica, A. (2008). *Rimsko pravo*. Pravni fakultet, Centar za izdavačku delatnost.
42. Maričić, I. (2015). Maskulinitet u sudskim presudama o silovanju Maskulinitet u sudskim presudama o silovanju Zagreb: Centar za ženske studije. Završni rad..
43. Marinković, D. (2012). The position and role of the victim in criminal investigations of rape. *Bezbednost, Beograd*, 54(2).
44. Marković I. (2006). Krivična djela protiv polnog integriteta u krivičnom zakonodavstvu Republike Srpske. *Nauka, bezbednost, policija*, 11(1).
45. Martin Lalumiere et. al. (2005). *The causes of rape*, American Psychological Association press Washington, Dc
46. Maynard, M., & Hanmer, J. (Eds.). (1987). *Women, violence and social control*. NY: Springer.
47. McCuish, C., Lussier, P. & Corrado, R. (2015) Examining antisocial behavioral antecedents of juvenile sexual offenders and juvenile non-sexual offenders. *Sexual abuse: a journal of research and treatment* 27.4.
48. Milošević, M. (2005). Legislative and practical aspects of witness protection in criminal proceedings. *Bezbednost, Beograd* 47.(1).

49. Moldy, D. Neki propusti kriminalističko-metodičke naravi u predistražnom postupku pri istraživanju kaznenih djela silovanja. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 6(1).
50. Muzinic, L., and Vukota Lj. (2010). Tretman seksualnih delinkvenata i zaštita zajednice. *Medicinska naklada Zagreb, Psihijatrijska bolnica Vrapce, Zagreb*
51. Pajić, D. (2010). Zaštita osjetljivih svjedoka u krivičnom postupku. *Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, (6).
52. Pavlović, Z. & Bijvoets, J. (2016). Situational prevention of child sexual abuse. *Nauka, bezbednost, policija* 21.1..
53. Pavlović, Z. S., Petković, N. & Matijašević Obradović, J. (2014). Dečja pornografija. "Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu 51.1.
54. Petković, N., & Đorđević, M. (2011) .Prevention of sexual abuse of children. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 10(1).
55. Petković, N., Pavlović, Z., & Dimitrijević, J. (2012). Legal and criminal law protection of children from sexual violence: Proposals de Lege Ferenda. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 11(2).
56. Radačić, I. (2014). *Seksualno nasilje: Mitovi, stereotipi i pravni sustav*. Zagreb: TIM press.
57. Rihtarić, M. L., Jelena, J., & Vukadin, I. K. (2012) .Students' stereotypes about female victims. In *Istraživanja u edukacijsko-rehabilitacijskim znanostima*.
58. Ring, T. E., & Kilmartin, C. (1992). Man to Man about Rape: A Rape Prevention Program for Men. *Journal of College Student Development*, 33(1).
59. Ristanović-Nikolić, V. (2003). Victim support and prevention of secondary victimisation: Contemporary legal solutions and practice. *Temida* 6.1.
60. Rittossa, D., & Martinović, I. (2014). Spolni одношaj bez pristanka i silovanje-teorijski i praktični problemi. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 21(2).
61. Schewe, P., & O'Donohue, W. (1993) .Rape prevention: Methodological problems and new directions. *Clinical Psychology Review*, 13(7).

62. Simon, Leonore MJ. "Myth of Sex Offender Specialization: An Empirical Analysis, *The. New Eng. J. on Crim. & Civ. Confinement* 23 (1997).
63. Skakavac, Z., & Simić, T. (2008). Human trafficking in domestic legislature. *Temida*, 11(4).
64. Sladović Franz, B. (2002). Početni intervju s djetetom u slučajevima sumnje na seksualno zlostavljanje. *Ljetopis socijalnog rada* 9.(2).
65. Slavković, V. (2015). Legal regulation of prostitution. *Pravni zapisi*, 6(2), 375-393.
66. Smith, Wayne R., & Monastersky, C: (1986). Assessing juvenile sexual offenders' risk for reoffending. *Criminal Justice and Behavior* 13.2.
67. Stevanović, I. M. (2002). Some issues of sexual violence against children. *Temida*, 5(3).
68. Stojanović, Z. (2016). Rape without coercion: Implementation of Art. 36 of the Istanbul Convention. *Nauka, bezbednost, policija* 21.1.
69. Thompson, K., Vranić, I., & Đorđević, J. (2003). *Moralna panika*. Beograd: Clio.
70. Tsai, T. & Scommegna, P. (2012). US has world's highest incarceration rate. *Washington: Population Reference Bureau*
71. Vigarello, G. (2001). *A History of Rape: Sexual Violence in France from the 16th to the 20th Century*. Polity.
72. Visković, N. (2008). Sexuality and the law 1971. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 45(3).
73. Wingood, G. M., & Ralph J. DiC. (1998). Rape among African American women: Sexual, psychological, and social correlates predisposing survivors to risk of STD/HIV. *Journal of Women's Health* 7(1).
74. Winkler, J. J. (1990). *The constraints of desire: The anthropology of sex and gender in ancient Greece*. NY:Psychology Press.

75. Zorić, J. (2004). Forenzični (postupni) intervju (metode i tehnike intervjuiranja djeteta za potrebe kaznenog progona i postupka). *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 11(1)
76. Аврамовић, С., Станимировић, В. (2001). *Упоредно правна традиција*, Београд: Правни факултет.
77. Алексић, Н. [2010]. Коментар члана 180. Кривичног законика Републике Србије - са освртом на упоредно право. *Страни правни живот*, (2).
78. Алемпијевић, Ђ., Савић, С., Кесић, В., Баралић, И., & Илић, Г. (2006). Телесни прегледи жртава сексуалног криминалитета на територији града Београда. *Српски архив за целокупно лекарство*, 134(9-10).
79. Бановић, Б. (2003). Заштита сведока у кривичном поступку . *Правни живот*, број,9.
80. Бановић, Б., Веселиновић, М. (1999). Неки аспекти фингираног силовања, *Безбедност*, бр. 4/99, Београд.
81. Бељански, С. (1999). *Право и илузија*. Београд.
82. Благојевић, Б. (1955). *Грађански поступак у римском праву*, додатак, Римско кривично право Београд.
83. Бојанић, Н., Делкић, И. & Лучић-Ћатић, М.. (2008). Значај увиђаја код доказивања кривичних дјела силовања: теорија и пракса." *Journal of Criminal Justice Issues (Криминалистичке теме)*.
84. Бошковић, А. (2015). *Радње полиције у предходном кривичном поступку и њихова доказна вредност*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд
85. Бркић, С. (2004). Заштита сведока према процесном законодавству Србије и Црне Горе и општеприхваћени правни стандарди. у: Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода и кривично законодавство Србије и Црне Горе." *Златибор, Београд: Удружење за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе*.

86. Бркић, С. (2005). *Заштита сведока у кривичном поступку*. Нови Сад .
87. Бркић, С.(2014). Посебно осетљиви сведоци. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 48, (2).
88. Бркић, С.: *Заштита сведока у кривичном поступку*. Нови Сад, 2005.
89. Видаковић, И. (2003). Улога здравствене службе у помоћи жртвама криминалитета (резултати квалитативног истраживања). *Темид*. 6 (1).
90. Вуковић, И., & Ђокић, И. (2015). Обљуба злоупотребом положаја наставника. *ТЕМЕ: Часопис за друштвене науке*, 39(3).
91. Вуковић, С.& Станојчић, Г. (2009). *Коментар Кривичног законика*. Београд: Пословни биро.
92. Вучковић, И. (2008). Жртве родно базираног насиља и њихова правна заштита у Србији: о мушком насиљу према женама. *Темид*, 11(3).
93. Глушчић, С. и др., (2007). *Процесне мере заштите сведока*, Приручник за припаднике полиције и правосуђа, Београд.
94. Гојковић, В., & Фајгел, С. (2006). Факторска структура „Тамне бројке криминала. *Института1 за криминолошка и социолошка истраживања (ИКСИ)*.
95. Грозданић, В., & Сршен, З. (2012). Казненоправни одговор на сексуално насиље. *Ријечки теолошки часопис (РТЧ)* 38 (2).
96. Грубач, М. (2009). *Кривично процесно право*. Београд: Службени гласник.
97. Грубач, М. (2014). Отварање истраге према новом ЗКП Србије, *Правни запис*, год.V, бр.1, Нови Сад.
98. Грубач, М. (2014). Шта је неуставно у новом Законикоу кривичном поступку, *Гласник адвокатске коморе Војводине, Часопис за правну теорију и праксу*,74, (7-8,).
99. Доленц, М. (1939). *Теорија судског кривичног поступка за Краљевину Југославију*. Београд.

100. Доленц, М., Маклецов, А. (1935). *Систем целокупног кривичног права Краљевине Југославије*, Београд.
101. Дракић, Д.(2014). Кривично право и психологија- тачка спајања, *Зборник радова Правног факултета Универзитета у Новом Саду*, бр. 2/14, Нови Сад.
102. Душанов законик (1986). Просвета, Српско културно друштво.
103. Ђурђић, В.(2015). Перспективе новог модела кривичног поступка Србије, НБП Журнал за криминалистику и право, вол. XX, Но.2, Београд.
104. Жарковић, М., Ивановић, З.(2014). *Криминалистичка тактика*, Криминалистичко полицијска академија, Београд.
105. Живановић Т. (1967). *Законски извори кривичног права Србије и историјски развој његов и њеног кривичног правосуђа од 1804 до 1865*, Београд.
106. Живановић, Т. (1927). *О увреди и клевети*, Београд.
107. Живановић, Т. (1936). *Основи кривичног права, посебни део*, књ. II, свеска 2, Београд,.
108. Живановић, Т. (1935) *Основи кривичног права*, општи део, књига I, Београд.
109. Живановић. (1936). *Основни кривичног права*, посебни део, Београд
110. Игњатовић, Т. (2008) *Право на сигурност: заштита жена од насиља у интимним партнерским релацијама. Генеро*, (12).
111. Илић, Р. (2005). Положај малолетника у кривичном поступку. *Економика*, 51(4).
112. Илић, П.Г., Мајић, М., Бељански, С., Трешњев, А. (2012). Коментар Законика о кривичног поступку, Београд: Службени гласник.
113. Илић, Р.(2014). *Кривично процесно право*, Београд, Мегатренд универзитет.
114. Јанковић, Н.; Јовановић, А, (2009). *Личност од нормалности до абнормалности*, Београд,
115. Јевтић, Д.(1960). *Судска психопатологија*, Београд-Загреб.

116. Јовашевић, Д. (2006). Лексикон кривичног права, Службени гласник, Београд.
117. Јовић, М. (2005). Кривица у новом кривичном законнику Републике Србије, *Безбедност* бр. 6, Београд.
118. Капамација, Б. (1974) Судска психијатрија, Матица српска, Нови Сад.
119. Кели, Л. (2003). Визија, иновација и професионализам у раду полиције у вези са насиљем над женама и децом, Вип водич, направљен за потребе програма „ Полиција и људска права 1997-2000, Савет Европе, Београд.
120. Кркљуш, Љ. (2010). *Правна историја српског народа*, Београд: Службени гласник.
121. Кркљуш, Љ., Шаркић, С. (1982). *Одабрани извори државноправне историје Југославије*. Београд: Народна књига.
122. Кокољ, М. (2007). Свест и свесност у судској психијатрији и кривичном праву, *Наука, безбедност, полиција*, 12(3),
123. Корајлић, Н. & Мухарреми, Д. (2011). *Хеуристичка криминалистика*, Универзитет у Травнику, Правни факултет у Кисељаку.
124. Лазаревић, Љ. (2011). Коментар Кривичног законика [Commentary on the Criminal Code]. *Београд: Правни факултет Унион*.
125. Лазаревић, Љ. (2011). *Коментар Кривичног законика Р Србије*, Београд: Савремена администрација.
126. Лештанин, Б. & Никач, Ж. (2016). Коментар Закона о полицији. Београд: Пословни биро.
127. Лукић, Н. (2016). Емпиријска анализа рецидивизма сексуалних преступника. *Анали Правног факултета у Београду-Часопис за правне и друштвене науке* 63.2.
128. Мажибрада, И. (2002) *Сексуално злостављање деце и адолесцената*, у: Срна, Ј. (ур.), *Од групе до тима*, Београд: Центар за брак и породицу.

129. Маринковић, Д. (2012). Место и улога жртве у криминалистичким истрагама силовања, *Безбедност* бр. 2/12, Београд.
130. Маринковић, Д. (2014). Осумњичени у криминалистичким истрагама силовања, *Зборник радова Правног факултета Нови Сад*, бр.2/14, Нови Сад.
131. Марковић, Ч. (1925). *Законик Хамурабија вавилноског краља*. Београд.
132. Мартињак, Д. (2009). Облици и начини пријављивања казненог дјела силовања. *Полиција и сигурност*, 18 (3).
133. Матијевић, М. & Марковић, М. (2014). *Криминалистика*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.
134. Међедовић, Е. (2013). Извршење казне затвора према ЗИКС-у. *Правне теме*, (2).
135. Мемедовић, Н. (1988). *Кривично дело силовања у југословенском праву*. Београд: Народна књига.
136. Милић, Б. (2002). Посредовање у вршењу проституције са освртом на појам обмане. *Безбедност, Београд*, 44(4), 610-613.
137. Миловановић, М. (1926). *Судска медицина*, Београд,
138. Миловић, М. (2006). *Кривично дело недозвољене полне радње*. Београд.
139. Миловић, М. (2015). Кривичноправна заштита деце у области сексуалних односа. Београд: Правни факултет. Докторска дисертација
140. Миљковић, Ј. (2000). Вештачење ДНК отиска у кривичним поступцима код кривичног деки силовање из члана 103 Кривичног закона Републике Србије." *Билтен судске праксе Врховног суда Србије, Београд* (2000).
141. Митровић, В. (1988). *Криминалистичка техника*. Виша школа унутрашњих послова.
142. Мишић, С. (1985). *Законици древне Месопотамије*. Београд.
143. Мршевић, З. (2007). *Људска права и сексуална оријентација* 1, 2. Померамо границе.

144. Николић-Ристановић, В. (1989). *Жене као жртве криминалитета*. Београд.
145. Николић-Ристановић, В. (1995). Сексуално насиље. *Жене, насиље и рат*. Београд, Институт за криминолошка и социолошка истраживања .
146. Новаковић, М. (2006). Форензички значај силовања. *Medicinski Pregled/Medical Review* 59 .
147. Павловић, З. & Петковић, Н. (2013). Сексуално насиље у међународном кривичном праву. *Дванаести тематски међународни научни скуп: Међународна кривична дела*. Тара: Удружење за међународно кривично право.
148. Павловић, З. & Радојковић, З. (2016). Сексуално насиље у затворима. *Војно дело* 68(2).
149. Павловић, З. (2013). *Сексуална злоупотреба деце- криминолошки и кривично правни аспекти*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.
150. Павловић, З.С., Петковић, Н. & Матијашевић Обрадовић, Ј. (2014). Дечја порнографија. *Зборник радова Правног факултета у Сплиту* 51.1.
151. Папазоглу, Д. (1954). *Кривично право и правосуђе у Србији (1804-1813)*, Београд,
152. Петковић, Н. & Павловић, З. (2016). *Занемаривање и зостављање деце у Србији*. Београд: Институт за социолошке и криминолошке студије.
153. Петковић, Н., М. Ђорђевић & В. Балаш. (2010). Анализа ставова јавности у Србији према феномену сексуалне злоупотребе деце. *Темид* 13.
154. Петковић, Н., Павловић, З. & Стевковић, Љ. (2013). Ставови професиналаца према увођењу регистра учиналаца кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима. *Темид*, 13 (4).
155. Петрић, В. (1959). Кривична дела против породице, брака и полног морала у Србији за време кнеза Милоша, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 3-4,
156. Петрушић, Н., & Вилић, С. К. (2006). *Водич кроз систем породичноправне заштите од насиља у породици*. Аутономни женски центар, Програм развоја добрих пракси у области насиља у породици,

157. Поповић, М. (2010). Кривична дела против полне слободе. *Безбедност*, Београд, 52.
158. Поповић, П. (2008). Жртве родно базираног насиља и њихова правна заштита у Србији. *Темида 11(4)*.
159. Почуча, М. & Шаркић, Н. (2012). *Породичноправо и породичноправна заштита*. Београд: Службени гласник.
160. Почуча, М. (2010). Насиље у породици. *Право - теорија и пракса*, 27(9-10).
161. Пухан, И., Микуландри, Н. (1951). *Салијски закон*, Београд: Научна књига.
162. Радић, Г. (2015). Поступци заштите од насиља у породици. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе. Докторска дисертација.
163. Радојковић, З. (2010). Нужна одбрана у кривичном праву, магистарски рад, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад
164. Радуловић Ј. (2014). Синтеза процесних стилова адверсијалног и мешовитог система кривичног процесног права на примеру Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију - део 1.. *Правни записи* 5(1).
165. Ранђеловић, И. (2013) Силовање и друге врсте сексуалног насиља над женама током геноцида у Руанди 1994. *Антропологија*, 13(3).
166. Ристивојевић, Б. (2015). Утицај вредносних ставова о постојању слободе воље у проституцији на обликовање кривичноправне реакције на трговину људима, *Журнал за криминалисту и право, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, број 1*.
167. Ристић М. (2013). Кривично дело силовања у праву Републике Србије. *Право - теорија и пракса*. 30(10-12).
168. Симоновић, Б. (2012). *Криминалистика*, Правни факултет у Крагујевцу, Универзитет у Крагујевцу, Институт за правне и друштвене науке, Крагујевац,
169. Симоновић, Б. (2004). *Криминалистика*. Правни факултет, Институт за правне и друштвене науке.

170. Симоновић, Д. (2010). Кривична дела у српској легислативи, Службени гласник, Београд.
171. Синдик, И. (1950). *Комунално уређење Котора* (од друге половине XII до почетка XV столећа), Београд,
172. Славковић, В. Р. (2016). Законско уређивање проституције као социјалног феномена и корелација са криминалитетом. *Правни записи*, (2).
173. Славнић, Љ. (2008). *Историја правних институција*. Нови сад: Привредна академија.
174. Станојевић, О. (2007). *Римско право*, Београд.
175. Стојановић, З. & Перић, О. (2006) *Кривично право*. Београд: Правна књига.
176. Стојановић, З. (2007). *Коментар кривичног законика*. Београд: Службени гласник.
177. Стојановић, З. (2009). *Коментар кривичног законика*. Београд: Службени гласник
178. Стојановић, З. (2012). *Коментар Кривичног законика*, Београд: Службени гласник
179. Стојановић, З. (2013). О појму претње у кривичном праву, *Наука, безбедност, полиција*, Журнал за криминалистику и право, бр.2, Криминалистичко полицијска академија, Београд.
180. Стојановић, З. (2013). *Кривично право-општи део*, Београд.
181. Стојановић, З., & Перић, О. (2006). *Кривично право: посебни део*. Београд: Правна књига
182. Стојановић, З., Делић, Н. (2014). *Кривично право, посебни део*, Београд
183. Стојановић, Ј. (1988). *Силовање*. Никшић: Универзитетска ријеч.
184. Стојановић, Ј. (2012). Секс, митови – предрасуди – страхови - чињенице, Фестивал књижевности, „Think tana town“, Бенепхарм д.о.о, Лесковац.

185. Тађевић, Н. (2010). Кривичноправна заштита деце жртава сексуалног насиља у Србији. *Темида*, 13.
186. Томпсон, К. (2003). *Морална паника*. Клио, Београд
187. Трешњев, А. (2013). *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, књига 9, Службени гласник, Београд.
188. Њопић, С. (2008). Путеви трговине људима у Европи и позиција Србије на њима [Routes of trafficking in people in Europe and the position of Serbia on them]. *Темида* 4.
189. Њопић, С.(2003). Жртве криминалитета у систему државне (кривичноправне) реакције, *Темида*, вол. 6, бр.1, Београд.
190. Њопић, С., & Видаковић, И. (2002). Службе за помоћ жртвама криминалитета у Енглеској, Велсу и Северној Ирској.*Темида*. 2(5).
191. Франц вон Лист. (1902). Немачко кривично право (превод Веснић, М.), Београд,
192. Франк, С.(1955). *Теорија казненог права*, општи део, Загреб
193. Фреуд, С. (1981). *О сексуалној теорији, Тотем и табу*, Београд
194. Ханак, Н.(2013). Епидемиолошко истраживање насиља над децом у породици у Србији. *Темида* 16.(2).
195. Чејовић, Б. (1968). Претпоставка невиности окривљеног у кривичном поступку. *Правни живот* 4-5.
196. Чејовић, Б. (2006). *Кривично правно*. Нови Сад: Правни факултет.
197. Чејовић, Б.(2006). *Кривично право, општи и посебни део*, Београд.
198. Чејовић, Б., & Кулић, М. (2014). Кривично право [Criminal law]. *Нови Сад: Универзитет Привредна академија*.
199. Шкулић, М. (2009). Основни елементи нормативне конструкције кривичног дела насиља у породици—нека спорна питања и дилеме, у: Шкулић. М.(ур.)

Насиље у породици, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд

200. Шкулић, М.(2011).*Кривично процесно право*, Правни факултет Универзитета у Београду.
201. Шкулић, М., Лукић, Д., Векарић, Б., Пековић, С., Плазинић, М., Вучковић, Б., Јовановић, М. & Матић, М.:(2009). Улога и могућности јавног тужиоца у заштити жртава кривичног дела. Београд: Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије

Законски извори

202. Кривични законик („Сл. гласник РС“, бр 85/2005, 88/2005-испр., 107/2005-испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014)
203. Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, преузето са [https://rm.coe.int/ CoERMPublic Common SearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046e1e7](https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046e1e7) приступљен о дана 21.03.2016.године.
204. Конвенција о спречавању и борби против насиља над женамаа и насиља у породици (2011), „ Службени гласник- Међународни уговори“, бр.12/2013.
205. Закон о врстама казни (јул, 1945.г.).
206. Закон о полицији (Службени гласник, бр 6/2016).
207. Закон о забрани изазивања националне, расне или верске мржње и раздора (мај, 1945.)
208. Закон о кривичним делима против народа и државе (август, 1945г.).
209. Закон о заштити народних добара и њиховом управљању (мај, 1945.),
210. Закон о извршењу кривичних санкција (Службени гласник, бр 55/2014)

211. Закон о личној карти (Сл. Гласник РС 15/74, 54/77, 57/80, 45/85, 40/88, 53/93, 67/93 и 48/94).
212. Закон о основним подацима за личну карту (Сл. Лист СФРЈ 6/1943)
213. Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања (Сл. гласник РС - Међународни уговори, бр. 1/2010)
214. Закон о сузбијању недопуштене шпекулације и привредне саботаже (април, 1945.),
215. Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја, (Службени гласник Р. Србије бр. 120/2004, 54/2007, 104/2009 и 36/2010.)
216. Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слобде према малолетним лицима (Сл. гласник РС, бр 32/2013)
217. Законик о кривичном поступку (Сл. Гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014)

Интернет извори

218. <http://www.blic.rs/vesti/hronika/silovani-cute-iz-straha/fmm2yjm>
219. http://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/mc_protiv_bugarske.pdf
220. http://legislationline.org/download/action/download/id/4248/file/RF_CPC_2001_am_03.2012_en.pdf
221. http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4172/file/Polish%20CP_C%201997_am%202003_en.pdf
222. <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.
223. <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18>
224. http://www.leginfo.ca.gov/.html/pen_table_of_contents.html
225. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/42/contents>
226. <https://petition.parliament.uk/petitions/124524>
227. <http://propisinet.mup:8080/documentwebclient/ingpro.wepcilent>

228. <http://www.kg.ap.sud.rs/kz-1-1252.10-obljuba-zloupotrebom-polozaja-iz-cl.-181-st.-2-kz.html>
229. <http://propisnet.mup>
230. www.vsrh.hr
231. <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html>
232. <http://www.telegraf.rs/vesti/2176735-registar-pedofila-u-srbiji-poceo-da-radi-upisane-prva-cetiri-osudjenika-po-marijinom-zakonu>
233. www.gendernet.rs/rrpage.php
234. <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.69.html:196353-Za-devet-silovanja-15-godina-zatvora>
235. <http://www.savetzastampu.rs/cirilica/kodeks-novinara-srbije>
236. http://www.mup.hr/UserDocsImages/PDF/Ravnopravnost%20spolova/prijelom_online_protokol.pdf
237. <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:584380-Muzevi-u-2015-usmrtili-34-zene-vise-od-polovine-ubica-zbog-nasilja-vec-prijavljivano>
238. <http://www.politika.rs/scc/clanak/272135/Srbijom-setaju-visestruki-silovatelji>

ПРИЛОГ

Поштовани, пред Вама се налази упитник за процену ставова који се тичу сексуалног насиља. Упитник се попуњава анонимно заокруживањем понуђених одговора на скали од 1-3 на датим тврдњама или уписивањем слободних одговора на предвиђеним ајтемима. Сви подаци биће искључиво коришћени за научноистраживачке циљеве и формулисање предлога унапређења поступака заштите од насиља у породици. Молим Вас да одговорите на сва питања искрено.

Мр Звездан Радојковић

Легенда:

- 1- Потпуно се не слажем
- 2- Нити се слажем нити се не слажем
- 3- Потпуно се слажем

- 1. Колико година имате? _____
- 2. Пол: Мушки Женски (заокружити)
- 3. Наведите установу где радите и занимање _____

1	Синовање представља важан социолошки, криминолошки и кривичноправни проблем у Србији	1	2	3
2	Званични статистички показатељи су нижи у односу на стварну учесталост силовања у Србији	1	2	3
3	Жене у Србији неретко лажно пријављују мушкарце за силовање	1	2	3
4	Сексуално насиље над децом често није препознато	1	2	3
5	Теми сексуалног насиља над старима се не посвећује довољно пажње у јавним расправама	1	2	3
6	Да би се говорило о силовању није довољно да пасивни субјект/жртва само исказује вербалну несагласност, већ је потребно да пружа и снажан и континуиран физички отпор	1	2	3
7	Није потребан физички отпор жртве да би се говорило о кривичном делу силовања уколико се сексуална радања предузима уз примену оружја или према малолетном лицу	1	2	3
8	Не може се говорити о кривичном делу силовања уколико не постоји принуда	1	2	3
9	Уколико принуда подразумева само претњу изношењем неке информације која би шкодила угледу или чести пасивног субјекта, те дође до сексуалног односа, не може се говорити о кривичном делу силовања	1	2	3
10	Напишите запређене затворске казне које мислите да би биле адекватне у контексту извршења различитих облика кривичног дела силовања	178 ст. 1	3-12	
		178 ст. 2	2-10	
		178 ст.3/ тешка телесна повреда	5-15	
		178 ст. 3 /од стране више лица	5-15	
		178 ст. 3 /свиреп- понижавајућ начин	5-15	
		178 ст. 3 /трудноћа	5-15	
		178 ст.3 /малолетник	5-15	

		178 ст.4 /дете	Најмање 10	
		178 ст.4 /смрт	Најмање 10	
11	<i>Судови треба да изричу строже казне у оквиру постојећих законом одређених минимума и максимума казне за кривично дело силовања у односу на актуелну судску праксу</i>	1	2	3
12	<i>Судови треба да изричу строже казне у оквиру постојећих законом одређених минимума и максимума казне за кривично дело силовања, а када је кривично дело извршено према малолетном лицу, него што је то случај са актуелном судском праксом</i>	1	2	3
13	<i>Треба увести казну доживотног затвора за поједине починитеље кривичног дела силовања</i>	1	2	3
14	<i>Треба увести смртну казну за поједине починитеље кривичног дела силовања</i>	1	2	3
15	<i>Специјалне повратнике, извршиоце кривичних дела против полних слобода треба кажњавати казнама које су у дуплом трајању у односу на законом забрањене за првопреступнике</i>	1	2	3
16	<i>Требало би изменити закон тако да се условни отпуст не може одобрити свим лицима која су осуђена за кривична дела против полних слобода, без обзира на године старости пасивног субјекта</i>	1	2	3
17	<i>Законом треба спецификовати да се условни отпуст не може доделити лицима која су починила кривична дела против полних слобода према малолетним лицима</i>	1	2	3
18	<i>Треба изменити одредбе Кривичног законика тако да кривична дела против полних слобода која су учињена на штету малолетног лица не могу застарити у погледу кривичног гоњења најмање пет година након пунолетства пасивног субјекта</i>	1	2	3
19	<i>Регистар починилаца кривичних дела против полних слобода треба да обухвати и оне учиниоце који су извршили кривично дело према пунолетном лицу</i>	1	2	3
20	<i>Регистар починилаца кривичних дела против полних слобода треба да буде слободно доступан јавности</i>	1	2	3
21	<i>Кривични поступци који се воде против оптужених за кривично дело силовања, од момента подношења кривичне пријаве до правоснажности пресуде, у пракси трају предуго</i>	1	2	3
22	<i>Поступање службених лица при полицији, тужилаштву и судовима неретко води секундарној виктимизацији оштећених у контексту кривичних дела силовања</i>	1	2	3
23	<i>Потребан је виши ниво специјализације службених лица при полицији, тужилаштву и судовима, него што је актуелни, а када су у питању поступања у предметима који се тичу кривичног дела силовања</i>	1	2	3
24	<i>Превенција кривичних дела против полних слобода поред измене кривичног законодавства мора укључити и унапређења рада социјалних, здравствених, образовних служби и невладиног сектора</i>	1	2	3
25	<i>Програми превенције сексуалног насиља требају да буду обавезни саставни део рада у основним и средњим школама</i>	1	2	3
26	<i>Лица осуђена на затворске казне због учињених кривичних дела против полних слобода морала би бити укључена у специјализоване и ефективне програме третмана</i>	1	2	3

ИЗЈАВА КАНДИДАТА О АУТОРСТВУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Потписан, Звездан Радојковић, из Панчева, Ул. Новосељански пут 646, 26000 Панчево,
Република Србија,

ИЗЈАВЉУЈЕМ

да је докторска дисертација под насловом

„Третман кривичног дела силовања у правној теорији и пракси“

- резултат мог сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини или у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа у земљи и иностранству,
- да су резултати истраживања исправно и академски коректно наведени, и
- да нисам током истраживања и писања дисертације кршио/кршила туђа ауторска права и користио/користила интелектуалну својину других лица као своју без одобрења.

У Сремској Каменици,

_____ датум

_____ потпис кандидата

**ИЗЈАВА КАНДИДАТА О ИСТОВЕТНОСТИ
ШТАМПАНЕ И ЕЛЕКТРОНСКЕ ВЕРЗИЈЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Потписан, Звездан Радојковић, из Панчева, Ул. Новосељански пут 64б, 26000 Панчево,
Република Србија,

ИЗЈАВЉУЈЕМ

да је штампана верзија моје докторске дисертације под насловом

„Третман кривичног дела силовања у правној теорији и пракси“

идентична електронској верзији коју сам предао Универзитету Едуконс.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања
доктора наука/доктора уметности, као што су име и презиме, година и место рођења, и
датум одбране рада. Ови подаци се могу објавити у публикацијама Универзитета
Едуконс или на електронским порталима.

У Сремској Каменици,

_____ датум

_____ потпис кандидата

ИЗЈАВА КАНДИДАТА О КОРИШЋЕЊУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Потписан Звездан Радојковић овлашћујем Библиотеку Универзитета Едуконс да у Репозиторијум Универзитета Едуконс унесе моју дисертацију под насловом „Третман кривичног дела силовања у правној теорији и пракси“ која је моје ауторско дело.

Дисертацију сам са свим прилозима предао/предала у електронској форми погодној за трајно архивирање. Моју докторску дисертацију похрањену у Репозиторијуму Универзитета Едуконс могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons, <http://creativecommons.org/>), за коју сам се одлучио/одлучила (заокружити само једну опцију).

1. Ауторство
2. Ауторство – некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

У Сремској Каменици,

_____ датум

_____ потпис кандидата

Типови лиценце:

1. **Ауторство** – Дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и његове прераде, ако се на исправан/одређен начин наведе име аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврха. Ово је лиценца која даје највиши степен слободе у коришћењу дела.
2. **Ауторство – некомерцијално**. Дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и његове прераде, ако се на исправан/одређен начин наведе име аутора или даваоца лиценце, али изван комерцијалне употребе дела-дисертације.
3. **Ауторство - некомерцијално – без прераде**. Дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, али без његове прераде, промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се на исправан/одређен начин наведе име аутора или даваоца лиценце, али изван комерцијалне употребе дела-дисертације. Овај тип лиценце највише ограничава права коришћења дела-дисертације.
4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима**. Дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и његове прераде, ако се на исправан/одређен начин наведе име аутора или даваоца лиценце, и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом, али без комерцијалне употребе.
5. **Ауторство – без прераде**. Дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, али без његове прераде, промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се на исправан/одређен начин наведе име аутора или даваоца лиценце, уз могућност комерцијалне употребе дела-дисертације.
6. **Ауторство – делити под истим условима**. Дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и његове прераде, ако се на исправан/одређен начин наведе име аутора или даваоца лиценце, и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Овај тип лиценце дозвољава комерцијалну употребу дела-дисертације и прерада исте. Слична је софтверским лиценцама, тј. лиценцама отвореног типа.